

Dobrocsi Szilvia

**BÜNTETŐELJÁRÁSI JOGI
DOLGOZATOK**

Dobrocsi Szilvia

BÜNTETŐELJÁRÁSI JOGI DOLGOZATOK

Károli Gáspár Református Egyetem
Budapest, 2024

A borítón elhelyezett kép: Edme Adolphe Fontaine:

„Versailles-i Legfelsőbb Bíróság, 1849. március 7.” című képének részlete

A kép forrása: <https://www.meisterdrucke.hu/fineart-nyomatok/Edme-Adolphe-Fontaine/37569/Versailles-i-Legfels%C5%91bb-B%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1g,-1849.-m%C3%A1rcius-7.html>

ISBN 978-615-6637-47-5

Kiadja

Károli Gáspár Református Egyetem

Felelős kiadó: Prof. Dr. Trócsányi László rektor

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	9
A SÉRTETT A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN	
1. Bevezetés	13
2. A sértett fogalma	17
3. A sértett helye a büntetőeljárásban – történeti áttekintés	23
3.1 Korai fejlődés	24
3.2 A magyar jogfejlődés – a kezdetek	29
3.3 Nemzetközi erőfeszítések a sértett helyzetének javítására	35
3.4 A sértett helyzete a modern magyar büntetőeljárásban	40
4. A sértett megítélése az akkuzatórius és az inkvizitórius eljárásban	45
4.1 Az inkvizitórius eljárás	46
4.2 Az akkuzatórius eljárás	50
4.3 A sértett helyzete a két nagy történeti rendszerben	55
4.4 A vegyes eljárási rendszer	57
4.4.1 A sértett helyzete a vegyes rendszerű eljárásban	63
5. A sértettre vonatkozó büntetőeljárási alapelvek	65
6. A sértett büntetőeljárásbeli szerepének fejlődése a XX. századi magyar szabályozásban	69
7. A sértett jogai	75
8. A sértett pozíciói	81
8.1 Feljelentő	81
8.2 Tanú	81
8.3 Magánvádló	82
8.4 Pótmagánvádló	82
8.5 Magánfél és a polgári jogi igény	86
9. Különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban	93
10. Másodlagos viktimizáció	99
11. Közvetítői eljárás	105
11.1 A restoratív eljárás fogalma, célja	105
11.2 Európai megoldások	110
11.3 A közvetítői eljárás szabályai Magyarországon	116
11.3.1 A közvetítői eljárás jelentősége a büntetőeljárásban	117

11.3.2 A közvetítői eljárás szabályai	119
11.3.3 A közvetítői eljárás előnyei és hátrányai	125
11.4 <i>Az állam részvétele a jóvátételben: kárenyhítés</i>	127
11.4.1 A kárenyhítési kötelezettség megjelenése	128
11.4.2 Az európai kárenyhítési modellek	130
11.4.3 A magyar szabályozás	132
12. Távoltartás	141
12.1 <i>Áttekintés</i>	141
12.2 <i>A családon belüli erőszak elleni fellépés</i>	142
12.3 <i>A családon belüli erőszak fogalma</i>	144
12.4 <i>A távoltartás bevezetésének előzményei</i>	145
12.4.1 Nemzetközi erőfeszítések	145
12.4.2 A magyar szabályozás háttere	149
12.5 <i>A távoltartás a büntetőeljárásban</i>	151
12.5.1 A távoltartás feltételei és rendszerbeli elhelyezkedése	152
12.5.2 A Hkt. szabályozási rendszere	158
12.5.3 A Hkt. szabályozásának háttere	160
12.6 <i>A magánindítvány hiánya</i>	163
13. A sértett jogai a modern, egyszerűsítésre és gyorsításra törekvő büntetőeljárásban	167
13.1 <i>A tájékoztatáshoz való jog, a különleges bánásmód és az igényérvényesítés egyes formái</i>	168
13.2 <i>A sértetti jogok érvényesítése az egyszerűsített külön eljárásokban</i>	170
13.3 <i>Az alternatív jogintézmények</i>	172
13.4 <i>Mediáció a gyorsított eljárásokban</i>	172
14. Záró gondolatok	175
15. Felhasznált irodalom	177

GONDOLATOK A BÜNTETŐELJÁRÁS EGYSZERÜSÍTÉSÉRŐL ÉS GYORSÍTÁSÁRÓL

1. Bevezető gondolatok	185
2. A büntetőeljárás célja	193
3. Határok – a büntetőeljárás hagyományos keretei	199
3.1 <i>Az 1789-ben létrehozott büntetőeljárási alapszabályok</i>	199
3.2 <i>A büntetőeljárás újonnan megfogalmazott alapértékei</i>	200
3.3 <i>A büntetőeljárás alapelvei</i>	202

4. Gyorsítás vagy egyszerűsítés?	207
4.1 A büntetőeljárás felgyorsítása	207
4.2 A büntetőeljárás egyszerűsítése	208
4.3 A gyorsítás és az egyszerűsítés közötti legfontosabb különbségek	209
5. Egyszerűsítés	211
6. Gyorsítás	217
7. Az igény	221
7.1 A jogalkotó érdekei	221
7.2 Az állam érdekei	222
7.3 A bűnüldözésben részt vevő hatóságok érdekei	223
7.4 A társadalom érdekei	224
7.5 A vádlott érdekei	224
7.6 A sértett érdekei	225
7.7 Az igazságszolgáltatás érdekei	226
7.8 A jogalkalmazók nézőpontja	227
7.9 Nemzetközi emberi jogi szervezetek	227
7.10 Gazdasági perspektíva	228
7.11 Civil társadalmi szervezetek	229
7.12 Büntetés-végrehajtási intézetek	230
7.13 A média	231
7.14 Egyéb nemzetközi szervezetek	231
7.15 Oktatási és kutatási intézmények	232
7.16 Az egyszerűsítés és gyorsítás szükségességének történeti fejlődése	233
8. A büntetőeljárás felgyorsítására szolgáló lehetőségek	237
8.1 Összefoglaló eljárások és gyorsított eljárások	237
8.2 Vádalku és tárgyalásos igazságszolgáltatás	238
8.3 Gyorsított eljárások meghatározott bűncselekmények esetében	239
8.4 Szakosított bíróságok és dedikált eljárások	240
8.5 Alternatív vitarendezés (ADR) büntetőügyekben	241
9. Az egyszerűsítés eszközei	243
9.1 Bírósági ügykezelés és eljárási határidők	243
9.2 Digitalizáció és a technológia használata	243
9.3 Bírósági ügykezelés és eljárási határidők	244
10. Nemzetközi kitekintés a büntetőeljárások gyorsításával és egyszerűsítésével kapcsolatban	247
10.1 Németország	247

10.2 Franciaország	248
10.3 Egyesült Királyság	249
10.4 Olaszország	250
10.5 Spanyolország	251
10.6 Ausztria	252
10.7 Svédország	254
10.8 Lengyelország	255
10.9 Hollandia	257
10.10 Finnország	258
10.11 Egyesült Államok	259
10.12 Ausztrália	261
10.13 Szingapúr	262
10.14 Japán	265
11. Statisztikai adatok a büntetőeljárások gyorsításával	
összefüggésben	267
11.1 A gyorsított eljárások általános tendenciái	267
11.2 A gyorsított eljárások konkrét alkalmazása	268
11.3 Az ügyhátraléokra és az igazságszolgáltatás hatékonyságára gyakorolt hatás	269
12. A magyar büntetőeljárás szabályozásának története	
napjainkig	275
13. A gyorsítás és egyszerűsítés okozta problémák a hatályos	
szabályozásban	281
13.1 Hangsúlyeltolódás az anyagi igazság felől az alaki igazság irányába	281
13.1.1 Az elmozdulás okai	283
13.1.2 Az eltolódás következményei	285
13.1.3 Az eltolódás veszélyei	286
13.2 A bíróság igazságszolgáltatási monopóliuma	290
13.3 A nyilvánosság elvének eróziója	291
14.1 A gyorsítás és egyszerűsítés hatásai az eljárás résztvevőire	293
14.1.1 Pozitív hatások a résztvevőkre	293
14.1.2 A résztvevőkre gyakorolt negatív hatások	295
14. Felhasznált irodalom	299

ELŐSZÓ

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán két büntetőjogi témájú kutatás folyt 2022 és 2024 között.

Az egyik egy interdiszciplináris kutatás volt, amely az áldozati szerepekre koncentrált változatos tudományterületek felfogásában. A másik kutatás a büntetőeljárás egyik aktuális elméleti és gyakorlati kérdésével, az eljárások egyszerűsítésével és gyorsításával foglalkozott.

A két kutatás eredményeit monográfiákban foglaltam össze. Ezek egy kötetben jelennek meg. A két írás – bár első olvasatra a címük alapján egymástól távol álló kérdéseket taglalnak – igencsak összekapcsolódik.

A büntetőeljárás egyszerűsítése és gyorsítása a jogalkotó kifejezett célja az utóbbi évtizedekben. Az eljárás lerövidítése, alternatív eljárások lehetővé tétele, a beismerésért cserébe adott eljárási előnyök mind hozzájárulnak a büntetőeljárások időszerű befejezéséhez. Az eljárás egyszerűsítésének és gyorsításának igénye a társadalom több szintjén és az eljárás számos résztvevője részéről megjelenik. A könnyített szabályozásnak azonban nem csak előnyei vannak, hanem jelentős jogkorlátozással és egyéb hátránnyal járhat az egyszerűbb és gyorsabb eljárás. Ez eljárási alapelvek korlátozásával is jár az eljárás valamennyi résztvevője oldalán.

A sértett eljárási helyzete a büntetőeljárás fejlődése során igen változatos képet mutatott. Az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása a sértett helyzetét és jogérvényesítési lehetőségeit is érinti.

E két munka e két témakört foglalja össze, először a sértettre vonatkozó gondolatokkal foglalkozik, majd áttér az általánosabb kérdésekre, amelyek a büntetőeljárás egyszerűsítésére és gyorsítására vonatkoznak.

Budapest, 2024. november

Dobrocsi Szilvia

A SÉRTETT A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

1. BEVEZETÉS

A sértettet érintő kutatás, amelynek eredménye ez a monográfia, nem kifejezetten a büntetőeljárás e nagyon fontos szereplőjével, hanem sokkal szélesebb személyi körrel, az áldozatokkal foglalkozott. A multidiszciplináris kutatás változatos tudományterületek sajátos felfogásában igyekezett meghatározni az áldozatiság formáit.

Bár a büntetőeljárás jog egykori és mai szabályait vizsgálva egyértelműnek tűnik, hogy az áldozat mindenképpen jogsértő cselekedet elszenvedőjét jelenti, az áldozati kutatás megmutatta, hogy számos szempont alapján minősíthetünk valakit áldozatnak, és gyakran ennek semmi köze bűncselekmény elszenvedéséhez. Az áldozat fogalmának számtalan megközelítése közül csak egy a sértett, vagyis a bűncselekmény szűkebb értelemben vett áldozatának középpontba állítása.

A sértett fogalmának meghatározása, büntetőeljárásbeli helyzetének áttekintése, a pozíciójára vonatkozó szabályozás elemzése fontos feladat. A sértett a bűncselekmény elszenvedése folytán kiszolgáltatott állapotba kerül, segítségre, támogatásra szorul, és érdekeinek érvényesítése érdekében szüksége van az igazságszolgáltatásban részt vevő hatóságok támogatására.

A bűncselekmény sérti a fennálló társadalmi rendet, és szükség-szerűen van sértettje. Bár az eljárási és az anyagi jogi sértett-fogalom nem azonos, a bűncselekmény minden esetben rendelkezik passzív alannyal, akinek a sérelmére elkövetik a cselekményt. A bűncselekmények egy részénél a sérelmet szenvedett fél jól beazonosítható természetes személy, míg más esetekben absztrakt, kevésbé pontosan meghatározható sértetttről beszélünk. Tényleges passzív alany hiányában a közösség, társadalom, az állam szenved érdeksérelmet, vagyis sértettje – végeredményben – minden bűncselekménynek van. Más kérdés, hogy a büntetőeljárásban ki léphet fel sértetti po-

zicióban. Büntetőeljárási kódexek, büntetőeljárási jogi tankönyvek, nemzetközi egyezmények és ajánlások igyekeznek meghatározni a sértett fogalmát annak érdekében, hogy védelemben részesíthessék a bűncselekmények kárvallottjait. Szűkebb és tágabb definíciók, rövidebb és hosszabb leírások jelentek meg az elmúlt évtizedekben hazai és nemzetközi jogi környezetben a büntetőeljárásban résztvevő sértett minél pontosabb meghatározása érdekében.

A sértett processzuális fogalom, amelynek elsősorban praktikus jelentősége van, de a meghatározás fontossága a gyakorlat számára túlbecsülhetetlen. A passzív alany és a sértett nem minden esetben esik egybe.

Tulajdonképpen a sértett akkor a legfontosabb a büntetőeljárás számára, amikor elkövetik ellene a bűncselekményt, amelyre tekintettel a büntetőeljárás megindult, ezt követően viszont az eljárásban évszázadokon át láthatatlan személyként vett részt, mondhatni a partvonalról követte annak alakulását. Egyszerű sértettként nem voltak jogai, a hatóság legfeljebb a tanúként tett vallomására számított az eljárásban. A hazai büntetőeljárási kódexek mind kitértek a sértett jogainak meghatározására, ám az összefoglalások hiányosak voltak, és a sértett jogaira vonatkozó további rendelkezéseket a büntetőeljárási törvény részletszabályaiból lehetett megtudni.

KIRÁLY Tibor szerint a szocialista jogalkotás első időszakában a sértett a büntetőeljárásban jelentéktelen szerepet játszott, nem volt igazán lehetősége a büntetőeljárás befolyásolására. Éppen ezért üdvözlendő az, hogy a sértett fogalmának meghatározása az 1973. évi egyes törvénytől, része a büntetőeljárás szabályozásának.¹

KIRÁLY véleménye az, hogy a sértett fogalmának meghatározása nem alapvető jelentőségű a büntetőeljárási törvény számára és inkább eljárási jogi, mintsem érdemi jelentősége van. Véleménye szerint azért hasznos, ha a törvény meghatározza a sértett fogalmát, mert akkor a

1 KIRÁLY Tibor: A sértett a büntetőeljárásban. *Magyar jog és külföldi jogi szemle*, 1968. február, 71-81.

jogalkalmazó számára egyértelmű az, hogy ki állhat sértetti pozícióban, és kinek a fellépése felel meg a büntetőeljárásban a büntetőeljárási törvény rendelkezéseinek. A sértett a sértetti jogokat gyakorolhatja, az egyszerű sértetti jogokat, illetve a sértetti pozíciót meghaladó, az egyéb igények érvényesítését lehetővé tevő pozícióhoz kapcsolódó jogokat. Éppen ezért fontos annak meghatározása, hogy ki állhat ebben a pozícióban.

Fontos, hogy a bíróság számára egyértelmű legyen, kinek van joga vádat emelni, vádat képviselni, illetve a hatóság számára fontos az, hogy a sértetti jogok gyakorlásának elősegítését kivel szemben, kifelé kell biztosítani. Különösen az eljárás kezdetén fontos a sértett egyértelmű meghatározása, illetve akkor is, ha több sértett van a büntetőeljárásban.

2. A SÉRTETT FOGALMA

A sértett a bűncselekmény áldozata². Az Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB sz. kerethatározata szerint: „az a természetes személy, aki olyan károsodást szenvedett, ideértve testi vagy szellemi épségének sérelmét, érzelmi szenvedését vagy gazdasági veszteségét is, amelynek közvetlen oka olyan cselekmény vagy mulasztás, amely (...) a büntetőjog szabályainak a megsértésével valósult meg”. A magyar büntetőeljárás törvény szerint pedig az a személy, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette. Egy biztos: a sértett a bűncselekmény áldozata, akinek a bűncselekmény kárt, fizikális vagy lelki sérülést okozott.³

A kerethatározat szóhasználata két problémát vet fel. Az egyik, hogy az eredeti dokumentumban használt, angol nyelvű „victim” kifejezés a magyarban egyszerre jelenthet sértettet és áldozatot, így nagyon fontos fordításszakmai kérdés az, hogy melyiket szerepeltetik a magyar változatban. Az áldozat ugyanis tágabb, kriminológiai fogalom, míg a sértett az áldozaton belüli, kifejezetten eljárási jogi kategória. Nem mindegy, hogy a kerethatározatban foglalt jogok és védelmi kötelezettségek melyik személyi körre vonatkoznak. A másik, valós tartalmi probléma az, hogy a kerethatározat nem általános

2 Bár a kriminológus véleménye szerint a sértett-áldozat fogalmi kettősség fenntartása indokolt és célszerű [GÖNCZÖL – KORINEK – LÉVAI: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina. Budapest, 1999. 97.], ezúttal ez egyszerűség kedvéért a két fogalmat a továbbiakban szinonimaként használom.

3 Sömjenyi László szerint a kerethatározat eredeti angol nyelvű változatában használt „victim” kifejezés az áldozatokra vonatkozik, mely félrefordítás nyomán lett sértett a magyar változatban. Kiemeli, hogy a kerethatározat ezért szélesebb alanyi kört ölel fel, mint a Be. sértett kategóriája. Vö. SÖMJÉNYI László: Áldozatok jogai. In: *Az európai büntetőjog kézikönyve* (szerk. KONDOCSI Ferenc és LIGETI Katalin). Budapest, 2008. 688-697., 689.

fogalomként használja a „sértett” kifejezést, hanem a természetes személyekre szűkíti azt. Ennek a sértetti jogérvényesítés, különösen a mediáció szempontjából kiemelt jelentősége van, elsősorban a jogi személyek sértettkénti részvételével összefüggésben. A dokumentum ugyanis az államok számára kifejezetten természetes személy sértettek ellen elkövetett bűncselekmények mediáció útján történő megoldására határoz meg kötelezettséget, míg a jogi személyekről nem tesz említést. Az Európai Bíróság 2010 októberében magyar vonatkozású határozatot⁴ hozott ezzel összefüggésben.

A Szombathelyi Városi Bíróság kérelmére megindult előzetes döntéshozatali eljárásban a kerethatározatban használt sértett fogalom kiterjesztéséről – az alábbiakat állapította meg: „a kerethatározat egyetlen más rendelkezése sem utal arra, hogy az uniós jogalkotó e kerethatározat alkalmazásában ki kívánta volna terjesztetni a „sértett” fogalmát a jogi személyekre; éppen ellenkezőleg, a kerethatározat számos rendelkezése megerősíti, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy a kerethatározat a bűncselekmény által okozott kárt elszenvedő személyek közül kizárólag a természetes személyekre vonatkozzon⁵. (...) A kerethatározat nem törekszik a szóban forgó terület teljes körű harmonizációjára, nem kötelezi a tagállamokat arra, de nem is akadályozza meg őket abban, hogy e kerethatározat rendelkezéseit akkor is alkalmazzák, ha a sértett jogi személy”.⁶ A kerethatározat értelmezését elvégezve azonban a Bíróság megállapította, hogy „a kerethatározat 1. cikkének a) pontját és 10. cikkét akként kell értelmezni, hogy a büntetőügyekben lefolytatott közvetítésnek az említett 10. cikk (1) bekezdése szerinti elősegítése szempontjából a „sértett” fogalmába nem tartoznak bele a jogi személyek”.⁷

4 C-205/09 sz. ügy, a Bíróság határozata kelt 2010. október 21-én.

5 C-205/09 sz. ügy, 27. pont

6 C-205/09 sz. ügy, 29. pont

7 C-205/09 sz. ügy, 31. pont

Bár az uniós szabályozás a Bíróság szerint megszorítóan értelmezendő, a magyar büntetőeljárás törvény nem szűkíti a sértett fogalmát természetes személyekre. Az akkor hatályban lévő 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) 51. § (1) bekezdése úgy fogalmazott, hogy „sértett az, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette”. Nem volt megszorítás, az egyes sértetti csoportok megkülönböztetésére való utalás a meghatározásban. A magyar sértett fogalom alapján közvetítői eljárásra jogi személy sértettek esetében is lehetőség volt.⁸

A sértett jogérvényesítési lehetőségei közül csupán egy a közvetítői eljárásban való részvétel. A sértett a büntetőeljárásban – mindenek előtt – a bűncselekményt elszenvedő személy, aki sértetti pozíciójában, az ahhoz kapcsolódó jogokkal élve érvényesítheti saját érdekeit. A további sértetti pozíciók, a magánvádlói, pótmagánvádló, magánfélként való fellépés újabb rétegeket jelentenek a sértett jogérvényesítési lehetőségeit tekintve, mindig más gúnyába bújtatva a sértettet, további jogokat biztosítva részére a büntetőeljárásban. A sértettel – és más védendő eljárási szereplőkkel – kapcsolatos legújabb szabályrendszer, a különleges bánásmódot igénylő személyek védelmére irányuló szabályozás pedig újabb területen érinti, védi a bűncselekmény sértettjét. Meggyőződésem, hogy ezek a pozíciók egymás mellett, egymást erősítve léteznek, nem pedig egymás ellenében, hiszen csak így szolgálhatják a sértett jogainak minél teljesebb körű érvényesítését és védelmét.⁹

A sértetti jogállás egyértelműsége több okból nagyon fontos. A sértetti pozícióhoz kapcsolódó jogok értelemszerűen csak a jogszerűen fellépő sértettet illetik meg, és a további igényérvényesítési lehetőségek – vádlói fellépés és a polgári jogi igény előterjesztése – is a sértetti pozícióból fakadnak.

8 A gyakorlatban rendszeresen előfordul, hogy bár jogi személy áll a sértetti pozícióban, mégis megvalósul a mediáció. Gazdag esetgyűjtemény található az Igazságügyi Hivatal honlapján. (<http://www.kih.gov.hu/>)

9 Lásd pl. az 5/2009. BJE

A hatályos Be. szerinti sértett fogalom megkívánja a sértett jogának vagy érdekének *közvetlen* sérelmét vagy veszélyeztetését. A „közvetlenül” kitétel nem egyszerű jogtechnikai módosítás: konkretizálja a sértettként fellépni jogosult személy és a bűncselekmény viszonyát, és a korábbi bizonytalan jogalkalmazást eredményező fogalom meghatározással szemben egyértelműsíti azt, hogy ki léphet fel sértetti pozícióban a büntetőeljárásban. Bár első látásra a hatályos fogalom a sértett és a bűncselekmény között tényleges, közeli kapcsolatot kíván meg, és így elvileg szűkíti a definíció tartalmát, a jogalkotó célja mégsem ez volt. A 13/2023. (VII. 13.) AB határozat alapjául szolgáló ügyben előterjesztett igazságügyi miniszteri állásfoglalás szerint „a Be. megalkotásakor kiemelt jogalkotói cél volt a sértettek érdekeinek hangsúlyosabb védelme. Ennek többek között egyik eleme a sértett fogalmának pontosítása volt, tekintettel arra, hogy a sértett törvényi meghatározásának döntő jelentősége van a büntetőeljárások során.”¹⁰ „A jogalkotó célja volt továbbá, hogy a sértetti pozíció és a bűncselekménnyel okozott sérelem közötti kapcsolatot újraértelmezze.”¹¹ A sérelem változatos jelentéstartalmat hordoz, a közvetlenség megállapítása tekintetében pedig „az volt a cél, hogy a közvetlen jogsértés és veszélyeztetés fennállásának vizsgálatára a konkrét, vádindítványban leírt történeti tényállás szerinti bűncselekményt érintően, ügyenként mérlegelve kerüljön sor.”¹²

A definícióval számos alkalommal foglalkozott az Alkotmánybíróság és a Kúria is. Utóbbi a 6/2018. Büntető jogegységi határozatában kifejtette, hogy bár „minden bűncselekménynek van valamilyen következménye akár a szűkebb, akár a tágabb környezetre, ez (...) nem jelenti azt, hogy minden bűncselekménynek feltétlenül van eljárásjogi sértettje. Amennyiben a törvényi tényállás sem passzív alanyt, sem eredményt nem tartalmaz, akkor az adott bűncselekmény az állami,

10 15/2023. (VII. 24.) AB határozat

11 Uo.

12 Uo.

társadalmi vagy gazdasági rendet sérti vagy veszélyezteti, és esetleges következménye a természetes vagy jogi személyre nézve csupán áttételes, így az ilyen bűncselekménynek nincsen sértettje.”¹³ Ez azt jelenti, hogy bár absztrakt sérelem érte a közösséget, a társadalmat, eljárási jogi szempontból nincs sértett, és nem léphet fel senki sértetti pozícióban. Ezzel szemben, ha a törvényi tényállás passzív alanyt – aki szükségképpen természetes személy – tartalmaz, akkor az őt ért sérelem egyben az eljárásjogi sértetti jogosultságot is megalapozza. Ugyanígy, ha a törvényi tényállás eredményt tartalmaz, ez esetben is – akár passzív alany nélkül is – fennállhat a sértetti jogosultság. A Kúria tehát úgy értelmezte a Be. szabályait, miszerint „eljárásjogi sértettnek az a természetes vagy jogi személy tekinthető, akinek joga vagy jogos érdeke a bűncselekmény következtében kifejezetten saját személyéhez tapadóan vagy személyes érdekeit, vagyonát érintően sérelmet szenvedett, vagy a bűncselekmény azt veszélyeztette. Sértetről a büntetőeljárásban csak akkor beszélhetünk, ha a bekövetkezett jog- vagy jogos érdekbeli sérelem, illetve veszélyeztetettség az adott természetes vagy jogi személyre konkretizált és közvetlen.”¹⁴

Az említett jogegységi határozatban a Kúria jogértelmezési tevékenységének eredményeképpen kizárta a hitelezőket a csődbűncselekmény miatt indult eljárás sértetti pozíciójából, mert úgy vélte, hogy a csődbűncselekmény tényállásában rögzített eredmény nem alapozza meg a gazdálkodó szervezet egyes hitelezőinek sértetti jogosultságát. Ennek eredményeképpen a hitelezők nem vehettek részt sértettként az eljárásban, nem élhettek jogorvoslati lehetőséggel, nem érvényesíthettek polgári jogi igényt és a pótmagánvádlói minőségtől is esletek.

A jogegységi határozatot az Alkotmánybíróság bírói kezdeményezés alapján normakontrollnak vetette alá és fontos megállapításokat tett a sértetti pozícióról, a Be-ben foglalt definíció értelmezéséről.

13 6/2018. Büntető jogegységi határozat

14 Uo.

Az AB az indítványban felhívott bírósági eljáráshoz való jog oldaláról vizsgálta a hitelezők helyzetét és esetleges sértetti fellépési jogosultságát. Górcső alá vette a pótmagánvádlókénti fellépés sajátosságait, a régi és a hatályos Be. eljárási szabályait és a pótmagánvádlói minőség jogalapját.

Az AB elemezte a sértetti minőséget érintő bírósági gyakorlatot és felhívta a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma 90/2011. BK véleményét is e kérdésben. A BK vélemény szerint „ha a törvényi tényállás passzív alanyt (aki szükségképpen természetes személy) tartalmaz, akkor az őt ért sérelem egyben az eljárásjogi sértetti jogosultságot is megalapozza. Ugyanígy, ha a törvényi tényállás eredményt tartalmaz; ez esetben is (akár passzív alanyiség nélkül is) fennállhat a sértetti jogosultság, illetve a pótmagánvádlókénti fellépés lehetősége.”¹⁵ A BK vélemény tehát ugyancsak a sértetti jogálláshoz, mint előfeltételhez kötötte a pótmagánvádlói fellépés lehetőségét.

Többségi véleményében „az Alkotmánybíróság arra a következtetésre jutott, hogy a Kúria támadott jogegységi határozatának az a rendelkezése, amely eleve kizárja csődbűncselekmény esetén a hitelezők sértetti minőségének a megállapítását, sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésén alapuló bírósághoz fordulás jogát.”¹⁶ Az érdemi döntéssel egyetértve, az indokolást tekintve attól mégis eltérve három alkotmánybíró párhuzamos indokolást csatolt a határozathoz. Ezekben felhívják a figyelmet arra, hogy a csődbűncselekmény kapcsán a hitelezőt közvetlen sérelem éri, ezért sértetti minősége minden szempontból egyértelműen megállapítható lenne. Kiemelik továbbá, hogy a határozat sokat foglalkozik a pótmagánvádlóval, holott az csak folyománya, nem alapja a sértettkénti fellépés jogszerűségének. Helyesen mutat rá valamennyi párhuzamos indokolás arra, hogy a sértetti jogalanyiség a fő kérdés, és minden további jogosultság csak ennek folyománya.

15 90. BK vélemény A pótmagánvádas eljárás gyakorlati tapasztalatai alapján felmerült egyes jogértelmezést igénylő kérdésekről

16 15/2023. (VII. 24.) AB határozat

3. A SÉRTETT HELYE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN – TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az egyes korokban a társadalom fejlettségéhez, viszonyaihoz, a bűnelkövetők számához és a büntetés céljáról vallott aktuális felfogáshoz igazodott a büntetőeljárás és a büntetési rendszer. A sértett büntetőeljárásbeli részvételére a történeti fejlődés során változó mértékben és módon nyílt lehetőség.

A bűncselekmény sértettje eljárásbeli részvételének változásait történeti visszatekintésen keresztül lehet igazán érzékelni. Történeti távlatból vizsgálva a kérdést megállapítható, hogy a társadalmi változások, az állam megjelenése, a büntető igény állami érvényesítése, a szabadságvesztés szankció kialakulása, valamint a büntetési elméletek változása mind hatással volt a sértett eljárási részvételére és kártérítési lehetőségeire. Napjainkban a sértett méltatlanul mellőzött résztvevője a büntetőeljárásnak, bár szerepe az utóbbi évtizedekben jelentősen javult. Míg a kezdeti társadalmakban a sértett meghatározó szerepet töltött be az ellene elkövetett jogsértés kivizsgálásában és jóvátételre is számíthatott, az államhatalom megerősödésével ez a joga eltűnt, és csak a XX. század második felében történtek kísérletek a sértett rehabilitálására.

Ebben a fejezetben a sértett büntetőeljárásbeli szerepének változását tekintem át röviden történeti nézőpontból. A büntetőpolitika és a büntetések céljairól vallott felfogás változásainak vizsgálata és elemzése nem célja e dolgozatnak.¹⁷ A rendszerek változása, azonban, bizonyos szempontból összefügg a sértett helyzetének változásával, háttérbe szorulásával és rehabilitációjával, ezért a történeti fejlődés legfontosabb aspektusait emelem ki.

17 A büntetések céljával, elméletével összefüggésben bővebben lásd FÖLDVÁRI József: *A büntetés tana*. KJK Budapest, 1970.

Az igazságszolgáltatás – és ezzel összefüggésben a büntetés – célja lehet a:

- megtorlás;
- elrettentés;
- megelőzés;
- rehabilitáció.¹⁸

Az egyes korokban a társadalom fejlettségéhez, viszonyaihoz, a bűnelkövetők számához és a büntetés céljáról vallott aktuális felfogáshoz igazodott a büntetőeljárás és a büntetési rendszer.

3.1 Korai fejlődés

A korai társadalmakban az állammá szerveződést megelőzően létező nemzeti-törzsi jog szabályaira támaszkodva a társadalom tagjainak életét szabályozó normák megszegését többnyire nem kirekesztés, büntetés követte, hanem igyekeztek jóvátétellel, helyreállítással megoldani a konfliktust. A szervezett állam megjelenéséig a sértett központi szerepet játszott a felelősségre vonási eljárásban és jóvátételt is kapott az elszenvedett sérelmekért. A megtorlás „eredetileg a jogellenes cselekmények (bűncselekmények és egyéb jogsérelmek) elszenvedőinek vagy azok hozzátartozóinak azon joga volt, hogy az elkövetőn, illetve annak műnemzetiségén (vérrokonain és közösségén) korlátlanul és azonos mértékű sérelem okozásával (tálib) szerezzen elégtételt”¹⁹. Az állam megjelenésével ennek helyét a vagyoni elégtétel foglalta el. A tálib és a kompozíció egyébként büntetések voltak, de céljuk szerint a sértettnek nyújtottak elégtételt, melyet az államhatalom később ritkán biztosított.

18 GÖNCZÖL – KORINEK – LÉVAI: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözés-kontroll*. Corvina. Budapest, 1999

19 GÖNCZI – HORVÁTH – STIPTA – ZLINSZKY: *Egyetemes jogtörténet I.* Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1997 57.

A római jog kialakulásával az eljárások formalizálódtak, megjelentek az állam nevében eljáró hatóságok, de a büntetőjogi igények érvényesítése nagyrészt a sértett kezében maradt. A római jog tulajdonképpen a konfliktusok jelentős részét – néhány súlyos, állam és vallás elleni cselekmény kivételével – polgári jogi vitaként kezelte, s mint ilyenben az érintett személyek kaptak főszerepet az eljárásban. A magánérdekeket sértő deliktumok és a közüldözés alá eső crimenek köre elvált egymástól, az előbbieket vagyoni jogi keresettel indított perben bírálták el, és a bűncselekmények jogkövetkezményei is eltérőek voltak. A crimenek üldözése a bírói hatalom letéteményeséhez tartozott (az etruszk királyok idején a rex, majd a magistratus, quaestorok), és ezek köre egyre bővült, így vonva el a sértett jogát igénye érvényesítésétől. Egy idő után a határvonal meglehetősen elmosódottá vált, és a deliktumok körében a sértett dönthetett, mely típusú eljárás lefolytatását kívánja, bár az állami eljárás a jóvátételi jogait hátrányosabban érinthette.²⁰

A középkorban a büntetési elméletek kapcsán jelentős változások nem történtek. A Római Birodalom helyett új feudális államalakulatok jöttek létre, de a büntetőjog és a büntetés jellege alig változott.²¹ A sértett helyzetét tekintve az állam megerősödésével a középkorban kialakultak a centralizált büntetőeljárás egyes jelei, de a terhelt megbüntetése (testi fenyegetés, kegyetlen büntetés) mellett a sértett jóvátételre is számíthatott. Egyesek szerint az állami kontroll előtérbe kerülése jórészt a magánbosszú visszaszorítását és a civilizációs folyamatok kibontakozását segítette. Bár a kompozíció intézménye egészen a XIX. századig megtalálható a büntetőeljárás jogokban, az elkövető-áldozat konfliktus helyébe a középkorban egyre inkább az

20 FÖLDI – HAMZA: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006.

21 HORVÁTH Tibor: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlatja*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1981 34.

elkövető-állam konfliktus lépett, az áldozat pedig lassan kiszorult az igazságszolgáltatásból.²²

A büntetőeljárás további fejlődésével, a XVIII. században kialakult szabadságjogok megszilárdulásával és hangoztatásával változott meg igazán a sértett helyzete. A törvény előtti egyenlőség és a hozzá kapcsolódó szabályok hangsúlyozása egyre inkább elvette a lehetőséget a sértettől és ellehetetlenítette az egyéni fellépést a bűncselekmények elkövetőivel szemben. Az egyén megsértése a közösség sérelmét is jelentette,²³ mely ellen az állam szervezett keretek között fellépett, mellyel tulajdonképpen „kilopta állampolgárai kezéből konfliktusaikat és azok kezelését”.²⁴

Az elkövető megbüntetése az állam rosszállásának kifejeződése volt, a sértett érdekeit nem vették figyelembe és kárának megtérítésére elvétve került sor. A bűncselekmények súlyát az elkövetőnek kiszabható büntetés mértéke határozta meg. A sértettek mellőzésével az áldozat erkölcsi jóvátételként legfeljebb annyit kaphatott, hogy látta, hogy az elkövetőt jól megbüntetik. Ennek megfelelően a büntetés egyéb célokat (megelőzés, visszatartás) nem szolgált. Ez az eljárási rendszer hosszú időn át meghatározta a büntetőeljárás működését az európai kontinensen, s vált a mai értelemben vett hagyományos / klasszikus büntetőeljárás meghatározó elemévé.

A XIX. század közepétől egyértelművé vált, hogy a hagyományos büntetőeljárási és büntetési rendszer nem szolgálja megfelelően a büntetőjogi igény érvényesítését. A klasszikus büntetőjogi elvek, a klasszikus büntetőjog rendszere nem volt képes sikeresen megbirkózni a bűnözés növekedésével és jelenségeivel. A büntettek száma nőtt, ezzel együtt a kriminalitási arányszám is emelkedett, nőtt továbbá a visszaeső bűnözők, valamint a hivatásos („szokásszerű”) bűnözők

22 BARABÁS A. Tünde: *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában.* KJK-Kerszöv. Budapest, 2006 21.

23 WALGRAVE, L.: *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship.* Devon, Willan Publishing, 2008

24 CHRISTIE, Nils: *Conflicts as Propriety*, British Journal of Criminology, 1997, 17 (1),. 1-17.

száma is. Az elkövetők megfiatalodtak, vagyis egyre fiatalabb korosztály kapcsolódott be a bűnelkövetésbe.

A polgári büntetőjogi fejlődés során a reformmozgalmak a klasszikus büntetési rendszer megújítását követelték, a tetтарыыos elmélet felülvizsgálatát, és azt hirdették, hogy ezt fel kell váltani az elkövető és tette közötti proporcionalitással. Céljukat elérték, hiszen az új megközelítés eredményeképpen a megtorló büntetést felváltotta a célbüntetés, a prevenció és az individualizálás, vagyis a büntetések személyre szabása, a tettebüntetőjog tettes-büntetőjogra változott, az objektív szemléletet pedig felváltotta a szubjektív megközelítés. A továbbiakban „nem a bűncselekmény, hanem a büntetett a büntetés tárgya (...), tehát a büntetés nemét és mértékét (...) a büntettek biológiai különbségei”²⁵ határozták meg.

Ennek ellenére a büntetőjog nem tért le teljesen addig követett útjáról, csupán utat engedett az új elméleteknek. „A klasszikus elveket és intézményeket az új reformmozgalomnak nem sikerült teljesen felváltania, azonban jelentős kompromisszumra kényszerítette azokat. E kompromisszum következtében ékelődnek be a hagyományos elvek és intézmények közé az új elvek és intézmények, melyek teljesen idegenek egymástól.”²⁶ A XIX. század közepétől egyértelművé vált, hogy a hagyományos büntetőeljárás és büntetési rendszer nem szolgálja megfelelően a büntetőjogi igény érvényesítését. Az ébredező kriminológia új módszereket keresett, és az 1860-es évekre kialakult egy másik igazságszolgáltatási irányzat, mely a megelőzést (prevenciót) állította középpontjába. Követői szerint a büntetés kiszabásakor nem csak a bűncselekmény súlyát, hanem az elkövető pszichés és személyes körülményeit is figyelembe kell venni. Nem lehet általánosítani, tetтарыыos büntetést kiszabni, hanem az elkövető személyére szabva kell megállapítani a neki megfelelő jogkövetkezményeket.

25 SZABÓ András: *A büntett és büntetése*. Gondolat Kiadó. Budapest, 1979. 16.

26 SZABÓ im. 18.

Elterjedt a „treatment ideológia”, vagyis az elkövetők kezelését, nevelését, javítását szolgáló módszer, a speciális és generális prevenció elmélete. Ez vezetett ahhoz is, hogy felismerték az elkövetők differenciálásának szükségességét az egyes személyek, csoportok sajátosságainak megfelelően, és ez vezetett végül a XX. század elején a fiatalok elkövetőire vonatkozó külön jogszabály megalkotásához.²⁷

A XX. század közepére azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az addig egymás mellett működő rendszerek továbbra sem alkalmasak a bűnözés megfelelő kezelésére, az áldozatokról pedig teljesen megfeledkezett a büntetőeljárás. A kriminológusok új utakat kerestek, a sértett meghatározó szerepe visszaállításának szükségességét hangsúlyozták, s elméleteiket a restoratív igazságszolgáltatásra vonatkoztatva dolgozták ki. A restoratív, vagyis helyreállító igazságszolgáltatás az áldozatra és a neki adandó jóvátételre (kártérítésre) koncentrál.²⁸ Az elmélet szerint ez az igazságszolgáltatás elsődleges feladata, és csak ezt követi a terhelt nevelése, rehabilitálása. Az igazságszolgáltatás monopóliumát ily módon az állam elveszíti, a sértett és a terhelt aktívan részt vehet az eljárás alakításában, és a sértett valóban hozzájut az őt megillető jóvátételhez.

Az 1950-es évektől szaporodtak azok a hangok, amelyek az áldozatok szerepének erősítését kívánták, valamint igazságosabb és hatékonyabb büntetőeljárást. Az elképzelések gyakorlati megvalósulására 1970-es évekig kellett várni. 1976-ban Nils Christie norvég kriminológus írt arról, hogy az állam kisajátítja a büntetőjogi konfliktusokat, a bűncselekmények megoldását,²⁹ majd 1978-ban Norvégiában megfogalmazták azt az elvárást, hogy a fiatalok esetében elzárás helyett alternatív szankciókat kell alkalmazni. Ezek hatására ugyancsak Norvégiában 1981-ben elindult az első közvetítői

27 VIGH József: *A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében.* <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html> (2023.01.12.)

28 Uo.

29 CHRISTIE i.m. 13.

eljárási próbaprojekt,³⁰ melyet a nemzetközi szervezetek fellépése és az európai államok aktív jogalkotása követett.

A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának fokozása érdekében a polgári államok többsége az 1980-as évektől elkülönítette a súlyos, közepes és alacsony kriminalitás kezelésre igénybe vehető eszközöket és a cselekmény súlyához viszonyítva differenciálták a jogkövetkezményeket. Fontosnak tartották a garanciális elvek érvényesülését és a célszerűséget, összekapcsolták a tettarányosság és a társadalmi integráció szempontjait.³¹

3.2 *A magyar jogfejlődés – a kezdetek*

Magyarországon a Honfoglalást követő időkben és az Árpád-házi királyok uralkodás alatt a törvények lehetőséget adtak a kompenzációra vagy a büntetés pénzbeli megváltására, melynek meghatározott részét a sértett vagy családja kapta. A büntetőeljárás Szent István korában inkább „vádalakú”³² volt. Bár a főbenjáró bűncselekményeket hivatalból üldözte az állam, „a magánügyének ellen irányuló [tipikus] bűncselekmények üldözése és megbüntetése nagyobbára a sértett fél panaszától függött. Magával hozta ezt a hatályban volt compositio-nalis rendszer, mely megengedte, hogy a büntetett a törvényszerű büntetést az elégtételre jogosulttal való kiegyezés, vagy annak részére megállapított díj fizetése mellett magától elhárítsa”.³³ Bár törekedtek az önbíráskodás visszaszorítására, egyezkedésre, kompenzációra, békeltetésre a források alapján egészen Mátyás király idejéig lehetőség nyílt. Ha e megoldások nem vezettek sikerre, a bíró a hagyományos

30 PAUS, Kare Kristin: *Victim-offender mediation in Europe: Making restorative justice work*, ed. The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, 281-308.

31 GÖNCZÖL – KORINEK – LÉVAI: im. 373.

32 Lásd az 1896. évi XXXIII. tc., a Bünvádi perrendtartás magyarázatát [a továbbiakban: Bp. indokolás], általános rész, II. pont

33 Uo.

büntető jogszabályok alapján járt el. Mátyás uralkodása alatt elvált egymástól a közbüntett és a magánvétség, előbbieket, különösen a hűtlenséget súlyosan büntették, az egyezkedés lehetőségét is elvették, míg a magáneliktumok esetén továbbra is a régi szabályok szerint zajlott az eljárás. Mátyás halála után, a középkor utolsó évtizedeiben, az 1400-es évek vége felé romlott a közbiztonság, anarchia ütötte fel fejét, ezért elterjedtek kegyetlen, megtorló büntetések, részrehajlóvá vált az ítélkezés. Mátyás király uralkodása alatt egyébként is erősebbé vált a római jog és a kánonjog befolyása a büntetőeljárás terén is, hátérbe szorítva a vádelvű rendszer addig élő sajátosságait, teret engedve a nyomozóelvű eljárás elterjedésének. Az eljárás nyilvánosságát egyes ügyekben az írásbeliség váltotta fel, de a források szerint az eljárás a gyakorlatban továbbra is többnyire szóban zajlott.

Werböczy Hármaskönyve a bűncselekményeket három csoportra osztotta: hűtlenség, nagyobb hatalmaskodások és kisebb hatalmaskodások. Az utóbbi két bűncselekménycsoport esetében a kompenzáció, a jóvátétel továbbra is nagy szerephez jutott, hiszen ez volt az egyetlen módja annak, hogy a sértett a kárait megtéríthesse. A XVI-XVIII. században a büntetőeljárás szabályok gyakran és több rétegben változtak, a büntetőeljárás rendszer egységes alakításáról nem beszélhetünk. A XVI. századtól kezdődően kiemelkedett a büntetőjog közjogi jellege, az önkény, kegyetlenség, jogbiztonság hiánya volt jellemző. A Habsburg uralkodók idején nagy változás történt a büntetőeljárások és a kiszabott büntetések terén. 1723-ban rendelte el először III. Károly rendelt el szabadságvesztés büntetést, amely ekkortól a jellemző büntetési nemmé vált az addig virágzó halálbüntetéssel vagy testi fenyítésekkel szemben. Megmaradt ugyanakkor a kártérítés büntetés is, sőt, a kompenzáció egy új fajtájaként közmunkát is kiszabhattak – bár ez nem a sértett, hanem a közvetve megsértett társadalom érdekeit szolgálta. Közvadás bűncselekményekben az eljárás hivatalból indult, csak a házasságtörési ügyekben kellett bevárni a sértett indítványát. A sértett a kártérítési igényét polgári perben érvényesíthette.

Az 1800-as években sorra megjelenő kódextervezetek igyekeztek összefoglalni a büntetőjog és a büntetőeljárás jog szabályait. Az anyagi jog területén a Csemegi Károly által kidolgozott javaslatot fogadták el 1878-ban. A kódex a kor büntetőjogi felfogását tükrözte, a tetтарыnyos büntetés elvét alkalmazta, a kompozíciót és a sértett részvételét teljes mértékben mellőzte. Egyéb alternatív eljárások vagy szankciók sem kaptak helyet a törvényben, csupán a XX. század elején történt változás a fiatalkorúak büntetőjogával és eljárásával kapcsolatban.

A büntetőeljárás szabályokat tekintve 1854-ben hatályba lépett az 1853. évi osztrák bünvádi perrendtartás, amely szembehelyezkedett a kor elméleti vívmányaival. Jellemző volt rá a hatósági túlsúly és a nyomozó elvű eljárás sajátosságainak érvényesítése. Az eljárás minden esetben hivatalból indult, indítványnak nem volt helye, a sértett korábbi eljárási lehetősége eltűnt. Az eljárás nyomasztó szabályai az 1860-as években kezdtek enyhülni. Az Országbírói értekezlet megalkotta az 1861. évi Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, amelyek az osztrák perrendtartás számos vadhajrást kigyomláttak ugyan, de továbbra sem terelték egységes mederbe a büntetőeljárásokat. Az igazi változásra 1872-ig kellett várni, amikor hatályba lépett a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. tc. és megalkották a bünvádi eljárásrendről szóló 1872. évi javaslatot, a közbeszédben a külső borítójának színéről elnevezett „Sárga könyvet” is, amelyet – bár nem lépett hatályba – a bíróságok rendre segítségül hívtak munkájuk során. A javaslat a vádelvű rendszert igyekezett előtérbe helyezni, de a kor jogtudósai szerint számos hiányosságban szenvedett. Többek között, a sértett és a magánvádló(k) pozíciói között nem tett különbséget és ennek megfelelően a jogaikról sem rendelkezett. Az 1878. évi büntető törvénykönyv hatályba lépésével ez a hiányosság igen érezhető lett a mindennapi gyakorlatban, hiszen a Btk. a magánindítványos ügyek körét jelentősen kiterjesztette, de az erre vonatkozó eljárási szabályok hiányoztak.

Az 1872. évi Javaslat szerint sértett az, „kinek indítványa nélkül a bünvádi eljárás valamely bűncselekmény tárgyában meg nem indítható”.³⁴ Ez a megfogalmazás inkább emlékeztet a mai magánindítványra, mintsem a sértett általános meghatározására. „Ellenben a magánvádoló állása még nincs tisztába hozva. Csak annyi tekinthető állandó gyakorlatnak, hogy a sértett, a kir. ügyészség által elejtett vádat fentarthatja, hogy a sértett köteles a végtárgyalásra megjelenni, mint-hogy ellenkező esetben ellátottnak tekintik és hogy a vádat önállóan képviselő sértett felet a kir. ügyészség hatásköre illeti meg.”³⁵ Mindezek azt mutatják, hogy bár a XIX. század második felének büntetőeljárási gyakorlatát meghatározó – informális – szabályok foglalkoztak ugyan a sértett eljárásbeli szerepével, azt meghatározni pontosan nem sikerült, és egyértelmű elhatárolás nélkül, a pozícióra irányadó jogok és kötelezettségek meghatározása híján élt egymás mellett a sértett, a magánvádoló és a pótmagánvádoló pozíciója. Mindazonáltal a Javaslat a további kodifikációs munkák egyik kiindulópontjává vált.

Az 1896. évi Bünvádi perrendtartás vegyes rendszerű eljárást követ, de igyekszik minél jobban érvényre juttatni a vádelvű rendszer sajátosságait. Ez a sértetttről alkotott kodifikátori felfogást és a sértettre vonatkozó szabályokat is érinti. A Bp-ben a sértett „az, a kinek bármely jogát sértette vagy veszélyeztette az elkövetett vagy megkísérlett bűncselekmény”.³⁶ A közvádloi monopólium egyik korlátja, hogy bizonyos ügyekben a sértett kímélete érdekében, azért, hogy annak „a bűncselekmény okozta szerencsétlenségét a bünvádi eljárásnak hivatalból való megindítása ne növelje”, a királyi ügyészséget eltiltja a szabályozás a vádemeléstől a sértett ilyen irányú kifejezett kérése – magánindítványa – hiányában. Kis jelentőségű cselekmények esetében ugyancsak szükség van magánindítványra. Vannak továbbá

34 Lásd az 1896. évi XXXIII. tc., a Bünvádi perrendtartás magyarázatát, általános rész, II. pont

35 Uo.

36 Bp. 13. §

olyan ügyek, amelyekben az ügyész nem feltétlenül tudja megítélni, történt-e büntetendő cselekmény, és ha igen, ki ellen, ezért ezekben az ügyekben a sértett járhat el, mint főmagánvádló (mai magánvádló). A Bp. a korban igen népszerű concurrens magánvád (a sértett vádlókénti eljárása az ügyész mellett) intézményét, a sértett „mellékmagánvádlókénti” fellépését azonban kizárta, mert a kodifikáció során nem látták szükségét az ügyész melletti, párhuzamos fellépésnek, hiszen a sértett is tehet bizonyítási indítványokat, és a vádirat birtokában a bíróság jogosult további bizonyítás felvételére, ehhez nincs szüksége a sértett, mint további vádló indítványára. Mindezekből kitűnik, hogy a Bp. kodifikációja idején nagy figyelmet szenteltek a sértett eljárási helyzetének meghatározására, igényérvényesítési lehetőségeinek biztosítására. A vádlói pozíciók mellett a sértett magánjogi igényének érvényesítése végett magánfélként is felléphetett, ennek részletes szabályáról is rendelkezett a Bp.

Angyal Pál az 1896. évi Büntető Perrendtartás hatályba lépését követően – a büntetőeljárás általános magyarázatán túl – foglalkozott a sértett helyzetével. A büntetőjog céljáról elmélkedve kifejti, hogy a XX. század első évtizedeiben folyó „nagyszerű törvényalkotások (...) bizonyos vonatkozásban (...) egyoldalúak”.³⁷ Egyetért ugyan azzal, hogy a jogalkotó a bűncselekményre, annak leírására és szankcionálására helyezi a hangsúlyt, de felteszi a kérdést, hogy nem kellene-e a „modern büntetőjogkövetkezményként manapság alkalmazott reakciónak olyannak is lennie, hogy ne csak a közösséget, de a bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett egyént is megbékéltesse, annak úgy erkölcsi, mint gazdasági viszonylatban elégtételt nyújtson és kizárja, vagy legalábbis csökkentse”³⁸ a büntetőeljárás periferiájára szorított sértett magánbosszújának lehetőségét. Úgy véli, hogy „a sértett érdekeinek szolgálata nemcsak méltányos és

37 ANGYAL Pál: *A sértett érdekeinek szolgálata az anyagi büntetőjogban*. Attila-nyomda részvénytársaság. Budapest, 1940

38 ANGYAL im.

igazságos követelmény, de – a bűncselekmények megelőzése szemszögéből – jelentőségében és hatályosságában közfekszik a büntetéssel való fenyegetés (...) módzataihoz”.

Angyal már 1904-ben szót emelt a sértett rehabilitálása érdekében, de a jogi szabályozás terén a következő 40 évben nem történt változás. A terheltet elégtétel adására lehet kötelezni, bár mivel Angyal ezt inkább polgári jogi lehetőségnek tartja, jobbnak véli azt, ha a kár megtérítésére és elégtétel adására kötelezik az elkövetőt. Ez utóbbit ráadásul a bíróság enyhítő körülményként vette figyelembe, így a sértett érdekeinek szolgálatán túl a terhelt helyzetét is megkönnyíthette. Utólagos jóvátétel keretében sok mindent elismert a bíróság: bocsánatkérés, a család segítése, helyreigazító nyilatkozat közlése, az okozott rongálás helyreállítása, stb. Svájci és olasz példára hivatkozva elképzelhetőnek tartja a rendkívüli enyhítési jog alkalmazásának, valamint a büntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének kizárását azokban az esetekben, ha a terhelt nem kártalanította a sértettet, vagy nem nyújtott más módon elégtételt.³⁹

Általános tapasztalat, hogy a sértett bevonása a büntetőeljárásba a közérdeket is szolgálja, ám a társadalomban negatív kép él az eljárásokról és a sértettel való bánásmódról, aki az egyébként elszenvedett bűncselekmény mellé még egy kellemetlen eljárást is kap úgy, hogy várhatóan a kára sem térül meg és nem jut elégtételhez. A sértett részvétele és a neki adandó kártérítés azonban sokkal nagyobb hatást gyakorol a büntetésekre, mint egy viszonylag rövid ideig tartó szabadságvesztés. Hatásos megtorló és nevelő elem lehet a jóvátétel azáltal, hogy „a bűncselekményért nemcsak bűnhődni, hanem a szó szoros értelmében fizetni is kell”.⁴⁰ A sértett kártalanítása pedig a magán- és a közérdeket is szolgálná.

39 ANGAL im. 9.

40 ANGAL im. 11.

3.3 Nemzetközi erőfeszítések a sértett helyzetének javítására

A bűncselekmények áldozatainak érdekeit figyelembe vevő büntetőeljárás kialakításának szükségességére nemzetközi szervezetek már mintegy 40 éve felhívták a figyelmet, majd az 1980-as évek végétől ajánlások, mintaszabályozások formájában nyilvánosságra is hozták álláspontjukat. Napjainkra a fejlett országok nagy részében teret nyert az áldozatközpontú(bb) büntetőeljárás, melyet túlzottan szélesen értelmezve a resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatással azonosítanak.

Nemzetközi szinten számos szervezet felkarolta a bűncselekmény áldozatainak ügyét, így az 1980-as évek elejétől az ENSZ, az Európa Tanács, majd később az Európai Unió is határozatokban, deklarációkban, ajánlásokban szorgalmazta a sértett büntetőeljárási helyzetének javítását, jogainak szélesítését, szükség esetén a sértett védelmét. Az európai országok gyakorlatát megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy az európai trend egyértelműen a sértett rehabilitálása felé tart és a restoratív, vagyis helyreállító igazságszolgáltatás egyes eszközeinek alkalmazásával igyekszik megreformálni a büntetőeljárást.⁴¹

Az ENSZ 1985-ben kelt, az áldozatoknak nyújtandó igazságszolgáltatásról szóló Deklarációja volt az első olyan nemzetközi dokumentum, mely kifejezetten a bűncselekmények áldozataira koncentrált és helyzetük erősítését szorgalmazta. Az 1985-ös Pekingi Szabályok⁴² és az 1990-ben megjelent Tokiói Szabályok⁴³ a fiatalokú elkövetőkkel szembeni igazságszolgáltatást, valamint az áldozatoknak nyújtandó kártérítést és a lehetséges alternatív eljárásokat érintették. Az ENSZ végül 2002-ben foglalta össze álláspontját a helyreállító

41 Lásd, többek között: Az ENSZ 1985-ben kelt, az áldozatoknak nyújtandó igazságszolgáltatásról szóló Deklarációja, Az Európa Tanács R (85) 11. sz. Ajánlása, R(2006) 8. sz. Ajánlása, az Európai Unió Tanácsának a sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB számú kerethatározata, stb.

42 <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf> (2022.12.15.)

43 <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm> (2022.12.15.)

igazságszolgáltatás alapelveiről,⁴⁴ majd négy évvel később egy módszertani kiadványt is megjelentetett ezek alkalmazásáról.

Az Európa Tanács R (85) 11. sz. Ajánlása már 1985-ben megfogalmazta az áldozatok büntetőjogi és eljárásbeli jogállására vonatkozó legfontosabb követelményeket. Az Ajánlás preambulumban az Európa Tanács leszögezi, hogy a büntetőeljárás hagyományos modellje az állam és az elkövető kapcsolatára helyezi a hangsúlyt, és időnként megnehezíti az áldozat helyzetét ahelyett, hogy megnyugvást hozna neki. Felhívja a figyelmet arra, hogy a büntető igazságszolgáltatás alapvető feladatai közé tartozik az áldozat érdekeinek érvényesítése és védelme, és ennek megfelelően az áldozatot jobban be kell vonni az eljárás minden szakaszába, elő kell segíteni aktív jelenlétét és eljárását. Hangsúlyozza, hogy az áldozat által elszenvedett fizikai, lelki, anyagi és társadalmi sérelmeket egyformán figyelembe kell venni, és úgy véli, hogy ez a követelmény nem áll ellentétben a büntetőjog és a büntetőeljárás egyéb követelményeivel (a társadalmi normák betartatása, az elkövető rehabilitálása, stb.). Ennek megfelelően az Ajánlás az eljárás valamennyi szakaszára tekintettel meghatároz olyan követendő irányelveket, melyeket a részes államoknak tiszteletben kell tartaniuk szabályozásuk kialakítása során. Ezek elsősorban az áldozat jelenléthez és tájékoztatáshoz való jogához kapcsolódnak, az áldozatokkal való hatósági bánásmódra, az áldozat védelmére vonatkoznak. Az Ajánlás utolsó mondatainak egyike a közvetítői eljárás bevezetése lehetőségének megvizsgálását szorgalmazza.

Az Európa Tanács további ajánlásokat is kibocsátott az áldozatok védelme területén. Az R(87) 18. sz. ajánlás a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szólt és lehetséges alternatív eljárásként a büntetőeljárást folytató vagy más, hatáskörrel rendelkező hatóságok által lefolytatott, bíróságon kívüli megoldást szorgalmaz. A fiatalkorúakat érintő, az 1980-as évek végén elfogadott ajánlásokat követően

44 <http://www.unicef.org/lac/spbarbados/Legal/global/CP/Basic%20principles%20restorative%20justice%20criminal%20matters.doc> (2022.12.15.)

az Európa Tanács R (99) 19. számú, a tagállamok számára a büntető ügyekben alkalmazott mediáció tárgyában elfogadott ajánlása minden korábbinál részletesebb rendelkezéseket határoz meg és szigorúbb kötelezettségeket ró a tagállamokra. Pontosabban meghatározza a közvetítői eljárásra vonatkozó szabályrendszert, annak feltételeit, módszereit, valamint a terhelt és a sértett eljárási helyzetét, jogait és kötelezettségeit.

A továbbiakban az áldozatvédelem területén részletező rendelkezéseket fogadott el az ET, például az R(2006) 8. sz. Ajánlást⁴⁵ a bűncselekmények áldozatainak való segítségnyújtásról, melyben külön rész szól a mediációról. Az ET hangsúlyozza, hogy a várható előnyökön túl a sértettet fenyegető kockázatokra is figyelni kell, és biztosítani kell azt, hogy a sértett a lehető legteljesebb mértékben érvényesíthesse érdekeit és gyakorolhassa jogait a közvetítői eljárás során.

A bűncselekmények áldozataival az Európai Unió több jogszabálya is foglalkozik. Bár az áldozatok helyzete a nemzeti büntetőjogokban hagyományosan gyenge, az 1970-es években ébredező áldozatközpontú büntetési elméletek hatására számos nemzetközi dokumentumban megjelent az áldozatok védelmének szükségessége⁴⁶, az Európai Unió részéről pedig először az Amszterdami Szerződés írta elő, hogy a Közösségnek foglalkoznia kell a bűncselekmények áldozatainak helyzetével. Ezt a célkitűzést erősítette meg és részletezte a korábbiakban már említett Tamperei Következtetések, majd a Tanács későbbi állásfoglalása is; az érintett területek közül egyelőre kettőn történt előrelépés.

Az áldozatok védelmével összefüggésben a máig legjelentősebb európai uniós dokumentum a Tanács 2001. március 15-én elfogadott 2001/220/IB kerethatározata a sértettek büntetőeljárásbeli

45 <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&Site=CM> (2022.12.15.)

46 Bővebben lásd.

jogainak biztosításáról.⁴⁷ 2004-ben továbbá – az előző kerethatározat mintegy kiegészítéseként – irányelv rendelkezett a bűncselekmények áldozatainak nyújtandó kártérítésről. A kerethatározatok végrehajtásának részeként fogadta el a magyar jogalkotó a mediációról és a távoltartásról szóló jogszabályokat, melyeket a disszertáció IV. és V. része elemez. A sértettek jogállásával, védelmével összefüggésben a fenti cselekvési terv részeként a tervek szerint 2014-re elkészül egy Zöld könyv, mely rendszerbe foglalva határozza majd meg a sértett büntetőeljárásbeli szerepét.

Nemzetközi szintén az Európai Unió Tanácsának a sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB számú kerethatározata nagy áttörést jelentett, mert bár konkrét jogi normákat és intézkedéseket nem írt elő, a benne foglaltak kötelezettséget keletkeztettek a tagállamok részére a sértett védelmével összefüggésben. A kerethatározat sértett-definícióját jelen dolgozat bevezető része tartalmazza. A kerethatározat egyértelmű célja a sértettek védelme, a másodlagos viktimizáció elkerülése, a bűncselekmény következményeinek enyhítése a büntetőeljárás előtt, alatt és után. A szabályozás kiemeli a sértettek különösen védendő csoportját, meghatározza a sértett alapvető jogait, amelyeket minden tagállamnak kötelessége biztosítani. A kerethatározat továbbá előírja a tagállamoknak, hogy segítsék a büntetőjogi mediációt, valamint azt, hogy biztosítsák az egy másik tagállamban lefolytatott közvetítői eljárás során hozott határozat figyelembe vételét saját rendszerükben. A közvetítői eljárás részletszabályainak kidolgozását, az ide tartozó bűncselekmények körében kijelölését a nemzeti jogalkotókra bízta a kerethatározat, azzal, hogy saját belső jogukkal harmonizáló szabályozást kellett alkotniuk 2006. március 22-ig. Ez hazánkban meg is történt.

A Kerethatározat egyes rendelkezései túlmutatnak a sértett általánosan biztosítandó hagyományos jogain és azokon a kereteken, amelyeket a hazai jogszabályok a 2000-es évek elején meghatároztak

47 Bővebben lásd.

a sértett számára. Éppen ezért a kerethatározatban foglaltak megvalósítása a magyar jogalkotót is kihívások elé állította és számos új jogszabályi rendelkezés elfogadását tette szükségessé.

Bár a Kerethatározat rendelkezései számos fontos változást eredményeztek a sértett helyzetével összefüggésben, a magyar EU elnökség alatt kidolgozott Budapesti Ütemterv⁴⁸ megvalósítása során, a sértettek büntetőeljárásbeli hatékonyabb védelme érdekében új, komplex szabályozás elfogadására került sor; ez a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 2012/29/EU Irányelve.⁴⁹ Az Irányelv magyar nyelvű fordítása ezúttal sem tesz különbséget az „áldozat” és a „sértett” között, hanem a korábbi megközelítéstől eltérő módon az előbbit határozza meg: az áldozat „olyan természetes személy, aki közvetlenül bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett – ideértve a fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést, vagy gazdasági hátrányt; továbbá a közvetlenül bűncselekmény következtében életét veszített személy családtagjai, akik e személy elhalálása folytán sérelmet szenvedtek”.⁵⁰ Ez a megfogalmazás azt is mutatja, hogy az Irányelv hatóköre szándékosan túlmutat a büntetőeljárás keretein és nem csak az eljárási értelemben vett sértett, hanem inkább a kriminológiai értelemben vett áldozat jogaira, kezelésére, helyzetére koncentrál. Ezzel a tagállamok áldozatok iránti felelősségét és cselekvési kötelezettségét kiterjeszti a büntető-

48 A Tanács állásfoglalása (2011. június 10.) a sértettek jogainak és védelmének különösen a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervről https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2011.187.01.0001.01.HUN&toc=OJ%3AC%3A2011%3A187%3A-TOC (2022.12.20.)

49 Az Irányelv rendelkezéseit hazánk mintegy 116 jogszabálmódosítással implementálta. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32012L0029> (2022.12.31.)

50 Irányelv 2. § (1)

eljárási szabályozáson túlra, olyan komplex büntetőjogi, szociális és társadalmi környezet megteremtésére, amelyben az áldozatok védelme megfelelően megvalósulhat.

Az Irányelv rendelkezéseinek átültetése, az azokkal kapcsolatos jogalkotói kötelezettségek teljesítése a büntetőeljárásról szóló új törvény, a 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) kodifikációját is végigkísérte.

3.4 *A sértett helyzete a modern magyar büntetőeljárásban*

Az utóbbi évtizedekben jól érzékelhető változások történtek a sértett szerepével összefüggésben. Bár a sértett rehabilitálása már az 1896. évi Bünvádi perrendtartás elfogadásával és hatályba lépésével elkezdődött, a sértett eljárásbeli szerepének erősödésére, a sértett láthatóvá tételére csak a XX. század vége felé történtek egyértelmű próbálkozások. A sértett jogainak köre a XX. század során gyakran változott, de a magánvádlói és magánfélkénti fellépés lehetősége minden jogszabályváltozás során megmaradt.

A Bp-ben szabályozott, pótmagánvádlóra vonatkozó rendelkezések 1954. augusztus 1-jén hatályukat veszítették és csak az 1998. évi XIX. törvény hatályba lépésével kerültek vissza büntetőeljárási jogunkba. A restoratív elemek érvényesítése és a sértett tényleges védelme is az utóbbi évtizedek módosításainak eredménye.

A hatályos Be. komplex módon közelít a sértett és pozíciói szabályozásához. Követi az Irányelvben foglalt felfogást, amely a sértett jogait és védelmét szélesebb perspektívába helyezi. Eme üdvözlendő változás egyik jele a törvényhez fűzött indokolás egyik fordulata, amely szerint Be. „a sértetteket érintően szemléletváltást tartalmaz, egyebekben az új rendelkezések dogmatikai szempontból letisztultabb, egyben a gyakorlat számára kezelhetőbb formát kapnak. A sértettek érdekeinek hatékonyabb védelme jegyében a törvény megőrzi, továbbviszi az áldozatvédelem körében már kialakított vívmányokat,

amelyek erősítik a sértetti jogokat, valamint az őket megillető eljárási garanciákat.”⁵¹ Ez a törvény szövegéből is kitűnik. A törvény preambulumában egyéb rendelkezések között kitér a sértettre is és deklarálja, hogy a törvény különös hangsúlyt fektet a bűncselekmények sértetteinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére. A Be. új sértett-fogalmat is tartalmaz. Bár sértett továbbra is az lehet, akinek „jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette”,⁵² a Be. a tisztánlátás kedvéért leszögezi, hogy ez mind természetes, mind jogi személyeket magában foglalhat. A sértett jogainak és pozícióinak meghatározásakor a Be. egyértelművé teszi, hogy a magánvádlói, pótmagánvádlói és magánféli pozíciók a sértetti kategórián belüli szűkebb csoportokat jelölik. Ez azt jelenti, hogy a sértettre vonatkozó valamennyi rendelkezés irányadó akkor is, ha a sértett további pozícióban más igényét (is) érvényesíti. Ez jelentős előrelépés a korábbi szabályozáshoz és felfogáshoz képest, hiszen fel sem merülhet annak a szükségessége, hogy a sértett „válasszon” a számára elérhető, különböző jogosultságokat biztosító pozíciók közül. Valamennyi sértetti jog megilleti a magánvádlót, a pótmagánvádlót és a magánfelet a további pozíciójuk adta jogok gyakorlása mellett.

Ez a korábbi szabályozás alapján nem volt ennyire egyértelmű. Az eltérő jogalkalmazási gyakorlat miatt 2009-ben, az 5/2009. BJE. sz. határozatában a Kúria leszögezte, hogy a pótmagánvádlóként eljáró sértett meghallgatható tanúként és az ügyészre vonatkozó kizárási okok a pótmagánvádló esetében nem alkalmazhatók. Jogalkotási ürt töltött ki a Kúria akkor, amikor megállapította, hogy „kétségtelen, hogy a Be. a pótmagánvádló tanúkénti kihallgatása lehetőségére vonatkozóan ilyen kifejezett rendelkezést nem tartalmaz. Ennek hiánya azonban szintén nem értelmezhető akként, hogy a pótmagánvádlóként fellépő sértett az ügyben tanúként nem hallgatható ki, illetve a tanúként kihallgatott sértett pótmagánvádlóként nem léphet fel.”

51 Lásd a Be. részletes indokolásának a Negyedik részhez fűzött megjegyzését

52 Be. 59. §

A Be. a sértett és további igényérvényesítési pozícióinak szabályozását teljes körűen tartalmazza. A pótmagánvádlói pozíció kapcsán pedig egy új külön eljárást is bevezetett, amely inkább struktúráját tekintve újdonság, hiszen a korábbi törvény összetöredezett szabályrendszerét tartalmazza összefoglalva.

Az Irányelv rendelkezéseinek végrehajtása érdekében került be a régi Be-be a különleges bánásmódot igénylő sértettekről szóló 62/B. és 62/C. §, amelyek a sértettekkel kapcsolatos sajátos bánásmód különös szabályait tartalmazták. Ezeket a rendelkezéseket bővítette a Be., amely egységes szerkezetben, összefoglaltan tartalmazza a vonatkozó szabályokat.⁵³ A különleges bánásmódot igénylő személyek körét a Be. a sértetten túlra is kiterjesztette, elsősorban a tanúra, de egyes esetekben további eljárási résztvevők is különleges bánásmódot igényelhetnek. A komplex szabályozás célja az, hogy a büntetőeljárásban megvalósuljon az egyéniesítés, és az érintett eljárási résztvevő valamilyen eljárási akadályoztatását kompenzálja a rendszer sajátos elbánás biztosításával. „A törvény a különleges bánásmódot igénylő személyek esetében fokozott figyelem, védelem, körületekintés, az eljáró bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság aktív, az érintett jogérvényesítését kifejezetten elősegítő magatartása szükséges.”⁵⁴ Ez azonban az eljárás érdekeit nem veszélyeztetheti, így a különleges bánásmódot e keretek között kell biztosítani. A különleges bánásmód alapvető eleme a sértett meghallgatása, tájékoztatása, nyilatkoztatása az eljárási jogainak gyakorlásáról és a joggyakorlásának elősegítése. A sértetti joggyakorlásba beletartozik a különleges bánásmódról való lemondás és a sértetti jogok gyakorlásától való elállás is.

A Be. a fentiek mellett továbbra is tartalmazza azon eljárási jogi jogintézmények szabályozását, amelyek a sértett aktív eljárási részvételét elősegítik, lehetővé teszik számára, hogy hallassa a hangját, aktívan részese legyen az eljárásnak és jóvátételben részesüljön.

53 Be. XIV. fejezet

54 Lásd az 1998. évi XIX. törvényhez fűzött miniszteri indokolást

A büntetőeljárásunkban 2006 óta jelenlévő, töretlenül népszerű, a megegyezésre és a sértett kompenzálására szolgáló közvetítői eljárás a korábbinál szélesebb körben áll a felek rendelkezésére. A sértett saját döntése alapján, a közvetítői eljárás alakítójaként vehet részt a mediációban.

A sértett a büntetőeljárásban – mindennemű vádlói igény érvényesítése nélkül – saját védelme érdekében indítványozhatja a terhelttel szemben távoltartás elrendelését is.

4. A SÉRTETT MEGÍTÉLÉSE AZ AKKUZATÓRIUS ÉS AZ INKVIZITÓRIUS ELJÁRÁSBAN

A XIX. századi kodifikációval kezdődő jogalkotási folyamattal a magyar büntetőeljárás szabályozás belépett a polgári korszakba. Modern, európai eljárást alakítottak ki, a vádelv és a nyomozó elv keresztülvitele is megjelent egyes rendszerű eljárási szabályozást követő javaslatokban. A nyomozó elsősorban a tárgyalást megelőző eljárási szakaszban volt tetten érhető, míg a vádelv a bírósági eljárást határozta meg.

A vádelv – tiszta formájában – akkor érvényesülhet, ha a sértett és a terhelt ügyfélként vesznek részt a perben, és egyenrangúak. Ilyen helyzetben a magánszemélyre tartozik az igényeiknek érvényesítése és a jogrend helyreállítása, azonban amint elterjed az a meggyőződés, hogy a bűncselekmény nem csak a tényleges közvetlen sértett sérelmét okozza, hanem egyértelműen a társadalom érdekeinek sérelmét is, amint az államhatalom lép fel a bűncselekmények elkövetői ellen, akkor a vád elv és a sértett pozíciója egyértelműen veszít jelentőségéből.

Ha úgy tűnik, hogy az állam érdekeit is sérti a bűncselekmény, a jogrend megzavarásával, a társadalom nyugalmanak megzavarásával, akkor kifejlődik a hivatalból való eljárás és az anyagi igazságra való törekvés, és kialakul az inkvizitórius eljárás.

A egyes rendszer mellett foglalnak állást a modern büntetőeljárás kodifikációk, vád nélkül nincs érdemi eljárás, a nyomozó rendszerből pedig a bírósági eljárást megelőző, előkészítő eljárásban (nyomozásban) használják fel a hivatalból való eljárás elvét és az anyagi igazság kiderítésének igényét. A egyes rendszerű büntetőeljárás az 1808. évi francia kódex nyomán terjedt el. Alapvetően két szakaszra oszlik, ezek a vezérelveikben jelentősen eltérnek egymástól.

A bírósági tárgyalást megelőzően a nyomozás zajlik, ez hivatalból indul, jellemző rá az írásbeliség, és ezzel összefüggésben a titkosság. Mindössze két eljárási funkció érvényesül benne: a nyomozás, illetve a vizsgálat lefolytatására jogosult szerv, az ügyészség, valamint a terhelt, illetve a védelem áll egymással szemben. Az ügyfélegyenlőség elvét nem tekintik igazán irányadónak. A nyomozás lezárásával, a vádemeléssel kezdődik meg az eljárás második főszakasza, a bírósági eljárás, amelynek központi eleme a tárgyalás, alapvető elve az eljárási funkciók megosztása: a vád, a védelem és az ítékezés elkülönül. A bíróság eljárása kérelemre, vagyis vádra indul, és a bíróság az anyagi igazság megállapítására törekszik.

A nyomozóelvű és vádelvű eljárás közös gyökere a normann Rüge-eljárás, amelyben mindkét eljárás csírái megtalálhatók.

4.1 *Az inkvizitórius eljárás*

A kontinentális Európa jogi hagyományaiban gyökerezik az inkvizitórius büntetőeljárás. A kontradiktórius rendszerrel ellentétben, ahol két szemben álló fél terjeszti elő ügyét pártatlan bíró vagy esküdtszék előtt, az inkvizitórius modell központi szerepet szán a bírónak, aki aktívan felügyeli a bizonyítékok összegyűjtését és a tanúk kihallgatását. Az inkvizitórius büntetőeljárás története mélyen összefonódik az európai jogrendszerek fejlődésével, különösen Franciaországban, Németországban és más, a római jog által befolyásolt országokban.

Az inkvizitórius rendszer eredete a XII. század végére és a XIII. század elejére vezethető vissza a középkorban, különösen a katolikus egyház keretein belül. Az eljárás kezdetben az egyház eretnekség elleni küzdelem részeként, az inkvizíció létrehozásával alakult ki. A III. Ince pápa által összehívott 1215. évi IV. lateráni zsinat fontos lépést jelentett az inkvizitórius eljárás fejlődésében. Ez a zsinat vezette be azt az elvet, hogy az eretnekséget hivatalból is üldözni lehet, ami azt jelenti, hogy az egyházi hatóságok hivatalos vádirat nélkül

is kezdeményezhetnek vizsgálatokat és tárgyalásokat. Ez eltérést jelentett a korábbi jogi hagyományoktól, amelyek szerint a vádlónak vádat kellett emelnie, így a vizsgálat és az ítélethozatal felelőssége az egyházi bírókra hárult.⁵⁵

Ahogy az inkvizitórius eljárás az egyházon belül fejlődött, úgy kezdett hatással lenni Európa világi jogrendszerére is. Franciaországban a vádhatósági eljárásról az inkvizitóri eljárásra való áttérés IX. Lajos király (1214-1270) uralkodása alatt vált hangsúlyosabbá. IX. Lajos 1254-ben kiadta a párizsi rendeletet (*Ordonnance de Paris*), amely különböző jogi reformokat kodifikált, köztük az inkvizitóri eljárás bevezetését büntetőügyekben. Ezeket az eljárásokat az jellemezte, hogy a bíró aktívan részt vett az ügy tényeinek kivizsgálásában, a tanúk kihallgatásában és a bizonyítékok összegyűjtésében, mindezt az igazság kiderítése érdekében.⁵⁶ Az *Ordonnance de Paris* egy olyan jogi hagyomány kezdetét jelentette Franciaországban, amely hangsúlyozta a bíró szerepének fontosságát a büntetőeljárásban, és amely hagyomány az évszázadok során tovább fejlődött és meghatározta az európai büntetőeljárási rendszerek alakulását.

Az inkvizitóri rendszer fejlődése az 1539-ben I. Ferenc francia király által kiadott villers-cotterêtsi rendelettel⁵⁷ új szakaszába ért. Ez a rendelet tovább formalizálta az inkvizitóri gyakorlatot, előírva, hogy minden büntetőeljárást franciául (és ne latinul) folytassanak le, és hogy a bírók aktív szerepet vállaljanak az ügyek kivizsgálásában. Bevezette azt a követelményt is, hogy a bírósági eljárásokat írásban

55 HATI Csilla: Büntetőeljárásunk történeti alakulása – különös tekintettel a közvetlenség elvének érvényesülésére. *Belügyi Szemle*, 2015/3. 56-67. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1226954>

56 CAROLUS-BARRÉ Louis: La Grande Ordonnance de Réformation de 1254. In: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 117e année, N. 1, 1973. pp. 181-186.

57 BAUD, Charles: The Ordinance of Villers-Cotterêts (1539) and its reception until the Napoleonic codifications. *Humanities and Social Sciences*. Universation Paris Panthéon-Assas, 2021. English. <https://hal.science/tel-04065042>

dokumentálják, ami lehetővé tette a bírósági eljárás nagyobb mértékű ellenőrzését és a felsőbb hatóságok általi felülvizsgálatát. Ezek a reformok megszilárdították az inkvizitórius eljárást mint a Franciaországban uralkodó modellt, és hatással voltak a jogi gyakorlatra egész kontinentális Európában. Ezt a jogalkalmazási irányt XIV. Lajos 1670. évi rendelete megerősítette.⁵⁸

A Német-Római Császárságban is gyökeret vert az inkvizitori rendszer. Az V. Károly császár által 1532-ben kiadott *Constitutio Criminalis Carolina* részletes szabályokat állapított meg a büntetőperek lefolytatására vonatkozóan, hangsúlyozva a bíró szerepét a bűncselekmények kivizsgálásában és a gyanúsítottak kihallgatásában. A kódex előírta, hogy a perek alapos nyomozáson alapuljanak, amelyet a bírák folytattak le, akik felelősek voltak a bizonyítékok összegyűjtéséért és a vádlott bűnösségének vagy ártatlanságának megállapításáért.⁵⁹ A *Constitutio Criminalis Carolina* nagy hatással volt a büntetőjog fejlődésére Németországban és Európa más részein, és megerősítette az inkvizitórius modellt mint a büntető igazságszolgáltatás általános megközelítését.

A XVIII. századi felvilágosodás kora új ötleteket és kritikákat hozott az inkvizitori rendszerrel kapcsolatban, különösen a visszaélések lehetőségét és a vádlottak védelmének hiányát illetően. Az egyik legbefolyásosabb kritikus az olasz jogász, Cesare Beccaria volt, aki 1764-ben megjelent, *A bűnökről és büntetésekről* című művében a büntető igazságszolgáltatási rendszerek reformjára szólított fel Európa-szerte. Beccaria a kínzás, a titkos perek és az önkényes bírói hatalom alkalmazása ellen érvelt, amelyek mind az inkvizitori rendszerhez kapcsolódtak. Elképzelései hozzájárultak egy szélesebb körű jogi reformmozgalomhoz, amely az igazságszolgáltatás hatáskörének kiegyensúlyozására és az egyéni jogok fokozottabb védelmére törekedett.⁶⁰

58 https://ledroitcriminel.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/ordonnance_criminelle_de_1670.htm

59 HATI uo.

60 Lásd: TARNAI János: *Beccaria, Caesar: Büntett és büntetés*. Révai Leo Kiadása, Budapest, 1887, 12-17., 21-23., 32-39.

E kritikák ellenére az inkvizítori rendszer maradt az uralkodó modell számos európai országban, különösen Franciaországban és Németországban, bár a szabályozás egyre inkább az ezen időszakban kikristályosodó vegyes rendszer felé fordult. Az 1808-as napóleoni kódex, a Code d'Instruction Criminelle az inkvizitórius gyakorlattól elforduló szabályozás kodifikációjának kulcsfontosságú fejleménye volt. A Bonaparte Napóleon alatt bevezetett kódex világos keretet teremtett a büntetőeljárásnak, megerősítette a nyomozási bíró, vagy juge d'instruction szerepét, aki a nyomozás vezetéséért és annak biztosításáért volt felelős, hogy a tárgyalás előtt minden releváns bizonyítékot figyelembe vegyenek. Ez a rendszer, bár bírálták, hogy túl sok hatalmat összpontosít a bírók kezében, irányadóvá vált számos más európai és Európán kívüli polgári jogi ország számára.⁶¹

Németországban az 1877-es Reichsstrafprozessordnung (birodalmi büntetőeljárás törvénykönyv) továbbfejlesztette az inkvizitórius modellt, integrálva a kontradiktórius rendszer elemeit, miközben fenntartotta a bíró központi szerepét a nyomozásban. Ez a törvénykönyv egyensúlyt teremtett az inkvizitórius és a kontradiktórius megoldások között, lehetővé téve a védők aktívabb szerepvállalását és a nyilvános tárgyalásokat, de továbbra is megőrizte a bíró felelősségét a bizonyítékok összegyűjtésében és értékelésében.⁶²

Összefoglalva, az inkvizitórius büntetőeljárás fejlődéstörténete a középkori egyházi eljárásokban kezdődött, és az európai uralkodók büntető(eljárás)jogi reformjain és a napóleoni korszak kodifikációin keresztül folytatódott. Bár a rendszert bírálatok érték, és jelentős reformokon ment keresztül, számos polgári jogi országban továbbra is a büntető igazságszolgáltatási rendszer alapvető eleme, amelyet a bírók aktív szerepe jellemez az igazság felkutatásában és az igazságszolgáltatás biztosításában.

61 FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. https://mersz.hu/dokumentum/YOV1780__15/

62 Thomas VORMBAUM – Michael BOHLANDER: *A Modern History of German Criminal Law*. Springer, 2014. 97-99.

Az inkvizitórius rendszert az alábbiak jellemzik:

- A vádlott a nyomozó jellegű eljárás minden jogot nélkülöző tárgya
- Eljárási funkciók a per bírójának (inkvirens) kezében összpontosultak
- Hosszadalmas, többrendbeli vizsgálat, bizonyítékok összegyűjtése
- Az eljárás bármilyen apró gyanújel, feljelentés, szóbeszéd alapján megindult
- A materiális igazságot kutatták, vagyis azt igyekeztek megállapítani, hogy mi történt
- Eljárás írásbeli és titkos, bíró aktív, összerendezgeti az anyagokat
- Nem kontradiktórius, nincs vádlotti jog, a „bűnösség vélelme” érvényesül
- Kötött bizonyítási rendszer, bizonyítékok értéke előre meghatározva, a beismerő vallomás értéke hatalmas (tortúra)
- Volt fellebbezés
- Szakapparátus jogászokból

4.2 Az akkuzatórius eljárás

A vádelvű (más néven akkuzatórius) rendszer az angolszász területeken alakult ki.

Az akkuzatórius büntetőeljárás, amely a common law jogrendszerek jogrendszerének egyik sarokköve, több évszázadon keresztül fejlődött, és számos országban alakította az igazságszolgáltatás módját. Ez a rendszer, amelyet két fél – a vád és a védelem – pártatlan bíró vagy esküdtszék előtti szembenállása jellemez, a középkori Angliában gyökerezik, és azóta a világ számos országában a büntetőeljárások meghatározó jellemzőjévé vált.

Az akkuzatórius büntetőeljárás eredete a XII. századra, II. Henrik (1154-1189) uralkodásának idejére vezethető vissza. II. Henrik jogi reformjai, különösen az 1166. évi Clarendoni Törvénykönyv, megteremtették a common law rendszer alapjait, és olyan kulcs-

fontosságú elemeket vezettek be, amelyek később az akkuzatórius eljárás központi elemévé váltak. Az Assize of Clarendon bevezette az esküdszék alkalmazását, amely kezdetben helyi férfiakból állt, akiknek feladata volt a feltételezett bűnözők megvádolása és megvádolása. Ez a büntető igazságszolgáltatás szisztematikusabb megközelítésének kezdetét jelentette, ahol a bizonyítékokat egy, közösség tagjaiból álló csoport mutatta be és értékelte, megteremtve az akkuzatórius rendszer kialakulásának alapját.⁶³

A Magna Carta 1215. évi aláírása egy másik sarkalatos pont volt az akkuzatórius büntetőeljárás fejlődésében. A Magna Carta, az angol jogtörténet egyik alapdokumentuma rögzítette azt az elvet, hogy senkit sem lehet bebörtönözni a társai vagy az ország törvényei által hozott törvényes ítélet nélkül.⁶⁴ Ez az elv megalapozta a tisztességes eljáráshoz való jogot, az akkuzatórius rendszer egyik alaptételét. A 13. századra az esküdszéki tárgyalás az angol jogrendszer rendszeres jellemzőjévé vált, ami tovább erősítette a büntetőeljárás kontradiktórius jellegét, ahol a vád és a védelem szerepe kezdett kialakulni.

Ahogy az angliai jogrendszer tovább fejlődött, a XVI. és XVII. században a jogi képviselőhez való jog jelentősen fejlődött. Kezdetben a büntetőügyek vádlottjai, különösen azok, akiket súlyos bűncselekményekkel, például hazaárulással vádoltak, nem kaphattak jogi képviselőt. Idővel azonban ez kezdett megváltozni, és a 17. század végére a vádlottaknak egyre inkább engedélyezték, hogy ügyvédek képviseljék őket. Ez a változás döntő szerepet játszott a perek kontradiktórius jellegének fokozásában, mivel lehetővé tette a védelem számára, hogy hatékonyabban nyújtson be bizonyítékokat és érveljen a vádlott érdekében.

63 ANTAL Tamás: Az angol vádeszküdszék eredete és a Clarendoni Törvénykönyv (1166). *Jogtörténeti Szemle*. 1/2023. 54-56.

64 FANTOLY Zsanett: Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának büntető eljárásjogi tárgyú kiegészítései, különös tekintettel a terhelte megillető eljárási garanciákra. *Miskolci Jogi Szemle* 14. évfolyam (2019) 2. különszám 1. kötet 247.

Sir Edward Coke (1552-1634) angol jogtudós jelentős szerepet játszott az akkuzatórius rendszer kialakításában ebben az időszakban. Írásai, köztük az *Institutes of the Lawes of England* (Az angliai törvények intézetei) című művei hangsúlyozták a tisztességes eljárás és a vádlott jogainak fontosságát, és segítettek meghatározni az akkuzatórius eljárást. A Habeas Corpus Act 1679-es elfogadása tovább erősítette ezeket az elveket, mivel biztosította, hogy a terheltek megtámadhassák a jogellenes fogva tartást, és ezáltal megerősítette az akkuzatórius eljárást azáltal, hogy mechanizmust biztosított az önkényes fogva tartás elleni bírósági felülvizsgálatra.⁶⁵

Az akkuzatórius rendszer formalizálása a 18. században is folytatódott, és az ügyészek szerepe egyre inkább megerősödött az angol bíróságokon. A korona kezdte átvenni a vád szerepét a büntetőügyekben, és a bizonyítékok bemutatása és a tanúk keresztkérdései szisztematikusabbá váltak. Ebben az időszakban William Blackstone (1723-1780), angol jogász kiadta az Angol törvényekhez fűzött kommentárjait, amelyek kulcsszerepet játszottak az akkuzatórius rendszer elveinek formalizálásában.⁶⁶ Blackstone művei hangsúlyozták az ártatlanság vélelmét, a tisztességes eljáráshoz való jogot és a jogi tanácsadás fontosságát, amelyek mind az akkuzatórius modell alapvető elemei.

A XIX. században az akkuzatórius rendszer tovább finomodott és kibővült, különösen az 1873-1875-ös bírói törvények⁶⁷ révén. Ezek a törvények modernizálták az angol jogrendszert a common law és a equity bíróságok összevonásával, és ezáltal egyszerűsítették az eljá-

65 ELEK Balázs: Habeas Corpus a magyar büntetőeljárásban. *Európai Jog*. 2015/6. 23-24.

66 Blackstone's Commentaries on the Laws of England. https://avalon.law.yale.edu/18th_century/blackstone_bk4ch27.asp, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/blackstone_bk4ch26.asp

67 Lásd pl.: Wilson's Judicature Acts Rules and Forms, <https://ia600900.us.archive.org/24/items/supremecourtofju00wils/supremecourtofju00wils.pdf>, 98., 312.

rásokat, beleértve a büntetőeljárásokhoz kapcsolódó eljárásokat is. A reformok segítettek megszilárdítani az akkuzatórius rendszert azáltal, hogy egységesebb és koherensebb jogi keretet hoztak létre. Ebben az időszakban a keresztkérdéshez való jog az akkuzatórius eljárás szerves részévé vált, biztosítva, hogy mind a vád, mind a védelem szigorúan kikérdezhesse a tanúkat az igazság feltárása érdekében.

Az akkuzatórius rendszer az Atlanti-óceánon túlra, az Amerikai Egyesült Államokba is eljutott, ahol az amerikai jogrendszer alapvető elemévé vált. Az amerikai alkotmány (1787) és a Bill of Rights (1791) számos elvet átvett az angol common law rendszerből, köztük azokat is, amelyek az akkuzatórius eljárás alapját képezik. Különösen a hatodik módosítás garantálja a gyors és nyilvános tárgyaláshoz való jogot, a jogi képviselőhöz való jogot és a tanúkkal való szembesítéshez való jogot – az akkuzatórius rendszer alapvető elemeit, amelyek továbbra is meghatározzák az amerikai büntetőeljárás.⁶⁸

A XIX. és XX. század folyamán az akkuzatórius rendszert más országok is átvették, különösen a Brit Birodalomhoz tartozó területek, például Kanada, Ausztrália és India, amelyek hasonló jogi kereteket dolgoztak ki. A XX. században a nemzetközi emberi jogi eszközök, például az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950) tovább erősítették az akkuzatórius elveket, hangsúlyozva a tisztességes eljáráshoz és a jogi képviselethez való jogot. Az egyezmény 6. cikke, amely garantálja a tisztességes eljáráshoz való jogot, közvetlenül az akkuzatórius modellhez igazodik, és számos ország jogrendszerét befolyásolta.⁶⁹

Az akkuzatórius rendszer tovább fejlődik, új kihívásokkal néz szembe, és a méltányosság és a hatékonyság javítása érdekében reformokon megy keresztül. A folyamatosan napirenden lévő kérdések, például a jogtalan elítélések és a védelemhez való erősebb jogok szükségessége folyamatos vitákhoz és reformokhoz vezettek az egyes országokban.

68 Lásd: FANTOLY im. 248., 253.

69 Lásd: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun 9.

A jogrendszerek globalizációja a joggyakorlatok átjárhatóságát is eredményezte, és egyes hagyományosan inkvizitórius rendszerek olyan kontradiktórius elemeket építettek be, mint a kereszkérdezés és a védő szerepe.

Összefoglalva, az akkuzatórius büntetőeljárás gazdag és összetett történettel rendelkezik, amely a középkori Angliában kezdődött, és azóta világszerte a jogrendszerek meghatározó jellemzőjévé vált. II. Henrik korai reformjaitól és a Magna Chartától Edward Coke és William Blackstone írásaiig a rendszer a jogi innováció és reformok évszázadain keresztül fejlődött. Az Egyesült Államokban és más országokban való elterjedése, valamint a nemzetközi emberi jogi jog általi megerősítése hangsúlyozza jelentőségét, mint az igazságszolgáltatás olyan modelljét, amely továbbra is formálja a jogi gyakorlatot világszerte.

Az eljárás központi eleme a tárgyalás volt, amelynek során számos alapelvet érvényesítettek. Ezek elsősorban az alábbiak:

- A terhelt az eljárás alanya, él az ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog
- In dubio pro reo – a kétségtelenül nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére
- Eljárási feladatok elkülönülnek, az eljárás vád alapján indul
- Alaki igazság megállapítása a cél (mit lehet megállapítani a perben?)
- A bíró passzív, az eljárás kontradiktórius, nyilvános, szóbeli
- Bizonyítási rendszer szigorú formális szabályokon nyugszik, de a bizonyítékoknak nincs előre meghatározott értéke és bizonyító ereje – fontos a kereszkérdezés
- Esküdtszék szerepe – az embert elfogulatlanul csak embertársai ítélik meg – laikusokból álló esküdtszék dönt a bűnösségről
- Nincs fellebbezés

A két eljárás számos sajátosságában különbözött, az alapvető eltérést azonban a büntetőeljárás célja, a felderítendő igazságról vallott fel-

fogás jelentette. Ez alapjaiban meghatározta az eljárások felépítését és szabályozását.

A sértett mindkét eljárásban a büntetőeljárás periferiáján mozgó szereplő. Az inkvizitórius eljárásban legfeljebb tanúként vehetett részt, egyéb jogai nem voltak. Az akkuzatórius eljárás korai időszakában, az ügyész pozíciójának megjelenését megelőzően a sértett közvetlenül vehetett elégtételt a büntetőeljárásban az őt ért sérelemért. Ez a lehetőség az ügyész megjelenésével megszűnt.

Az inkvizitórius büntetőeljárásban, amely számos európai országban, például Franciaországban, Németországban és Olaszországban uralkodott, a sértett pozíciója hagyományosan aktívabb és aktívabb, mint a kontradiktórius rendszerben. Az inkvizitórius rendszerre jellemző a nyomozati megközelítés, ahol a bíró központi szerepet játszik a bizonyítékok összegyűjtésében és a tényállás megállapításában.

4.3 A sértett helyzete a két nagy történeti rendszerben

Történelmileg a sértett pozíciója az inkvizitórius büntetőeljárásban lényegesen erősebb volt, mint a kontradiktórius rendszerekben. A sértett segítőként, polgári jogi félként részt vehetett az eljárásban (lásd: francia *partie civile*), ennek keretei között hozzájárulhatott a bizonyításhoz, jelen lehetett egyes nyomozati cselekményeknél és igényelhetette a kárai megtérítését. A sértett – mint a bűncselekmény elszenvetője – feljelentést, illetve bizonyos esetekben magánindítványnak beillő nyilatkozatot tehetett, részt vehetett a nyomozásban, jogorvoslati jogot gyakorolhatott és egyes őt érintő kérdésekben betekinthezett az ügy irataiba.

Franciaországban az áldozatoknak jól bevált joga, hogy „*partie civile*”-vé váljanak, és aktívan részt vegyenek a büntetőeljárásban. Nyomozást kérhetnek, bizonyítékokat terjeszthetnek elő, és kártérítést kérhetnek. A francia jog lehetővé teszi az áldozatok számára azt is, hogy a nyomozási bíróhoz benyújtott hivatalos panasszal kezdeményezzenek büntetőeljárást.

Németországban az áldozatok „Nebenkläger”-ként (társfelperesként) csatlakozhatnak a büntetőeljáráshoz, ami az ügyészséghez hasonló jogokat biztosít számukra, beleértve a bizonyítékok bemutatását, a kérelmek benyújtását és a határozatok megfellebbezését. A német rendszer emellett hangsúlyozza a sértettek jogainak védelmét az egész eljárás során.

Olaszországban a sértettek polgári félként („parte civile”) vehetnek részt a büntetőeljárásban, ahol joguk van kártérítést követelni és befolyásolni a nyomozás menetét. Az olasz jog azt is lehetővé teszi az áldozatok számára, hogy beleszóljanak az ügyészség döntéseibe, különösen olyan esetekben, amikor közvetlenül érintettek.

Az inkvizitórius büntetőeljárásban tehát a sértett pozíciója hagyományosan erőteljesebb és aktívabb, mint a kontradiktórius rendszerekben. Az inkvizitórius rendszerekben az áldozatoknak gyakran joguk van arra, hogy hivatalos félként vegyenek részt az eljárásban, befolyásolják a nyomozást, bizonyítékokat nyújtsanak be és kártérítést kérjenek. Idővel ezeket a jogokat jogi reformok révén tovább erősítették, különösen az Európai Unió azon irányelveire válaszul, amelyek célja az áldozatok jogainak erősítése volt a tagállamokban.

Az angolszász jellegű büntetőeljárásban a sértett jogállása hagyományosan korlátozott a vád és a védelem szerepéhez képest. A kontradiktórius rendszert, amely a common law országokban uralkodik, két szemben álló fél – az államot képviselő ügyészség és a vádlottat képviselő védelem – közötti jogi küzdelem jellemzi. A bíró passzív, biztosítja, hogy a tárgyalás a törvényeknek megfelelően tisztességesen zajlik.

Történelmileg a kontradiktórius rendszerekben az áldozatok viszonylag passzív szerepet játszottak, és csak korlátozott mértékben vettek részt közvetlenül a tárgyalási folyamatban. Számos kontradiktórius rendszerben a sértett nem minősül az eljárás hivatalos félnek. A büntetőügy általában az állam (amelyet a vád képvisel) és a vádlott (amelyet a védelem képvisel) közötti vitaként van kialakítva, és az

áldozat gyakran másodlagos szerepet játszik. Az áldozatok elsősorban tanúként vesznek részt, tanúvallomást és bizonyítékot szolgáltatnak. Szerepük a bűncselekmény szempontjából releváns tényszerű információk bemutatása, de nincs befolyásuk arra, hogy az ügyet hogyan folytatják le, vagy milyen vádakat emelnek. Nincs vagy csak kevés befolyásuk van a kulcsfontosságú ügyészi döntésekre, például arra, hogy vádat emeljenek-e a vádlott ellen, milyen vádakat emeljenek, vagy hogy ajánljanak-e vádalkut. Ezeket a döntéseket az ügyész hozza, aki a közérdeket képviseli, nem pedig az áldozat személyes érdekeit. Az áldozatok több országban igényelhetnek kártérítést vagy kárenyhítést, de ezt gyakran a büntetőeljárástól elkülönítve, polgári peres úton vagy külön kártérítési eljárás keretében kezelik.

4.4 *A vegyes eljárási rendszer*

A vegyes büntetőeljárási rendszer, amely az inkvizitórius és a kontradiktórius eljárás elemeit egyaránt ötvözi, az idők során az e hagyományos modellekben rejlő erősségekre és gyengeségekre adott válaszként alakult ki. Ezt a vegyes megközelítést különböző formákban fogadták el a különböző jogrendszerekben, különösen a kontinentális Európában, ahol a jogi hagyományok fejlődését mind az inkvizitórius rendszer, mind a common law kontradiktórius gyakorlata befolyásolta. A vegyes rendszer kialakulása a jogi reformok sorozatának eredménye, amelyet történelmi események, jelentős uralkodók és mérföldkönek számító jogszabályok alakítottak, ahogy az országok igyekeztek kiegyensúlyozottabb és hatékonyabb igazságszolgáltatási eljárást létrehozni.

A vegyes büntetőeljárási rendszer eredete a 19. századra vezethető vissza, a középkori Európát megrázó jelentős reformok időszakára. Ekkorra az inkvizitóri modell, amelynek gyökerei a római jogban és a középkori egyházi bíróságokban gyökereznek, számos kontinentális jogrendszerben mélyen meghonosodott. Ezt a modellt a bíró köz-

ponti szerepe jellemezte, aki aktívan folytatott nyomozást, gyűjtött bizonyítékokat és hallgatta ki a tanúkat. Az inkvizítori rendszert azonban egyre több kritika érte amiatt, hogy túl sok hatalom összpontosulhat a bírók kezében, ami a méltányossággal és a vádlottak jogainak védelmével kapcsolatos aggályokhoz vezetett.

E kritikákra válaszul több európai országban olyan reformokat kezdtek bevezetni, amelyek a kontradiktórius rendszer elemeit építették be, ahol a vád és a védelem feladata a bizonyítékok és érvek bemutatása pártatlan bíró vagy esküdtszék előtt. Ennek a változásnak az egyik legkorábbi és legbefolyásosabb példája Franciaországban történt, az említett 1808-as napóleoni törvénykönyvvel. Ezt az 1789. évi francia forradalom idején megfogalmazott, az ember és a polgár jogait, valamint a büntetőeljárás alapvető értékeit érintő követelések készítették elő.

A napóleoni kódex szerint a büntetőeljárás két szakaszra oszlott: a nyomozati szakaszra, amely túlnyomórészt inkvizitórius volt, és a tárgyalási szakaszra, amely kontradiktórius elemeket tartalmazott. A nyomozási szakaszban a vizsgálóbíró, vagy juge d'instruction, volt felelős a nyomozás vezetéséért, a bizonyítékok összegyűjtéséért és annak eldöntéséért, hogy az ügyet bíróság elé kell-e vinni. Amint azonban az ügy eljutott a tárgyalási szakaszba, az eljárás kontradiktóriusabb jelleget öltött, a vád és a védelem a bírói testület előtt ismertette ügyét, amely aztán a bemutatott bizonyítékok alapján ítéletet hozott.

A napóleoni törvénykönyv által létrehozott vegyes eljárási rendszer mélyreható hatást gyakorolt számos más ország jogi gyakorlatára, különösen a kontinentális Európában. Németországban a már említett birodalmi büntetőeljárási törvénykönyv 1877. évi elfogadása jelentős lépést jelentett a vegyes rendszer felé. A német törvénykönyv integrálta a bírósági nyomozás inkvizitóriális hagyományát a kontradiktórius elemekkel, mint például a tanúk keresztkérdésének joga és a tárgyalás nyilvános jellege. Ez a vegyes megközelítés az inkvizítori módszer alaposságát és szigorát a kontradiktórius rendszer igazságosságával és átláthatóságával igyekezett egyensúlyba hozni.

Spanyolországban az 1882. évi (ma is hatályos) Ley de Enjuiciamiento Criminal (büntetőeljárás törvény) olyan vegyes rendszert hozott létre, amely az inkvizitórius nyomozást kontradiktórius tárgyalási eljárásokkal kombinálta. A spanyol büntetőperekben a védők és az ügyészek aktívabb szerephez jutottak, miközben a bíró továbbra is jelentős ellenőrzést gyakorolt a nyomozás felett. Ez a törvény több módosításon is átesett, de alapvető vegyes jellege továbbra is a spanyol büntető igazságszolgáltatási rendszer középpontjában áll. Spanyolország büntetőeljárása is fejlődött az elmúlt években, különösen a tárgyalások kontradiktórius jellegének fokozását célzó reformok bevezetésével.⁷⁰

A vegyes eljárás rendszerek kialakulására további hatással volt az a szélesebb körű jogi reformmozgalom, amely a 19. század végén és a 20. század elején végigsöpört Európán. A liberális és demokratikus eszmék térnyerése, valamint az emberi jogi normák növekvő befolyása egyre nagyobb igényt támasztott olyan jogrendszerek iránt, amelyek képesek az egyéni jogok védelmére, ugyanakkor hatékony bűnüldözést biztosítanak. Ennek eredményeképpen számos ország elkezdte felülvizsgálni büntetőeljárásait, hogy a vádlottak számára nagyobb biztosítékokat építsenek be, mint például az ártatlanság vélelmét, a tisztességes eljáráshoz való jogot és a jogi képviselőhöz való jogot.

A weimari köztársaság 1919-es megalakulását követően Németországban további fejlesztések történtek a büntetőeljárásban. Bár az 1877. évi Reichsstrafprozessordnung nagyrészt érintetlen maradt, a weimari alkotmány új jogokat vezetett be a vádlottak számára, például a nyilvános tárgyaláshoz és a jogi képviselőhöz való jogot. Ezek a változások a korszak szélesebb körű demokratikus törekvéseit tükrözték, és hozzájárultak ahhoz, hogy a német büntetőeljárások még a vegyes rendszer keretein belül is kontradiktóriusabbá váltak.

70 The Spanish Criminal Process. https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/34555/2/Materiales_docentes_en_Ingles.pdf

Olaszország is jelentős reformokon ment keresztül ebben az időszakban. Az 1889-es Zanardelli-kódex, amelyet Giuseppe Zanardelli olasz miniszterelnökről neveztek el, elsősorban a büntetőjogi rendelkezéseiről híres. A büntetőeljárási szabályokat az 1865. évi kódex tartalmazta, melyet az 1913. évi követett. Ezek inkább inkvizitórius alapokon nyugodtak csakúgy, mint az 1930. évi szabályozás. Ennek ellenére eltávolodtak a korábbi tisztán inkvizitórius gyakorlattól, és olyan kontradiktórius elemeket építettek be, mint az ártatlanság vétele és a védelemhez való jog. Ezek a reformok tükrözték azokat az általánosabb európai tendenciákat, amelyek a kontradiktórius modellnek a hagyományosan inkvizitórius rendszerekbe való integrálása irányába mutattak. Csak az 1988. évi új büntetőeljárási kódex kodifikált valódi vegyes büntetőeljárási rendszert Olaszországban.⁷¹

A vegyes büntetőeljárások fejlődésének egyik legjelentősebb mérföldköve az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 1950. évi elfogadása volt. Az EJEE 6. cikke, amely garantálja a tisztességes eljáráshoz való jogot, mélyreható hatással volt számos európai ország büntető igazságszolgáltatási rendszerére. Az egyezmény előírta az aláíró államok számára, hogy biztosítsák, hogy jogi eljárásaik összhangban legyenek a méltányosság, a fegyverek egyenlősége és az egyéni jogok védelmének elveivel. Ez Európa-szerte reformokhoz vezetett, mivel az országok az EJEE-nek való megfeleléshez igazították eljárási rendszereiket, gyakran úgy, hogy a túlnyomórészt inkvizitórius keretekbe több kontradiktórius elemet építettek be.

Franciaországban például a büntetőeljárás jelentős reformokon ment keresztül az 1950-es és 1960-as években, hogy összhangba kerüljön az EJEE követelményeivel. Ezek a reformok megerősítették a védő szerepét, szigorúbb szabályokat vezettek be a bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozóan, és megerősítették a vádlottak azon

71 Renzo ORLANDI: *The Italian Path to Reform: Italy's Adversarial Model of Criminal Procedure*. <https://theitalianlawjournal.it/data/uploads/5-italj-2-2019/565-orlandi.pdf>

jogát, hogy megtámadják a nyomozási bíró eljárását. Hasonlóképpen, Németországban a háború utáni időszak eljárási reformjai kiegyensúlyozottabb rendszert igyekeztek létrehozni azáltal, hogy a vád és a védelem számára egyenlő esélyeket biztosítottak az ügyük ismertetésére, miközben továbbra is fenntartották a bíró aktív szerepét az eljárás felügyeletében.

Az osztrák büntetőeljárási törvénykönyv (Strafprozessordnung) 1873. évi elfogadását követően Ausztria olyan vegyes eljárási rendszert vezetett be, amely modellként szolgált más közép-európai országok számára. Az osztrák rendszer egyesítette az inkvizitórius elemeket, például a bíró aktív szerepét a bűncselekmények felderítésében, a kontradiktórius jellegzetességekkel, köztük a jogi képviselőhöz való joggal és a védelem azon lehetőségével, hogy a tárgyalás során vitassa a bizonyítékokat. Ez a kódex különösen nagy hatással volt az Osztrák-Magyar Monarchia más országainak büntetőeljárásainak alakítására.⁷²

A vegyes büntetőeljárási rendszer a 20. század végén és a 21. század elején tovább fejlődött, ahogy az országok új kihívásokkal és igazságszolgáltatási igényekkel küzdöttek. Olaszországban például a már említett módon 1988-ban megreformálták a büntetőeljárási kódexet, hogy a hagyományosan inkvizitórius rendszerbe több kontradiktórius elemet vezessenek be. Az olasz reformok hangsúlyozták a szóbeli eljárást, a keresztkérdések és a védők aktív részvételének fontosságát a tárgyalási folyamatban, miközben továbbra is megőrizték a bíró szerepét a nyomozás irányításában és annak biztosításában, hogy a tárgyalás az igazság keresésére összpontosítson. A 13/2015-ös szervezeti törvény módosította a büntetőeljárási törvényt, hogy javítsa a vádlottak jogainak védelmét, ideértve a jogi segítséghez való jogot és a vádakról való azonnali tájékoztatáshoz való jogot. Ez a reform bevezette továbbá az előzetes letartóztatás és a bizonyítékgyűjtés nagyobb mértékű bírói felügyeletét, ami a hagyományosan vegyes

72 FARKAS – RÓTH im. 31.

rendszerben a kontradiktóriusabb egyensúly felé való elmozdulást tükrözi.⁷³

Portugáliában az 1987. évi büntetőeljárási törvény jelentős elmozdulást jelentett a vegyes kereteken belül a kontradiktóriusabb rendszer irányába. Ez a törvénykönyv többletjogokat vezetett be a védelem számára, beleértve a tanúk keresztkérdéseinek és a nyomozás során gyűjtött bizonyítékokhoz való hozzáférés jogát. A közelmúltban a 2007-es és 2013-as reformok tovább erősítették ezeket a kontradiktórius elemeket azáltal, hogy fokozták a büntetőeljárás átláthatóságát és biztosították, hogy a vádlottak egyenlő esélyekkel rendelkezzenek a bizonyítás és az érdekeik védelme terén.

Az elmúlt évtizedekben Franciaország tovább finomította vegyes eljárási rendszerét, hogy megfeleljen a kor kihívásainak. Az egyik jelentős reform a 2000. évi Guigou-törvény volt, amely bevezette a juge des libertés et de la détention (a szabadságjogok és a fogva tartás bírja) intézményét.⁷⁴ E reform célja az volt, hogy nagyobb felügyeletet biztosítson az előzetes letartóztatásról szóló döntések felett, válaszul az inkvizíciós eljárás során felmerülő visszaélések lehetőségével kapcsolatos aggodalmakra. E bíró bevezetése a nyomozási bíró hatáskörének ellenőrzését hozta létre, és a rendszer kontradiktórius szempontjait erősítette annak biztosításával, hogy egy másik igazságügyi hatóság vizsgálja felül az egyéni szabadságot érintő döntéseket.

Németországban a közelmúltbeli reformok az áldozatok jogainak megerősítésére és a vád és a védelem közötti igazságosabb egyensúly biztosítására összpontosítottak. A 2004. évi áldozatok jogairól szóló törvény (Opferschutzgesetz) kulcsfontosságú fejlemény volt, amely lehetővé tette az áldozatok számára, hogy aktívabban részt vegyenek a büntetőeljárásban, ami a vegyes rendszerben a kiegyensúlyozottabb

73 ORLANDI im.

74 STEINER, Eva, 'Procedure', *French Law: A Comparative Approach*, 2nd edn (Oxford, 2018; online edn, Oxford Academic, 19 Apr. 2018), <https://doi.org/10.1093/oso/9780198790884.003.0012>

kontradiktórius eljárás felé való elmozdulást tükrözi. Ez a törvény a védőügyvédek jogait is megerősítette, és szigorúbb normákat vezetett be a kényszerítő eszközökkel szerzett bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozóan, megerősítve a német rendszerben a kontradiktórius elveket.⁷⁵

Összefoglalva, a vegyes büntetőeljárás rendszer története a jogfejlődés és alkalmazkodás története, amelyet a büntetőügyek elbírálásának igazságosabb és hatékonyabb eljárása iránti vágy vezérelt. A napóleoni korszak korai reformjaitól az emberi jogokról szóló európai egyezmény hatásáig a vegyes rendszerek fejlődését az az igény alakította, hogy egyensúlyt teremtsenek mind az inkvizitórius, mind a kontradiktórius eljárás erősségei között. Napjainkban a vegyes eljárási modell a világ számos részén a jogrendszerek általános jellemzője, tükrözve az egyszerre igazságos és hatékony büntető igazságszolgáltatási rendszerre való folyamatos törekvést.

Az inkvizitórius eljárásra jellemző visszaélésekkel szemben, a felvilágosodás hatására, majd a polgári forradalmak győzelmével alakult ki és került be a modern európai büntetőeljárás kódexekbe.

4.4.1 A sértett helyzete a vegyes rendszerű eljárásban

Idővel a sértett szerepe az inkvizíciós rendszerekben tovább fejlődött, és számos ország büntetőeljárás reformokat hajtott végre a sértett jogainak és részvételének további elősegítése érdekében. Számos európai ország olyan jogszabályokat fogadott el, amelyek célja a sértett jogainak megerősítése, különösen az irányadó nemzetközi és európai uniós irányelvekkel összhangban. Ezek a reformok gyakran annak biztosítására összpontosítanak, hogy az áldozatokkal méltósággal bánjanak, hozzáférjenek a szükséges támogató szolgáltatásokhoz, és

75 WALTHER, Susanne. "Victims' Rights in the German Court System." *Federal Sentencing Reporter* 19, no. 2 (2006): 113–18. <https://doi.org/10.1525/fsr.2006.19.2.113>.

megfelelő tájékoztatást kapjanak az eljárásról. Az inkvizíciós rendszerek egyre inkább felismerték az átfogó áldozatsegítő szolgáltatások szükségességét, beleértve a pszichológiai tanácsadást, a jogi segítségnyújtást és az áldozatoknak az eljárás során a további sérelmekről vagy megfélemlítéstől való védelmét szolgáló intézkedéseket. Némely országban beépítették a jogalkalmazási folyamatba a helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlatokat, amelyek a bűncselekmény által okozott kár helyreállítására, vagy akár a sértett és az elkövető közötti megbékélésre összpontosítanak. Ez a megközelítés kiegészíti a hagyományos büntetőeljárást azáltal, hogy az áldozatoknak aktívabb szerepet biztosít az igazságszolgáltatási folyamatban. Az angolszász típusú jogrendszerek is lehetővé teszik, hogy a sértetteknek korlátozott joguk lehet fellebbezni az őket közvetlenül érintő döntések ellen, különösen a kártérítési vagy kártalanítási határozatokkal kapcsolatban. Az áldozatokat folyamatosan tájékoztatják az ügy előrehaladásáról, beleértve az óvadékkal, vádalkuval és az ítélelhozattal kapcsolatos döntéseket.

5. A SÉRTETTRE VONATKOZÓ BÜNTETŐELJÁRÁSI ALAPELVEK

Az alapelvek általános elvi tételek, amelyek meghatározzák a büntetőeljárás menetét, működését, felépítését, az eljárásban szereplő személyek jogait és kötelezettségeit. Az alapelvek vizsgálata és elemzése többnyire elméleti síkon történik, gyakorlati jelentőségük mégis felbecsülhetetlen. Szerepük többoldalú

A büntetőeljárás alapelvek összességükben kifejezik a büntetőeljárás tartalmi sajátosságait, közrehatnak a büntetőeljárás jog részlet-szabályainak megvalósulásában, értelmezésében és alkalmazásában, valamint támpontként szolgálnak a büntetőeljárás továbbfejlesztésénél.

A garanciák fogalma és rendeltetése tágabb, mint az alapelvéké, a büntetőeljárás feladatainak teljesítését szolgálják. A biztosítékok a jogban, az igazságszolgáltatás jogilag szabályozott szervezetében, valamint a jogon kívül eső politikai-társadalmi feltételrendszerben találhatók. A jog garanciái jogi elvek, jogintézmények, normák, amelyek megtartása jogi eszközökkel kikényszeríthető. A garanciák egymáshoz kapcsolódó, hierarchikusan felépített rendszert alkotnak, egyik kiegészíti, biztosítja a másikat (pl. elfogulatlan eljárás garanciája a bírói függetlenség). A kizárás szabályozása is garanciális jelentőségű rendelkezéscsoport.

Az alapelvek ezzel szemben történelmileg kialakult, nemzetközileg kidolgozott és elfogadott, deklarációkkal és egyezményekkel megerősített egyetemes értékeket juttatnak kifejezésre. Megteremtik a szervezeti/működési feltételeket, meghatározzák a szervek szervezeti felépítésére, működési rendjére vonatkozó szabályozás irányát, megszabják az igazságszolgáltatási gyakorlat alapjait és kereteit.

Az alapelvek szabályozási megoldásait tekintve több megoldást ismer a magyar büntetőeljárás. A *jogforrási eredet* szerint egyes

alapelvek – épp jelentőségükre tekintettel – az Alaptörvényben (is) megtalálhatók (a tisztességes eljárás elemei, az ártatlanság véelme, a jogorvoslathoz való jog), másokat a Be. szabályoz, és vannak olyan alapelvek is, amelyek elvi szinten azonosíthatók, kifejezett, deklarált módon azonban nem találhatók meg a törvényekben (pl. a közvetlenség elve). Az alapelvek *megjelenési formáját* tekintve vannak olyan elvi tételek, amelyek tételes jogi összefoglalást nyertek (pl. az anyanyelt használatának elve), míg másokat nem lehet egy jogtételbe összefoglalni (kontradiktórius eljárás elve), ezek a törvény elszórt tételes jogi rendelkezéseiben találhatók, valamint a jogtudomány foglalja össze, fejt ki, állítja kapcsolatba őket a többi alapelvvel.

Az alapelvek egyik leggyakrabban alkalmazott csoportosítási módja a szervezeti és működési alapelvek megkülönböztetése. Előbbiek az igazságszolgáltatás szervezetére vonatkoznak és elsősorban az alkotmányjog területére tartozó jogszabályokban jelennek meg (pl. társasbíráskodás elve, igazságszolgáltatás bírói monopóliuma) és az igazságszolgáltatás egészére általánosan érvényesek. Némelyik ugyanakkor (pl. a vádhoz kötöttség elve) kifejezetten a büntetőeljárás területére tartoznak. A működési elvek a büntetőeljárás lefolytatásának menetét határozzák meg.

A kialakulásuk időpontját tekintve történeti és aktuális alapelveket is megkülönböztetünk. Előbbiek azok, amelyek a büntetőeljárás szabályozásának évszázados fejlődése során alakultak ki és folyamatosan meghatározták a büntetőeljárás kereteit (pl. az ártatlanság véelme). Az aktuális alapelvek utóbb kialakított, egy-egy kodifikációs időszak eredményeképpen megalkotott új törvényben fellelhető, akár deklarált, akár beleértett alapelvek, amelyeket a jogalkotó aktuálisan fontosnak és irányadónak tart.

Egyes alapelvek abszolút értékűek és nem tűnnek kivételt vagy korlátozást (védelem joga, bírói függetlenség), míg mások a törvényben meghatározott keretek között szükség esetén korlátozhatók (legalitás, officialitás, nyilvánosság, jogorvoslat joga).

Az alapelvek hagyományosan a büntetőeljárás kereteit adják, és elsősorban a hatóságokkal és a terhelttel kapcsolatban értelmezhetők.

A sértett a büntetőeljárás résztvevőjeként az alapelvek által meghatározott keretek között mozog és az ezek által biztosított védelmet élvez. Minél nagyobb figyelmet fordít a jogalkotó a sértett eljárásbeli szerepének meghatározására, továbbá minél szélesebb körben biztosít számára fellépési lehetőséget, annál több alapelvi rendelkezés érinti közvetlenül is a sértettet.

Az alapelvek között azonosíthatjuk azokat, amelyek jellegüknél fogva mindenkire, így a sértettre is vonatkoznak, azokat, amelyek a sértettet tanúi vagy más minőségében illetik meg, valamint azokat, amelyek az egyszerű sértett kapcsán is értelmezhetők. Az utóbbi két csoport érdemel nagyobb figyelmet.

A tanút, és ezáltal a sértettet is megilleti az önvádra kötelezés tilalma, vagyis a büntetőeljárásban nem kötelezhető arra, hogy saját maga ellen bizonyítékot szolgáltatson.

Magánvádlóként és pótmagánvádlóként megilletik a sértett jogai, valamint az adott vádlói pozícióhoz kapcsolódó jogosultságok. Vádlóként eljárva is jogosult tanúvallomást tenni a büntetőeljárásban.

A sértett minden további igény érvényesítésétől függetlenül jogosult az anyanyelvét használni a büntetőeljárásban, a törvény adta keretek között van jogorvoslati joga. Az alapvető jogok védelmére vonatkozó alapelvi rendelkezés rá is irányadó, vagyis tiszteletben kell tartani emberi méltóságát, biztosítani kell a szabadsághoz és személyi biztonsághoz fűződő jogát, és alapvető jogait csak a törvény szerinti eljárásban, az ott meghatározott okból, módon és mértékben szabad, amennyiben az elérni kívánt cél kisebb mértékű jogkorlátozással nem érhető el.

6. A SÉRTETT BÜNTETŐELJÁRÁSBELI SZEREPÉNEK FEJLŐDÉSE A XX. SZÁZADI MAGYAR SZABÁLYOZÁSBAN

Magyarországon a büntetőjogi kodifikáció több részre osztható. Az első kodifikációs időszakban, 1792-95 között a felvilágosodás eszméit igyekeztek törvénybe foglalni. Később, a második szakaszban, az 1841-43. között eltelt időben a polgári kor haladó eszméinek a kodifikálását jelenthette volna a jogalkotási erőfeszítések köre. A harmadik időszak 1870-1896 közé tehető, amely a Bünvádi perrendtartás elfogadásában csúcsosodott ki. Ezen korok jogfejlődési sajátosságairól a jelen tanulmány 3.2 pontja szól részletesen.

A negyedik szakasz a szocialista jogalkotás kora 1949-től, amely további két időszakra osztható. Az első szakasz az unifikáció időszaka, amikor a jogalkotó célja az volt, hogy a különböző ügyekben egyféle eljárást folytassanak a bíróságok, minden ügyet hasonló keretek között kellett elbírálni, hasonló elvek és hasonló eljárási szabályok alapján. Ez 1951-ben teljesedett ki, amikor a büntetőeljárást egységesítették, és a Btk. szabályainak módosításával összhangban megszűnt a vétségi és büntetési eljárás közötti különbségtétel. A korszak második nagy kodifikációs időszaka 1966-tól figyelhető meg, amikor az előzőekkel ellentétben erőteljesebb differenciálás valósult meg, ami a mai napig jellemzi a büntetőeljárási szabályozását. Az 1973. évi törvénytől kezdve nagy hangsúlyt helyez a jogalkotó a különböző élethelyzetek különböző szabályok alapján történő megítélésére. Ezt a külön eljárások növekvő száma is mutatja.

A kodifikáció ötödik korszaka 1989-től számítandó, amelynek eredménye az 1998-ban elfogadott, majd számtalanszor módosított, végül 2003-ban hatályba lépő régi Be., amely eredetileg tervezett

formáját csak 2006-ra nyerte el. A mindeddig utolsó kodifikációs folyamat a 2000-es években zajlott, amikor a végletekig csúrt-csavart, felszabdalt és összevart 1998. évi törvényt 2017-re új szabályozás váltotta fel. Ennek időtállósága is kérdéses, tekintve, hogy 2018- évi hatályba lépése óta, 6 év alatt – kisebb-nagyobb mértékben – 29 alkalommal módosították.

A büntetőeljárás kodifikációnak mindig az a célja, hogy egy olyan büntetőeljárás szabályozást fogalmazzon meg, amely az éppen irányadó elveket meghatározza, hatékony felelősségre vonást tesz lehetővé, egyszerre óvja a társadalmat, a polgárokat, és megjeleníti a hatóságok és az eljárásban résztvevő személyek jogait és kötelezettségeit is, valamint védi a terheltet az állam esetleges túlkapásaitól.

Azokat a hagyományokat kell folytatni, amiket az elmúlt mintegy másfél évszázadban a büntetőjogi kodifikáció résztvevői megvalósítottak, mindig a lehető legtöbb alapelvet, legtöbb garanciát kell törvénybe foglalni, és ez alapján eljárást alkotni. Kényes egyensúlyt teremt a büntetőeljárás törvény, ideális esetben biztosítani kell a társadalom védelmét úgy, hogy a bűncselekmények elkövetőit felelősségre vonják, biztosítanak a polgárokat is, hogy a bűnözők elleni fellépés során nem korlátozza a jogokat, alaptalanul és feleslegesen a hatóság.

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) lehetővé tette a sértett részvételét az eljárásban, de valódi jogokat akkor biztosított számára, ha a sértett valamely (magánjogi vagy büntetőjogi) igényét érvényesítette. Ezzel együtt sértettként is jelen lehetett az eljárási cselekményeknél, bizonyítási indítvánnyal élhetett, és jogorvoslati jogot gyakorolhatott az eljárásban hozott határozatokkal szemben.

A büntetőeljárásunkban az officialitás és a legalitás, a két uralkodó alapelv, az eljárás megindítása és lefolytatása tekintetében. Ez nem a sértett saját egyéni igényeit és érdekeit érvényesíti, nem az egyéni sérelem megtorlását teszi lehetővé, hanem az egyéni érdeksérelem

társadalmi kontextusba helyezi és az állam büntető igényét érvényesíti az ügyész. Közvádoló lép fel a bűncselekményt elkövető személy ellen, a sértett pedig marginális személlyé válik. Azonban még ha nincs is a sértettnek különleges igénye, a büntetőeljárásba, mégsem tekinthetjük az eljárás bármely más résztvevőjével egy szinten lévő jelentéktelen személynek, mégis ő szenvedte el a bűncselekményt, ő rendelkezik róla a legtöbb információval, és éppen ezért az ő sajátos érdekei miatt mégiscsak kitüntetett szerepet kell biztosítani neki. 1954-ig a sértett több jogosultsággal rendelkezett, mint a szocialista időszakban.

Az 1951. évi III. törvény, a II. bűnvádi perrendtartás, az első szocialista kódex az 1949. évi eljárási fordulat után alapelveket tartalmaz, és felsorolja a feleket is. A sértettet azonban csak annyiban tekintette félnek, amennyiben polgári jogi igény keretében a sértett magánfélként járt el.

Az 1954. évi V. törvény, a Bp. novellája erősítette az eljárási biztosítékokat. Rendelkezései három lényeges területre terjedtek ki, a változások a sértett jogait nem bővítették, sőt, a novella megszüntette a pótmagánvád intézményét. Az új ügyészségi szervezet kidolgozása és felépítése után az ügyész lett a vádemelésnek és vádképviseletnek, illetve az eljárás törvényességének teljhatalmú ura, és itt a sértettnek már nem volt szerepe.

Az immár a büntetőeljárásról rendelkező 1962. évi 8. tvr. (a továbbiakban: I. Be.) ugyancsak igen szűkmarkúan bánt a sértettel. Az „egyszerű” sértett nem volt az eljárás megbecsült résztvevője, jogai kifejezetten a büntetőjogi vagy kártérítési igényének érvényesítéséhez kötődtek.

Az 1973. évi I. törvény, a II. Be. nem hozott számottevő változást a sértetti jogok tekintetében. Csupán a sértett tárgyaláson való felszólalásának lehetőségét tartalmazta újdonságként. A hatályba lépését megelőző tíz évben, majd az azt követő időszakban azonban hazánk több emberi jogi egyezményhez is csatlakozott, amelyek

eleinte mérsékelten, majd kifejezetten hangsúlyt helyeztek a sértetti jogok biztosítására. A folyamat előkészítette a rendszerváltást követő büntetőeljárás kodifikációt, amelynek során a jogalkotó kifejezetten célul tűzte ki a sértett védelmének és jogérvényesítési lehetőségeinek növelését.

1997-ben megindult az új büntetőeljárás törvény kodifikációja, amely a jogállamiságból fakadó követelményekre volt hivatott figyelemmel lenni, elsősorban azokra a nemzetközi elvárásokra, amelyeket az egyes emberi jogi szervezetek, és különösen az Emberi Jogok Európai Bírósága és Bizottsága már akkor is megfogalmazott.

Az 1990-es évek végén az új büntetőeljárás törvény több fontos módosítást bevezetett volna, tervezett bevezetni. Az egyik a pótmagánvád intézményének a felújítása. A pótmagánvád tulajdonképpen egyrészt annak az igénynek a kifejeződése, hogy a bűncselekmények áldozatai a közvetlenül bírósághoz fordulhassanak, másrészt pedig az ügyészi vádmonopólium ellensúlya. A tervezet szerint azonban előzetes bírói kontroll volt szükséges a pótmagánvád befogadásához. A pótmagánvád, illetve a sértett szerepének erősödése együtt járt az opportunitás térhódításával is.

Bár a magyar büntetőeljárás szabályozásának történetében nem ebben az időben jelentek meg a legalitás alóli első kivételek, mégis csak ez volt az a törvény, amely ésszerű határok között, mégis teret engedett az opportunitásnak a legalitás és officialitás elvén nyugvó magyar büntetőeljárásban. Ebben az Európa Tanács korábban tárgyalta 1987. évi ajánlásának is szerepe volt.

A III. (rég) Be. jogalkotói indokolása szerint az új törvény egyik alapvető célkitűzése volt a következő: „A büntetőeljárás során szélesíteni kell a sértett igényérvényesítési lehetőségeit és eljárási jogosítványait. Megfelelő korlátok között meg kell engedni, hogy a sértett pótmagánvádlóként járhasson el.”⁷⁶ Ez meg is valósult a szabályozással. A törvény hatályban léte alatt megvalósított több,

76 Lásd az 1998. évi XIX. törvényhez fűzött miniszteri indokolást

mint 80 módosítás közül több is érdemben érintette a sértettet és annak jogérvényesítési lehetőségeit. 2006-ban bevezették a büntetőjogi mediáció intézményét. Létrejött a távoltartás szabályozása és korszerűsítették az áldozatok megsegítésére és a kárenyhítésre vonatkozó rendelkezéseket is.⁷⁷

A hatályos (IV.) Be. indokolása még magasabb színt emeli a jogalkotói vállalásokat. E szerint a törvény célja a sértett jogainak teljes körű védelme és az érdekeinek érvényesítése.

⁷⁷ 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről

7. A SÉRTETT JOGAI

A Be. tartalmazza azon eljárási jogi jogintézmények szabályozását, amelyek a sértett aktív eljárási részvételét elősegítik, lehetővé teszik számára, hogy hallassa a hangját, aktívan részese legyen az eljárásnak és jóvátételben részesüljön.

A sértett jogosult arra, hogy a Be. adta keretek között:

- a) bizonyítékot terjesszen elő, indítványt és észrevételt tegyen,
- b) a perbeszédnek során felszólaljon,
- c) a tárgyaláson és a törvényben meghatározott eljárási cselekményeknél jelen legyen és kérdéseket tegyen fel,
- d) az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett ügyiratokat a törvényben meghatározott keretek között megismerje,
- e) a büntetőeljárási jogairól és kötelességeiről felvilágosítást kapjon,
- f) jogorvoslattal éljen,
- g) segítő közreműködését vegye igénybe,
- h) a bírósági eljárásban magánfélként polgári jogi igényt érvényesítsen, a nyomozás során erre vonatkozó szándékát bejelentse,
- i) magánvádlóként, pótmagánvádlóként fellépjen.

E jogok gyakorlása a törvényben meghatározott módon és korlátozásokkal valósulhat meg. Ez a gyakorlatban többnyire azt jelenti, hogy a sértett az őt érintő, valamint rá vonatkozó kérdések kapcsán gyakorolhatja ezen jogokat.

Nagyon fontos, elsőként a Be-ben szabályozott jogosultság, hogy a sértett bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, illetve kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését.⁷⁸

78 E rendelkezés számos európai országban a büntetőeljárási szabályozás része.

Arról is jogosult nyilatkozni, hogy az eljárásban a sértetti jogait nem kívánja gyakorolni, ennek ellenére ki lehet hallgatni tanúként, és az eljárási cselekményeken való részvételi kötelezettségét, valamint az adataiban beálló változás bejelentéséről szóló kötelezettségét ez nem érinti. Hogyha a sértett ekként nyilatkozott, akkor a bejelentett polgári jogi igényét visszavontnak kell tekinteni.

Jogosult arra a sértett, a tájékoztatásra vonatkozó jogai között, hogy az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben tájékoztassák,

- a) a letartóztatott terhelt szabadon bocsátásáról vagy szökéséről,
- b) a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt terhelt feltételesen vagy véglegesen történő szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, illetve a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakításáról,
- c) az elzárásra ítélt terhelt szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, illetve az elzárás végrehajtásának félbeszakításáról,
- d) az előzetes kényszergyógykezelt elbocsátásáról vagy szökéséről,
- e) a kényszergyógykezelt elbocsátásáról, engedély nélküli eltávozásáról, illetve adaptációs szabadságra bocsátásáról, valamint
- f) javítóintézeti nevelés esetén a fiatalkorú ideiglenes vagy végleges elbocsátásáról, a javítóintézet engedély nélküli elhagyásáról, illetve a javítóintézeti nevelés félbeszakításáról.

A jogutódlás tekintetében, hogyha a sértett a büntetőeljárás megindítása előtt, miután meghal, helyébe, hozzátartozója, törvényes képviselője, illetve az általa eltartott személy léphet, és gyakorolja a sértett megillető jogokat, felléphet magánvádlóként, pótmagánvádlóként, de a polgári jogi igény érvényesítését nem kezdeményezheti. Amennyiben több sértetről, több fellépésre jogosult személyről van szó, ki kell jelölniük a sértett jogokat gyakorló személyt.

Háttérét elsősorban a Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a bűncselekmények áldozatainak nyújtandó segítségről szóló Rec(2006) 8. számú ajánlása, valamint a sértettek jogainak és védelmének, különösen a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervről szóló, a Tanács 2011. június 10-i (2011/C 187/01) állásfoglalása jelenti.

A sértettre nem csak jogokat állapít meg, hanem kötelezettségeket is ró a Be. E szerint a hatóságok és a bíróság rendelkezéseinek megfelelően köteles részt venni egyes eljárási cselekményeken és köteles bejelenteni az adatiban, különösen az elérhetőségében beálló változásokat.

Bár a sértettre vonatkozó rendelkezések között a törvény több szabályt nem tartalmaz, a további fejezetekben ugyancsak megjelennek a sértett helyzetét, jogait meghatározó fordulatok.

A sértett jogosult költségkezdvményt igénybe venni akkor, ha jövedelmi vagyoni viszonyai miatt a bűnügyi költséget vagy annak egy részét nem képes viselni.

A sértett jogosult anyanyelvének használatára, a nem magyar anyanyelvét, nemzetiségi anyanyelvét vagy törvények hirdetett, nemzetközi szerződésben meghatározott egyéb anyanyelvét használhatja, tolmácsot kell igénybe venni ilyen esetben, vagy pedig ha az anyanyelv használata aránytalan nehézségbe ütközne, a magyar nyelvet nem ismerő személy által ismertként megjelölt más nyelv használatát kell tolmács útján biztosítani. Erre akkor is lehetőség van, hogyha ehhez a magyar nyelvet nem ismerő személy hozzájárul. Hallássérült személy esetén jelnyelvi tolmács is közreműködhet. Siketvak személy esetén pedig kötelező alkalmazni. A tolmács a sértett érdekében is eljárhat.

Az eljárás ügyiratainak megismerése kapcsán a sértett az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben megismerhet, indítványra megismerheti az eljárás ügyiratait. A sértett jogosult jelen lenni azokon az eljárási cselekményeken, amelyekről értesítik. Idézni akkor fogják, hogyha valamilyen eljárási cselekményen az aktív részvétele szükséges.

Amennyiben az idézése nem jelenik meg, elővezetés rendelhető el, vagy rendbírsággal sújtható.

Sok esetben a tanúra vonatkozó rendelkezések azok, amelyek a sértettel összefüggésbe, sértettel összefüggésben alkalmazandók.

Hogyha a telekommunikációs eszköz – használatának technikai feltételei fennállnak, akkor az ügyészség és a nyomozóhatóság köteles

a telekommunikációs eszközt használni a különleges bánásmódot igénylő sértett jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén mellőzhető akkor, ha a sértett megjelenése, az ejtési cselekmény jellege vagy eredményes elvégzése érdekében nélkülözhetetlen.

A bíróság is csak különösen indokolt esetben mellőzheti ezen eszköz használatát, különleges bánásmódot igénylő sértett jelenlétét igénylő eljárási cselekményen.

Személyvédelem alatt álló, védelmi programban résztvevő tanú jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén.

A részvételt egyszerű telekommunikációs jelenlét során is meg lehet oldani.

A sértettel szemben rendbíróság szabható ki, és testi kényszer is elrendelhető amennyiben az eljárási cselekményt akadályozza.

A sértett kézbesítési megbízottat nevezhet meg, amennyiben igen, kézbesítési megbízottat nevezhet meg, aki átveszi a számára kézbesítendő iratokat. Mulasztás esetén igazolási kérelem előterjesztésére jogosult a sértett költsége a büntügyi költségnek minősül.

Ha a sértett az eljárás elhúzódása miatt kifogást terjeszthet elő, amennyiben a bíróság, az ügyészség vagy a hatóság a részére, a törvényben meghatározott eljárási cselekmény elvégzésére, eljárás lefolytatására, vagy valamely határozat meghozatalára rendelkezésre álló határidőt állapított meg, és az eredménytelenül telt, majd pedig a bíróság, nyomozhatóság, ügyészség a mulasztóval szemben nem alkalmazta a törvény által lehetővé tett intézkedéseket.

A sértett a bizonyítás során tanúként jár el. Az önvádra kötelezés tilalma vele szemben is irányadó titoktartási kötelezettség esetén, foglalkozásánál vagy közmegebízásánál fogva titoktartásra köteles, megtagadhatja a tanúvallomást, kivéve, ha a titoktartási kötelezettségét megsértené.

Ezzel együtt viszonylag nehéz elképzelni azt, hogy ilyen helyzetben a sértett megtagadná a vallomást, illetve a válaszadást akkor, ha egyébként a vele szemben elkövetett bűncselekmény felderítéséhez szükséges az általa tett tanúvallomás.

A tanúra vonatkozó rendelkezések irányadók a sértettel szemben is.

A bizonyítás során a sértett köteles részt venni azokon az eljárási cselekményeken, illetve alávetni magát azoknak a vizuális cselekményeknek, amelyeket a hatóság elrendel, részt kell vennie a szemlén, ha tanúként jár el, akkor a helyszíni kihallgatáson, bizonyítási kísérlet, felismerés, bemutatás, szembesítés és hozzájárulása esetén műszeres vallomás ellenőrzés alá is vethető.

Ha sértett, akkor is köteles. A szemlének, a bizonyítási kísérletnek, felismerésnek, a kutatásnak alávetni magát, a birtokában lévő tárgyat, ezek céljaira, rendelkezésre bocsátani.

Hogyha nem tanúként jár el, elkötelezettségek teljesítésére kényszeríthető a sértett és rendbírsággal is sújtható.

A leplezett eszközök alkalmazása terén az ügyészség engedélyével, a sértett írásbeli hozzájárulásával a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv kapcsolat erőszak zaklatás bűncselekménye, uzsorabűncselekmény miatt, vagy pedig fenyegetéssel megvalósuló bűncselekmény miatt megfigyelést alkalmazhat.

A távoltartás elrendelését a sértett is indítványozhatja. A sértett a távoltartás elrendelésére irányuló indítványát, a vádemelést megelőzően az ügyészségnél terjesztheti elő, az ügyészség pedig a sértett indítványát haladéktalanul továbbítja a bíróságnak az ügyiratokkal együtt.

Ilyen esetben a távoltartás megszüntetéséről értesíteni kell az elrendelést indítványozó sértettet.

8. A SÉRTETT POZÍCIÓI

8.1 *Feljelentő*

A bűncselekmény sértettje jogosult feljelentést tenni. E helyzetben az egyéb érdekelt eljárási pozíciójában eljáró feljelentő jogai is megilletik. E szerint jogosult arra, hogy az őt érintő körben bizonyítékot terjesszen elő, indítványt és észrevételt tegyen, a rendelkezési jogosultságával érintett dolgot, vagyont vagy elektronikus adatot közvetlenül érintő eljárási cselekményen jelen legyen, e dolgot, vagyont vagy elektronikus adatot érintő kényszerintézkedés okát és ennek változását megismerje, a büntetőeljárási jogairól és kötelességeiről a bíróságtól, az ügyészségtől és a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kapjon, az őt érintő körben jogorvoslattal éljen, az eljárás ügyiratait – az e törvényben meghatározott kivételekkel – az őt érintő körben megismerje, valamint segítő közreműködését vegye igénybe. Köteles ugyanakkor az eljárási cselekményeken a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság rendelkezéseinek megfelelően részt venni. Egyes bűncselekmények esetén csak a sértett által tett feljelentés, vagyis magánindítvány nyomán indulhat meg a büntetőeljárás.

8.2 *Tanú*

A büntetőeljárásban alapvetően nincs különbség a tanúk között. A bírósági tárgyaláson folytatott bizonyítással összefüggésben a törvény mégis kijelenti, hogy rendszerint a sértettet kell elsőként meghallgatni, vagyis a sértett az első számú tanú. Természetesen valamennyi jogosultság megilleti, ami a tanúknak jár, többek között élhet a valamástétel megtagadásának lehetőségével, emellett pedig terhelik a tanúk kötelezettségei is, például az igazmondás kötelezettsége.

8.3 *Magánvádló*

A sértett több igényét is érvényesítheti, felléphet magánvádlóként a törvényben meghatározott bűncselekmények esetén.

A törvény külön rendelkezést tartalmaz a természetes személy és jogi személy sértett fellépésével kapcsolatban. Az érintett bűncselekmények, a sértettek ilyen megkülönböztetésének megfelelő kört foglalják magukban.

A sértett ezekben a bűncselekményekben képviselheti a vádat, feltéve, hogy az elkövető magánindítványra büntetendő. Különleges intézménye a magánvádas eljárásnak a viszonzvád előterjesztése, amennyiben a könnyű testi sértést, rágalmazást, becsületsértést kölcsönösen követik el. A magánvádas eljárást a törvény a külön eljárások között szabályozza.

8.4 *Pótmagánvádló*

Pótmagánvádlóként is felléphet a sértett. A pótmagánvádló az a sértett, aki vagy amely a Be-ben meghatározott esetekben közvádra üldözendő bűncselekmény miatt a vádat képviseli. Akkor, hogyha személyesen nem képes kötelezettségének eleget tenni, tartós súlyos betegsége miatt, akkor helyébe törvényes képviselője vagy meghatalmazott képviselője léphet. A pótmagánvádas eljárás külön eljárás, amelyet ekként az új Be. vezetett be.

Az egyes büntetőeljárási törvények rendelkezéseinek megfelelően változott a sértett eljárási helyzete és vádképviselési joga a magyar büntetőeljárási jogban.

A sértett a büntetőeljárásban hagyományosan alárendelt szerepet tölt be, ugyanis az ügyész a bűncselekmények többségében kizárólagos vádemelési és vádképviselési joggal rendelkezik, zárójel vád, monopólium, és éppen ezért a sértettnek nem sok szerepe van. Már az 1960-as években felmerült a kérdés a magyar büntetőeljárási

szakirodalomban is, hogy a sértett jogait érdemes lenne bővíteni, és lehetővé tenni azt, hogy nagyobb szerephez jusson a büntetőeljárásban. A sértett vádemelési joga, amely valódi ügyfélle, résztvevővé tenné a sértettet, a Bünvádi perrendtartásban már megjelent, ám az 1954. évi V. törvény megsemmisítette az erre vonatkozó rendelkezéseket, és csak magánvádas fellépési lehetőséget biztosított a sértettnek.

A pótmagánvádlói pozícióval kapcsolatban a szocialista időszakban számos aggodalom látott napvilágot. A szakirodalomban Király Tibor is megfogalmazta azokat a veszélyeket, amelyek a sértett vádemelési jogosultságából fakadhatnak, valamint megoldási lehetőségeket is felvázolt.⁷⁹

Egyrészt, az általános vélekedés szerint a sértett elfogult, hiszen ellene követték el a bűncselekményt, nem várható tőle elfogulatlan fellépés, az érzelmek vezérlik és ezért vélt vagy valós igazának érvényesítésére minden lehetőséget megragad.

Másrészt, pont ezért a pótmagánvád, akár ártatlan személyek ellen is bevezethető, ugyanis az a megfontolás a pótmagánvád ellenzőinek körében, hogy ha az ügyész minden elérhető bizonyítékot megvizsgált, és minden tényt megfelelően elemzett, ennek ellenére a nyomozást megszüntette vagy nem emelt vádat, vagy a vádat ejtette, akkor nyilvánvalóan törvényes a büntetőeljárás megszüntetése, és ennél több információval, ennél több bizonyítékkal a sértett, mint magánszemély sem rendelkezhet. Éppen ezért félő volt, hogy csak a személyek meghurcolása és felesleges eljárások tömege lenne a pótmagánvád bevezetésének következménye.

Harmadrészt, a következő érv a pótmagánvád ellen az volt, hogy a legalitás és officialitás vezérelte eljárásban nincs helye, ugyanis az ügyész az, aki a törvénynek érvényt szerez akkor, amikor a vádemelés mellett dönt, és akkor is, amikor úgy dönt, hogy nem viszi bíróság elé az ügyet. Éppen ezért nincs helye még egy olyan személynek az eljárásban, aki ugyanezekről a kérdésekről, mintegy az ügyész ellenőrizendő, vagy az ügyész döntéseit megkérdőjelezendő dönt.

79 Lásd bővebben: KIRÁLY im.

Ezzel együtt elismerték azt is, hogy az ügyész tévedhet, illetve egyes helyzetekben a törvényességet nem feltétlenül előtérbe helyező döntéseket hozhat. A szakirodalomban több javaslat megjelent arra vonatkozóan, hogy ilyen helyzetben mi lenne a legmegfelelőbb szabályozás. Az egyik az, ami a magyar büntetőeljárásban 1954 óta jelen volt, még hozzá, hogy a törvény nem biztosított a sértett számára fellépési lehetőséget, és a sértett csupán a nyomozás megtagadása és megszüntetése ellen benyújtható panasz jogával élhet. Előremutató javaslatként megjelent, hogy a benyújtott panaszt egy, a nyomozástól független, elfogulatlan személy vagy szerv bírálja el. Ilyenkor sem emelhetne vádat a sértett, de a bejelentett panasz elbírálása alaposabb lehetne, akár a bíróság is dönthetne róla. A második lehetőség az, hogy a sértett feltétel nélkül kap jogot a vádemelésre akkor, ha az ügyészség nem emel vádat, ez a pótmagánvád intézménye. A sértett által benyújtott pótmagánvádat előzetes bírói kontroll alá vetnék, ez egy kicsit hasonlítana a vádtanácshoz, legalábbis az eljárás jellegét és célját tekintve. Ez hozhatna döntést a sértett pótmagánvadjának alaposágáról, törvényességéről, illetve dönthetne a nyomozás folytatásáról is.

Király Tibor a pótmagánvád bevezetését nem látta célszerűnek, elsősorban azért, mert amíg lehetőség volt rá, addig sem töltötte be azt a szerepet, amit szántak neki. Túl nagy terhet rótt a sértettre a vád bizonyítása, túl nagy felelősséget jelent neki az, hogy esetleg alaptalanul vádol meg valakit. Ha az ügyészség megfelelően és megfontoltan működik, akkor pótmagánvádra nemigen van szükség, hiszen viszonylag kicsi az esély arra, hogy a törvényes alapon működő és megfelelően döntő ügyész döntésével szemben mégis sikerrel járhat a pótmagánvádló. Akkor, hogyha egy vádtanácsszerű bírói tanács kontrollja alá kerülne a pótmagánvád előzetesen, az viszont összekeverné az eljárási funkciókat, ami a büntetőeljárás alapelveivel szembe menne, és a jogintézmény jelentőségét tekintve egyáltalán nem biztos, hogy valóban szükséges eszköz lenne.⁸⁰

80 KIRÁLY UO.

A szocialista időszakban a magyar büntetőeljárás törvény nem adott lehetőséget a sértettnek a jogorvoslatra. Király Tibor szerint is korlátozott fellebbezési jogot célszerű csak biztosítani a sértett számára, csak akkor, hogyha ő emelt vádat, ha ő képviselte a vádat, vagy pedig bármely más esetben akkor, hogyha az ítélet valamely rendelkezése az ő jogait, érdekeit sérti. Az egyszerű sértett semmiképpen nem kapna fellebbezési lehetőséget. Véleménye szerint, hogyha az ügyész emelt vádat, és arról a vádról a bíróság megfelelően döntött, akkor majd az ügyész eldönti, hogy elfogadja-e a bíróság döntését, vagy nem dönt a fellebbezésről, éppen ezért nem indokolt az ügyész döntésének ilyenképpen kontrollja.

A büntetőügyek jelentős részében, 1968-ban 35 százalékában volt a sértett magánszemély. Pont ez az alacsony arány vezette arra a jogtudósokat, hogy javasolják azt, hogy az ügyész helyett hadd képviselje a vádat a sértett, aki jó eséllyel nem magánszemély a büntetőeljárásban, hanem valamilyen intézmény, közintézmény, jogi személy, amelynek képviselője minden bizonnyal a jogot megfelelően értő és tudó személy. Éppen ezért a váddal kapcsolatos feladatok szakszerű ellátása biztosítva lehetne. A sértett akkor képviselhetné a vádat, ha az ügyész nincs jelen a tárgyaláson, ő lenne a vádló helyettese. Jogorvoslattal élhetne, és tulajdonképpen eljárási tevékenységében kötve lenne az ügyész vádjához, de gyakorolhatná az ő jogait.

A vádat nem ejthetné ugyanakkor, illetve a felmentést sem indítványozhatná. A sértett más jogait tekintve a vádló segítőjeként lép fel. Fontos lenne az, hogy a kihallgatott személyhez kérdéseket intézhessen, hiszen segítene tisztázni a tényállást, illetve az észrevétel, tétel lehetősége pedig az egyes összefüggésekre világíthatna rá, és ezzel megteremtődne a teljes jogi feltételrendszere annak, hogy a vádló segítőjeként lépjen fel a pótmagánvádló.⁸¹

81 KIRÁLY uo.

8.5 *Magánfél és a polgári jogi igénye*

Magánfélként eljárhat a sértett, aki vagy amely a bírósági eljárásban polgári jogi igényt érvényesít, akkor is ű, ha az erre vonatkozó szándékát a vádemelés előtt jelentette be. Jogutódlásra lehetőség van akkor, hogyha a jogutódlás a sértett halála vagy megszűnése miatt következett be.

Polgárjogi igényként kártérítésre vagy dolog kiadására vagy pénzfizetésre irányuló követelés érvényesíthető, amely a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett.

A polgári jogi igény érvényesítését a Be. külön rendelkezések között tartalmazza.

A polgári jogi igény tulajdonképpen a sértett kártérítési igénye a terhelttel szemben, amit egy adhéziós eljárásban, a büntetőeljárásban érvényesít, tehát nem kell külön polgári pert kezdeményeznie a kártérítési igénye érvényesítésére, hanem a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítása során dönt a bíróság a kártérítési igény kapcsán is. Tulajdonképpen nem egy új jogintézmény, hiszen már a jogtörténeti fejlődés kezdeti időszakában megfigyelhető az, hogy a sértett bűncselekményhez kapcsolódó kárának megtérítésére igényt tarthatott.

Szent István dekrétumaiban is megjelenik az a fordulat, hogy gyilkosság, emberölés esetén az elkövető köteles az állam részére, valamint a sértett hozzátartozói részére aranypénzt fizetni. Később is megmaradt ez a lehetőség Nagy Lajos, illetve Mátyás király törvényeiben is, sőt, bővült azzal, hogy akkor, hogyha valamilyen kompenzációt fizetett a terhelt a sértettnek, akkor tulajdonképpen megválthatta a bűnösségét, illetve a felelősségre vonást. Ez egyébként ma is élő jogintézmény a büntetőeljárás jogunkban, közvetítő eljárásnak és tevékeny megbánásnak hívják, de a polgári jogi igényhez nem kapcsolódik, ez más célú jogi intézmény.

A polgári jogi igény a Csemegi-kódexben, illetve a bünvádi perrendtartásban az 1800-as évek második felében, illetve végén alkotott két első büntetőjogi és eljárásjogi törvényben is fellelhető valamilyen formában. A Csemegi-kódex 1878-ból a kártérítési lehetőséget az egyes bűncselekményeknél rögzítette, tehát nem általánosságban rendelkezett arról, hogy a sértett kártérítési igénnyel léphet fel, hanem bizonyos bűncselekményeknél rendelkezett úgy, hogy ezért a cselekményért a sértett kártérítésre jogosult. A Bünvádi perrendtartás, ami nagyjából 20 évvel később keletkezett, már rendelkezett arról, hogy a büntetőeljárásban nem csak a büntetőjogi igényt, az állam büntetőjogi igényét kell elbírálni, hanem a sértett magánjogi igénye is az eljárás tárgya lehet, tehát tulajdonképpen egy kettős célja volt az eljárásnak, persze elsősorban továbbra is a büntetőjogi felelősség megállapítása volt a cél, de mellette ott volt a magánjogi igény érvényesítésének lehetősége is, adhéziós eljárásban, tehát a büntetőjogi felelősség megállapításához kapcsolódó eljárásban.⁸² Ez egyébként egy fontos dolog, tehát csak a büntetőjogi felelősségre vonás esetén állapítható meg a polgári jogi igény, ez ma is így van. Persze vannak egyéb olyan, a polgári jogi jogviszonyokat is érintő intézkedések a büntetőeljárásban, amik adott esetben akkor is alkalmazhatók, ha a terhelt bűnösségét nem állapítják meg, elkobzás, vagyonelkobzás, de ezek megint csak más célt szolgálnak. A bünvádi perrendtartásban azt is meghatározta a jogalkotó, hogy mi számít olyan igénynek, amit érvényesíteni lehet az eljárásban. A bűncselekmény folytán szenvedett kársérelem, vagy az elmaradt haszon megtérítése.

Finkey Ferenc, aki sokat foglalkozott a bünvádi perrendtartással azt írta, hogy a magánjogi igény részei a sértett tényleges kár, az elmaradt haszon, a megsemmisített dolog pótlásának költségei, a

82 FEJESNÉ VARGA Zita: *A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény megjelenése a perújítás intézményében*. <https://ujbtk.hu/dr-fejesne-dr-varga-zita-a-buntetoeljarasban-ervenyesített-polgari-jogi-igeny-megjelenese-a-perujítás-intezmenyeben/>

keresetképtelenség folytán elszenvedett kár, gyógyítási költség megtérítése, tehát egészen sok minden tartozott ebben az időszakban a polgári jogi igény körébe.⁸³

Később, ahogy telt az idő, és változott a büntetőjogi és az eljárásjogi felfogás, illetve a szabályozás, úgy szűkült, illetve módosult a polgári jogi igény érvényesíthetőségének köre is. 1951-ben a második bünvádi perrendtartásban a sértett megjelent a büntetőeljárás résztvevői között, mint magánfél. Ez azért volt fontos, mert tulajdonképpen így saját pozíciót kapott, illetve jogokat is, részt vehetett érdemben az eljárásban. A polgári jogi igénye érvényesítésének keretein belül felszólalhatott, indítványokat tehetett, információt kérhetett, jelen lehetett bizonyos cselekményeknél és így tovább, és ebben az időben az ítélelhozatal céljából való visszavonulásig adhatta be az igényét, tehát egészen sokáig bejelenthette azt.

1962-ben egy kicsit szűkült az alkalmazási kör, hiszen az első büntetőeljárási törvény leszűkítette az érintett cselekmények körét a büntettekre, tehát már nem bármely bűncselekmény miatt, hanem csak a büntettek folytán keletkezett igények kapcsán léphetett fel a sértett.

1973-ban a magánfél természetesen továbbra is az eljárás egyik részese, azt a polgári jogi igényt érvényesítheti, ami bűncselekmény vagy szabálysértés folytán keletkezett. Bővült a cselekmények köre, illetve a magánfélét már felszólalhatott az eljárás végén is, tehát a perbeszédék után, a védőbeszéd után a magánfélnek is lehetősége nyílt arra, hogy a saját igényét érintő körben összegzően felszólaljon a bíróság előtt. Az 1951. évi módosítástól az ügyész is érvényesíthette a polgári jogi igényt. Ez egy érdekes kérdés egyébként, tehát akár a sértett helyett, de adott esetben a sértett mellett is nyújthatott be polgári jogi igényt. Sőt, gyakran úgy nyújtotta be az ügyész, hogy a sértett nem is volt jelen az eljárásban, tehát nem a sértett javára

83 FINKEY Ferencz: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Budapest 1916. 693.

vagy érdekében, hanem tulajdonképpen az állam érdekében eljárva nyújtotta be a polgári jogi igényt. Akkor, hogyha egymással konkuráló igényeik voltak, a bíróság döntötte el, hogy melyiknek hogyan ad helyt.

Az 1998. évi XIX. törvény, ami csak 2003-ban lépett hatályba, úgy szabályozta a polgári jogi igényt, hogy a vád tárgyává tett cselekmény következtében keletkezett igény érvényesítésére adott lehetőséget. Ezzel tulajdonképpen jobban keretbe foglalta, rendezte a már előzőekben is meghatározott szabályokat. A gond nem is a szabályozással volt, hanem a joggyakorlattal, amely nagyon szűken értelmezte a polgári jogi igény megítélhetőségének körét. Éppen ezért jellemzően más törvényes útra utalta a bíróság a polgári jogi igények érvényesítését. 2009-ben történt egy jogszabály módosítás, és a 81-es számú büntető kollégiumi vélemény is ezt megerősítve kimondta, hogy akkor, hogyha a bíróság megállapítja a bűncselekményre okozott kár összegét, akkor meg kell, hogy ítélje, el kell, hogy bírálja a polgári jogi igényt, legalább eddig a mértékig. A maradékot azt egyéb törvényes útra utasíthatta, de érdemben döntenie kellett a megállapított kár értékéig.⁸⁴

A hatályos szabályozásunk szerint a büntetőeljárás törvény kiemelt célja a sértettek fokozott védelme és jogaik érvényesítése. A polgári jogi igény érvényesítésére vonatkozó szabályok sokkal egyértelműbbek, mint korábban bármikor. Kártérítést lehet kérni, illetve a dolog kiadását, vagy pénz fizetését a vád tárgyává tett cselekmény kapcsán, akkor, hogyha az igény az a cselekmény közvetlen következtében keletkezett, hát ez közvetlen okozati összefüggést kíván, ez minden esetben vizsgálándó, és adott esetben nem is annyira egyszerűen megítélhető.

A szakirodalomban több álláspont fellelhető azzal kapcsolatban, hogy mit jelent a közvetlen okozati összefüggés. Egyesek azt mondják, hogy csak akkor állapítható meg ez, hogyha a bűncselekmény

84 <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/81-bk-velemen>

tényállási eleme a kár. Tehát, hogyha ott van benne a bűncselekmény leírásában az, hogy kárnak kell keletkeznie, bekövetkeznie ahhoz, hogy a bűncselekmény megállapítható legyen. Mások szerint ez túlságosan szűk megközelítés, és azoknál a bűncselekményeknél, ahol ugyan nem kár, de elkövetési érték az megállapítható, ott is alkalmazható, illetve ott is érvényesíthető a polgári jogi igény, hiszen számszerűsíthető az a sérelem, ami a sértettet érte. A lopás és a csalás jól szemlélteti a két felfogás különbségét. A csalás esetén a kár a tényállási elem része, a lopásnál viszont nem. A lopás ugyanakkor nagyon gyakori bűncselekmény, ha azt mondanánk, hogy a kárnak tényálláselemnek kell lennie, akkor nagyon leszűkítenénk a polgári jogi igény körét. A legújabb szabályozás már sérelemdíj fizetését is lehetővé teszi a sértett számára, jellemzően személyiségi jogi jogsértés kapcsán lehet szó sérelemdíjról. Kifejezetten a sérelemdíj kapcsán a Polgári Törvénykönyv szabályait kell alkalmazni. Sérelemdíjat akkor állapíthat meg a bíróság, ha a terhelt ezzel kapcsolatban elfogadó nyilatkozatot tesz, ezt kifejezetten megkívánja a törvény. Az elsőfokú ügydöntő határozat meghozataláig dönthet úgy a terhelt, hogy a sértett által érvényesítendő követelés kapcsán, nem kíván ellenkövetelést előterjesztene, és elfogadja tulajdonképpen a sértett igényét, és azt teljesíteni kívánja. Fontos következmény, hogy az ezzel kapcsolatos bizonyítást a bíróságnak nem is kell lefolytatnia.

A bizonyítás egyébként igen jelentős kérdés. Azért is kedvező a sértettek számára a polgári jogi igény érvényesítése, mert így az a bíróság dönt az igényükről, amelyik egyébként is foglalkozik a bűncselekménnyel, és amely lefolytatja a bizonyítást, feltárja a körülményeket, megállapítja a tényállást, megállapítja az összecszerüléseket, úgyhogy ugyanolyan orvoslást kaphat a sérelme miatt a sértett, mintha a polgári jogi bírósághoz menne. Azonban itt nem kell megvárni azt, hogy megszülessen a büntetőeljárásban a jogerős ítélet, és aztán nem azzal kell elmennie a polgári bíróságra várva, hogy előbb-utóbb döntés szülessen az ügyében. A törvény ma is

előírja a bíróság számára azt, hogy ha megállapítja a kár összegét, akkor legalább abban a mértékben döntsön az előterjesztett polgári jogi igény tekintetében, a többbit utasíthatja csak más törvényes útra.

A bizonyítással kapcsolatban a kár fogalom igényel figyelmet. A polgári jogi kár és a büntetőjogi értelemben vett kár nem ugyanaz. Szélesebb körű a Ptk. kárfogalma, mint a Btk. kárfogalma.⁸⁵ A Btk. meghatározza a kárfogalmát, ez mindössze a vagyonban okozott értékcsökkenés. Vannak olyan bűncselekmények, ahol csak ezt kívánja meg. Vannak olyan, elsősorban gazdasági bűncselekmények, ahol a vagyoni hátrányt is megkívánja, mint eredményt, ami a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny együttesen. De ez még mindig szűkebb, mint a polgári jogi kárfogalom, hiszen hiányzik belőle a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költség, a bűnvádi perrendtartás Finkey által megmagyarázott kár fogalmánál pedig sokkal megszorítóbb. Tehát egyértelműen kisebb mértékű igény érvényesítése fér bele a büntetőjogban a kár fogalmába, mint régen, illetve mint a polgári jogban.

Az 1978. évi IV. törvény, az akkori Btk választotta szét egyébként a polgári és a büntetőjogi kárfogalmat, egészen addig a büntetőjog is a Ptk. kárfogalmát használta. Ez a változás tulajdonképpen annyiban érdekes, hogy a büntetőbíróság azért nem feltétlenül úgy bizonyítja a kár összegét, mint a polgári bíróság. Nagyjábólí összebizonyítás is megfelel, éppen ezért előfordulhat, hogy nem olyan összeget kap a polgári jogi igény jogosultja, mint amit a polgári bíróság előtt kapna.

Egy másik érdekes kérdés az elévülés, hiszen az nem feltétlenül ugyanakkor és ugyanúgy következik be a büntetőjogi igény és a magánjogi igény kapcsán. Más a Ptk. és más a Btk. elévülési szabálya, de alapvetően megállapítható az, hogy a polgári jogi igény, tehát a magánjogi kártérítési igény elévülését nem érinti a büntetőügyben

85 KOMPORDAY-OROSZ Noémi: A büntetőjog és polgári jog kárfogalma – azonos terminológia, eltérő definíciók. *Ügyészek Lapja*, 2021/1-2. <https://ugyeszek-lapja.hu/?p=3764>

hozott határozat, amellyel átteszi, egyéb törvényes útra utasítja a bíróság a polgári jogi igény érvényesítését. A büntetőjogi szabályok az elkövető büntethetőségét zárják ki, de a magánjogi igény érvényesíthetőségét ez nem érinti, tehát ettől nem évül el a polgári jogi igény.

9. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD BIZTOSÍTÁSA A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A korábbiakban már említettek szerint a különleges bánásmódra vonatkozó rendelkezéseket a régi Be. vezette be. Az új Be. ennek rendelkezéseit vette át, bővítette és foglalta egységes szabályozásba a törvény XVI. fejezetében.

A természetes személy sértettre és tanúra is vonatkoznak a különleges bánásmód biztosítására vonatkozó szabályok, akkor minősülnek ők különleges bánásmódot igénylő személynek, hogyha személyes jellemzőik, és ezt a törvény tartalmazza. A különleges bánásmódot megalapozó körülmény lehet különösen a sértett életkora, fizikai egészségi állapota, a bűncselekmény kirívóan erőszakos jellege, vagy pedig a sértettnek a büntetőeljárásban résztvevő más személyhez fűződő viszonya. A bíróság, az ügyészség és a nyomozóhatóság is köteles eleget tenni és érvényesíteni a különleges bánásmóddal kapcsolatos rendelkezéseket. A törvény ezeket mindet meghatározza.

A hatóság határozat hozatala nélkül dönt a különleges bánásmód megállapításáról, intézkedés alkalmazásáról.

És a sértett különleges bánásmód megállapítása iránt előterjesztett indítványának elutasításáról külön határozatot kell hozni. Külön döntés nélkül minősül különleges bánásmódot igénylő személynek a 18. életévét be nem töltött személy, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje, valamint fogyatékos személy és az is, aki ilyennek minősülhet. A különleges bánásmódot igénylő személy visszautasíthatja a különleges bánásmód megállapítását, illetve az ide tartozó egyes intézkedéseket, ennek feltétele, hogy megfelelő tájékoztatást kapjon a különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekről és ezek részleteiről a hatóságtól.

Különleges bánásmódot megszünteti a hatóság, hogyha a körülmények megváltoznak, és éppen ezért a különleges bánásmód feltételei már nem állnak fenn, ilyenkor a sértett esetében erről a hatóság határozatot hoz. A különleges bánásmód körébe tartozó intézkedésekről a törvény hosszan rendelkezik, az intézkedésekről, majd pedig a különös szabályokról. Ezek a sértettre mind megfelelően vonatkoznak.

A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét az eljárás érdekeire figyelemmel, lehetőség szerint az alábbi intézkedésekkel segíti elő:

- a) biztosítja, hogy az érintett személy a különleges bánásmódot megalapozó körülményekből fakadó akadályok ellenére megfelelően gyakorolhassa az e törvényben meghatározott jogait, illetve teljesíthesse kötelezettségeit,
- b) fokozott körültekintéssel jár el a kapcsolattartás során,
- c) a büntetőeljárás lefolytatása során fokozott körültekintéssel jár el az érintett személy magánéletének kímélete érdekében,
- d) fokozott védelemben részesíti az érintett személy különleges bánásmódot megalapozó körülményekkel összefüggő személyes adatait, így különösen az egészségügyi adatait,
- e) elősegíti, hogy az érintett személy segítő közreműködését vehesse igénybe,
- f) az eljárási cselekmények tervezése és elvégzése során az érintett személy személyes igényeinek figyelembevételével jár el, és az érintett személy részvételét igénylő egyes eljárási cselekményeket haladéktalanul folytatja le,
- g) az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekményt úgy készíti elő, hogy az megismétlés nélkül elvégezhető legyen,
- h) biztosítja, hogy az érintett személy az eljárási cselekmény során, valamint az eljárási cselekmény helyszínén a büntetőeljárásban részt vevő más személlyel szükségtelenül ne találkozzon, különö-

sen, ha a különleges bánásmódot e személyhez fűződő viszonya alapozza meg,

- i)* az eljárási cselekményt az erre szolgáló, vagy arra alkalmassá tett helyiségben végzi el, feltéve, hogy az érintett személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete más módon vagy más intézkedéssel nem biztosítható,
- j)* kép- és hangfelvételt készíthet az érintett személy részvételét igénylő eljárási cselekményről,
- k)* telekommunikációs eszköz útján biztosíthatja az érintett személy jelenlétét az eljárási cselekményen.

A bíróság ugyanezen célból a tárgyalásról a nyilvánosságot kizárhatja.

A különleges bánásmódot igénylő személy védelemben is részesíthető, továbbá a hatóság és a bíróság az alábbi intézkedések rendelheti el a megóvására:

- a)* telekommunikációs eszköz használata esetén elrendelheti az érintett személy személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságok technikai eszközzel történő torzítását,
- b)* eljárási cselekményről hang-, vagy kép- és hangfelvétel készítése esetén elrendelheti az érintett személy személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait technikai úton torzító másolat készítését,
- c)* az e törvényben foglaltak szerint korlátozhatja a terhelt, illetve a védő jelenléti jogát az eljárási cselekményen,
- d)* korlátozhatja az érintett személy részvételével zajló eljárási cselekményen jelen lévő személyek kérdésfeltevési jogát azzal, hogy kérdés feltevésének indítványozását teszi lehetővé,
- e)* mellőzheti a különleges bánásmódot igénylő tanú szembesítését,
- f)* hivatalból is elrendelheti az érintett személy személyes adatainak zárt kezelését,
- g)* kezdeményezheti az érintett személy vonatkozásában személyi védelem elrendelését,

- h)* az érintett személyt különösen védett tanúvá nyilváníthatja, illetve azt kezdeményezheti,
- i)* kezdeményezheti az érintett személy Védelmi Programban részvételére irányuló megállapodás megkötését.

A bíróság a különleges bánásmódot igénylő személy érdekében, jogai és kötelezettségei teljesítésének érdekében, valamint kímélete érdekében a tárgyalásról, vagy annak egy részéről a nyilvánosságot kizárhatja a bíróság, ügyészség, nyomozóhatóság védelemben részesíti a személyt a törvényben meghatározott esetekben az egyébként az idetartozó intézkedéseken túl a 86-2-ben az érintett személy védelme érdekében még további intézkedéseket tehet. A különös szabályok kapcsán az egyes idetartozó személyekre vonatkozóan tartalmaz speciális szabályokat a törvény.

Az életkorra tekintettel, a 18., illetve 14. életévben eltöltött személyek esetén a garanciákat különösen hangsúllyal kell figyelembe venni, lehetőség szerint képes hangfelvételt kell készíteni az eljárási cselekmények esetében, illetve elrendelhetik, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen. Szaktanácsadót kell fogadni, illetve a gyermekeket megillető jogok érvényesítéséről kifejezetten gondoskodni kell. A tanú vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható, szembesítés csak hozzájárulással rendelhető el.

Tizennegyedik életévét be nem töltött személy esetén az eljárási cselekmény elvégzésére csak akkor kerülhet sor, ha egyéb módon nem pótolható az ettől várható bizonyíték. Megfelelő helyen kell mindezt lefolytatni, illetve ott vannak, hogy miket kell csinálni. Szembesítés nem rendelhető el.

A terheléses időt személyesen nem lehet jelen a 14. életévét be nem töltött személyi részvételt igénylő eljárási cselekmény helyszínén.

Hogyha a sértett azért jogosult különleges bánásmódra, mert az ellene elkövetett bűncselekmény a nemi élet szabadságát, vagy nemi

erkölcsöt sérti, akkor csak vele azonos nevű személy hallgathatja ki. Itt vannak ezek is, eltérhetnek ezektől a sértheti nyitványáról vagy hozzájárulásával, vagy ha az eljárás eredményességének biztosítása ezt elkerülhetetlenné teszi. Ilyen helyzetben a sértett szembesítése csak a sértett hozzájárulásával rendelhető el. Hogyha ez a sértett a 18. életévét nem töltötte be, akkor további garanciákat fogalmaz meg a törvény. A különleges bánásmódot igénylő tanút a feltételek fennállása esetén különösen védett tanúvá lehet nyilvánítani. Személyvédelemben vagy védelmi programban való részvétele is elrendelhető. A sértett adatainak védelméről gondoskodni kell.

10. MÁSODLAGOS VIKTIMIZÁCIÓ

Az áldozatok helyzetének jobbá tételének igénye, az áldozatok védelme az utóbbi évtizedben jelent meg egyértelműen a magyar büntetőeljárási jogban. Nem csupán hazai kezdeményezésről van szó azonban, az áldozatok védelme nemzetközi jogi dokumentumokból fakadó kötelezettségünk is.

A bűncselekmények áldozatainak segítségéről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény (a továbbiakban: Ást.⁸⁶) 1. § (1) bekezdése értelmében, a hatályára vonatkozó rendelkezések szerint „áldozat a Magyarország területén elkövetett bűncselekmény és a Magyarország területén elkövetett tulajdon elleni szabálysértés természetes személy sértettje, valamint az a természetes személy, aki a Magyarország területén elkövetett bűncselekmény vagy a Magyarország területén elkövetett tulajdon elleni szabálysértés közvetlen következményeként hátrányt, így különösen testi vagy lelki sérülést, érzelmi megrázkódtatást, illetve vagyoni kárt szenvedett el”.⁸⁷ Ez a megfogalmazás szélesebb tartalmi kört ölel fel, mint a büntetőeljárás sértett-fogalma, a sértettet és a hátrányt, megrázkódtatást szenvedett személyt *együtt* tekinti áldozatnak.⁸⁸

Az áldozat és a sértett fogalmának elválasztása a büntetőeljárás magyar szabályozásban régi jelenség. A büntetőeljárási rendelkezések már az 1896. évi Bp. idején is csak a bűncselekmény közvetlen sértettjére koncentráltak, arra, aki ellen a bűncselekményt elkövették. A

86 Az Ást. alapvetően az áldozatoknak nyújtott szolgáltatásokat és az arra jogosult, rászoruló áldozatok számára nyújtott állami kárenyhítés (pénzbeli juttatás) szabályait tartalmazza.

87 http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500135.TV

88 Vö. HALASI Anita: *Áldozatvédelem*. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2013/09/22986_haliasanita_aldozatvedelem.pdf

szakirodalom egységes a tekintetben, hogy ez a kettősség élesen jelen van a magyar szabályozásban⁸⁹ és időnként nem kis bizonytalanságot okoz, azonban a két fogalom tartalma és egymással való kapcsolata is világos: „A sértett minden esetben áldozat, az áldozat azonban lehet olyan személy is, aki nem sértett.”⁹⁰ A szerzők többnyire egyetértenek abban, hogy a kétféle fogalomhasználat a büntetőeljárás (sértett) és a kriminológia/viktimológia (áldozat) céljait jobban szolgálja, mint ha egyetlen kifejezés létezne.⁹¹ Ezzel szemben a jelenleg is zajló büntető-eljárási kodifikáció eredményeképpen várhatóan azonos lesz a sértett és az áldozat fogalma a büntetőeljárás rendszerében, ami az áldozatok eljárási jogainak érvényesítését minden bizonnyal elősegíti majd.⁹²

Másodlagos viktimizáció esetén az áldozat másodszor is sérelmet szenved, ekkor a társadalom, a szűkebb környezete, vagy éppen a hatóságok, szervezetek elítélő magatartása, nem megfelelő, alkalmatlan hozzáállása miatt. Ez esetben az áldozatokkal a bűncselekmény során közvetlen kapcsolatba kerülő hatóságok, civil szervezetek, egyes szakemberek okozzák a viktimizációt azzal, hogy nem biztosítják az áldozat emberi jogait, nem tanúsítanak kellő tiszteletet iránta, esetleg maguk is az áldozatot hibáztatják azért mert korábban bűncselekményt követtek el a sérelmére. Az is a másodlagos viktimizáció *körébe tartozik, amikor jogi kötelezettségeiket nem, vagy nem időben teljesítik, például* családon belüli erőszak esetén a bántalmazót nem emelik ki időben, elmulasztják a gyermekvédelmi jelzés megtételét. Magának a bűncselekménynek a felidézése is másodlagos viktimizációt eredményezhet a rendőrségi vagy bírósági eljárásban. „Emberileg érthető, ha az egyébként is meggyötört áldozat nem óhajt szembesülni táma-

89 Vö. (szerk.) GÖNCZÖL – KEREZSI – KORINEK – LÉVAY: *Kriminológia – Szakkriminológia*, CompLex, 2006. 281.

90 Lásd: az Ást. indoklása

91 Vö. GÖNCZÖL – KEREZSI – KORINEK – LÉVAY: *im.*

92 <http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/hirek/az-uj-kodexben-a-sertett-es-az-aldozat-fogalma-azonos-lesz-2016-02-22>

dójával, de még az is, ha csak egyszerűen szégyelli a történeteket.”⁹³

KORINEK hangsúlyozza, hogy a sértetti szempontokat akkor lehet érvényesíteni a büntetőeljárásban, „ha intézményesülnek azok a formák, amelyek keretében az áldozatok, illetőleg hozzátartozóik véleménye mérlegelhető és mérlegelendő tényezővé válik.”⁹⁴ Ez egyértelműen a részvételi igazságszolgáltatásra, a helyreállító büntetőpolitikára érvényes, ahol az állam enged igazságszolgáltatási monopóliumából. GÖRGÉNYI Ilona hívja fel a figyelmet arra, hogy egy-két évtizede „felerősödött az igény az áldozatok érdekei, emberi jogai, másfelől az elkövetők alapvető jogai közötti egyensúly helyreállítása iránt.” A legfontosabb gondolat e körben pedig a következő: „A cél megtalálni azt az egyensúlyi helyzetet, amelyben az egyik fél emberi jogai a másik fél rovására nem sérülnek.”⁹⁵

Az állampolgárok elégedettebbek azzal az igazságszolgáltatási rendszerrel, amelyben igény van az együttműködésükre. Ezzel együtt a bűnmegelőzés is hatékonyabb akkor, amikor az állam igényt tart az állampolgárok együttműködésére.⁹⁶

FELLEGI Borbála külföldi kutatásokat ismertet, amelyek az áldozatok büntetőeljáráshoz, a bűnüldöző hatóságokhoz való viszonyát ismertetik. STRANG és SHERMAN öt pontban foglalta össze az áldozatok igényeit:

- a) a büntetőügy alakulásáról információt szeretnének kapni
- b) legyen véleményezési joguk a következményekkel kapcsolatban
- c) kapjanak az elkövetőtől bocsánatkérést és érzelmi jóvátételt
- d) anyagi jóvátételt is igényelnek
- e) a hatóságok igazságosan és tiszteletteljesen bánjanak velük.⁹⁷

93 KORINEK László: *Kriminológia I-II. I. kötet*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 352.

94 KORINEK László im. 369.

95 GÖRGÉNYI Ilona: im. 275.

96 FELLEGI Borbála: Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. *Napvilág Kiadó*, Budapest, 2009. 263.

97 FELLEGI Borbála: im. 75.

A jelen tanulmány későbbi részeiben ismertetett magyar szabályozás immár igazodik a nemzetközi, európai joganyaghoz. A bűncselekmények sértettjeinek támogatására, védelmére, és jogaira vonatkozó minimumszabályok is hatással voltak a magyar jogalkotásra. Az Európai Tanács és Parlament külön foglalkozott az ismételt vagy további viktimizációval is, amelytől meg kell védeni a sértetteket és családjukat.

Az Irányelv bővítette az áldozat fogalmát és már nem csak a közvetlen sérelmet szenvedett természetes személyre koncentrál, hanem további csoportokat is bevont az áldozatsegítésbe: a bűncselekmény következtében elhunyt személy családtagjai is ugyanazon szolgáltatásokban részesülhetnek. Fontos továbbá, hogy az Irányelv szerint nem csak a felderített, vagy legalább eljárással érintett ügyekben kell védelmet nyújtani az áldozatoknak, hanem akkor is, ha bűncselekmény történt, amely az áldozatot anyagi, erkölcsi, lelki vagy bármely más szempontból hátrányosan érintette, viszont az elkövetőt soha nem sikerült kézre keríteni. Ez utóbbi körülmény az irányelv magyarázatára szolgáló dokumentum szerint komoly problémát jelenthet a gyakorlatban, ezért a hatóság tagjainak képzése, érzékenyítése során a tényt, hogy a sértett akkor is áldozat és megilletik az áldozati jogok, ha az elkövető ismeretlen maradt, fokozottan hangsúlyozni kell.⁹⁸ Ez egyébként az áldozatsegítési mechanizmus egyik fontos lépése a gyakorlati szakemberek számára: megérteni azt, hogy nem csak a büntetőeljárás sértettje lehet áldozat, hanem az is, akinek az ügyben nem folyt sikeres eljárás, továbbá az is, aki eljárási értelemben véve nem is sértett, hanem a hozzátartozója halála okán vagy egyéb módon, közvetetten érinti a bűncselekmény elkövetése.

Az Irányelv számos olyan jogot biztosít az áldozatoknak, amelyeket elsősorban büntetőeljárás során lehet érvényesíteni. A részvétel és a tájékoztatás joga természetesen valamennyi áldozatot megilleti,

98 http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/victims/guidance_victims_rights_directive_en.pdf 11.

de értelemszerűen tartalmasabb ez az előírás akkor, ha valóban van miről tájékoztatni az áldozatot, mint büntetőeljárásban részt vevő sértettet. Az irányelv értelmében a sértett jogosult tájékoztatást kapni az ügy állásáról, az eljárás során hozott hatósági és bírósági határozatokról és a nyilvános meghallgatások, tárgyalások időpontjáról, sőt, többek között arról, ha az ügyben érintett terheltet szabadlábra helyezték vagy megszökött. Az Irányelv hangsúlyozza, hogy mindez a sértett joga, de nem kötelezettsége, és saját maga nyilatkozatban választhatja meg, mennyire szeretne részt venni az ügyben és arról tájékoztatást kapni. A döntési lehetőség, valamint a folyamatos tájékoztatás és bevonás jelentik a sértetti jogok esszenciáját és alapvető jelentőségűek a másodlagos viktimizáció elkerülésében. Mindezeket kiegészíti a fordítóhoz és tolmácshoz való jog, amely segít a sértett elszigetelésének és újbóli áldozattá válásának megelőzésében.

Az előzőekben említett jogoknak azért van igazán jelentőségük, mert ha a hatóságok segítőkészen, a joggyakorlást elősegítve közelednek a bűncselekmények áldozataihoz, akkor elkerülhetik azt, hogy a bűncselekmény sértettje az eljárásban is áldozatnak, periférián álló, jelentéktelen személynek érezze magát, hogy az eljárásban további traumát szerezzen, amely jellemzően a másodlagos viktimizáció egyik megvalósulási formája.

Elvárás, hogy a bűnüldöző hatóságok képesek legyenek jobban odafigyelni a sértettek szükségleteire, illetve pártatlanul, tisztelettel és szakértelemmel bánjanak velük. Ehhez azonban szükség van arra, hogy a helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatásokat nyújtó személyek, áldozatsegítő szervezetek szakemberei is kapjanak megfelelő szintű képzést a megfelelő bánásmód tekintetében. Régóta igényként merül fel a büntető igazságszolgáltatásban a „working together” kíváncsima, ami egyúttal a hatóságok együttműködését is jelenti. Kiemelt fontosságú, hogy az áldozatokkal foglalkozó hatóságok, szervezetek, szakemberek kellő empátiával álljanak az áldozatokhoz, megértve azt, hogy a bűncselekmény által okozott sokk hatása alatt állnak,

10. MÁSODLAGOS VIKTIMIZÁCIÓ

különösen érzékenyek és ezért támogató, segítő bánásmódban kell részesíteni őket. Megfelelő tájékoztatásban kell továbbá részesíteni az áldozatot arról, hogy hová fordulhat, ki és milyen módon tud neki segíteni akár az állami (szociális), akár a civil szférában.

11. KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS

A büntetőügyekben alkalmazott közvetítői eljárás lehetőségét a magyar jogalkotó 2007. január 1-jén vezette be. Ekkorra hazánk három éve volt az Európai Unió tagja, és a vonatkozó európai uniós szabályokkal összhangban, az azokban foglalt határidőre⁹⁹ megalkotta azt a szabályrendszert, amely lehetőséget ad a büntetőügyek közvetítői eljárásban való elintézésére.¹⁰⁰

11.1 *A restoratív eljárás fogalma, célja*

Az igazságszolgáltatás típusai – a büntetés célja szerint – az alábbiak lehetnek:¹⁰¹

A) A retributív (megtorló) igazságszolgáltatás olyan büntetés kiszabását tartja megfelelőnek, mely tettarányos és egyben megtorló jellegű is. A sértett helyzete és a neki okozott kár e típusban nem értékelhető. Ez a ma már klasszikusnak tekintett irányzat az XVIII-XIX. században fejlődött ki a polgári forradalmak hatására, és egyértelműen a tett arányban álló mértékű büntetést kiszabását tartotta igazságosnak és indokoltnak. A sértett helyzete és a neki okozott kár megtérítése e típusban nem értelmezhető. A sértett kárának megtérítésére nincs lehetőség, az ő és a társadalom viszonya a büntetőeljáráshoz akként jellemezhető, hogy szigorú büntetések kiszabását igényelték, egyfajta

99 Lásd a 2006. évi LI. törvény indokolását

100 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/NIM/?uri=CELEX:32001F0220> (letöltés: 2017.05.01.)

101 VÍGH József: Kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás In. *Magyar Jog.* 6. szám. 1998. 328-334. 328.

“*feszítsd meg őt*” hangulat volt uralkodó.¹⁰² Ez a rendszer elsősorban a halálbüntetés és a hosszú időtartamú szabadságvesztés büntetések vagy a magas összegű pénzbüntetések alkalmazásával éri el célját és torolja meg az elkövetett bűncselekményt.

A megtorló szemlélet szerint az elkövető szabad akaratából cselekszik, így a bűncselekmény elkövetésére nincs mentsége, nincs olyan körülmény, mely mentesítené a megérdemelt büntetés alól.

B) A preventív (megelőző) igazságszolgáltatás elsősorban a további bűncselekmények elkövetésének megakadályozására, megelőzésére helyezi a hangsúlyt, vagyis a büntetőeljárás fő célja a terhelt jövőbeli magtartásának kedvező irányú befolyásolása, a bűnelkövetéstől való visszatartás. Ez a pozitivisták szemlélete az oksági összefüggéseket vizsgálta, a bűnelkövetés körülményeit és az oda vezető okokat vette górcső alá. Ezen elmélet kidolgozóit hitték, hogy az élet minden területét meghatározó törvényszerűségek a bűnözést is befolyásolják. Azt vallották, hogy a bűnözés nem szabad akarat eredménye, hanem külső, objektív tényezők nagy hatással vannak az ember magatartására. Vizsgálták a családi, szociális, társadalmi tényezőket, sőt, jelentőséget tulajdonítottak a genetikának is. Úgy vélték, a büntetés célja a bűncselekmények megelőzése. A büntetést kiszabását is újszerűen értelmezték, mert meglátásuk szerint annak nem elsősorban a cselekmény jellegével és súlyával kell összhangban állnia, a cél nem a megtorlás és az elrettentés, hanem az elkövető személyiségét, társadalmi helyzetét és genetikai adottságait is vizsgálni kell ahhoz, hogy a megfelelő szankcióról döntené lehessen.

A preventív szemlélet tehát a tettarányos büntetési rendszer igazságtalanságát és elavultságát kiemelve – azt hangsúlyozta, hogy hiba csak a bűncselekménnyel és annak elkövetésével kapcsolatos objektív körülmények alapján kiszabni a büntetést. Az elkövetők személyiségét, hátterét, körülményeit vizsgáló felfogásuk, annak

102 VÍGH uo.

széles körű szakmai elismerése vezetett az egyes csoportokra szabott büntetőeljárások (külön eljárások) bevezetéséhez a XX. század első éveiben. Külön szabályok vonatkoztak a fiatalkorú elkövetőkre, a visszaesőkre, és egyéb jellegzetes, jól körülhatárolható csoportokhoz tartozó személyekre.

A megelőző szemlélet további vívmánya az, hogy ráirányította a figyelmet arra, hogy az eljárás alá vont személynek is vannak jogai, melyet a büntetőeljárás során védeni és érvényesíteni kell. Rámutatott a rehabilitáció, a képzés, nevelés fontosságára, abból a szempontból is, hogy e tevékenységek mind a bűnözés arányának kedvező alakulását eredményezik, mert megelőzik további bűncselekmények elkövetését.

C) A restoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás legfontosabb célja a sértett kártalanítása, a neki nyújtandó jóvátétel meghatározása és a bűncselekményt megelőző állapot helyreállítása. A restoratív, vagyis helyreállító igazságszolgáltatás az áldozatra és a neki adandó jóvátételre (kártérítésre) koncentrál. Az elmélet szerint ez az igazságszolgáltatás elsődleges feladata, és csak ezt követi a terhelt nevelése, rehabilitálása. Az igazságszolgáltatás monopóliumát ily módon az állam elveszíti, a sértett és a terhelt aktívan részt vehet az eljárás alakításában, és a sértett valóban hozzájut az őt megillető jóvátételhez. Az elkövető és a sértett közötti viszony közvetlenebbé válik, és a büntető igazságszolgáltatás rendszere közelebb kerül a közösséghez.

A restoratív igazságszolgáltatás – mint az a fejezet későbbi részeiből kiderül – nem azonosítható a közvetítői eljárással. A mediáció a helyreállító igazságszolgáltatás egyik, de semmiképpen sem egyetlen eszköze, mert az okozott sérelem jóvátételét nem csak ezzel lehet elérni. Az egyéb helyreállító technikák alkalmazása ugyancsak megvalósíthatja a restoratív célokat.

A fentiek közül egyik igazságszolgáltatási típus sem létezett a maga egységében, mindig keveredtek az egyes rendszerek jellemzői. Véleményem szerint – bár céljai között ez nem jelenik meg – a retri-

butív igazságszolgáltatás a súlyos, elrettentő büntetések kiszabásával preventív is, hiszen a megtorló büntetéstől való félelem elriaszthatja a potenciális bűnelkövetőt. Ugyanígy elrettentő a preventív is, mert végeredményben az a célja, hogy az elkövetőt megakadályozza egy újabb bűncselekmény elkövetésében. Az, hogy ezt az akadályt a félelem szüli (retributív) vagy a bűnözést elutasító lelki és erkölcsi korlát, szinte csak terminológia kérdése. Az eredmény ugyanaz, a bűncselekmények számának (remélt) csökkenése.

A hagyományos igazságszolgáltatási rendszerek működésének vizsgálatával egyre gyakrabban felmerült az az aggály, hogy a hagyományos modell nem képes ellátni a bűnűldözés klasszikus feladatait, nem képes a lakosság biztonságérzetének növelésére és a tettes személyével sem foglalkozik behatóbban. Az 1970-es évektől egyre több vizsgálat folyt a hagyományos igazságszolgáltatási rendszer áttekintésével összefüggésben, és ezek megállapították, hogy a feleknek, főleg a sértettnek az addigiaknál sokkal nagyobb szerepet kell biztosítani a büntetőeljárásban.

A kriminológiai megközelítés követői szerint az addigi pozitívista jogelvek alkalmazásával szemben „az igazságszolgáltatás terén a) az ideológiai alapokban, b) a büntetés céljainak meghatározásában és c) a cél eléréséhez szükséges eszközök megválasztása terén új elvek alkalmazása vált indokolttá”.¹⁰³ A megtorlást célzó, a terhelt személyét és a sértett sérelmeit figyelmen kívül hagyó rendszer helyett a megelőző, az elkövető személyiségét és körülményeit is értékelő büntetési rendszer és eljárás kidolgozása vált szükségessé.

Az új és emberibb igazságszolgáltatás elveinek kidolgozásával a jogtudósok figyelme az áldozatokra irányult. Véleményük szerint a „korszerű igazságszolgáltatás nem elégedhet meg azzal, hogy konstataálja a bűncselekmény elkövetését, megállapítja a tettes(ek) személyét, kiszabja a 'méltó' büntetést, s azt megfelelő módon végrehajtatja,

103 VÍGH József: *A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve*. <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh12.html>

hanem az áldozatot is bevonja az igazságszolgáltatásba, hiszen őt terheli a bűncselekménnyel okozott kár, ő viseli a cselekmény okozta sérelmeket”.¹⁰⁴ Fontos szempont továbbá, hogy a sértettnek okozott kár a hagyományos büntetőeljárás során jellemzően nem térül meg, bár a jelenlegi büntetőeljárási jog lehetőséget ad a sértettnek a magánvádlókénti fellépésre és a polgári jogi igény keretei között a bűncselekménnyel okozott kárának megtéríttetésére.

A restoratív szemlélet egyesek szerint a demokráciaépítés alappillére. Ennek a büntetőeljárásban is meg kell nyilvánulnia oly módon, hogy a jogalkotó bevonja a feleket az eljárásba, vagyis sem a terhelt, sem a sértett nincs passzivitásra kötelezve, hanem aktívan részt vehetnek a büntetőeljárás alakításában. Ez a megközelítés nem az elkövetőre és tettére koncentrál, hanem egyéb, más irányzatoknál háttérbe szorított aspektusokat vesz figyelembe, többek között a sértett érdekeit és a neki nyújtandó jóvátételt.

A restoratív, vagyis helyreállító igazságszolgáltatás a hagyományos európai büntetőeljárási modell kereteit feszegeti. Az európai országok jelentős részében egészen az elmúlt évtizedeket megelőző időszakig megtorló jellegű igazságszolgáltatás volt jellemző, vagyis a sértett nem jutott szerephez a büntetőeljárásban, és bár az őt ért kárt többnyire érvényesíthette az eljárásban, egyéb jellegű (pl. erkölcsi, természetbeni) jóvátételre, bocsánatkérésre nemigen számíthatott.¹⁰⁵

A restoratív igazságszolgáltatás jellemzője, hogy a bűncselekmény elkövetését nem az elkövető és az állam, hanem a két érintett személy (elkövető és sértett) közötti interperszonális konfliktusként fogja fel és ennek megfelelően igyekeznék megoldást találni. Az eljárás során meg kell állapítani az elkövető helyzetét, jogait és kötelezettségeit, és azt a következményt, amit a bűncselekmény elkövetéséért viselnie kell. A végső cél az, hogy az elkövetőt bevonják a helyreállításba, és ő tevőlegesen kivegye a részét a bűncselekménnyel okozott kár

104 VÍGH uo.

105 VÍGH uo.

megterítéséből vagy a helyreállítás egyéb formáiból. A közvetítői eljárás azon alternatív megoldások közé tartozik, melyek e célokat megfelelően szolgálhatják.

A közvetítői eljárást gyakran a restoratív igazságszolgáltatás szinonimájaként használják, de ez nem helyes. Az utóbbi a módszerek sokkal szélesebb körét öleli fel, a mediáció csak egy a helyreállításhoz vezető eszközök közül. Ráadásul, a közvetítés nem mindig helyreállításban végződik, mert egyéb jóvátételi módok is alkalmazható. A sok hasonlóság ellenére a mediáció célja a megegyezés, míg a restoratív igazságszolgáltatás célja a helyreállítás, az ügy illetéknéppen történő lezárása.¹⁰⁶

A közvetítői eljárás részletszabályainak kidolgozását, az ide tartozó bűncselekmények körében kijelölését a nemzeti jogalkotókra bízta a kerethatározat, azzal, hogy saját belső jogukkal harmonizáló szabályozást kellett alkotniuk 2006. március 22-ig.

11.2 *Európai megoldások*

Európában legelőször Ausztriában jelentek meg a helyreállító igazságszolgáltatást elősegítő intézmények, ezt követte Belgium, Németország, és számos egyéb állam. Eleinte kísérleti mediációs projektek során tesztelték az intézmény alkalmazhatóságát, majd az 1990-es évek közepétől a törvényi szabályozás szintjére emelték a büntetőügyekben alkalmazható mediációt. Hazánk a 2006. évi törvénnyel a sereghajtók közé tartozik. A jogirodalom képviselői Európa-szerte jellemzően elismeréssel szólnak a közvetítői eljárásról, elismerik annak szükségességét és üdvözlik annak lehetőségét, hogy a klasszikus büntetőeljárás helyett a sértettnek jelentős szerepet biztosító, a tényleges jóvátételt megvalósító eljárást folytassanak le a bűncselekmény elkövetésének következményeként.

106 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény kommentárja. *Magyar Hivatalos Közlönykiadó*. Budapest, 2008. 269. p

A közvetítői eljárás Európa-szerte ismert jogintézmény, melynek szabályozása az európai országok jelentős részében megegyezik, és eleget tesz a fent említett Ajánlás követelményeinek. A belga szabályozás megfogalmazásában a közvetítői eljárás olyan bizalmas keretek között folytatott eljárás, mely lehetővé teszi a konfliktusban érintett személyek számára, hogy önkéntes hozzájárulásuk esetén aktívan részt vegyenek a bűncselekményből eredő nehézségek megoldásában semleges harmadik személy segítségével, meghatározott módszer szerint.¹⁰⁷

A mediáció szabályozásával kapcsolatban számos fontos kérdés felmerül, melyekre a közvetítői eljárás rendszerének kialakításakor választ kell találni. Ezek közé tartozik, hogy i) mely bűncselekmények kapcsán, ii) milyen korú elkövetők esetében alkalmazható, iii) a visszaesés kizáró ok-e, iv) az igazságszolgáltatási hatóságok vagy egyéb szervek vezetik-e a közvetítői eljárást, valamint v) a mediációs egyezség milyen hatással van az eljárás folytatására. A magyar szabályozás részletes ismertetését megelőzően az európai megoldások összefoglalása következik, elsősorban azért, mert a magyar közvetítői eljárás fiatal intézmény, melyet a nemzetközi tapasztalatokra alapozva alakítottak ki. A mediáció szabályainak teljes körű bemutatása háttérként szolgál az eljárási problémák elemzéséhez.

Már az 1980-as évek elején kialakultak a mediáció keretei Ausztriában,¹⁰⁸ bár a közvetítés eleinte a fiatalkorúak „kiváltsága” volt, csak 2000-

107 « La médiation est un processus permettant aux personnes en conflit de participer activement, si elles y consentent librement, et en toute confidentialité, à la résolution des difficultés résultant d'une infraction, avec l'aide d'un tiers neutre s'appuyant sur une méthodologie déterminée. » 22 JUIN 2005. — Loi introduisant des dispositions relatives à la médiation dans le Titre préliminaire du Code de procédure pénale et dans le Code d'instruction criminelle. Art. 2

108 FELLEGI Borbála: *A mediáció nemzetközi szabályozása. Néhány európai modell.* www.fellegi.hu/files/Nemzetkozisab_modellek.doc 2.

től alkalmazható a felnőtt korúakkal kapcsolatban is. Belgiumban¹⁰⁹ eltérő szabályok vonatkoznak a felnőtt korú és a fiatalkorú elkövetők esetében alkalmazható mediációra, sőt, az egyes korcsoportokon belül is többfelé osztható a szabályozás a közvetítés típusa, eljárásban elfoglalt helye alapján (rendőri mediáció, büntetőjogi mediáció, jóvátételi, valamint végrehajtási mediáció). A büntetőjogi mediáció 1994 óta szerepel a büntetőeljárás törvényben, 2005-től pedig külön törvény is szabályozza a büntetőügyekben alkalmazható közvetítést.

Németországban¹¹⁰ a büntető törvénykönyv 1994-től, a büntetőeljárás törvény 1999-től tartalmazza azon rendelkezéseket, melyek szerint a hatóságok a büntetőeljárás minden szakaszában lehetőséget adhatnak a közvetítői eljárásra, továbbá a bíróság előtt a felek között létrejött megegyezés nem csak egyszerű enyhítő körülmény, hanem ha a szabadságvesztés büntetés az egy évet nem haladná meg, mellőzhető is a büntetés kiszabása. Az eljárás tárgyául szolgáló bűncselekmény jellegével kapcsolatban a jogszabályok nem tartalmaznak korlátozásokat.

Csehországban¹¹¹ a büntetőeljárás törvény már az 1990-es évek közepe óta ismerte a vádemelés elhalasztásának lehetőségét (a terhelt jóvátételt vállalt és teljesített) és a felek közötti megegyezést is figyelembe vehette az ügyész vagy a bíróság. A jelenlegi formában működő (a Pártfogói és Mediációs Szolgálat által lefolytatott) mediációt egy 2000-ben kelt törvény szabályozza. Finnországban,¹¹² Ausztriához hasonlóan az 1980-as évek eleje óta működnek mediációs megoldások, de a végleges szabályozás csak igen későn, 2006-ban született. Mind a felnőttek, mind a fiatalkorúak esetében alkalmazható a közvetítői eljárás, csak néhány kivételt említ a jogszabály (a fiatalkorú sértett kora vagy a bűncselekmény jellege miatt kizárt eseteket).

109 FELLEGI im. 4.

110 TRENCZEK, Thomas: *Victim-Offender Mediation in Germany – ADR Under the Shadow of the Criminal Law and Appendix*. <http://www.austlii.edu.au/au/journals/BondLRev/2001/16.html>

111 FELLEGI im. 7.

112 FELLEGI im. 9.

Lengyelországban¹¹³ viszonylag korán, már 1997-ben megszületett, és 1998-ban hatályba is lépett az a szabályozás, mely lehetőséget adott mediációra a büntetőügyekben. Mintegy öt évig csak az eljárás előkészítő (nyomozási és a bírósági előkészítési) szakaszában lehetett alkalmazni, de a 2003-ban általános jelleggel, a büntetőeljárás törvény módosításával az eljárás bármely szakaszában alkalmazhatóvá tették a közvetítői eljárást.

Észtországban¹¹⁴ a büntetőeljárás törvény 2007 óta ad lehetőséget a büntetőeljárás befejezésére a felek megegyezése alapján. Az áldozatok védelméről, valamint arról, hogy ennek megszervezése az állam kötelezettsége egy 2004-ben elfogadott jogszabály rendelkezik. Szlovéniában¹¹⁵ éveken át tartó kísérleti projektek tapasztalataira alapozva 2000-ben vezették be a kis súlyú cselekmények esetében alkalmazható közvetítést, melyet a büntetőeljárás törvény szabályoz.

Olaszországban¹¹⁶ a mediációt elsősorban fiatalkorúak ügyeiben alkalmazzák. A felnőtt korúak esetében egy 2002-ben hatályba lépett törvény lehetőséget ad a békebíró (giudice di pace) eljárására, aki kis súlyú ügyekben igyekszik elősegíteni a felek közötti megállapodás elérését. Az áldozat védelmét hangsúlyozó jogszabály előírja, hogy az első meghallgatáson két hónapra fel lehet függeszteni az eljárást azért, hogy a felek megegyezhessenek. Svédországban¹¹⁷ is inkább a fiatalkorúak ügyeire ajánlják a mediációt, de a terhelt-áldozat közötti megegyezést lehetővé tevő jogszabály a felnőtt korúakat sem zárja ki. Franciaországban¹¹⁸ az 1999. június 23-án elfogadott jogszabály szerint fiatal- és felnőtt korúak ügyeiben is lehetőség van közvetítői eljárás lefolytatására, bár az utóbbiak esetében csak a tárgyalást megelőző eljárásban.

113 <http://www.restorativejustice.org/10fulltext/czwartosz>

114 www.politika.lv

115 http://www.euforumrj.org/readingroom/Newsletter/Vol03_Issue01.PDF

116 <http://www.euforumrj.org/readingroom/Countries/Italy/Italy.pdf>

117 <http://www.euforumrj.org/readingroom/Countries/Sweden/Sweden.pdf>

118 PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőeljárás alternatívái a francia jogban. *Studia iurisprudentiae*. Tomus 8., 2007. 329-333. pp.

A magyar szabályozásra nagy hatást gyakorló Ausztriában a feltételek szinte megegyeznek a hazai szabályozással. Általánosságban jellemző az, hogy a közvetítői eljárásra csak a felek hozzájárulása esetén kerülhet sor (Belgium, Németország, Csehország, Olaszország, Lengyelország, Észtország, Szlovénia, Franciaország, stb.) – ha ez rendelkezésre áll, a nyomozó hatóság, az ügyész vagy a bírósági is kezdeményezheti a mediációt. A terhelt beismerő vallomása nem minden szabályozás szerint előfeltétele a közvetítői eljárásnak, bár bizonyos országok törvénykönyvei kifejezetten előírják (Ausztria, Lengyelország, Szlovénia).¹¹⁹ Szinte minden országban meghatározott bűncselekmények esetén alkalmazható, többnyire az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabbban büntetendő (Csehország), illetve egyébként kisebb súlyú cselekmények (Szlovénia) tartoznak a hatálya alá. Ritka az, hogy bármely cselekmény esetén lehetőség nyílik mediációra (Németország).

Az európai államok többségében mind fiatalokúak, mind felnőtt korú terheltek esetében rendelkezésre áll a közvetítői eljárás, sőt, a fiatalokúak esetében a jogalkotók és jogalkalmazók is preferálják a mediációt. Bár a kezdeti szabályozások még általában meghatározták, hogy az eljárás kezdeti szakaszában kerülhet sor mediációra (Lengyelország), a hatályos szabályok szerint a vizsgált országok többségében lehetőség nyílik arra, hogy ne csak a bírósági eljárást megelőző szakaszban kíséreljék meg a közvetítés, hanem akár a bíró előtt zajló eljárásban is, sőt több országban végrehajtási mediációra is van lehetőség (Lengyelország, Belgium, Finnország).

A terhelt jóvátételi hajlandóságát a jogalkotó azzal segíti elő, hogy megegyezés és teljesítés esetén büntetlenséget ígér vagy azt, hogy a jóvátételt a bíróság enyhítő körülményként veheti figyelembe. Belgiumban az eltérő mediációs típusoknak megfelelően a megegyezés következménye is eltérő. A büntetőjogi mediáció kifejezetten elte-

119 R.A.M. van Schijndel: Confidentiality and victim-offender mediation. Maklu Publishers, 2009. 115.

relési jellegű intézmény, sikere esetén az eljárást megszüntetik, míg jóvátételi mediációt akkor alkalmaznak, ha az elkövetett bűncselekmény annyira súlyos, hogy a vádemelést nem lehet elkerülni, vagyis mindenképpen bíróság elé kerül az ügy.

A közvetítői eljárás többnyire a büntetőeljárással párhuzamosan zajlik, bár több országban előírás, hogy a büntetőeljárást fel kell függeszteni a közvetítés idejére, hogy ne használja fel a nyomozásra rendelkezésre álló törvényi határidőt (Lengyelország, Olaszország). A mediációs eljárás anyaga titkos, vagyis a megegyezés megghiúsulása esetén a közvetítői eljárás során tett nyilatkozatok nem használhatók fel a büntetőeljárás további szakaszaiban (Finnország, Ausztria, Belgium, Olaszország). A jogszabályok bizonyos esetekben kizárják a mediáció lehetőségét, többek között akkor, ha korábban már sor került mediációs próbálkozásra ugyanabban az ügyben, ha a bűncselekmény halált okozott, vagy ha a sértett kora indokolja a hagyományos büntetőjogi felelősségre vonási keretek megtartását.

A mediációt néhány helyen a pártfogó felügyelői, valamint a szociális ellátó szolgálat végzi (Csehország, Ausztria, Svédország), míg máshol civil szervezetek, gazdasági társaságok látják el a közvetítői feladatokat (Németország, Belgium). Olaszországban a békebíró eldöntheti, hogy ő maga folytatja le a közvetítői eljárást vagy megkeres-e egy ezzel foglalkozó szervezetet.¹²⁰ Franciaországban a mediátor pártatlan harmadik személy, de a neve megtévesztő: „ügyészszégi mediátor”.¹²¹

A vizsgált országok tapasztalatait áttekintve általánosságban megállapítható, hogy a közvetítői eljárás bevezetése beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Már a bevezetést követő évben jelentősen nőtt a mediációra utalt ügyek száma, a jelenlegi adatok pedig a korábbi számok többszörösödését mutatják. Az ügyek nagy része sze-

120 Disposizioni sulla competenza penale del giudice di pace, a norma dell'articolo 14 della legge 24 novembre 1999, n. 468, Art 29. 4.

121 PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőeljárás alternatívái a francia jogban. *Studia iurisprudentiae*. Tomus 8., 2007. 329-333. o.

mélyi, fizikai sérüléssel járó (testi épséget, egészséget veszélyeztető) cselekményekre, valamint kényszerítésre, a családdal és családi kapcsolatokkal összefüggő cselekményekre vonatkozik, míg a vagyoni jellegű cselekmények ilyen jellegű elintézésének aránya alacsonyabb.

A közvetítői eljárások nagy része sikerrel zárul, vagyis a megegyezésen túl a vállalt teljesítésre is sor kerül. A sikeres eljárások jelentős részében a terhelt bocsánatot kér a sértettől, valamint természetbeni juttatást vagy szolgáltatást ajánl, anyagi jellegű kártérítést fizet. Németországban 1995-1999 között ez utóbbi az ügyek mindössze 34,5%-ában fordult elő,¹²² tehát nem ez volt az elsődleges megoldási mód.

A szabályozási módszereket említve megállapítható, hogy az európai országok változatos technikákat alkalmaztak, vagyis a büntetőeljárás törvényen túl külön törvényekben, egyéb jogszabályokban is szabályozták a közvetítői eljárásra vonatkozó rendelkezéseket. Bár a Bke. indokolása szerint a magyar megoldás kisebbségben marad azzal, hogy nem a büntetőeljárás törvényben, hanem egy külön jogszabályban foglalta össze a jogalkotó a büntetőeljárásban alkalmazható közvetítői eljárásra vonatkozó rendelkezéseket, ez ebben a formában nem feltétlenül igaz.

11.3 *A közvetítői eljárás szabályai Magyarországon*

Hazánkban a közvetítői eljárást érintő jogalkotási folyamat az említett nemzetközi dokumentumokra tekintettel indult meg, de gyakorlatilag a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája céljainak végrehajtásából származó 2005-ben és 2006-ban megvalósítandó feladatokról szóló 1036/2005. (IV. 21.) Korm. határozat III/A 3. pontjában öltött testet a konkrét jogalkotói feladat. E szerint 2005. augusztus 30-ig kellett a Kormány elé terjeszteni a helyreállító igazságszolgáltatási eszközök és a mediáció alkalmazásának törvényi feltételeit tartalmazó javaslatot.

Közvetítői eljárásra egyéb jogágak keretein belül már régóta van

122 http://www.euforumrj.org/readingroom/Newsletter/Vol05_Issue01.PDF

lehetőség. Munkajogi,¹²³ közigazgatási (hatósági közvetítő),¹²⁴ egyes családi jogi és egyéb tárgyú polgári eljárásokban ismert a „peren kívüli megegyezés”, vagyis annak lehetősége, hogy a feleknek békés, tárgyalásos úton, bírósági eljáráson kívül rendezzék a közöttük felmerült jogvitát. Fontos eleme ennek a felek önkéntessége és hajlandósága a peren kívüli rendezésre és végrehajtásra.

Büntetőeljárás bevezetése a büntetőügyek sajátosságai, valamint a büntetőeljárás jellegzetességei miatt váratott magára 2007-ig. „A magyar büntetőeljárásban eddig megoldatlan problémát jelentett, hogy a sértett személy helyzetét figyelembe vevő rendelkezések a gyakorlatban nem vezettek a terheltek által nyújtott jóvátétel elterjedéséhez.”¹²⁵ A resztoratív igazságszolgáltatás újabb eszközeként a típus legelterjedtebb megoldását, az egyezség megkötésére irányuló közvetítői eljárást szabályozta a magyar jogalkotó.

11.3.1 A közvetítői eljárás jelentősége a büntetőeljárásban

A közvetítői eljárás egy alternatív eljárás, amely segít elkerülni a bírói utat, s amelyet a régi Be-t módosító Novella, a 2006. évi LI. törvény vezetett be a magyar büntetőeljárási jogba. A büntetőeljárással szorosan nem összefüggő részletszabályokat azonban külön jogszabály, a 2006. évi CXXIII. törvény (a továbbiakban: Bkt.) szabályozza. A Bkt. szerint „a közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával – a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő – írásbeli megállapodás jöjjön létre.”

123 2002. évi LV. törvény

124 2004. évi CXL. törvény

125 Lásd: Bkt. indokolás

A közvetítői eljárás alapelveiben felismerhetők a nemzetközi trendnek megfelelő megfogalmazások. Az alábbiak általános jelleggel meghatározzák a mediáció lényegét:

- a felek önkéntessége: a terheltnek és a sértettnek is hozzá kell járulnia a közvetítői eljárás megindításához, ezzel kifejezve a megoldáskeresésre való szándékukat. A hozzájárulás nem rendelkezik kötelező erővel, bármikor visszavonható, mely esetben a közvetítés félbeszakad és folytatódik a büntetőeljárás.
- a terhelt beismerő vallomása: a felelősség elismerése a közvetítői eljárás egyik sarokköve.
- a teljesítésre és annak elfogadására való hajlandóság: mindkét fél együttműködésére szükség van a vállalt jóvátétel megfelelő teljesítéséhez
- a megfelelő reparáció: a jóvátételnek arányban kell állnia az elkövetett bűncselekmény súlyával és az okozott kár mértékével
- a közvetítői eljárás anyaga titkos, azaz nem használható fel az eljárás további részében.

A közvetítői eljárás olyan konfliktuskezelési eljárás, mely az elkövető, a sértett és a társadalom közötti megbomlott egyensúlyt igyekszik helyreállítani. Alapvetően kis súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazható, bár alkalmanként – például súlyos testi sértés vagy emberölés előkészülete esetén – súlyosabb cselekmények esetében is megkísérélhető. A tapasztalatok szerint esetek többsége megegyezéssel zárul azt követően, hogy a terhelt találkozik a sértettel és közös álláspontra jutnak a megfelelő jóvátételt illetően. Az is megállapítható, hogy a személyes találkozásra tekintettel a terhelt nagyobb valószínűséggel teljesíti a rá rótt kötelezettséget, a sértett pedig sokkal elégedettebb, mint egy általános eljárási rendben hozott elmarasztaló ítélet esetén.¹²⁶

126 LAJTÁR István: A mediáció a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*. Szakmai érdekképviseleti folyóirat, 2007/5. 6.

A közvetítői eljárás engedélyezésével (az eljárási szakasztól függetlenül) az ügyész visszavonul a büntetőeljárástól, utat engedve egy alternatív megoldásnak, amelynek segítségével a terhelt elkerülheti a hagyományos felelősségre vonást. A büntetőeljárást a mediáció idejére felfüggesztik, az eljárás egy mellékágon zajlik, majd a közvetítés végeztével visszakanyarodik a büntetőeljáráshoz, melynek további menetét a közvetítői eljárás eredménye határozza meg.

A közvetítői eljárás során a terhelt és a sértett egyenrangúak, az eljárás feltétele mindkettejük beleegyezése abba, hogy ily módon alakítsák a büntetőeljárás menetét. A mediáció lehetőséget biztosít a sértett számára arra, hogy aktívan részt vegyen az eljárás alakításában, a terheltet sújtó joghátrány meghatározásában, a terhelt pedig lehetőséget kap arra, hogy bűncselekményét beismerve olyan jellegű szankciót álljon ki, mely hozzájárul a sértett kárainak megtérítéséhez és a bűncselekmény elkövetése előtti állapot helyreállításához.

11.3.2 A közvetítői eljárás szabályai

Közvetítői eljárást olyan az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmények kapcsán folytatott eljárásban lehet tartani, amelyek ugyan szabadságvesztéssel büntetendőek, de a büntetési tétel felső határa az 5 évet nem haladja meg. Fontos a felek önkéntessége és egyetértése, vagyis az eljárás megindítására csak akkor van lehetőség, ha abba mind a terhelt, mind a sértett beleegyezett. Mediációra egyébként bármelyikük indítványára vagy akár a védő vagy az ügyész kezdeményezésére is lehetőség van a vádemelést megelőzően. Amennyiben a mediációs eljárás megindításának feltételei fennállnak, az ügyész a büntetőeljárást felfüggeszti és az eljárást a mediátor veszi át. A régi Be. a közvetítői eljárást a vádemelést követő eljárási szakaszban is biztosította, továbbá sokkal részletesebb szabályozást tartalmazott a jogintézményről, mint a hatályos kódex.

Bár a 2006. évi CXXIII. törvényhez fűzött indokolás szerint a közvetítői eljárás a büntetőeljárással párhuzamosan folyó eljárás, véleményem szerint ez nem megfelelő felfogás, mert egymást ténylegesen kizárják, egyszerre nem folyhatnak. A közvetítői eljárás elrendelése esetén az ügyész vagy a bíróság a büntetőeljárást felfüggeszti, az nyugszik mindaddig, míg a közvetítői eljárás véget nem ér. A mediáció tulajdonképpen egy „vargabetű” az eljárás menetében, amely nem kötelező, de ha alkalmat adnak rá, alapvetően befolyásolja a büntetőeljárás további alakulását.

A mediációs eljárás megindításával tehát a büntetőeljárás egy időre kikerül az eljárást hagyományosan folytató szervek hatásköréből. A mediációt teljes egészében a mediátor folytatja le, az esetlegesen létrejövő egyezséget ő foglalja írásba és közli az ügyésszel vagy a bírósággal. A büntetőeljárás további folytatását a mediáció eredménye határozza meg – a hatóság csak ennek fényében dönt a további teendőkről és a terhelt sorsáról, a mediáció során létrejött egyezséget mint okiratot használja fel.

A tevékeny megbánás szabályozását – éppen a közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalataira tekintettel – a 2009. évi LXXX. törvény úgy alakította, hogy az jobban igazodott a közvetítői eljárás céljához. A tevékeny megbánás büntethetőséget megszüntető ok, amely a 2006. évi LI. törvénnyel került be a régi Btk-ba kifejezetten azzal a céllal, hogy a sikeres közvetítői eljárásban részt vevő terhelt helyzetét megkönnyítse és elősegítse a megegyezés elérését. Az okozott kár, sérelem tevőleges jóvátétele, a bűncselekmény következtében fellépő hátrány kiküszöbölése a terhelt javára írható, amelyet a jogalkotó a felelősség megállapításánál és a büntetés kiszabásánál igyekezett figyelembe venni.

A mediációs eljárás során a terhelt beismerő vallomást tesz, amely nem csak a tényekre, hanem a bűnösségre is kiterjed. Csak a tényekre vonatkozó vallomás nem fogadható el beismerésként, mert hiányzik a pszichikai feltétel, az, hogy a terhelt beismerje, ezáltal megélje bűnösségét és vállalja érte a felelősséget. A mediáció a sértett és a terhelt

közötti egyezség elérésére irányul, melynek lényege, hogy a sértettnek a bűncselekmény elkövetésével elszenvedett kárát vagy egyéb sérelmét a terhelt anyagi vagy egyéb úton megtéríti. A mediációs eljárás nem nyilvános, ahogy az ott elhangzottak és az eljárás során létrehozott iratok sem, ezek az eljárás további szakaszában nem használhatók fel, a terhelt beismerő vallomásából, vagy abból, hogy bizonyos tényállításokat tett vagy elfogadott a közvetítői eljárás során, nem lehet következtetéseket levonni a bűnössége kérdésében.¹²⁷

Ez a szabály nagyon fontos, mert amennyiben a közvetítés meg-
hiúsul és bírósági eljárásra kerül sor, a bíróság nem fér hozzá a terhelt
beismerő vallomásához, mely a közvetítői eljárás során született.
Ha a terhelt bízik a közvetítői eljárás sikerében és hozzájárul ahhoz
a beismerő vallomás megtételével, méltánytalan helyzetbe kerülne
akkor, ha ezt később a bíróság felhasználhatná ellene. A beismerés
célja ekkor a közvetítés előbbre vitele, más célra nem lehet a vallomást
felhasználni. Valószínűsíthető, hogy amennyiben a törvény nem
biztosítaná ezt a védelmet, a terheltek beismerési kedve csökkenne,
mert nem szívesen kockáztatnák azt, hogy az esetlegesen az önhibá-
jukon kívül sikertelen közvetítői eljárás után a beismerő vallomásuk
miatt kerüljenek nehezebb helyzetbe. Ezért tehát a közvetítői eljárás
anyaga nem nyilvános, sőt, ha az eljárás sikertelen, a bíróságot az
eljárás tényéről sem kell tájékoztatni.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.) 412.
§-a a korábbi szabályozásnál sokkal szélesebb körben teszi lehető-
vé a közvetítői eljárást és koncepcionális változást is eredményez,
ugyanis szakít a tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás évtizedes
egymásra utaltságával. A tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás
bevezetése körüli megfontolásokkal teljes egészében szembemegy a
két jogintézmény elválasztása, amely ezzel a közvetítői eljárás köré
felépített eljárási garanciák rendszerét is gyengíti.¹²⁸

127 Lásd: R(99) 19 Ajánlás magyarázata

128 Lásd a 2006. évi LI. törvény indokolását: „A tevékeny megbánást megalapozó

A jogalkotó a büntetőeljárás szabályozásának módosításakor egyértelműen az egyszerűbb, gyorsabban befejezhető eljárások lehetővé tételére törekedett, aminek szerves része az alternatív eljárások alkalmazási körének kiszélesítése. A jogalkotó szerint¹²⁹ „a közvetítői eljárásra vonatkozó nemzetközi minták és a jogalkalmazói tapasztalatok azt mutatták, hogy a közvetítői eljárásnak mind a terhelt mind a sértett oldaláról a materiális jóvátételen és a büntethetőség megszűnésén túl számos kívánatos hozadéka van”, ezért döntött úgy, hogy alkalmazhatósága elválik a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető ok feltételeitől. Az új Be. „súlyosabb bűncselekmények, illetve a hatályos törvényben felsorolt bűncselekmény csoportok mellett más bűncselekmények miatt is lehetővé teszi az intézmény alkalmazását, ha ezzel a közvetítői eljárás céljai – a megegyezés, a jóvátétel és a gyanúsított magatartásának kedvező változása – elérhetők”. Ennek megfelelően a közvetítői eljárás a továbbiakban nem csak a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más kedvezményt engedő okkal összefüggésben alkalmazható, hanem attól függetlenül mindaddig, amíg az eljárás céljai elérhetők. A büntethetőség megszűnésére, illetve a büntetés korlátlan enyhítésére azonban nem kerülhet sor a súlyos bűncselekmények esetében. Az egyezséggel folytatott eljárás alkalmazása következtében is gyakorolhat a terhelt jóvátételt, a megállapodásban foglalt, meghatározott nemű és mértékű büntetésért cserében. A törvény mindezek mellett megőrzi a közvetítői eljárás hatályos alapjait, hogy arra csak mindkét oldalról önkéntes alapon, a jóvátétel valószínűsítése esetén kerülhessen sor,

megállapodás közvetítői eljárás hiányában nem eredményezheti az eljárás megszüntetését, illetve a büntetés korlátlan enyhítését. Ennek a rendelkezésnek garanciális jelentősége van, az esetleges visszaéléseket, a sértett befolyásolásának lehetőségét, a sértett helyzetének kihasználását lehet kiküszöbölni azzal, ha csak és kizárólag a Be. szabályai szerint, illetőleg a közvetítői eljárásról szóló külön törvény szerint eljáró szervek felügyelete mellett folynak a tárgyalások a terhelt és a sértett között.”

129 Lásd a 2017. évi XC. törvény indokolását.

feltéve hogy a kedvezmény nem ellentétes a büntetés kiszabásának elveivel vagy az eljárás lefolytatásának mellőzésével.

A 2018. július 1-jén hatályba lépő törvény rendelkezései szerint a közvetítői eljárás a gyanúsított és a sértett megegyezését, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő, a gyanúsított, illetve a sértett indítványára, vagy önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás. Alkalmazásának a módosítások szellemével összhangban továbbra sem akadály, ha a gyanúsított a bűncselekménnyel okozott kárt, vagyoni hátrányt, vagy a bűncselekmény elkövetési értékét részben vagy egészben már önként megtérítette, illetve a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette, vagyis a törvény fenntartja azt a lehetőséget, hogy a korábban teljesített jóvátételt figyelembe vegyék a közvetítői eljárás eredményének meghatározása során.

A közvetítői eljárás feltétele a felek hozzájárulása, a gyanúsított beismerése, a jóvátétel valószínűsíthetősége, valamint az, hogy közvetítői eljárás lefolytatása nem ellentétes a büntetőeljárás vagy a büntetés céljaival.

A közvetítői eljárás során a mediátor örökdik a szabályok betartása felett és igyekszik megegyezésre bírni a feleket. A megegyezésben foglalt jóvátétel¹³⁰ mértékének arányban kell állnia az okozott sérelem nagyságával, olyannak kell lennie, amit a sértett elfogad, és amit a terhelt hajlandó és képes is teljesíteni. A jóvátétellel vagy kártérítéssel kapcsolatban a jogintézmény bevezetésekor a törvény megfogalmazásából kitűnt, hogy a jogalkotó elsősorban anyagi, pénzbeli jellegű kártérítéssel azonosította a terhelt által vállalható szolgáltatást. 2009-ben azonban – jórészt az addigi gyakorlati tapasztalatok ha-

130 A szakirodalom és a gyakorlati szakemberek is a jóvátétel fogalmát részesítik előnyben a kártérítéssel szemben éppen azért, mert a kifejezés túllép az anyagi jellegű szolgáltatásokon és sokkal szélesebb körben ad lehetőséget a terhelti teljesítésre.

tására – változott a szabályozás, elsősorban azért, mert a kizárólag anyagi jellegű jogkövetkezmény a jogalkotó szerint is polgári jogi kártérítési egyezkedéssé silányította a mediációt.¹³¹ Ma már akkor is eredményesnek tekinthető a közvetítői eljárás, ha a terhelt az okozott kárt megtéríti a sértettnek, a sértett által elfogadott módon és mértékben. Ez a változás azt jelenti, hogy a pénzbeli jóvátétel elveszítette kizárólagosságát és a jogalkotó felismerte, hogy egyéb módon, akár természetben, akár bizonyos szolgáltatások nyújtásával is kárpótolható a sértett.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint a mediáció intézménye – a viszonylag alacsonyabb 2007. évi számokat¹³² követően – beépült a büntetőeljárásba és rendkívül népszerűvé vált az eljárás résztvevői körében. Az első évben 2.481 ügy érkezett a pártfogó felügyelőkhöz mediációra, majd a számok emelkedni kezdtek. Mára évente nagyjából 3500-3700 büntetőügyben folytatnak közvetítői eljárást, ezek mintegy 80%-a zárul sikeres megállapodással.¹³³ Bár ez a vádemelésre került ügyek számának kevesebb, mint 10%-a, mégis olyan eljárásokról van szó, amelyekben a sértett aktívan részt vehet és jóvátételhez juthat.

Az utóbbi években a mediációra utalt ügyek száma visszaesett, a csökkenés az új szabályozás hatályba lépése óta figyelhető meg. Ennek oka lehet az, hogy mediációra a korábbiaktól eltérően csak vádemelés

131 A módosító jogszabály indokolásából: „... a megfogalmazás előtérbe állítja a büntetőjogi mediáció gazdaságossági szempontjait és a gyakorlatban a polgári jogi értelemben vett kártérítésre szorítja a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeivel elérhető előnyöket. ... jelenleg kiaknázatlan a büntetőjogi mediációban rejlő számos jóvátételi lehetőség, így többek között az elkövetői megbánás kifejezésre juttatása, a sértett, illetőleg az áldozat kiengesztelése, az okozott sérelemnek a sértett igényei szerint és a megelégedésére történő jóvátétele.”

132 Forrás: http://www.kih.gov.hu/data/cms12679/stat_20071231_osszesített.pdf

133 <https://ugyeszseg.hu/az-ugyeszsegrol/statisztikai-adatok/ugyeszsegi-statisztikai-tajekoztato-buntetojogi-szakterulet/> (2024.05.10.)

előtt kerülhet sor, valamint hogy az ügyek jelentős része büntetővéggzéssel zárul, ami nem kedvez a közvetítői eljárás lefolytatásának.

A jogalkotó a közvetítői eljárás engedélyezését, eredményének elfogadását igyekszik ösztönözni a törvény egyéb részletszabályaival is. A közvetítői eljárásra már a gyanúsított kihallgatást követően sor kerülhet, ami jelentősen meggyorsíthatja az eljárást, másrészt viszont kétséget ébreszt az ügy felderítettségét illetően. A felek kérelmének elutasításáról az ügyésznek formális határozatot köteles hozni, ami további adminisztrációs kötelezettségeket keletkeztet. Ezek elkerülésének lehetősége – a jogalkotó várakozásai szerint – ösztönözheti a jogalkalmazókat a közvetítői eljárás folytatásának engedélyezésére. E kötelezettségnek épp az ellentéte jelentkezik a megállapodás ügyészi elfogadásával kapcsolatban. Az ügyész csak törvényességi okból (jogszabálysértő, jó erkölcsbe ütköző vagy ésszerűtlen rendelkezések) tagadhatja meg a megállapodás elfogadását, amire annak megérkezésétől számított 5 nap áll rendelkezésére. Ha ezalatt az idő alatt nem nyilatkozik, a megállapodást elfogadottnak kell tekinteni.

A tevékeny megbánás továbbra is a nyomozás ügyészi megszüntetésének oka lehet, de a korábban írtaknak megfelelően nem minden sikeres közvetítői eljárás vezet a tevékeny megbánás következményeinek alkalmazásához.

11.3.3 A közvetítői eljárás előnyei és hátrányai

A közvetítői eljárás sikere számos körülménnyel indokolható. Előnyös a terheltnek, mert

- a várható súlyosabb szankció helyett más jellegű, alternatív jogkövetkezmény sújtja;
- szembenézhet saját tetteivel, a felelősség súlyával;
- közvetlenül bocsánatot kérhet a sértettől;
- hasznos jóvátételt / kártérítést nyújthat, olyat, ami valóban kárpótolja a sértettet és kiküszöböli az okozott sérelmet;

11. KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS

- a közvetítői eljárásban való részvétellel, együttműködéssel kifejezheti megbánását és megmutathatja, hogy hajlandó jó útra térni.

Előnyös a sértettnek, mert

- aktívan részt vehet az eljárásban, hallathatja hangját és alakíthatja az eljárás menetét;
- kézzel fogható kártérítést vagy jóvátételt kap a bűncselekménnyel okozott sérelem miatt, ami a hagyományos büntetőeljárásban ritkán valósul meg;
- szemtől-szembe találkozik a terhelttel, meghallgatja annak mondanóját, beismerését, esetleges bocsánatkérését, elmondhatja saját véleményét és beszélhet az általa elszenvedett sérelemről vagy veszteségről, ami lelki megnyugvást és erkölcsi jóvátételt jelenthet;
- a terhelt által vállalt és teljesített jogkövetkezmény a sértett érdekeit szolgálja, míg a hagyományos büntetőeljárásban kiszabott szabadságvesztés irreleváns e tekintetben.

Előnyös a hatóság számára, mert

- enyhíti a munkaterhet;
- a terhelt és a sértett személyére szabott jogkövetkezmény alkalmazását teszi lehetővé, így szolgálja az igazságosság elérését;
- sértetti jogok kiterjesztése a sértett kárigényének időben történő kielégítése mellett, és a terhelt és az áldozat közötti kiegyezés – annak eredményessége esetén – csökkentheti a bíróságok leterheltségét, segíthet az eljárások elhúzódásának megakadályozásában, és nem utolsósorban lefaraghatja az igazságszolgáltatás magas költségigényét, ideértve a büntetés-végrehajtás költségeit is.

Az előnyökön túl azonban szabályozási problémákat és hiányosságokat is felfedezhetünk, továbbá jogalkalmazási nehézségekkel, pontosabban alacsony fokú jogalkalmazási hajlandósággal kell szembenéznünk.

11.4 *Az állam részvétele a jóvátételben: kárenyhítés*

A közvetítői eljárás – a korábbiakban már említettek szerint – a helyreállító igazságszolgáltatás egyik legismertebb, de nem egyetlen formája. Helyreállítást, az okozott sérelem kompenzációját többféleképpen el lehet érni, elsősorban az alábbi eszközök alkalmazásával:

1. mediáció,
2. kompenzáció,
3. közérdekű munka,
4. családi konferencia és
5. állami kártalanítás.¹³⁴

A bűncselekménnyel okozott kár megtérítését a jog elsősorban az elkövetőtől kívánja. Nem ritka azonban az az eset, hogy a terhelt nem képes kártérítést nyújtani a sértett számára, elsősorban anyagi lehetőségeinek hiánya miatt. A sértett azonban nem kerülhet hátrányos helyzetbe csupán azért, mert az ellene bűncselekményt elkövető személy nem vagyonos ember és ezért képtelen a jóvátételre.

Az is előfordulhat továbbá, hogy az állam nem képes sikeresen ellátni a büntetőjogi felelősségre vonás feladatát, vagyis nem képes kézre keríteni és megbüntetni a bűncselekmény elkövetőjét. A büntetőeljárás sikere az állam kockázata, vagyis ha az eljárás sikertelen az a sértettnek nem jelenthet hátrányt. Erre tekintettel jelentek meg a büntetőeljárással összefüggő azon intézmények, melyek a sértett kártalanítását szolgálják akkor, ha az elkövető – az említett okokból – nem nyújthat kártérítést. A terhelt helyébe e tekintetben végső soron az állam lép és kártalanítja a sértettet.

Az állami részvétel szükségessége megosztja a jogtudósokat. A helyreállító igazságszolgáltatás szempontjából alapvetően azt kell eldönteni, hogy mi a büntetőeljárás elsődleges célja: a megtérülés vagy a büntetés. Amennyiben az elsőt támogatja a jogpolitika, akkor

¹³⁴ GÖRGÉNYI 46-47.

a kártérítés forrása szinte mindegy, vagyis a sértett szempontjából nem fontos, hogy kitől érkezik az az összeg, mely a bűncselekménnyel okozott kár megtérítését szolgálja.

A kártérítés egyéb lehetséges eszközei, a magángondoskodás intézményei, mint a biztosítók nem fedezik teljes körűen a bűncselekmény okozta károkat, így a sértett további megtérítésre tarthat igényt. Továbbá, ha a restoratív szemléletet érvényre juttató igazságszolgáltatás jól működik, akkor a sértettnek nem kell különösebb erőfeszítéseket tennie érdekeinek érvényesítése végett. A mediáció, a magánfélként való fellépés, a polgári jogi úton érvényesíthető kártérítés megfelelő lehetőséget szolgáltatathat a sértett számára, de – a fent írtakra tekintettel – nem biztos, hogy valóban megtérül a kára.

A mediáció szabályaival a jogalkotó a könnyebb „szabadulás” lehetőségének felvázolásával a terheltet is megegyezésre bízta, azzal az ígérettel, hogy ha – egyszerűen szólva – fizet, akkor mentesülhet a büntetőeljárás folytatása és így a büntetés alól. Ez felveti azt a dilemmát, hogy így nem arra buzdítja-e a törvény a terheltet, hogy mindenképpen igyekezzon elkerülni a bírósági eljárást, és ezzel nem segíti-e elő azt, hogy a nem bűnös személyek is bűnösnek vallják magukat annak reményében, hogy megszűnik ellenük az eljárás. Ennek valószínűsége azonban véleményem szerint csekély.

11.4.1 A kárenyhítési kötelezettség megjelenése

A sértett eljárási szerepének erősítését, a neki nyújtott állami kártalanítás szükségességét már a XX. század elején megfogalmazták először a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület, majd az 1924-ben megalakult Nemzetközi Büntetőjogi Társaság kongresszusain. Már az első alkalmakon megállapították, hogy

- „a modern jog nincs eléggé tekintettel a sértettet megillető reparációra;
- a bagatell-bűncselekmények esetén időt kell biztosítani a jóvátételre;

- a rabkeresmény is felhasználható [reparációs] célból.”¹³⁵

A sértettet megillető kártalanítás kérdése az AIDP 1974. évi és 1984. évi konferenciáján is felmerült, melyeken az eltereléssel és a mediációval, valamint a sértettek közpénzből történő kártalanításának szükségességével és a terhelt kártérítésre kötelezésével foglalkoztak. Az adhézios eljárásban történő kárigény-érvényesítést elfogadható lehetőségnek tartották, de azt is hangsúlyozták, hogy nem minden esetben várható az, hogy a terhelt megtéríti a sértett kárát.

Az általános vélemény szerint a mediáció nem elégíti ki a restoratív igazságszolgáltatás követelményeit, így mindenképpen szükség van arra, hogy a bűncselekmény elszენvedése miatt a sértettet az állam közpénzből kártalanítsa.

Az AIDP XI., Budapesten, 1974-ben tartott kongresszusa kiemelten foglalkozott a sértettek állam általi kártalanítása szükségességével. Ekkorra egyébként már számos európai országban kialakult az állami eszközökkel történő kártalanítás gyakorlata, melyre Magyarországon 1999-ig, mai formájában 2005-ig kellett várni.

A sértettnek nyújtandó kártalanítással kapcsolatban az AIDP kongresszusa a mediációnál már említett alapvető kérdéseket vizsgálta meg: i) kompenzálható bűncselekmények és ii) személyek köre, valamint iii) a kompenzáció formái és iv) a kompenzáló hatóságok. Mindezekkel összefüggésben a tanácskozáson résztvevők arra az álláspontra helyezkedtek, hogy kompenzációra a szándékosan elkövetett élet és testi épség elleni bűncselekményeknél indokolt lehetőséget biztosítani bármely sérülés esetén (erről a kongresszus nem tett említést) nem csak a sértett részére, hanem tartásra jogosult hozzátartozói számára is, akiknek lét-fenntartása a bűncselekmény elkövetése következtében bizonytalanná vált. A kompenzáció formáit – a vagyoni és nem vagyoni kártérítést – a kongresszus nem különböztette meg és a nemzeti jogalkotó belátására bízta azt is, mely hatóság eljárásában kártalanítják a sértettet.

135 GÖRGÉNYI 19.

Ezek az ajánlások nagy hatással voltak a sértett kártalanításával összefüggő kérdések későbbi nemzetközi megközelítésére. Fontos állomás az 1983. évi európai egyezmény az erőszakos bűncselekmények áldozatainak nyújtandó kártérítésről, a legutóbbi irányadó dokumentum pedig az Európai Unió 2004/80/EK irányelve¹³⁶ a bűncselekmények áldozatainak nyújtandó kártérítésről és az azt kiegészítő, hasonló témában készült Zöld Könyv.

Az irányelv a szándékosan elkövetett cselekményekért ír elő állami kompenzációt, a sérülések megkülönböztetésének elvét pedig nem tartalmazza annak ellenére, hogy az európai országok jelentős részében a sérelem mértéke és jellege határozza meg a kártalanítás mértékét.¹³⁷ Az irányelv az általánosan elfogadott területi elvet alkalmazza a kártalanításra kötelezett állam megjelölésénél, vagyis egyértelmű, hogy az az ország fizet, melynek területén a bűncselekmény történt. Az irányelv előírja azt is, hogy a tagállamok kötelesek a kártalanítási eljárást hatósági kézbe adni, és a bűncselekmények sértettjeit segítségben, „támogatásban” kell részesíteni az eljárás során.¹³⁸

11.4.2 Az európai kárenyhítési modellek

Az Európai Unió tagállamaiban viszonylag egységes szabályozási rendszer uralkodik.¹³⁹ Többnyire erőszakos, személy elleni, súlyos sérülést okozó bűncselekmény elszenvedése esetén tarthat igényt kártalanításra a sértett. Elsősorban a skandináv országokban, Fran-

136 A Tanács 2004/80/EK Irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről. HL L 261., 2004.08.06., 002. o.

137 Belgiumban, Németországban, Franciaországban, Luxemburgban, Spanyolországban, Portugáliában és Hollandiában a súlyos sérülésre alapozzák az állam kompenzációs kötelezettségét.

138 Az irányelvet 2006. január 1-jéig kellett átültetni a nemzeti jogokba. Hazánk elsősorban a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvénnyel tett ennek eleget.

139 <https://e-justice.europa.eu/67/HU/compensation>

ciaországban, Csehországban tapasztalható ettől eltérő szabályozás, amikor a jogalkotó nem kívánja az említett bűncselekményi körre szűkíteni a jogosultságot adó cselekményeket, hanem csupán egy-két szempontot határoz meg. A kártalanítás összege jellemzően fedezi erkölcsi/lelki sérelmeit (nem vagyoni kár) és vagyoni jellegű kárát, elmaradt munkabérét, bár van néhány tagállam, mely csak az igazolható vagyoni kárt és elmaradt hasznát téríti meg (pl. Ausztria, Portugália).

Az adatokat elemezve feltűnő, hogy míg a bűncselekmény bejelentése a hatóságok felé szinte mindenhol alapvető követelmény, az elmarasztaló (vagy bizonyos okokra tekintettel felmentő vagy eljárást megszüntető) bírósági határozat meghozatalát nem kell megvárni az igénybejelentéssel. Ez azt jelenti, hogy a terhelt bűnösségére tekintet nélkül megindulhat a sértett kártalanítása, sőt, több országban le is zárulhat, tekintettel arra, hogy helyenként egymástól független a két eljárás, a kárenyhítés szinte alanyi jogon jár a sértettnek (pl. Németország, Franciaország). Többnyire azonban a kártalanításról döntő hatóság megvárja a bírósági eljárás végét, sőt, azt is ellenőrzi, hogy a sértett megkísérelte-e a terhelttől kártérítéshez jutni (a próbálkozás a kártalanítás feltétele lehet). Ha igen és sikerrel járt, a terhelt által kifizetett összeget levonják az állami kártalanítás összegéből.

Ha a sértett a bűncselekmény elkövetésében közrejátszott, esetleg akkor vagy a büntetőeljárás során nem megfelelő magatartást tanúsított, a kárenyhítés kizárásához vezethet a legtöbb országban. A sértettre vonatkozóan egyébként fontos, hogy halála esetén hozzátartozója is jogosult kárenyhítésre. Jellemző továbbá, hogy az egyes országokban nem csak az állam hivatalos nyelvén, hanem egyéb európai uniós nyelveken (elsősorban angolul) is elfogadják a kérelmeket.

A kifizethető összegeket tekintve az európai szabályozás változatos képet mutat. Megoszlik a tagállami jogalkotók véleménye arról, hogy érdemes-e alsó és felső keretek közé szorítani a kártalanítás lehetséges összegét. Ausztriában és Franciaországban főszabály szerint nincs

limit. Többek között Lettorszában, Romániában és hazánkban a mindenkori minimálbérhez igazítják kifizethető összeg felső határát. Bizonyos országokban a bűncselekmény jellege vagy következménye határozza meg a kártalanítás mértékét (pl. Szlovénia, Olaszország). Mindezeknek megfelelően az összegek nagy eltérést mutatnak az egyes országok tekintetében, a 30 ezer forintos minimumtól az 1-2 millió, vagy akár 50-100 millió forintos maximumig.

A rendelkezésre álló adatok alapján az is megállapítható, hogy az igény bejelentésére rendelkezésre álló (többnyire a bűncselekmény elkövetésétől vagy a bűnösséget megállapító ítélettől számított) idő országonként változik. Jellemzően 1-2 éves időtartamokról van szó, amelyhez képest a magyar szabályozásban rögzített, 2020-ig irányadó 3 hónap feltűnően rövid, volt míg az osztrák törvény korlátlan igényérvényesítésre lehetőséget adó passzusa a másik végletet testesíti meg. A hatályos szabályozás szerint hazánkban is egyéves határidőt határoz meg a törvény a kárenyhítés igénylésére. Az összeg megállapításában a máshonnan kapott kártérítés mértéke és a sértett közrehatása, a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben és az eljárás során tanúsított magatartása is szerephez jut.

11.4.3 A magyar szabályozás

Hazánkban az állami kártalanítás szabályainak megalkotásakor a cseh törvény rendelkezéseit vették alapul.

Csehországban a 209/1997. sz. törvény¹⁴⁰ alapján a bűncselekmények áldozatai anyagi jellegű jóvátételt kaphatnak az államtól, ha a jogszabályi feltételek teljesülnek. A kártalanításra személy elleni bűncselekmény sértettje jogosult, amennyiben a sérülés egyértelműen a bűncselekmény eredménye. Ha a sértett a sérülésre közvetlenül visszavezethető okból meghal, hozzátartozói is jogosultak kártala-

¹⁴⁰ http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/national_law_cv_cze_en.pdf

nításra, feltéve, hogy a sértett eltartottjai voltak vagy egyéb módon anyagilag függtek tőle. A kártalanítás feltétele a terhelt elítélése vagy az, hogy felmentésére nem a bizonyítás hiányosságai miatt került sor. Akkor is lehetőség nyílik a kompenzáció igénylésére, ha a nyomozás során megállapítható, hogy bűncselekmény történt, de a terhelt kézre kerítése sikertelen volt vagy egyébként nem lehetett eljárás alá vonni.

Az igény benyújtására a kár beálltától számított egy éven belül van lehetőség, ellenkező esetben az igény elévül. A kompenzáció megtagadható továbbá akkor, ha a sértett anyagi körülményei olyanok, melyek mellett el lehet tekinteni a kártalanítástól, valamint ha a sértett nem tett meg mindent kárának enyhítése és megtérítése érdekében, pl. nem merítette ki a rendelkezésre álló jogorvoslati vagy egyéb lehetőségeket. A jogosultságot bizonyos szempontok mérlegelésével – Európában szokatlan megoldásként – egy ponttáblázaton számolják ki, figyelembe véve a sérülés mértékét és súlyát, valamint egyéb körülményeket is, és meghatározott pontszám elérése után meghatározott mértékű kártérítést nyújt az állam.

A magyar jogalkotó ezt a megoldást nem fogadta el. Az áldozatok kártérítésének megoldására megalkotta a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvényt. Az indokolás kevésbé szakmai, mint politikai indokokra hivatkozik a rendelkezések megalkotásának szükségessége kapcsán. Annak ellenére, hogy kijelenti, hogy „a demokratikus jogállamban az igazságszolgáltatás szervei mint a büntetőhatalom kizárólagos letéteményesei kötelesek gyakorolni a büntetőhatalmat annak érdekében, hogy védjék az állampolgárokat a bűncselekményekkel szemben”,¹⁴¹ elsősorban az Európai Unió ezzel kapcsolatos jogalkotási tevékenységét és a tagállamokra háruló szabályozási kötelezettséget jelöli meg, mint a törvény megalkotásának alapját. Szavai szerint „az áldozatsegítő politika azt juttatja kifejezésre, hogy az állam a méltányosság és a

141 Lásd a 2005. évi CXXXV. törvényhez fűzött miniszteri indokolást

társadalmi szolidaritás alapján segítséget kíván nyújtani azoknak, akiket a bűncselekményekkel szemben megvédeni nem tudott”.¹⁴²

Ezzel tulajdonképpen az indokolás meg is határozza a törvény célját: amennyiben a bűncselekmény sértettje más módon nem képes elérni kárainak megtérítését, végső soron az államhoz, mint a büntetőhatalom letéteményeséhez, a büntetőjogi igény (szinte) kizárólagos érvényesítőjéhez fordulhat segítségért. Azért hozzá, mert az állam nem volt képes olyan helyzetben hozni a sértettet, hogy máshonnan (az elkövetőtől) jusson kártérítéshez.

Azt ugyanakkor az Alkotmánybíróság is kiemelte 357/B/2002. AB határozatában, hogy a bűncselekmények áldozatainak kártalanítása az államnak nem kötelessége. A büntetőpolitika eszköztárába sok minden beletartozik a bűnmegelőzéstől a bűnüldözésen keresztül a bűncselekmények következményeinek enyhítéséig. Az AB ugyanakkor rámutatott, hogy az államnak „nincs az Alkotmányból eredő kötelezettsége az állami segítségnyújtás szolgáltatásaira, illetve az állami kárenyhítésre”, melynek következményeként „a sérelmet szenvedetteknek sincs az Alkotmányból származtatható alanyi joga az állami segítségnyújtás szolgáltatásaira [...], és az okozott károk teljes vagy részleges megtérítésére közvetlenül az állami pénzügyi alapokból”. A jogalkotó választása volt az, hogy megalkotta „az áldozatok részére az állami segítségnyújtás – ezen belül az állami kárenyhítés – [...] méltányosságon és [...] társadalmi szolidaritáson alapuló támogatás[i rendszerét] azoknak, akiket a bűncselekménnyel szemben nem tudott megvédeni.”¹⁴³

Az Átv. egyik újdonsága volt, hogy sikerrel oldotta fel a konfliktust az európai és a magyar büntetőeljárás szabályozás terminológiai eltérései között. Mint az korábban már említettem, az európai kerethatározat az „áldozat” fogalmát használja, szemben a magyar „sértett” fogalommal. Az előbbi kategória tágabb, ahogy azt az Átv.

¹⁴² Uo.

¹⁴³ 357/B/2002. ABH, AB Közlöny XV. évf. 5. szám

indokolása is megállapítja. Az áldozatvédelmi törvény céljaira tekintettel az áldozat fogalom megfelelőbbnek tűnhet, mert nem csak a bűncselekmény szorosan vett sértettjének biztosít kártérítést, hanem annak a természetes személynek is, „aki a bűncselekmény közvetlen következményeként sérelmet, így különösen testi vagy lelki sérülést, érzelmi megrázkódtatást, illetve vagyoni kárt szenvedett”.¹⁴⁴ A büntetőeljárás törvény szóhasználatától eltérően tehát az Átv. nem sértettéről, hanem áldozatról szól. Ez azért fontos, mert nem csak a bűncselekmény sértettje, hanem annak hozzátartozója vagy egyébként a tartására kötelezett személy is folyamodhat segítségért, vagy bármely természetes személy, akinél megállapítható, hogy „sérülme a bűncselekménnyel szoros térbeli és időbeli összefüggésben, és azzal ok-okozati viszonyban következett be”.¹⁴⁵

Az áldozat fogalmának fontos eleme a „lelki sérülés”, megrázkódtatás. Az áldozatok megsegítését célzó program ezt igyekszik enyhíteni. A „lelki sérülés” az áldozatban kialakult „tartós, komoly szorongást, félelmet” jelenti, mely a bűncselekmény elszenvedésének eredménye. Az érzelmi megrázkódtatás az áldozatban kialakult pszichés zavarra vonatkozik.¹⁴⁶

Az Átv. nem általános jelleggel biztosít lehetőséget a kár megtérítésére. Továbbá nem az elszenvedett kár megtérítéséről, hanem az áldozat megsegítéséről van szó, valamint kárainak enyhítéséről. Ez nagy különbség az általánosan rendelkezésre álló kártérítéshez képest.

Az Átv. szerint valamennyi, a személyi hatályról szóló rendelkezéseknek¹⁴⁷ megfelelő áldozat segítségért folyamodhat az áldozatsegítő

144 Lásd a 2005. évi CXXXV. törvényhez fűzött miniszteri indokolást

145 Uo.

146 Uo.

147 „1. § (1) E törvény alkalmazásában áldozat a Magyarország területén elkövetett bűncselekmény és a Magyarország területén elkövetett tulajdon elleni szabálysértés természetes személy sértettje, valamint az a természetes személy, aki a Magyarország területén elkövetett bűncselekmény vagy a Magyarország területén elkövetett tulajdon elleni szabálysértés közvetlen következményeként

szolgálathoz, ha a bűncselekmény eredményeképp sérelmet, „így különösen testi vagy lelki sérülést, érzelmi megrázkódtatást, illetve vagyoni kárt szenvedett”.¹⁴⁸ A szolgálat az alábbi módon nyújt segítséget:

- érdekérvényesítés elősegítése,
- azonnali pénzügyi segély,
- áldozati státusz igazolása,
- tanúgondozás,
- védett szálláshely biztosítása, valamint
- kárenyhítés.

Az érdekérvényesítés elősegítése és az azonnali segély a rászorultság vizsgálata nélkül jár, térítésmentesen. Az áldozatvédelmi szolgáltatás keretei között tehát nem vizsgálják, hogy anyagiilag vagy egyéb szempontok alapján az áldozatnak valóban szüksége van-e pénzügyi vagy egyéb jellegű támogatásra. Ennek részben ellentmond azonban az Átv. 4. §-ához fűzött indokolás, mely szerint „az azonnali pénzügyi segély megítélése méltányossági döntés, amelynek során mérlegelni kell az eset összes körülményeit és vizsgálni kell azt, hogy az érintett anyagi támogatását a bűncselekmény következtében kialakult sze-

hátrányt, így különösen testi vagy lelki sérülést, érzelmi megrázkódtatást, illetve vagyoni kárt szenvedett el, ha

a) magyar állampolgár,

b) az Európai Unió bármely tagállamának állampolgára,

c) az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unióban jogszerűen tartózkodó állampolgára,

d) Magyarország területén jogszerűen tartózkodó hontalan személy,

e) emberkereskedelem áldozataként azonosított személy,

f) az állampolgársága szerinti államnak a Magyarországgal kötött nemzetközi megállapodása vagy viszonyosság alapján erre jogosult.” Magyar állampolgár akkor is támogatásra jogosult, ha jogszerű külföldi tartózkodása alatt érte szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmény, melynek megtörténtét megfelelően képes igazolni.

148 lásd Átv. 1. §

mélyes körülményei indokolják-e”. Ez véleményem szerint nem a rászorultságra tekintet nélküli támogatás elvét támasztja alá, mert vizsgálat alá veti a személyi körülményeket.

Vannak ugyanakkor egyértelmű kizáró okok: amennyiben a kérelmező rosszhiszemű magatartást tanúsít az áldozatvédő támogatás igénybevételével kapcsolatban vagy korábban ezt tette, akkor nem jár segítség.¹⁴⁹

Az áldozatvédelmi szolgáltatás az első lépés az áldozatok megsegítése útján.

Az azonnali pénzügyi segílyt egy összegben folyósítja a szolgálat, ez fedez(het)i az áldozat „lakhatással, ruházkodással, élelmezéssel és utazással kapcsolatos, valamint a gyógyászati és kegyeleti jellegű rendkívüli kiadásait akkor, ha a bűncselekmény vagy a tulajdon elleni szabálysértés következtében az áldozat ezen kiadások megfizetésére nem képes”. A segíly összege valóban csak kivételes körülmények kezelésére szolgálhat akkor, ha nem kiemelkedő szolgáltatások igénybe vételéről van szó: 2011-ben a maximális összeg 85.914 Ft, 2024-ben 212.783 Ft¹⁵⁰ lehet. (Ezt a törvény alapösszegnek hívja és a további

149 „5. § Nem kaphat szolgáltatást az az áldozat, aki

a) a kért támogatást az ügyben korábban már megkapta, kivéve a tanúgon-dozást és a védett szálláshelyet,

b) korábbi támogatás iránti ügyében valótlán adatot szolgáltatott, az ezt meg-állapító határozat véglegessé válásától vagy jogerőre emelkedésétől számított 2 évig,

c) a támogatás iránti ügyében akadályozza az ellenőrzésre irányuló vizsgálat elvégzését,

d) a korábbi támogatás iránti ügyében megakadályozta az ellenőrzésre irányuló vizsgálatot, az ezt megállapító határozat véglegessé válásától vagy jogerőre emelkedéséről számított 2 évig,

e) a korábban igénybe vett, e törvény szerinti, pénzben nyújtott támogatást – bár arra köteles lett volna – nem térítette vissza az államnak.”

150 Lásd: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/00000003.MIN/ts/20240101/> (Complex Jogtár Adattár, bruttó, nettó átlagkeresetek, kereseti indexek, letöltve: 2024. augusztus 31.)

támogatások összegének kiszámításához is használja.) Az igénybejelentés határideje az alapul szolgáló cselekmény megtörténtétől számított nyolc nap. A támogatás összegének pontos megállapítására minden bizonnyal a felmerülő kiadások függvényében kerül sor, mert erre tekintettel az Átv. nem tartalmaz eligazító rendelkezéseket.

Alapelv, hogy minden áldozatnak a neki és helyzetének legmegfelelőbb segítséget kell biztosítani. Ennek kiválasztásában az áldozatsegítő szolgálat munkatársa van a kérelmező segítségére. Végso soron, ha kárainak megtérítésére máshonnan nem számíthat, a sértett az államhoz fordulhat kárenyhítésért.

A kárenyhítés törvényi szabályait tanulmányozva a kutatónak olyan érzése lehet, mintha alapvetően félreértené az állam áldozatvédelmi és kártérítési erőfeszítéseit. Az előzőekben említett eszközök esetén hangsúlyozottan „átmeneti”, „azonnali”, „sürgős” támogatásról van szó. Mindezekkel szemben a kárenyhítés lenne az az eljárás, amely az eset összes körülményeinek figyelembe vételével folyhatna, elegendő időt biztosítva az áldozatnak igénye megfogalmazására és előterjesztésére. A részletszabályokat megvizsgálva kiderül, hogy ez nem teljesen így van.

Az igény benyújtására rendelkezésre álló határidőket tekintve megállapítható, hogy 2020-ig az áldozatnak igen gyorsan kell cselekednie, ha kárainak enyhítését az államtól várta. A bűncselekmény elkövetésétől, akadályoztatás esetén az akadály megszűnésétől számított 3 hónapon, de ez utóbbi esetben is legfeljebb 5 éven belül be kellett nyújtania kártalanítási igényét a hatóságnál. A hatályos szabályozásban ez a határidő 1 év. A magyar szabályozás rászorultsági küszöböt határozott meg, vagyis bűncselekmény nyomán elszenvedett sérelem esetén az általános feltételek fennállása ellenére sem járt kártalanítás akkor, ha az áldozat háztartásában az egy főre jutó havi jövedelem meghaladja az alapösszeg kétszeresét, 2011-ben 171,828 forintot. Ezt a feltételt a hatályos szabályozás nem tartalmazza.

A kárenyhítés összege a tényleges kár összegével arányos, de

legfeljebb az alapösszeg tizenötszöröse, vagyis 2011-ben 1.288.710 forint, 2024-ben 3.326.691 forint, amely egy összegben vagy havi járadék formájában is folyósítható. Ez Európában a legalacsonyabb maximum összegek közé tartozik.

Az elbírált és engedélyezett kárenyhítési kérelmek mintegy 80%-ában az adható összeg harmada alatt maradt a kárenyhítés összege, ez valamennyi vizsgált évben 400 ezer forint alatti összeget jelentett. A beérkezett és elbírált ügyek száma évről-évre nő. Míg 2010 körül a bűncselekményeknek kevesebb, mint 10%-ával összefüggésben keresték meg az áldozatok az Áldozatsegítő Szolgálatot, addig 2021-ben 28 ezer, 2022-ben 24 ezer ügyfél fordult a Szolgálatához. Állami kárenyhítésként 2022 végéig összesen 100 millió forintot fizetett ki a Szolgálat.¹⁵¹

Mindezek mellett természetesen önmagában a kérelem benyújtása nem jelent automatikusan kárenyhítést. 2007-2009 között a kérelmek 40-50%-át elutasították.

2011. március 2-án törvényjavaslat érkezett a Parlamenthez a Átv. módosítására vonatkozóan. A javaslat kiemeli, hogy „az áldozatsegítési törvény a büntetőpolitikai paradigmaváltás részeként az állami büntetőhatalom érvényesítése mellé egyenrangú szempontként emelte be az áldozat kárainak enyhítését. [A] törvényjavaslat ezen az úton kíván tovább haladni, kibővítve a kárenyhítéshez rendelkezésre álló állami eszközöket.”¹⁵²

Ennek fényében az új szabályozás szerint az állam a sértett és/vagy hozzátartozója számára megítélt, a terhelt által megfizetendő kártérítési összeget – kárenyhítés helyett – a központi költségvetés átvállalja, ha a terhelt anyagi helyzete miatt nem tud teljesíteni. Mindezt a sértett védelme és a méltányosság fokozott érvényesítésének igénye indokolja. A javaslat továbbá úgy szól, hogy az összeget az állam az

151 https://www.parlament.hu/documents/d/guest/infojegyzet_2023_32_aldozatsegites

152 <http://www.parlament.hu/irom39/02549/02549.pdf>

elkövetőtől adók módjára hajtja majd be, bár ezt kétségesnek tartom arra tekintettel, hogy a fizetés átvállalására az elkövető anyagi körülményei miatt került sor. A kifizetésre okot adó „kivételesen indokolt” körülményeket miniszteri rendelet határozza meg.

Úgy tűnik ugyanakkor, hogy a módosítás által biztosabbá válik a sértettnek a terhelten szemben megítélt kártérítés kifizetése. Továbbá ez nagyobb összeget jelenthet, mint amit a sértett kárenyhítés címén az államtól egyébként kapna, így jobban biztosítható az elszenvedett kár teljes összegének megtérülése. Ez a megoldás tulajdonképpen olyan helyzetbe hozza a sértettet, mintha teljes kárenyhítést kapna.

A kárenyhítésre vonatkozó szabályozást mintegy 20 alkalommal módosították. Az áldozatok jogairól szóló, az előzőekben említett, 2012-ben elfogadott Irányelv jelentős változást hozott az áldozatvédelmi szabályozásban és gyakorlatban. A bűncselekmények mellett már a tulajdon elleni szabálysértések áldozatainak is jár kárenyhítés, és a szociális rászorultság, mint előfeltétel is megszűnt. 2017 óta összesen 13 áldozatsegítő központ és 3 áldozatsegítő pont nyitotta meg kapuit és igyekszik teljes körű segítséget nyújtani a bűncselekmények áldozatainak. Az azonnali segítségnyújtást és gyors ügyintézkést elősegítendő az Igazságügyi Minisztérium online felületén elérhető minden információ az áldozatsegítéssel kapcsolatban.¹⁵³ A eljáráshoz kapcsolódó nyomtatványok online elérhetők, továbbá telefonon is lehet segítséget kérni. 2020 az Áldozatsegítés éve volt és elindult az áldozatvédelmi központ weboldala, amely teljes körű információt nyújt az érintetteknek és érdeklődőknek, és emellett naprakész tájékoztató és figyelemfelhívó anyagokat tartalmaz.¹⁵⁴ 2021. január 1-től a szándékos, személy elleni bűncselekmények kapcsán bevezették az opt-out rendszert, amelynek keretei között az áldozatok közvetlen segítséget kérhetnek a Szolgálattól. Ennek tárgykörét 2021 novemberétől további bűncselekményekre is kiterjesztették.

¹⁵³ <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/aldozatsegito-szolgalat>

¹⁵⁴ <https://vansegitseg.im.gov.hu/>

12. TÁVOLTARTÁS

12.1 *Áttekintés*

A távoltartás egy meddő, megoldhatatlannak tűnő társadalmi-jogi jelenségre, a családon belüli erőszakra volt hivatott megoldást mutatni. 2006. évi bevezetését hosszas társadalmi vita előzte meg, melynek során civil szervezetek igyekeztek felhívni a figyelmet erre a jelenségre, a családon belüli erőszak elégtelen kezelésére, a jogi szabályozás és a kényszerítő erő hiányára.¹⁵⁵ A hosszas egyeztetés, politikai fejtörés eredménye a 2006. évi LI. törvénnyel került be a büntetőeljárás jogba és 2007. január 1-jén lépett hatályba. Ezt megelőzően gyakorlatilag csak egy országos rendőr-főkapitányi intézkedés említette a családon belüli erőszak meghatározását és adott instrukciókat a rendőröknek az ilyen helyzetek kezelésére.¹⁵⁶ Az új intézmény lényege az volt, hogy – többek között – hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos cselekmény alapos gyanúja esetén a bíróság az elkövetőt eltávolíthatja addigi környezetéből és családtagjai (a sértettek) közeléből a törvény szabályainak megfelelően.

A problémák sora már a családon belüli erőszak fogalmának meghatározásával kezdődött. Nehéz eldönteni, mely cselekmények tartoznak ide, mely sértetti kör elleni támadásokat kell ilyen intézkedéssel szankcionálni. Kutatások sora igyekezett megoldást találni erre az alapvető kérdésre, feltérképezték a leggyakoribb ilyen jellegű

155 NANE, Patent Egyesület, Amnesty International, HRSI, Regina, 16 Akciónap Program; <http://devel2.adhat.hu/?q=content/civil-családottság-távoltartás-törvényi-szabályozása-miatt>

156 Az Országos Rendőr-főkapitány 13/2003. (III.27.) ORFK intézkedése a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására

cselekményeket, megvizsgálták a sértetti és az elkövetői kört, és azt is elemezték, hogy a családon belüli erőszak körébe sorolt ügyek milyen arányban jutottak a hatóságok tudomására, mekkora volt a feljelentési hajlandóság az áldozatok körében és végül milyen eredményre vezettek a lefolytatott eljárások.

Megállapították, hogy a probléma rendkívül sokrétű, így „nemzeti stratégiát” igényel. Kiemelték azt, hogy az erőszakos esetek nagy része nem egyszeri elkövetéssel valósul meg, hanem folyamatjellegű, és így a fizikai bántalmazáson túl akár tartós lelki sérüléseket is okoz.¹⁵⁷ Ennek megfelelően kiemelten kellene kezelni ezeket a bűncselekményeket, lehetőséget biztosítva a sértetteknek arra, hogy már az eljárás folyamán is védelemben részesülhessenek a bántalmazó családtaggal szemben. Erre ad lehetőséget a távoltartás intézménye.

Az elképzelés megfontolandó és mindenképpen szükség van egy ilyen megoldásra, ám a megvalósítás és a hatályos szabályozás formája nem túl szerencsés és semmi esetre sem életszerű. Nehéz úgy meghatározni a távoltartás részletes szabályait, hogy azok a terhelt egyéb jogait ne sértsék. Az intézkedés leghosszabb időtartama 60 nap, így hatékonysága igencsak megkérdőjelezhető. A Be-t módosító törvény 2006. évi hatályba lépését követően – rendelkezéseinek mintegy kiegészítésére és a gyakorlati alkalmazás megkönnyítésére – bevezették az ideiglenes megelőző és az ideiglenes távoltartás intézményét, melyek sajátos, egymásra épülő rendszert alkotva segítik a büntetőeljárás távoltartás alkalmazását.

12.2 *A családon belüli erőszak elleni fellépés*

A távoltartás a családon belüli erőszak jelenségének megelőzésére és kezelésére indult jogalkotási hullám részeként, de az eredeti elképzelésektől eltérően a többi jogág lehetőségeinek mellőzésével, a

157 Az Országos Kriminológiai Intézet kutatása. Beszámoló: Belügyi Szemle 2005. 9.

büntetőeljárás szabályait módosító 2006. évi LI. törvénnyel 2007. július 1-jén vált a Be. részévé. A kényszerintézkedések között kapott helyet, és alapvetően a bűncselekmény sértettjének a védelmére irányul azzal, hogy a terheltet arra kötelezi a bíróság, hogy meghatározott ideig, meghatározott feltételek mellett tartsa magát távol a sértettől.

A családon belüli erőszak elleni küzdelmet az ezredfordulót követően sikertelen törvényjavaslatok benyújtása és a civil szervezetek és a jogalkotó közötti egyetértés meglétének és hiányának váltakozása jellemezte.¹⁵⁸ A nemzetközi elvárásokkal összhangban több jogágot átfogó megoldás kidolgozására törekedtek, de a próbálkozások, tárgyalások, az álláspontok közelítése idővel kudarcot vallott. A helyzetet mintegy mentve, a jogalkotási próbálkozások közepette végül büntetőeljárási területen született meg az első olyan jogszabály, mely a családon belüli erőszak ellen irányul.

A családon belüli erőszakkal kapcsolatos vizsgálódás számos részre bontható. Elsőként meg kell határozni a családon belüli erőszak fogalmát, ami nem egyszerű, mert az ezzel foglalkozó irányzatok művelői mind a saját megközelítésüket alapul véve definiálják hol tágabb, hol szűkebb kategóriaként e jelenséget. Érdemes megvizsgálni a családon belüli erőszak megelőzésére, az áldozatok védelmére irányuló nemzetközi és hazai erőfeszítéseket és dokumentumokat. Ezek mind hozzájárultak ahhoz, hogy a családon belüli erőszak túlnőtt a magánszféra keretein és közüggé vált, melyet sem a politika, sem a társadalom nem vehet félvállról. A jogalkotási folyamat áttekintését követően az első igazi eredmény, a büntetőeljárási törvényben foglalt távoltartási intézkedés vizsgálatára kerül sor. A szabályozás – bár a jogalkotót nyilvánvalóan a jó szándék vezérelte – nem igazán célravezető, mert bár a családon belüli erőszakkal összefüggésben alakult ki,

158 A civil szervezetek a családon belüli erőszak önálló büntetőjogi tényállássá minősítését szorgalmazták, de ezt az illetékes minisztérium nem tartotta indokoltnak és kivitelezhetőnek. <http://belfold.ma.hu/tart/rcikk/a/0/29622/1,nane.hu>

annak megoldására nem alkalmas. A komplex, több jogágon átívelő, a civil szervezetek által a kezdetektől szorgalmazott, de a végső formájában mégis alkalmatlannak tartott szabályozást a távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény hívta életre. E jogszabály kalandos története ugyancsak figyelmet érdemel, tekintettel arra, hogy a törvény eredeti, Parlament által elfogadott változatának egyes részeit előzetes normakontroll keretében az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette.

12.3 *A családon belüli erőszak fogalma*

A családon belüli erőszaknak nincs kialakult definíciója. Számos olyan cselekmény van, mely mindenképpen ebbe a fogalomkörbe tartozik, de ez egy nagyon komplex eseménysorozat. Nem csupán fizikális bántalmazásról szól, hanem lelki terrorizálással is együtt jár. Nem egy-egy cselekmény elkövetését jelenti, hanem cselekménysorozatot, sőt, nem ritkán több évig elhúzódó folyamatos cselekmények összességét. A bántalmazás elszenvedőjének meghatározását különböző nézeteket valló kutatók különböző módon végzik: a legszűkebb, feminista felfogás szerint csak a nőkkel szemben a férfi oldaláról megvalósuló erőszakos cselekményeket tartja családon belüli erőszaknak (tehát a férfi partner bántalmazását nem); mások szerint a szűkebb partnerkapcsolaton (fennálló vagy volt házasság / élettársi közösség) belüli, kifejezetten a partnerek között megnyilvánuló cselekmények tartoznak e fogalom körébe, tehát itt már a férfi is lehet bántalmazott; tágabb megközelítésben az egy háztartásban élő valamennyi rokon (gyermek, partnerek) ellen irányuló erőszak, a „családszerű” közösségben élő személyek által egymás sérelmére elkövetett bántalmazás is ebbe a kategóriába tartozik.

Érdekes kompromisszumot kötni és olyan definíciót keresni, mely nem korlátozza indokolatlanul a családon belüli erőszak elszenvedőinek körét, de nem is tágítja ki annyira, hogy bármely kapcsolat

alapján elkövetett cselekményeket ide tartozónak vélje. Az Országos Kriminológiai Intézet 2003-2005 között a családon belüli erőszak témakörében folytatott empirikus kutatásai során az alábbi meghatározást vette alapul: „az együtt élő és egymással fizikai, érzelmi, anyagi, jogi függésben lévő személyek között megvalósuló erőszak, bántalmazás, visszaélés, amely magában foglalja a fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazás vagy elhanyagolás valamennyi formáját”.¹⁵⁹ A lényeg tehát a bántalmazó és a bántalmazott közötti függőség és ebből adódó kiszolgáltatottság, melynek határait a definíció az együtt élő személyek körében vonja meg.

E erőszakos, személy elleni bűncselekmények sértettjeinek védelmére kellett megalkotni egy olyan szabályozást, mely az elkövetőt már a büntetőeljárás folyamán megakadályozza abban, hogy a sértett fizikális vagy lelki bántalmazását tovább folytassa, de mégsem jelenti a terhelt jogainak legsúlyosabb korlátozását (amit az előzetes letartóztatás valósít meg). A családon belüli erőszak jelenségének középpontba helyezése végérvényesen összekapcsolta a távoltartást az e kategóriába tartozó bűncselekményekkel.

12.4 A távoltartás bevezetésének előzményei

12.4.1 Nemzetközi erőfeszítések

A családon belüli erőszak problematikája nemzetközi porondon az 1980-as években került előtérbe. Az ENSZ és az Európa Tanács égisze alatt számos olyan egyezményt és ajánlást fogadtak el, mely elsősorban a nők védelmére, bántalmazásuk, az ellenük történő erőszakos fellépés megszüntetésére irányult. A nemzetközi szervezetek a nők elleni diszkrimináció tilalmától jutottak el mintegy két évtized alatt a családon belüli erőszak átfogó, komplex megoldást igénylő problémájához.

159 VIRÁG György: Családon belüli erőszak. *Belügyi Szemle*, 2005/9. 3-22., 5.

Az első egyezmény az ENSZ Közgyűlése által 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott, a nőkkel szembeni diszkrimináció minden formájának felszámolásáról szóló Egyezmény (ENSZ CEDAW Egyezmény), mely létrehozta a nők védelmével foglalkozó CEDAW Bizottságot.¹⁶⁰ Több, mint egy évtized elteltével, 1993-ban az ENSZ Közgyűlése által 1993. december 20-án New York-ban elfogadott a nők elleni erőszak felszámolásáról szóló Nyilatkozat nagy lépést jelentett a családon belüli erőszak problematikájának kibontásában és az ellene való fellépésben.

A Nyilatkozat – az addigi gyakorlattól eltérően – kiszakította a családon belüli erőszakos cselekményeket a magánszféra köréből és közügygé tette őket, amennyiben kiemelte, hogy a nők családon belüli tettleges, lelki vagy szexuális bántalmazása is a nők elleni erőszaknak minősül, és így elítélendő. A Nyilatkozat a fentiek deklarálásán túl feladatokat is megfogalmazott a részes államok számára: szankcionálni kell az e körbe tartozó cselekményeket és meg kell védeni a nőket az áldozattá válástól.

Végül 1996-ban az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa Emberi Jogi Bizottsága megalkotott egy „jogalkotási modellt”, egy olyan szabályozást, melyet segítségül és példaként szántak a tagországok részére a családon belüli erőszak törvényi szabályozásával összefüggésben. Ez a joganyag az első, mely kifejezetten említi az „ideiglenes korlátozó végzés” és a „védelmi végzés” fogalmát, melyek a bántalmazó távoltartására szolgáltak. Az ENSZ ún. „Gyermek egyezménye” a gyermekek védelmének területén fontos dokumentum.¹⁶¹

160 Az Egyezményt hazánkban az 1982. évi 10. tvr. hirdette ki. Az Egyezményhez kapcsolódó, 1999 októberében kelt Kiegészítő Jegyzőkönyvet hazánk a 2001. évi LX. törvénnyel hirdette ki. A Jegyzőkönyv lehetőséget ad arra, hogy azon személyek, az ő csoportjaik vagy képviselőik beadvánnyal forduljanak bármely részes állam ellen, ha úgy vélik, az Egyezményből fakadó jogaik sérelmet szenvedtek. Magyarország ellen két évvel később, 2003-ban meg is érkezett az első ilyen tárgyú indítvány.

161 A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt ENSZ Egyezmény.

Az Európa Tanács ugyancsak az 1980-as évek közepétől igyekezett ajánlásaival felhívni a figyelmet a problémára és annak megoldását sürgette. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1985. évi 4. számú Ajánlása a „családon belüli erőszakról” rámutatott a családon belüli erőszak jelentőségére, elterjedtségére, és konkrét feladatokat fogalmazott meg az érintett államok részére. Az Ajánlás kiemelte, hogy fontos az áldozatok és tanúk védelme, az elkövető rehabilitációja, és hangsúlyozta, hogy a hatóságok és bíróságok ilyen ügyekben eljáró tagjainak különleges szakértelemmel kell rendelkezniük.

2000-ben, nyolc évvel a férfiak és nők közötti egyenlőséggel foglalkozó bizottság (CDEG) felállítása után megjelent az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1450 (2000) számú Ajánlása „a nők elleni erőszak Európában” címmel, mely a nők elleni erőszak valamennyi formájának felszámolását célozta.

A következő, 2002-ben kelt dokumentum, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2002. évi 5. számú Ajánlása már komplex programot tárt az államok elé, a nők elleni erőszak teljes körű felszámolására. Az Ajánlás több jogág együttes szabályozása segítségével kívánta elérni az erőszak megelőzését és szankcionálását, felhívja a figyelmet az áldozatok védelmére és komplex jogalkotási feladatot ad az államoknak: büntetendővé kell nyilvánítani a családon belüli erőszak valamennyi formáját és szélesebb körű, akár azonnali eljárási lehetőséget kell biztosítani a rendőrség és a bíróság számára. A civil szervezetek szerepének hangsúlyozásával a civil szféra bevonását, a megfelelő szervezetekkel való együttműködést szorgalmazta.

Az Európai Unió néhány dokumentuma is foglalkozott a családon belüli erőszak kérdéskörével. Az Európai Parlament 1986-ban kelt állásfoglalása a nők elleni erőszakról az e területen dolgozó szakemberek továbbképzését szorgalmazta, valamint az érintett nők támogatását és védelmét, valamint megfelelő menedékhálózat kiépítését sürgette.¹⁶² 2001. március 15-én az Európai Unió Tanácsa elfogadott

162 European Parliament Resolution on violence against women, Doc. A2-

egy kerethatározatot a sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról, mely felhívja a tagállamokat arra, hogy hangsúlyozottabban ismerjék el a sértett szerepét a büntetőeljárások során, biztosítsanak neki védelmet és megfelelő szakmai segítséget, gondoskodjanak a tájékoztatásáról és hozzanak létre áldozatsegítő szervezeteket. A határozat a büntetőeljárási közvetítés bevezetéséről is rendelkezik.¹⁶³

A sértettre vonatkozó rendelkezések természetesen valamennyi bűncselekmény elszenvedőjére irányadók, így az említett követelményeket a családon belüli erőszak áldozataival kapcsolatban is érvényesíteni kell. Az Európai Parlament 2006. november 2-án elfogadott határozata a nők elleni erőszak helyzetét vizsgálta és meghatározta az elkövetkező időszak jogalkotási irányát. Azt javasolta, hogy a tagállamok nulla toleranciát hirdessenek a nők elleni erőszak valamennyi formájával szemben és hatékonyan lépjenek fel az áldozatok védelme és támogatása érdekében.¹⁶⁴

A sértettel összefüggésben az Európai Unió legfrissebb jogalkotási terméke a jelenleg egyeztetési szakaszban lévő, 12 ország – köztük Magyarország – által kezdeményezett irányelv tervezet az európai védelmi határozatról, mely a sértettek határokon átnyúló védelmét célozza. A tervezethez fűzött indokolás szerint gyakran előfordul, hogy a testi sértések, szexuális bűncselekmények vagy pszichés zaklatási cselekmények áldozatai külföldre menekülnek az elkövető elől, de ott nem részesülnek megfelelő védelemben. Az Európai Unió egyébként komplex jogi rezsimet kíván létrehozni a bűncselekmények áldozatai védelmére, melynek célkitűzéseit a Stockholmi Program¹⁶⁵ határozta

44/86, Official Journal of the European Communities, vol. 29, no. C 176, 23, 25-26 (14 July 1986)

163 A közvetítői eljárásról a disszertáció IV. része szól.

164 Draft Report on the initiative for a directive of the European Parliament and of the Council on the European Protection Order

165 A Stockholmi Program a svéd elnökség és az Európai Tanács által megálmodott cselekvési program: 2010-ben és az azt követő években, 2010-2014 között alapvetően meg fogja határozni a bel- és igazságügyi együttműködés

meg. Az irányelv tervezet a bírósági határozatok kölcsönös elismerésének erősítése és az e körbe tartozó határozatok körének bővítése jegyében készül.¹⁶⁶

Az irányelv tervezet a sértett jogállásáról és védelméről korábban már elfogadott kerethatározatokat egészíti ki. Mind a fizikális, mind a pszichés bántalmazás elszenvedőit, sőt, az ezzel fenyegetett személyeket, azok csoportját is védelemben részesíti az európai védelmi határozat a bántalmazó személlyel vagy személyekkel szemben.

12.4.2 A magyar szabályozás háttere

Hazánkban a civil szféra volt az, amely a családon belüli erőszak jelenségére felhívta a figyelmet az ezredforduló környékén. A bántalmazottak, az erőszakot elszenvedők érdekeit képviselő egyesületek, alapítványok és egyéb szervezetek a hangsúlyozták, hogy a családon belüli erőszak nem újszerű probléma, hanem régóta lappangó jelenség, mely csupán az ezredfordulót követően tört igazán a felszínre. Nem ugrott meg hirtelen a családon belül elkövetett bűncselekmények száma, hanem nagyobb nyilvánosságot kaptak ezek a cselekmények, melyekre a közvélemény is felkapta a fejét.

A nők és gyermekek jogait védő, valamint egyéb emberi jogi szervezetek, élükön a NaNE Egyesülettel figyelemfelkeltő kampánysorozatba kezdtek 2001-ben. 2002-ben aláírást gyűjtöttek a családon belüli erőszakra szóló jogszabály megalkotása érdekében, majd 2003-ban részt is vettek a lassacskán megindult jogalkotási folyamatban, véleményt nyilvánítottak, ajánlásokat fogalmaztak meg, igyekeztek a lehető legmegfelelőbbnek ítélt szabályozás kidol-

területén az Európai Unió tevékenységét. A *Stockholmi Program* az EU által 10 éve megfogalmazott, „a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségét” hivatott továbbfejleszteni, és tulajdonképpen az 1999-ben a finn elnökség végén elfogadott „*Tamperei Program*” és a 2004 novemberének végén jóváhagyott *Hágai Program* továbbvitele.

166 <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/pe00/pe00002.en10.pdf>

gozásában segédkezni.¹⁶⁷ Az eleinte elzárkózó Országgyűlés végül elfogadta a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról szóló 45/2003. (IV. 16.) OGY határozat, melyben felhívta a Kormányt, hogy 2004. március 31-ig nyújtson be törvényjavaslatot a távoltartás bevezetéséről, a családon belüli erőszak miatti eljárásokban a bíróságok soron kívüli intézkedésének megvalósításáról, valamint az áldozatok és a tanúk megfelelő védelméről.

Egy következő, a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) OGY határozat további jogalkotási feladatként a rövid, 72 órás ideiglenes távoltartási intézkedés, valamint a hosszabb tartamú távoltartás intézkedés megalkotását írta elő.¹⁶⁸

Egy sikertelen törvényjavaslat¹⁶⁹ visszavonását követően 2005 végén a Kormány olyan javaslatot nyújtott be a Parlamentnek, melyben nem komplex, több jogágat érintő megoldást szabályozott, hanem a hatályos büntetőeljárási törvényt módosította a távoltartás kényszerintézkedés bevezetésével.¹⁷⁰ Az új kényszerintézkedésről szóló rendelkezések 2006. július 1-jént léptek hatályba, és alapvetően a terheltnek a sértettől való fizikális távoltartását, a sértett védelmét célozták.

A családon belüli erőszak kérdéskörének rendezésére felszólító szervezetek és maga az előterjesztő Igazságügyi Minisztérium is úgy vélte, hogy a büntetőeljárási távoltartás bevezetésével a probléma nem

167 A társadalmi párbeszéd résztvevői, többek között: NaNE Egyesület, Habeas Corpus Munkacsoport, Női- és Gyermekjogi Oktató és Kutató Központ Alapítvány, Amnesty International, Zöld Fiatalok, stb.

168 A Kormány ennek végrehajtására fogadta el az 1009/2004. (II. 26.) Korm. határozatát a „társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája rövid, közép- és hosszú távú céljainak végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról” címmel, melyben egy kilenc pontból álló intézkedési tervet is megfogalmazott a családon belüli erőszak megelőzésére.

169 2004. április: T/9837. sz. törvényjavaslat

170 2005. november: T/18090. sz. törvényjavaslat

oldódott meg, sőt, a kezelése sem lett igazán hatékony.¹⁷¹ Rendszertani szempontból előrelépést jelentett a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény, amelynek rendelkezései kiegészítették a Be. szabályozását.

12.5 A távoltartás a büntetőeljáráásban

A családon belüli erőszak önálló tényállásként nem jelenik meg a Büntető törvénykönyvben. Bár a jogalkotási folyamat során számos alkalommal több résztvevő oldaláról felmerült az az igény, hogy önálló „családon belüli erőszak” elnevezésű büntető törvénykönyvi tényállást vagy önálló törvényt alkossanak,¹⁷² erre végül nem került sor. Ennek megfelelően a családon belüli erőszak nem büntetőjogi kategória, hanem a jelenség köré csoportosítható cselekménysorozatokra használatos gyűjtőfogalom.

A törekvések kudarcának legfőbb oka, hogy a szakemberek szerint a Btk. jelenleg számos önálló tényállás formájában tartalmazza valamennyi cselekményt, amelyek a családon belüli erőszak fogalmában beletartozhatnak: emberölés, szexuális erőszak, szexuális kényszerítés és visszaélés, kényszerítés, emberkereskedelem, kiskorú veszélyeztetése, rágalmazás, becsületsértés, vérfertőzés, kitartottság, üzletszerű kéljégés elősegítése, szeméremszétség, családi állás megváltoztatása, kiskorú elhelyezésének megváltoztatása, személyi szabadság megsértése, stb., továbbá, 2008. január 1-jén a zaklatás tényállása is bekerült a Btk.

171 „A jogszabály a nőszervezetek előzetes prognózisát igazolja: hatékonytalan és nehezen alkalmazható jogszabály, melynek alapján két év alatt mindössze 141 távoltartás születik, azok is átlag hat hónap alatt a szükséges azonnaliság helyett.” NaNE. http://www.nane.hu/egysegulet/mediafigyelem/tavoltartas_hullam.html

172 Vö. Egy bátor nő. Beszélgetés dr. Galajda Ágnessel. *Ügyvédkörkép*, 2008/6. 8-9.; nyilatkozatok és lobbianyagok az érdekvéso szervezetek oldalain: Sui generis? Miért legyen a családon belüli erőszak önálló büntetőjogi tényállás? <http://eselyegyenloseg.eu/noierdek/node/56>; nane.hu; stb.

különös részébe, így tovább bővült azon cselekmények köre, amelyeket a jogalkotó büntetendővé nyilvánított. Végül mégis történt előrelépés és 2013 óta a kapcsolati erőszak is Btk-ban foglalt tényállás.

A családon belüli erőszakról folyó társadalmi párbeszéd és megoldáskeresés során a külföldi példákra¹⁷³ tekintettel olyan intézkedés bevezetését szorgalmazták, mellyel a bántalmazó eltávolítható a sértett közös környezetéből, ingatlanából, vagyis neki kell mennie, nem pedig a sértettnek menekülnie. Ez a lehetőség nagy lépés a sértett védelme felé, melyet az említett nemzetközi egyezmények és ajánlások is kiemeltek, mert végre nem a sértett kerül még nehezebb helyzetbe, hanem a bántalmazó életkörülményei változnak meg gyökeresen.

A szakma és a női és gyermekjogokat képviselő és védő szervezetek nagy várakozással tekintettek a jogalkotási folyamat elé. Ennek ellenére a törvényjavaslat végső formájának megfogalmazásakor és a jogszabály elfogadásakor többé-kevésbé világosan látszott már az, hogy a kialakított megoldás nem felel meg az előzetes várakozásoknak és nem alkalmas a kitűzött célok elérésére.¹⁷⁴ A sokéves vitát és jogalkotási folyamatot követően végül „a társadalom különböző rétegei és a jogász szakma által sem egységesen elfogadott és támogatott” törvény született.¹⁷⁵

12.5.1 A távoltartás feltételei és rendszerbeli elhelyezkedése

A távoltartás a kényszerintézkedések között kapott helyet a Be-ben, dogmatikai okok miatt a házi őrizet és a lakhelyelhagyási tilalom szomszédságában. A részlet szabályokat vizsgálva megállapítható, hogy a törvény bármely szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény esetén lehetőséget ad e kényszerintézkedés alkalmazására. Nem tartalmaz

¹⁷³ Részletesen lásd: V.2.1 pont.

¹⁷⁴ Vö. http://nane.hu/egyesulet/mediafigyelem/Tavoltartas_sajto_20060701_NANE_HCM.pdf

¹⁷⁵ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. II. kötet. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2008. 565.

tehát külön felsorolást a hatálya alá tartozó bűncselekményekről és felölel minden szabadságvesztéssel sújtható bűncselekményt. Kifejezetten a családon belüli erőszak körébe tartozó bűncselekmények kiemelésére nem került sor, mely végső soron azt eredményezi, hogy bár a nemzetközi egyezményekben meghatározott célok elérésére alkalmas lehet a szabályozás, a családon belüli erőszak kérdését nem képes megfelelően kezelni. Az ügyész indítványára a bíróság rendeli el a távoltartást 10-60 napig terjedő időtartamra. Bár az intézkedés időtartamának meghosszabbítása nincs lehetőség, újabb elrendelésének nincs törvényi akadálya.¹⁷⁶

Távoltartás elrendelésére szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekménnyel alaposan gyanúsítható személy ellen kerülhet sor. Ez azt feltételezi, értelemszerűen, hogy a bántalmazó ellen cselekménye miatt büntetőeljárás indult. További feltétel az, hogy

- előzetes letartóztatás elrendelésére ne legyen szükség, valamint
- a távoltartással elérni kívánt célok ezzel a kényszerintézkedéssel biztosíthatók legyenek, továbbá
- megalapozottan feltehető, különösen a bűncselekmény jellegére, a terheltnek az eljárás előtt és az eljárás során tanúsított magatartására, valamint a terhelt és a sértett viszonyára, hogy a lakókörnyezetben hagyása esetén
 - a sértett tanú befolyásolásával vagy megfélemlítésével megghiúsítaná, megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást, illetve
 - a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné, vagy a sértett sérelmére újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követne el.

A távoltartás célja az intézkedés nevében is megjelenik: a terhelt nem mehet a bíróság végzésében megjelölt személyek, azok lakóhelye,

176 CZINE Ágnes: Új kényszerintézkedésünk: a távoltartás. *Földvári József-jubileum*, 2006. 23-32.

iskolája, munkahelye, stb. közelébe a határozatban meghatározott ideig és módon. A jogalkotó a távoltartás bevezetésével azt próbálta megelőzni, hogy a terhelt a büntetőeljárás megindítását követően tovább zaklathassa a sértett(ek)et. A törvény nem ad részletes eligazítást a távoltartó végzés tartalmára vonatkozóan, csupán néhány általános szabályt tartalmaz. A végrehajtás pontos szabályait a bíróság határozza meg a terhelt személye és körülményei, az elkövetett bűncselekmény jellege és a fenyegetettség mértéke függvényében. A bíró dönti el, hol nem tartózkodhat a terhelt, milyen távolságot kell tartania meghatározott intézményektől, és mennyi időre kell elhagynia otthonát.

A távoltartás a terhelttel „lakókörnyezetében” élő sértett védelmében rendelhető el. Ebben az esetben nem csak a polgári jogi értelemben vett, a büntetőjog által is használt hozzátartozókról van szó, hanem minden olyan partnerről, ismerőről, élettársról, barát-ról, lakótársról, akivel a terhelt életvitelszerűen, rendszeresen vagy alkalmanként együtt lakik. Ebből is kitűnik, hogy a távoltartást nem csak a hagyományos értelemben vett családon belüli erőszak eseteire szabályozta a jogalkotó.¹⁷⁷

Az is valószínűsíthető azonban, hogy azokra az esetekre nem gondolt, amikor a bűncselekmény elkövetője (pl. egy zaklató) nem a sértett környezetében lakik, hanem máshol. Ilyen esetben – éppen a „megalapozottan feltehető, hogy a lakókörnyezetben hagyása esetén” fordulat miatt – nem lehet büntetőeljárási távoltartást elrendelni. Így tehát a bűncselekményi kör tág megfogalmazása ellenére is értelmezhető úgy a Be., hogy távoltartást kifejezetten együtt élő személyek esetében lehet csak elrendelni.

A bíróság végzésében előírt magatartási szabályok szándékos megszegése esetén a bíróság szankcióval sújthatja a terheltet. A törvény

177 Ez a sértetti kör olyan tág meghatározása, amelyet a bemutatott alkotmánybírósági határozatban is kifogásolt a hozzátartozók védelméről szóló törvény egyes rendelkezéseinek vizsgálata során.

ilyen esetekre súlyosabb intézkedés alkalmazását rendeli, így előzetes letartóztatás is elrendelhető, vagy ha ez nem szükséges, rendbírsággal sújtható a terhelt.

A távoltartás tisztán eljárási jellegű jogintézmény. Funkcionális alkalmazhatósága elé az eljárási törvény gyakran kritikával illetett szabályai állítanak akadályt. Több olyan kérdés felmerül a távoltartással kapcsolatban, melyet érdemes alaposabban megvizsgálni. A következő aggályokról van szó:

- lassú az elrendelése, az igénye felmerülését követően akár napok/hónapok is eltelhetnek, mire a bíróság meghozza a távoltartásról szóló döntését;
- rövid időre rendelhető el;
- nem elég hatékony, nem biztosítja kifejezetten a családon belüli erőszak áldozatainak védelmét;
- a kényszerintézkedés hatálya alatt álló terhelt helyzete rendezetlen, jogai a szükségesnél szélesebb körben sérülnek.¹⁷⁸

A távoltartással rendezni kívánt élethelyzet gyors beavatkozást kíván a hatóságok részéről, mert a bántalmazott fél védelme akkor valósítható meg hatékonyan, ha a bántalmazás elkövetésének / napvilágra kerülésének pillanatától távol tartható a bántalmazó a sértettől és környezetétől. A büntetőeljárási távoltartás azonban ilyen „sokkterápiára”¹⁷⁹ nem alkalmas. Az intézkedés elrendelése – a garanciális igények érvényesítése és a megvalósítandó jogkorlátozás jellege miatt – bírósági határozatot kíván, ez azonban időigényes.

A 2006. évi LI. törvény indokolása szerint „a távoltartásnak alapvetően az a célja, hogy az eljárások elhúzódása mellett is megfelelő és gyors védelmi eszközt biztosítson a sértett részére az eljárás jogerős

178 Vö. KAPOSSYNÉ CZENE Magdolna: A távoltartás első két éve a bíróságok gyakorlatában. Rendszerbe zárva. *Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon?* 2009. 109-146.

179 ERDEI Árpád: Új jogintézmények a büntetőeljárásban, *Nyolcadik Magyar Jogászegyűlés*. 2006. június 15-17. Balatonfüred, 125.

befejezése előtt azzal, hogy a bizonyítási eljárás sikerét elősegíti”.¹⁸⁰ Ez a megfogalmazás meglehetősen összetett és egy kicsit zavaros. A távoltartást a sértettet védő eszköznek tartja, mely azzal óvja az áldozatot, hogy elősegíti a bizonyítási eljárás sikerét. Álláspontom szerint azonban e két célkitűzés nem keverhető össze.

A bántalmazott személynek védelemre van szüksége a bántalmazóval szemben, amelyet – tisztán eljárási szempontból szemlélve a szabályozást – a távoltartás kényszerintézkedéssel elvileg biztosítani lehet. A végzés nyomán a terhelt eltiltható a közösen használt lakás látogatásától, a sértettel való kapcsolatfelvételtől, a sértett megközelítésétől. Ez mind a sértett védelmét segíti elő.

A törvény szabályozása szerint a távoltartás elsősorban a bizonyítás sikerét szolgálja, mert célja annak megakadályozása, hogy a terhelt befolyásolhassa, megfélemlíthesse a sértett tanút, illetve hogy befejezze a már megkezdett bűncselekményt vagy elkövessen egy másikat. A terhelt továbbá az otthonául szolgáló lakásba sem térhet vissza, így talán azt is megelőzi a kényszerintézkedés, hogy a büntetőeljárásban felhasználható bizonyítékokat megsemmisítse vagy megrongálja.

Egyebekben azonban véleményem szerint a távoltartás elsősorban a sértett érdekeit védi, így nem tartozik a klasszikus értelemben vett kényszerintézkedések közé. Nem is szólva arról a tényről, hogy a távoltartás szabályainak tiszteletben tartása a gyakorlatban nehezen ellenőrizhető, így az intézkedés kényszerítő jellege is elsikkad.

Célja nem egyezik meg a kényszerintézkedések általános céljaival, mert elsősorban nem az eljárás sikerét, hanem a sértett védelmét szolgálja. Alapvetően különbözik a többi kényszerintézkedéstől, sőt, önmagában a büntetőeljárás szellemiségétől, miszerint általánosságban a sértett – csupán „sértetti” minőségében – nem jut szerephez az eljárás során, nincs sok joga és nem központi szereplő. Ezzel szemben a távoltartás szabályozásánál kifejezetten a sértett fizikai és lelki álla-

¹⁸⁰ Lásd a 2006. évi LI. törvényhez fűzött Indokolás I.3. pontját.

potát, fenyegetettségét veszi alapul a bíróság és ennek védelmében intézkedik a terhelten szemben.¹⁸¹

A sértett továbbá a távoltartás indítványozásában is szerephez jut, mely ugyancsak szokatlan a büntetőeljárásban. A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések elrendelését a törvény szerint az ügyész indítványozza a bíróság felé, a sértettnek ebbe nincs beleszólása. A távoltartás szabályozásánál ezeket a kereteket is átlépte a jogalkotó, így nem csak védelmi eszközt biztosít a sértettnek, hanem aktív indítványtételi jogot is annak elrendeltetésére. Az ügyészségi távoltartási statisztikákból kitűnik azonban, hogy erre nem feltétlenül van szükség, mert az ügyészi indítványok kb. 70%-ban eredményesek, vagyis elrendeléssel végződnek, míg a nem ügyészi indítványok csupán kevesebb, mint 20%-os sikerrel járnak.¹⁸² Az utóbbi években a sértetti indítványnak helyt adó bírósági végzések aránya nagyjából 50%.¹⁸³

A családon belüli erőszak sértettjeinek azonnali megsegítésének céljával fogadta el a Parlament 2008. december 15-i ülésén a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló törvényt. A jogszabály nem büntetőjogi, hanem polgári jogi intézményt szabályozott, a távoltartás elrendelésére nem a Be., hanem a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény, valamint a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény szabályait kell alkalmazni. A távoltartás új formáit kifejezetten a hozzátartozók közötti veszélyhelyzet korai felismerésére, a bűncselekmények elkövetésének megelőzésére tervezték.

A jogszabály kihirdetését megelőzően a köztársasági elnök alkotmányossági aggályok miatt az Alkotmánybírósághoz fordult előzetes

181 Az utóbbi évtizedek nemzetközi folyamataira tekintettel, a sértett jogainak és érdekeinek előtérbe kerülésével nem meglepő, hogy a jogalkotó a sértett védelmét nevezte meg a távoltartás elsődleges céljaként.

182 Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató 2007-2009.,

183 <https://ugyeszeg.hu/wp-content/uploads/2016/02/buntetojogi-szakag-2023.-ev.pdf>

normakontroll végett. Az Alkotmánybíróság az alkotmányellenesség megállapítására irányuló vizsgálat lefolytatását követően alkotmányellenessé nyilvánította és megsemmisítette a törvény két bekezdését, ugyanis egyrészt elfogadhatatlanul szélesnek találta a törvény által a hatóságok számára biztosított alapjog-korlátozás határait, másrészt bizonyos fogalmak tartalmát túlságosan képlékenynek és meghatározatlannak tartotta. Az Alkotmánybíróság határozatának megfelelően a törvény nem lépett hatályba. Az Országgyűlés új jogszabályt fogadott el a távoltartás kérdésében, olyat, mely az AB kétségeit figyelembe véve nem tartalmazott alkotmányellenesnek tűnő rendelkezéseket. A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény (a továbbiakban: Hkt.) a távoltartás komplex rendszerét határozta meg a sértettek védelme érdekében. A törvényt a hatályba lépése óta kevesebb, mint tíz módosítás érintette.

12.5.2 A Hkt. szabályozási rendszere

A Hkt. értelmében ideiglenes megelőző és megelőző távoltartás rendelhető el a bántalmazó ellen. Előbbit halasztást nem tűrő esetben a rendőrség, utóbbit nemperes eljárásban a bíróság rendeli el. Az intézkedések tartalma megegyezik, és a büntetőeljárási távoltartáshoz is nagyon hasonló, ugyanis a bántalmazó köteles elhagyni és nem látogatni a lakóingatlant, ahol a bántalmazott életvitelszerűen tartózkodik, köteles magát távol tartani a bántalmazottól és a határozatban megjelölt egyéb személyektől, és nem is léphet kapcsolatba a bántalmazottal.

Az ideiglenes megelőző távoltartás legfeljebb 72 órára, a megelőző távoltartás maximum 30 napra rendelhető el, és mindkettő megszűnik akkor, ha büntetőeljárás során a bíróság távoltartás kényszerintézkedést alkalmaz az időközben terheltté vált bántalmazó ellen, vagy ha a távoltartás elrendelésére büntetőeljárásban (ideiglenes megelőző távoltartás esetén a polgári bíróság eljárásában) nem kerül sor.¹⁸⁴

184 Hkt. 5-6. §

Az ideiglenes megelőző távoltartást a rendőrség hivatalból, a bántalmazott vagy hozzátartozója kérelmére vagy gyermekvédelmi és szociális feladatokat ellátó hatósági személyek bejelentésére rendelheti el. „A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartást akkor rendeli el, ha az eset összes körülményéből, így különösen a bántalmazó és a bántalmazott által előadott tényekből, a hozzátartozók közötti erőszak helyszínéből, a hozzátartozók közötti erőszakra utaló jelekből, a bántalmazó és a bántalmazott magatartásából és egymáshoz való viszonyából a hozzátartozók közötti erőszak elkövetésére megalapozottan lehet következtetni.”

Az elrendelésre helyszíni intézkedés keretében kerül sor, haladéktalanul, vagy ha a bántalmazót előállították, akkor annak időtartama alatt kell dönteni a távoltartásról. A közigazgatási eljárás során a rendőrség megvizsgálja a körülményeket, felveszi a vallomásokat, megállapítja a veszélyhelyzet fennállását. Az intézkedés elrendelése esetén a rendőrség haladéktalanul értesíti a bíróságot és kezdeményezi a megelőző távoltartás elrendelését. A rendőrség határozata ellen nincs helye fellebbezésnek, felülvizsgálatát három napon belül a bíróságtól lehet kérni. A bíróság nemperes eljárásban jár el a felülvizsgálat során, mely eljárás a rendőrségi határozat végrehajtására nincs halasztó hatállyal, bár a bíróság felfüggesztheti a végrehajtást.

A megelőző távoltartást a polgári bíróság rendeli el a rendőrség kezdeményezésére vagy a fentiekben meghatározott magánszemélyek kérelmére. „A megelőző távoltartást a bíróság akkor rendeli el, ha az eset összes körülményéből, így különösen a bántalmazó és a bántalmazott által előadott tényekből, a hozzátartozók közötti erőszakra utaló jelekből, a bántalmazó és a bántalmazott magatartásából és viszonyából a hozzátartozók közötti erőszak elkövetésére megalapozottan lehet következtetni.”¹⁸⁵

A Hkt. szabályaiból kitűnik, hogy a törvény célja az, hogy haladéktalan intézkedést igénylő esetekben segítséget nyújtson a bántalmazottaknak.

185 Hkt. 6. § (3) bekezdés

talmazottnak, még a bűncselekmény bekövetkezése előtt, közvetlen veszélyeztetettség esetén. Nem feltétel tehát bűncselekmény elkövetése, elegendő a hozzátartozó veszélyeztetése, fenyegetése cselekvés vagy mulasztás útján. Bár ez a gondolat kétségtelenül tiszteletre méltó, véleményem szerint a gyakorlatban ilyen helyzet, nevezetesen, hogy a hatóság a hozzátartozók közötti erőszak elkövetésének veszélyét észleli és még a bűncselekmény elkövetése előtt intézkedik, elvértve fordulhat elő.

A bántalmazottak többsége nem jelenti be a hatóságnak a veszélyeztető helyzetet, így a hatóságok akkor találkoznak velük először, amikor már nagy a baj. Ilyenkor viszont a távoltartás büntetőeljáráson kívüli eszközeit átlépve máris a hatékonyabb büntetőeljárási kényszerintézkedések alkalmazására nyílik lehetőség (pl. őrizetbe vétel).

12.6.2 A Hkt. szabályozásának háttere

A távoltartás fenti, komplex szabályozási rendszerének megalkotásához a jogalkotó több külföldi megoldást megvizsgált. Nagyon fontos a külföldi szabályok ismerete, mert az egyes országokban megvalósított rendszerek példaként szolgálhatnak egy új jogintézmény hazai bevezetésénél, illetve segítséget nyújthatnak annak eldöntésében, hogy a fennálló, működő megoldások közül melyik illene leginkább a hazai viszonyok közé.

Az osztrák távoltartási szabályozás egyértelműen nagy hatást gyakorolt a magyar megoldás kialakítására. Az osztrák szabályozás az Egyesült Államokban az 1970-es években kidolgozott, az érintett településről Duluth-modellnek elnevezett rendszer európai változataként alakult ki. Az eredeti modell esetében már 1974-79 között programot és intézkedéseket dolgoztak ki a családon belüli erőszak felismerésére és megfékezésére. Az intézkedéssorozat célja az erőszak megszüntetése, a bántalmazó „ártalmatlanítása” volt, mindemellett azonban igyekeztek őt visszavezetni a családi környezetbe is azért,

hogy a továbbiakban megfelelő életet élhessen hozzátartozóival. A gyors reagálás érdekében rendőrség letartóztatási parancs nélkül is őrizetbe vehette a bántalmazót, melyet követően bírósági intézkedések (kapcsolatfelvétel tilalma, közös vagyon feletti jog, szülői felügyeleti jog átmeneti korlátozása, jelentkezési kötelezettség, stb.) elrendelésére kerülhetett sor.

A rendszer civil szervezetek részvételére is számított, elsősorban a családon belüli erőszak felismerése és az első segítségnyújtás, valamint a bántalmazó „rehabilitálása” terén. Létrejött egy modell törvénykönyv, amely a családon belüli erőszak megfékezésére irányuló rendszer legfontosabb szabályait tartalmazta.¹⁸⁶ Az eljárás egyik különlegessége, hogy a sértett magánindítványától függetlenül megindul, s a sértett érdekében, soron kívüli eljárásban ún. távoltartó, korlátozó rendelkezésre kerül sor az elkövetővel szemben. Ez azért fontos, mert napjainkban is gyakran előfordul, hogy az indulatok lecsillapodását követően a bántalmazott személy – félelemből, szánalomból, esetleg szeretetből – nem tesz feljelentést a hatóságnál, nem kéri az eljárás lefolytatását és a rendelkezésre álló eszközök alkalmazását, mely által tulajdonképpen kiszolgáltatja magát a további bántalmazásnak.

Az osztrák törvény sok szempontból a fenti modellt követi, bár rendelkezései természetesen helyenként eltérően alakulnak. A családon belüli erőszak visszaszorítására a rendőrség, a családügyi bíróság, a büntetőbíróság civil szervezetek együttesen tesznek erőfeszítést. Első lépésként a rendőrség az erőszakos cselekmény elkövetésének

186 Az ún. Duluth Modell törvény szerint „családon belüli erőszak” családtag, vagy a családhoz tartozó más személy által elkövetett:

- fizikai bántalmazása családtagnak vagy családhoz tartozó más személynek, ennek kísérlete;
- a fizikai bántalmazástól való félelem előidézése családtagban, vagy családhoz tartozó más személyben;
- annak előidézése – erőszakkal, az erőszakkal való fenyegetéssel, vagy kényszerítéssel –, hogy családtag, vagy családhoz tartozó más személy akarata ellenére szexuális tevékenységben vegyen részt.

helyszínén azonnali intézkedést hozhat, mellyel 10 napra kitilthatja a bántalmazót a közösen használt lakásból és megtilthatja a visszatérést.

A határozat ellen panasszal lehet élni és ettől függetlenül 48 órán belül hivatalból is felül kell vizsgálni. Második lépésként a jogosult a rendőri intézkedés meghosszabbítását kérheti a családjogi bíróságtól további 10 napra, mely időtartam alatt három hónapra szóló védelmi határozat kibocsátását lehet kérni a bíróságtól. E tiltó határozat érdekessége, hogy tartama alatt a bántalmazó akkor sem térhet vissza a közös lakásba, ha a bántalmazott idő közben megbocsát neki. Így kiküszöbölhető az érzelmi vagy fenyegetettségi okokból történő eljárás-megszüntetés. Az említett eljárásokkal egy időben természetes büntetőeljárás is indulhat a bántalmazó ellen, mely során kényszerintézkedés alkalmazására is lehetőség nyílik.

Érdemes pár szót szólni az állam intézményvédelmi kötelezettségéről, arról, hogy köteles-e egyáltalán az állam figyelembe venni a sértett érdekeit és azokra tekintettel korlátozni a terhelt alapvető jogait. A kérdéssel az Alkotmánybíróság is foglalkozott a távoltartásról szóló törvény előzetes alkotmányellenességének vizsgálata során.¹⁸⁷ Az Alkotmánybíróság töretlen gyakorlata szerint „az élethez való jog objektív oldalából (...) az államnak nem csupán az a kötelessége következik, hogy az egyes emberek élethez való alanyi jogát ne sértse meg, és hogy annak védelméről jogalkotással és szervezési intézkedésekkel gondoskodjék, hanem ennél több. Ez a kötelesség nem merül ki az egyes emberek egyedi életvédelmében, hanem általában az emberi életet és létfeltételeit is védi”.¹⁸⁸ Vagyis a jogalkotónak a jog eszközeivel is fel kell lépnie az élet védelme érdekében.

Ez azonban nem egyszerű. A bíróságnak két érdeket kell szem előtt tartania, nevezetesen a sértett védelmét és a terhelt jogainak ésszerű korlátozását. Különösen fontos az, hogy a távoltartás kény-

187 Lásd 53/2009. (V.6.) AB határozat

188 64/1991. (XII. 17.) AB határozat; lásd továbbá: 30/1992. (V. 26.) AB határozat; 95/2008. (VII. 3.) AB határozat, stb.

szerintézkedés, nem pedig szankció, ezért a bíróság nem lépheti túl a jogerős határozat meghozatalát megelőző jogkorlátozásra vonatkozó szabályokat. Az adott helyzetben szükséges legenyhébb korlátozást megvalósító eszközöt kell alkalmaznia, mely arányban áll az elérni kívánt célokkal.

Ennek ellenére a távoltartás – a terhelt szempontjából – inkább szankciójellegű, mintsem kényszerintézkedés, mert a szabályozás szerint nem kifejezetten az eljárás sikerét szolgálja, hanem a sértett védelmét, és súlyosan korlátozza a terhelt jogait, gyakran jobban, mint azt az intézkedés sikere megkívánná.

A büntetőeljárás korábban hagyományosan a terheltre koncentrált, jogaira és eljárási helyzetére, valamint az eljárás sikerére, és erre tekintettel határozta meg a szükséges intézkedéseket. A sértett jogainak figyelembe vétele a büntetőeljárásban új jelenség, melynek eszközeit egyelőre ötletszerűen igyekszik elhelyezni a jogalkotó, és kereteinek meghatározása is további finomításra vár.

A büntetőeljárási távoltartás önmagában nem képes a sértett védelmét újabban előtérbe helyező követelményeknek megfelelni.

12.6 *A magánindítvány hiánya*

A személy elleni erőszakos bűncselekmények egy részében¹⁸⁹ csak akkor indítható büntetőeljárás, ha a sértett magánindítványt tesz, vagyis bejelenti a bűncselekmény elkövetését és kéri a hatóságokat a büntetőeljárás lefolytatására. Ez bizonyos szempontból a sértettet védi, mert lehetőséget ad neki arra, hogy saját vagy az elkövető érdekében megakadályozza a hatóság eljárását. Más szempontból azonban komoly gátat jelent az eljárás előtt, mert olyan esetekben is megghiúsíthatja a felelősségre vonást, amikor az mindenképpen indokolt lenne.

189 Könnyű testi sértés, magánlaksértés, zaklatás, magántitok megsértése, stb.

A hozzátartozók közötti erőszak fogalmába tartozó bűncselekmények jelentős része ez utóbbi kategóriába esik. A sértettek nem szívesen jelentik be a bántalmazást a hatóságnak, mert szégyellik magukat, mert bíznak a szebb jövőben, vagy mert tartanak bántalmazójuk haragjától vagy az eljárással szerencsés esetben együtt járó életvitelbeli változásoktól.

A sértett (az áldozat) védelme, melyet a jogalkotó újonnan a zászlajára tűzött fontos kötelesség. A sértettet viszont csak akkor képes az állam megfelelően megvédeni, ha helyesen határozza meg annak rendszerét és a sértett nyilatkozattételének, joggyakorlásának korlátait. Talán nem elvetni való javaslat annak átgondolása, hogy a kifejezetten a hozzátartozók közötti erőszak áldozatainak védelmére kialakított mechanizmusban a jogalkotó megvonja a sértett magánindítvány tételi jogát és eltörölje a bejelentés szükségességét.

A sértett védelmét együttműködése hiányában nem lehet hatékonyan megvalósítani. Nem kérdéses, hogy egy ilyen irányú módosítás a sértett rendelkezési jogának korlátozása lenne, de lehet, hogy ez a hatékonyabb védelem kulcsa. A sértettet nem lehet megvédeni akkor, ha ő maga akadályozza az eljárás lefolytatását. Az állam intézményvédelmi kötelezettsége mégis indokolttá teszi a védelemre irányuló intézményrendszer megalkotását, melynek működéséhez szükség lehet a sértett bizonyos jogainak korlátozására.

Magánindítvány-kényszer nélkül az intézkedő rendőr bűncselekmény formájában megvalósuló hozzátartozók közötti erőszak esetén őrizetbe vehetné a bántalmazót, akinek további sorsáról a bíróság dönt majd.¹⁹⁰ Ily módon az elkövető nem marad a büntetőeljárás rendszerén kívül, a sértettnek pedig talán éppen ez a segítség hiányzik ahhoz, hogy ki tudjon lépni addigi életéből.

Nemzetközi viszonylatban nem ismeretlen ez a megoldás, sőt, a távoltartási rendszerek alapjául szolgáló Duluth-modellben kifejezetten

190 Ehhez az őrizetbe vétel szabályainak kiegészítésére lenne szükség, az előzetes letartóztatás mellett a távoltartás elrendelésére való utalással.

figyelmen kívül hagyták a sértett nyilatkozatát és kötelező letartóztatási rendszert ajánlottak.¹⁹¹ A magánindítvány tételi lehetőség nem hozzátartozók közötti erőszak esetén megmaradhatna.

191 [http://www.theduluthmodel.org/userfiles/Community%20Intervention\(1\).pdf](http://www.theduluthmodel.org/userfiles/Community%20Intervention(1).pdf)

13. A SÉRTETT JOGAI A MODERN, EGYSZERŰSÍTÉSRE ÉS GYORSÍTÁSRA TÖREKVŐ BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A büntetőeljárás gyorsításának és egyszerűsítésének igénye végig kíséri a büntetőeljárásunk fejlődését. Ha áttekintjük a büntetőeljárás hazai szabályozásának változásait azt látjuk, hogy a büntetőeljárás szabályok első kodifikációja, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk óta a jogalkotó folyamatosan az eljárások gyorsítására és egyszerűsítésére törekszik. A hazai jogunkban a gyorsítás és az egyszerűsítés kéz a kézben jár. A Be. kodifikációja során is különös figyelmet fordított a jogalkotó az eljárások időszerűségének biztosítására. A büntetőeljárások gyorsítása és egyszerűsítése a kodifikáció prioritása lett.

A büntetőeljárás gyorsítása és egyszerűsítése a sértettre is jelentős hatással lehet. Az Be. indokolása a sértetttről is szól, hiszen „a törvény megteremti annak a feltételeit, hogy a büntetőeljárásban a sértettek, ha ezt igénylik, az egyéni jellemzőiken alapuló megkülönböztetett bánásmódban részesülhessenek. A büntetőeljárásban a sértett határozott törvényi támogatásban részesül, lehetőséget és segítséget kap ahhoz, hogy az őt ért sérelmeket előadhassa, ezáltal feldolgozhassa, és jóvátételi igényének érvényt szerezhessen. Mindezen lehetőségek igénybevétele azonban nem lehet kötelezettség, ezért a törvény a kimerőszakolt jogérvényesítés helyett a kíméletet helyezi előtérbe, a sértett személyes belátásában bízva.”¹⁹² A büntetőeljárás gyorsítása, valamint a terhelt beismerő vallomásaához kötött egyszerűsítése azonban minden további védelem mellett is a sértett jogérvényesítésének korlátját jelentheti.

192 Lásd a Be. indokolását

Előfordulhatnak azonban olyan helyzetek, amikor a sértett éppen azért nem képes a büntetőeljárásban biztosított jogainak érvényesítésére, mert egészen egyszerűen nincs rá lehetősége abban a gyorsabban lefolytatott, hamarabb befejezett eljárásban, amelyre a törvény a terhelt részvételével lehetőséget ad.

13.1 *A tájékoztatáshoz való jog, a különleges bánásmód és az igényérvényesítés egyes formái*

A sértett jogai a nyomozás megindulásával nyílnak meg.¹⁹³ A nyomozó hatóság szerepe a sértett jogérvényesítésében kivételes. A nyomozás megindításakor a nyomozóhatóság tájékoztatja a sértettet arról, hogy a pozíciójához milyen jogosultságok kapcsolódnak, és nyilatkoztatja is a sértettet számos, a törvényben meghatározott kérdésben.¹⁹⁴ Tájékoztatja a sértettet arról, hogy áldozatsegítő szolgálat¹⁹⁵ segítségét veheti igénybe a büntetőeljárás megindításakor, valamint gondoskodik a sértett adatainak és személyének védelméről. Ezt elsősorban a törvényben biztosított különleges bánásmód megállapításával és az ehhez kapcsolódó részletszabályok betartásával teheti meg.¹⁹⁶ A különleges bánásmód alapvető eleme a sértett meghallgatása, tájékoztatása, nyilatkoztatása az eljárási jogainak gyakorlásáról és a

193 A korábban már kifejtettek szerint az áldozat és a sértett fogalma nem azonos. A sértett büntetőeljárási kategória, büntetőeljárási pozíció, ezért büntetőeljárás nélkül nem is beszélhetünk sértetről és így sértetti jogérvényesítésről sem. Éppen ezért az áldozat akkor válik eljárási szempontból sértetté, amikor megindul az ellen elkövetett bűncselekményben a büntetőeljárás.

194 Be. 51. § (2) bekezdés

195 A 11.4.3 pontban elemzett törvény hozta létre a jelenleg a Kormányhivatalokban működő Áldozatsegítő Szolgálatokat. Ezek a Magyarország területén elkövetett bűncselekmény és a Magyarország területén elkövetett tulajdon elleni szabálysértés természetes személy sértettjeinek nyújtanak kérelemre – többek között – tájékoztatást, jogi segítséget, azonnali pénzügyi segélyt és állami kárenyhítést.

196 Be. 81-83. §

joggyakorlásának elősegítése. A sértetti joggyakorlásba beletartozik a különleges bánásmódról való lemondás és a sértetti jogok gyakorlásától való elállás is.

A sértettet számos jogosultság illeti meg a büntetőeljárásban. Részt vehet az ellene elkövetett bűncselekmény miatt indított büntetőeljárásban, sértettként nyilatkozatot tehet. Felvilágosítást és tájékoztatást kérhet a hatóságoktól a büntetőeljárási jogairól és kötelezettségeiről és megismerheti az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett iratokat. A sértett az első számú tanú és megilletik az ezen pozícióhoz kapcsolódó jogosultságok. A sértett jogérvényesítési lehetőségeihez tartozik továbbá az, hogy távoltartást indítványozhat a bíróságtól a terhelt felé. A sértett részt vehet közvetítői eljárásban, polgári jogi igényt érvényesíthet magánfélként, felléphet magánvádlóként és pótmagánvádlóként. Nagyon fontos joga az, hogy az eljárásban bizonyítékot terjeszthet elő, indítványokat és észrevételeket tehet, részt vehet egyes eljárási cselekményeken és a bírósági tárgyaláson, ott kérdéseket tehet fel, perbeszédnek során felszólalhat, jogorvoslattal élhet.¹⁹⁷

Mintegy mellékesen megjegyzendő az is, hogy a sértett a különleges bánásmódról és az őt megillető jogosultságok gyakorlásáról lemondhat. Vagyis az eljárásban való részvétele – a törvényi kötelezettségeinek teljesítésén túl – csupán lehetőség, nem kötelező, ezért a joggyakorlásának korlátai is akkor rendelkeznek tényleges relevanciával, ha a sértett aktívan részt venne az eljárásban, de erre nincs lehetősége.

A sértetti jogok érvényesítésének elősegítése a hatóságok feladata. Az előzőekben felsorolt és az ehelyütt elemzett jogosultságok érvényre juttatása az általános eljárás keretei között valósul meg maradéktalanul. A gyorsított, egyszerűsített eljárásokban szükségszerűen korlátozottabb formában érvényesíthetők a sértett jogai. Ezen eljárások közé tartoznak egyes külön eljárások, továbbá minden olyan jogintézmény, amely az eljárás gyorsítását, egyszerűsítését célozza, s

197 Be. 51. § (2) bekezdés

mint ilyen, az általános eljárás egyes részeit mellőzi. A továbbiakban ezek elemzésére kerül sor.

13.2 *A sértetti jogok érvényesítése az egyszerűsített külön eljárásokban*

A sértett jogainak érvényesítése akkor válhat nehézkessé vagy ütközhet tényleges akadályba, ha az eljárást egyszerűsítő és gyorsító külön eljárást folytatnak. A tárgyalási jelenléthez kapcsolódó jogai jelentősen csorbulnak akkor, amikor a bíróság nem tart tárgyalást a büntetőügyben. A vizsgált külön eljárások közé tartozik a bíróság elé állítás, az egyezség megkötésével folytatott eljárás és a büntetővégzéses eljárás. Az érintett jogok a sértett általános jogai, valamint az igényérvényesítésre szolgáló jogosultságai.

A sértettet szükségszerűen érintő gyorsítás eseteit tekintve az egyezséggel végződő ügyek aránya elenyésző (2019-ben 91, 2021-ben 77, 2022-ben 85, összességében 0,2%). A bíróság elé állítással befejeződő büntetőügyek száma a Be. hatályba lépése óta csökkenést mutat (2019-ben 6920, 2021-ben 1183, 2022-ben 1246, összességében 2,5%), míg a büntetővégzéssel elintézett ügyek száma évről évre jelentősen emelkedik (2019-ben 27633, 2021-ben 34900, 2022-ben 33960, összességében 70,3%).¹⁹⁸ Ebből kitűnik, hogy a vádemelésre került ügyek több, mint 2/3-a esetében indítványozta az ügyészség a büntetővégzés meghozatalára irányuló külön eljárás alkalmazását¹⁹⁹, és ezen esetek mintegy 80%-ában jogerős büntetővégzés zárta az eljárást.²⁰⁰ Ez minden esetben hatással van az eljárásban részt vevő sértett jogaira.

A *polgári jogi igény* érvényesítését az eljárás egyszerűsítése érdemben nem érinti, hiszen a polgári jogi igényt az ügyész belefoglalja a

198 Be. 411. § (1) és 736. § (4) bekezdés

199 <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/11/buntetojogi-szakag-2022.-ev.pdf>

200 <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/11/buntetobirosag-elotti-ugyeszi-tevekenyseg-fobb-adatai-i.-2022.-ev.pdf>

vádiratba, és így a bíróság bár gyorsabb eljárásban, de mégiscsak dönt a polgári jogi igény vonatkozásában. Az utóbb említett külön eljárás esetén a bíróság a végzését az iratok alapján hozza, de döntésében kiter a vádiratban foglalt polgári jogi igényre is,²⁰¹ így a sértett erre vonatkozó jogai nem sérülnek. Ugyanakkor azt ne felejtjük el, hogy a sértett ezen eljárásban a bíróság előtt nem tud felszólalni a polgári jogi igényével kapcsolatosan. Ha a büntetővégzést sérelmesnek tartja, tárgyalás tartását kérheti, azonban ha csak a polgári jogi igénnyel kapcsolatban érkezik tárgyalás tartása iránti igény, azt a bíróság egyéb törvényes útra utasítja.²⁰²

A bíróság elé állítás során a magánfél is megjelenhet a bíróság előtt²⁰³ és nyilatkozatot tehet, vagyis a sértett gyakorolhatja az őt megillető jogokat a polgári jogi igénye érvényesítésével kapcsolatban.

A vádemelést megelőzően az ügyész és a terhelt között létrejövő, és a kapcsolódó külön eljárás alapjául szolgáló egyezség tartalmazhatja a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségek között a magánfél polgári jogi igényének megfizetését. Amennyiben a terhelt vállalja a magánfél igényének kielégítését, a bíróság csak akkor hagyhatja jóvá az egyezséget, ha a terhelt a fizetési kötelezettségének eleget tett. Ha a bíróság az egyezséget jóváhagyja, a benne foglalt polgári jogi igényt sem utasíthatja el.²⁰⁴

Amennyiben a sértett nem érvényesít polgári jogi igényt, hanem csupán a sértetti jogait gyakorolja az egyszerűsített külön eljárásokban, akkor az eljárások jellegéből adódóan jellemzően a tárgyalási jogai sérülnek.

201 GÁL Anikó: *A polgári jogi igény megjelenése a büntetőeljárásban*. <https://ujbtk.hu/gal-aniko-a-polgari-jogi-igeny-megjelenese-a-buntetoejarasban/> (2024.05.10.)

202 Be. 742. § (2) és 747. § (3) bekezdés

203 A Be. 727. § (5) bekezdése alapján az értesítéséről az ügyész köteles gondoskodni

204 FARKAS Krisztina: *A sértett helyzete az eljárás hatékonyságának tükrében*. <https://jog.tk.hu/uploads/files/FarkasKrisztina.pdf> 72. (2024.05.02.)

13.3 *Az alternatív jogintézmények*

A büntetőeljárást már a nyomozás során megakasztó, egyes esetekben a vádemelés elkerülését szolgáló *alternatív jogintézmények* is gátolhatják a sértetti jogok maradéktalan érvényesülését. A feltételes ügyészi felfüggesztés esetén az ügyész magatartási szabályként előírhatja a sértettnek teljesítendő jóvátételt, valamint a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány megtérítését vagy az eredeti állapot helyreállítását, ha arra a gyanúsított képes és a sértett elfogadja. E kötelezettség meghatározásától az ügyész csak méltányolható okból térhet el.²⁰⁵ Látható azonban, hogy e szabályozás nem teszi kötelezővé a polgári jogi igény megfizetését és a sértett felé teljesítendő jóvátételt, így előfordulhat, hogy a sértett hoppon marad. Arról nem is szólva, hogy a legfontosabb eljárási fegyvereit, a tárgyalási jelenléthez és indítványtételhez kapcsolódó jogait ilyen esetben sem gyakorolhatja, sőt, az ellene elkövetett bűncselekmény ügyében még vádemelésre sem kerül sor. A nyomozás során gyakorolható jogai ugyanakkor érvényesíthetők.

13.4 *Mediáció a gyorsított eljárásokban*

A közvetítői eljárás kapcsán nehézséget okozhat az, hogy ha az eljárás gyorsított eljárásban kerül bíróság elé, akkor előfordulhat, hogy az idő rövidege miatt közvetítői eljárásra egészen egyszerűen nem nyílik lehetőség.²⁰⁶ Egyes esetekben a terhelt és a sértett e lehetőségről való tájékoztatása teljesen elmarad.²⁰⁷ A bíróság elé állítás céljai – a nyomozás gyors befejezése, mielőbbi vádemelés – és a közvetítői eljárás szabályozása között ellentét feszül, a gyorsított eljárásban nincs

205 Be. 419. § (2), (5) és (6) bekezdés

206 Lásd 3. BKv XIX. rész 1. b) pont

207 SÜMEGI Zsuzsa: *A büntetőjogi mediáció a jogalkalmazásban*. https://www.kriminologia.hu/files/kiadvany/2019/kk_79_sum_zsuzsa.pdf 74. (2024.05.10.)

lehetőség a nyomozás felfüggesztésére, a közvetítői eljárásra utalásra és arra, hogy a sértett igényeit is figyelembe vegye a hatóság. Így olyan esetben sem kerülhet sor mediációra, ha egyébként minden feltétel adott és a sértett szívesen részt vett volna benne, és ha a közvetítői eljárás eredményeképpen olyan jóvátételi megállapodást köthetett volna a terhelttel, amiből ő maga is ténylegesen profitál.

A közvetítői eljárás lefolytatása a büntetővégzéses eljárásokban is fogalmilag kizárt.²⁰⁸

Egyezségkötés esetén ugyanakkor a terhelt vállalhatja, hogy részt vesz közvetítői eljárásban, ami a sértett számára jóvátételt jelenthet.

208 Lásd 3. BKv XIX. rész 1. c) pont

14. ZÁRÓ GONDOLATOK

A sértett a büntetőeljárás megkerülhetetlen szereplője, akinek a történeti fejlődés során eleinte több, majd kevesebb jogosultságot biztosított a büntetőeljárás szabályozása. Napjainkra a sértett egyre erősebb pozícióban áll és egymással összefüggő, egymást erősítő jogosultságok rendszere biztosítja az eljárásban való részvételét.

Az egyszerűbb és gyorsabb büntetőeljárás nem feltétlenül gátolja a sértetti jogok érvényesítését. A hatóságok részéről tudatosabb és koncentráltabb eljárást követel a sértett segítése, különösen a büntetőeljárás kezdeti időszakában, amikor a sértett tájékoztatása különleges jelentőséggel bír. A sértett részéről is tudatosabb és koncentráltabb magatartást igényel a jogainak védelme és gyakorlása, hiszen ha nem vesz részt aktívan az eljárásban, előfordulhat, hogy az eljárás kicsúszik alóla, és amikor élne egyes eljárási jogaival, akkor már nem lesz rá lehetősége, ugyanis az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása nyomán előfordulhat, hogy olyan eljárási cselekmények, illetve akár egyes eljárási szakaszok, amelyeknek részese lehetett volna, egészen egyszerűen nem kerülnek sorra, illetve nem valósulnak meg, mert a terhelt beismerő vallomása nyomán nincs rájuk szükség. A jogalkotó a gyorsított és egyszerűsített eljárások szabályozásánál nem feledkezett meg a sértettéről, bár ez elsősorban a polgári jogi igény érvényesítésének lehetővé tételét jelenti, és a sértett indítványtételi és tárgyalási jogainak elenyészésére nem jelent gyógyírt.

15. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Pál: *A sértett érdekeinek szolgálata az anyagi büntetőjogban*. Attilla-nyomda részvénytársaság. Budapest, 1940.
- ANTAL Tamás: Az angol vádesküdszék eredete és a Clarendoni Törvénykönyv (1166). *Jogtörténeti Szemle*. 1/2023. 53-56.
- BARABÁS A. Tünde: *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*. KJK- Kerszöv. Budapest, 2006.
- CHRISTIE, Nils: Conflicts as Propriety, *British Journal of Criminology*, 1997, 17 (1).
- CZINE Ágnes: Új kényszerintézkedésünk: a távoltartás. *Földvári József-jubileum*, 2006.
- ERDEI Árpád: Új jogintézmények a büntetőeljárásban, *Nyolcadik Magyar Jogászggyűlés* 2006. június 15-17. Balatonfüred, 125-133.
- FANTOLY Zsanett: Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának büntető eljárásjogi tárgyú kiegészítései, különös tekintettel a terhelte megillető eljárási garanciákra. *Miskolci Jogi Szemle* 14. évfolyam (2019) 2. különszám 1. kötet 246-260.
- FELLEGI Borbála: *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2009.
- FÖLDI – HAMZA: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006.
- GÖNCZI – HORVÁTH – STIPTA – ZLINSZKY: *Egyetemes jogtörténet I*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1997.
- GÖNCZÖL – KEREZSI – KORINEK – LÉVAY: *Kriminológia – Szakkriminológia*, CompLex, 2006.
- GÖNCZÖL – KORINEK – LÉVAY: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözés-kontroll*. Corvina. Budapest, 1999.
- GÖRGÉNYI Ilona: Áldozatvédelem az Európai Unióban a Stratégia előtt és után. *Miskolci Jogi Szemle*, 2023/2 239-254.
- HORVÁTH Tibor: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1981.

- KAPOSSYÉ CZENE Magdolna: A távoltartás első két éve a bíróságok gyakorlatában. In: *Rendszerbe zárva. Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon?*, 2009. 109-146.
- KORINEK László: *Kriminológia I-II.* I. kötet Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- LAJTÁR István: A mediáció a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*. Szakmai érdekképviseleti folyóirat, 2007/5. 6.
- PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőeljárás alternatívái a francia jogban. *Studia iurisprudentiae*. Tomus 8., 2007.
- PAUS, Karen Kristin: Victim-offender mediation in Norway. In: *Victim-offender mediation in Europe: Making restorative justice work*, ed. The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice
- VAN SCHIJNDEL, R.A.M.: *Confidentiality and victim-offender mediation*. Maklu Publishers, 2009.
- SZABÓ András: *A büntett és büntetése*. Gondolat Kiadó. Budapest, 1979.
- VÍG József: Kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás In. *Magyar Jog*. 6. szám. 1998.
- VIRÁG György: Családon belüli erőszak. *Belügyi Szemle*, 2005/9. 3-22., 5.
- WALGRAVE, L.: *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*. Devon, Willan Publishing, 2008.

Online források:

- A Tanács 2004/80/EK Irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről. HL L 261., 2004.08.06., 002.
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény kommentárja. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2008. 269.
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. II. kötet. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2008. 565.
- A sértett szerepe a büntetőeljárásban. Elérhető: https://okri.hu/images/stories/konyvajanko/2018/Kiss_sertettkonyv_2018/ka_sertettszerepe_2018_web.pdf
- Az Országos Kriminológiai Intézet kutatása - Beszámolók: *Belügyi Szemle* 2005. 9.

- Basic Principles on the Use of Restorative Justice in Criminal Matters. Elérhető: <http://www.unicef.org/lac/spbarbados/Legal/global/CP/Basic%20principles%20restorative%20justice%20criminal%20matters.doc> (2022.12.15.)
- Council Framework Decision 2001/220/JHA on the standing of victims in criminal proceedings. Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/NIM/?uri=CELEX:32001F0220> (letöltés: 2017.05.01.) Draft Report on the initiative for a directive of the European Parliament and of the Council on the European Protection Order. Elérhető: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/pe00/pe00002.en10.pdf>
- DR. FEJESNÉ DR. VARGA Zita: A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény megjelenése a perújítás intézményében. <https://ujbtk.hu/dr-fejesne-dr-varga-zita-a-buntetoeljarasban-ervenyesített-polgari-jogi-igeny-megjelenese-a-perujitas-intezmenyeben/>
- Duluth Model - Community Intervention Program. Elérhető: [http://www.theduluthmodel.org/userfiles/Community%20Intervention\(1\).pdf](http://www.theduluthmodel.org/userfiles/Community%20Intervention(1).pdf)
- ELEK Balázs: Habeas Corpus a magyar büntetőeljárásban. *Európai Jog*. 2015/6. 23-32. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8951216>
- European Forum for Restorative Justice - Newsletter Vol 3 Issue 1. Elérhető: http://www.euforumrj.org/readingroom/Newsletter/Vol03_Issue01.PDF
- European Parliament Resolution on violence against women, Doc. A2-44/86, Official Journal of the European Communities, vol. 29, no. C 176, 23, 25-26 (14 July 1986)
- FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás* <https://mersz.hu/farkas-roth-a-buntetoeljaras-2018//>
- FARKAS Krisztina: *A sértett helyzete az eljárás hatékonyságának tükrében*. Elérhető: <https://jog.tk.hu/uploads/files/FarkasKrisztina.pdf> (2024.05.02.)
- FELLEGI Borbála: *Helyreállító szemlélet a gyakorlatban: modellek Európában és Magyarországon*. Elérhető: https://www.foresee.hu/uploads/tx_abdownloads/files/RJarticle_EUCPNpubl_Fellegi_HU.pdf
- Guidance Document related to the Victims' Rights Directive. Elérhető: http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/victims/guidance_victims_rights_directive_en.pdf

- Gyermekkorúak és fiatalkorúak bűnözése és kiskorú sértettek 2020-2022. Elérhető: <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/12/a-gyermekkoruak-es-a-fiatalkoruak-bunozesével-valamint-a-kiskoru-sertettekkel-összefuggo-egyeb-adatok-2020-2022.pdf>
- GÁL Anikó: *A polgári jogi igény megjelenése a büntetőeljáráásban*. Elérhető: <https://ujbtk.hu/gal-aniko-a-polgari-jogi-igeny-megjelenese-a-buntetoeljarasban/> (2024.05.10.)
- HATI Csilla: Büntetőeljáráshoz történelmi alakulása - különös tekintettel a közvetlenség elvének érvényesülésére. *Belügyi Szemle* 2015/3. 56-67. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1226954>
- Magyar Büntetőjogi Statisztikai Jelentés. Elérhető: [http://www.kih.gov.hu/data/cms12679/stat_20071231_összesített.pdf](http://www.kih.gov.hu/data/cms12679/stat_20071231_osszesített.pdf)
- NANE, Patent Egyesület, Amnesty International, HRSI, Regina, 16 Akciónap Program. Elérhető: <http://devel2.adhat.hu/?q=content/civil-családottság-távoltartás-törvényi-szabályozása-miatt>
- Politika.lv. Elérhető: www.politika.lv
- ORLANDI, Renzo: The Italian Path to Reform: Italy's Adversarial Model of Criminal Procedure. <https://theitalianlawjournal.it/data/upload-s/5-italj-2-2019/565-orlandi.pdf>
- Restorative Justice Developments in Italy. Elérhető: <http://www.euforumj.org/readingroom/Countries/Italy/Italy.pdf>
- Restorative Justice Developments in Sweden. Elérhető: <http://www.euforumj.org/readingroom/Countries/Sweden/Sweden.pdf>
- Restorative Justice: Ideas, Values, Debates. Elérhető: <http://www.restorativejustice.org/10fulltext/czwartosz>
- SLÉDER Judit: A sértett jogállása a nyomozásban (JURA, 2004/1., 143-151.) <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3211783>
- STEINER, Eva, 'Procedure', *French Law: A Comparative Approach*, 2nd edn (Oxford, 2018; online edn, Oxford Academic, 19 Apr. 2018), <https://doi.org/10.1093/oso/9780198790884.003.0012>
- SÜMEGI Zsuzsa: A büntetőjogi mediáció a jogalkalmazásban. Elérhető: https://www.kriminologia.hu/files/kiadvany/2019/kk_79_sum_zsuzsa.pdf (2024.05.10.)
- TRENCZEK, Thomas: Victim-Offender Mediation in Germany - ADR Under the Shadow of the Criminal Law and Appendix. Elérhető: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/BondLRev/2001/16.html>

- Távoltartás sajtófigyelem - NANE, HCM. Elérhető: http://nane.hu/egyeseulet/mediafigyelem/Tavoltartas_sajto_20060701_NANE_HCM.pdf
- The Spanish Criminal Process. https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/34555/2/Materiales_docentes_en_Ingles.pdf
- United Nations General Assembly Resolution 45/110 on Basic Principles on the Use of Restorative Justice in Criminal Matters. Elérhető: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm> (2022.12.15.)
- United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Elérhető: <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf> (2022.12.15.)
- VÍGH József: *A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében*. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh14.html> (2023.01.12.)
- VÍGH József: *A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve*. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/vigh12.html>
- Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató - 2022. év. Elérhető: <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/11/buntetobirosag-elotti-ugyeszi-tevekenyseg-fobb-adatai-i.-2022.-ev.pdf>
- Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató - 2022. év. Elérhető: <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2023/11/buntetojogi-szakag-2022.-ev.pdf>
- Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató - Büntetőjogi szakterület. Elérhető: <https://ugyeszseg.hu/az-ugyeszsegrol/statisztikai-adatok/ugyeszsegi-statisztikai-tajekoztato-buntetojogi-szakterulet/> (2024.05.10.)
- Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató 2007-2009. Elérhető: www.mklu.hu
<https://cloud-platform-e218f50a4812967ba1215eaecede923f.s3.amazonaws.com/uploads/sites/6/2021/12/OVC-International-Comparison-Victims-Rights-2020.pdf>
- <https://www.ijlsi.com/wp-content/uploads/Adversarial-and-Inquisitorial-Models-of-Criminal-Justice-System-A-Comparative-Analysis.pdf>
- <https://shs.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2002-1-page-259?lang=fr>
- <https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/wp-content/uploads/2017/09/17-2-8.pdf>
- WALTHER, Susanne: Victims' Rights in the German Court System. *Federal Sentencing Reporter* 19, no. 2 (2006): 113–18. <https://doi.org/10.1525/fsr.2006.19.2.113>.

Felhasznált jogforrások:

- 15/2023. (VII. 24.) AB határozat
15/2023. (VII. 24.) AB határozat
1896. évi XXXIII. tc., a Bünvádi perrendtartás magyarázatát, általános rész, II. pont
1998. évi XIX. törvényhez fűzött miniszteri indokolást
2002. évi LV. törvény
2004. április: T/9837. sz. törvényjavaslat
2004. évi CXL. törvény
2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről
2005. november: T/18090. sz. törvényjavaslat
2006. évi LI. törvény indokolását
2006. évi LI. törvényhez fűzött Indokolás I.3. pontját.
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
2017. évi XC. törvény indokolása
30/1992. (V. 26.) AB határozat
5/2009. BJE
6/2018. Büntető jogegységi határozat
64/1991. (XII. 17.) AB határozat
90. BK vélemény A pótmagánvádas eljárás gyakorlati tapasztalatai alapján felmerült egyes jogértelmezést igénylő kérdésekről
95/2008. (VII. 3.) AB határozat
A Gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezmény, New York, 1989. november 20.
Az ENSZ, az áldozatoknak nyújtandó igazságszolgáltatásról szóló Deklarációja, 1985.
Az Európa Tanács R (85) 11. sz. Ajánlása, R(2006) 8. sz. Ajánlása, az Európai Unió Tanácsának a sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB számú kerethatározata
BKv XIX. rész 1. c) pont
C-205/09 sz. ügy, a Bíróság határozata kelt 2010. október 21-én.

GONDOLATOK A BÜNTETŐELJÁRÁS EGYSZERŰSÍTÉSÉRŐL ÉS GYORSÍTÁSÁRÓL

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A büntetőeljárás gyorsítása és egyszerűsítése olyan igény, amely jogosan merül fel a társadalom, a jogalkotó és a jogalkalmazók oldalán. A büntetőeljárások elhúzódása, az ésszerű időn belül való elbírálás követelményének megsértése az Emberi Jogok Európai Bírósága elé kerülő magyar vonatkozású ügyek 10%-ában megjelenik panaszként.

A gyorsítás és egyszerűsítés azonban nem csak az eljárások tényleges elhúzódása miatt lehet jogalkotói cél. A rendes mederben zajló eljárások kapcsán is felmerülhet az igény az eljárás mielőbbi befejezésére olyan esetben, amikor minden feltétel adott a gyors döntéshozatalhoz, de az általános eljárási szabályok alkalmazásával az eljárás befejezése szükségszerűen időbe telik.

A kérdés ezért az, hogy meddig mehet el a jogalkotó az eljárás modernizálása, gyorsítása terén, hol vannak azok a határok, amelyek megálljt parancsolnak a korszerűsítési terveknek. Véleményem szerint a gyorsítási és egyszerűsítési ötletek jobbára a gyakorlat, majd a jogalkotás oldalán jelentkeznek, a büntetőeljárás elmélete pedig igyekszik lépést tartani ezekkel a változásokkal, vizsgálva, elemezve azokat. A büntetőeljárás elméleti művelői pedig hol kritikai megjegyzésekkel illetik az új szabályokat azok inkoherens rendelkezései, bizonytalan megfogalmazásai, a hagyományos megoldásoktól indokolatlanul elrugaszkodott elképzelései miatt, hol pedig támogatják a módosításokat, üdvözölve azok hozzájárulását a büntetőeljárás fejlődéséhez. Mostanában talán ezen utóbbi megjegyzésekből olvashatunk kevesebbet. De akárhogy is van, az elmélet dolga meghatározni a modernizációs törekvések határait, emlékeztetve a jogalkotót és a jogalkalmazókat azokra a minimum követelményekre, amelyeket semmilyen egyszerűsítési és gyorsítási igény sem hághat át.

Az alapelvek és a büntetőeljárást körülvevő garanciák fontosságát hangsúlyozták a bűnügyi tudományok nagyjai is. Finkey Ferenc, Balogh Jenő, Angyal Pál mind foglalkoztak a vegyes rendszerű büntetőeljárást meghatározó alapelvek vizsgálatával, vállalkozva azok felsorolására is. Így tettek a 20. század második felének neves büntetőeljárás jog professzorai, Móra Mihály, Király Tibor és Erdei Árpád is számos alkalommal. Vizsgálták a büntetőeljárás alapelveinek fogalmát, megkísérelték meghatározni azok listáját és esetleges rangsorát, a rendszeralkotó és a vezérelvek fogalmát, az alapelvek és más elvek viszonyát. Egyetértettek abban, hogy az alapelvek adják a büntetőeljárás áthághatatlan kereteit, ezért eltekinteni tőlük nem lehet. Megállapították, hogy az alapelvek listája igen hosszú, egyesek szerint ez az alapelvek értékének csökkenéséhez vezet, míg mások úgy vélték, szükségszerű minden alapelv nevesítése, sőt, újabbak befogadása is ahhoz, hogy a büntetőeljárás megfelelő keretek között működhessen.²⁰⁹

A modernizáció legfőbb – és gyakran nem szükségtelen – korlátját meglátásom szerint a büntetőeljárás hagyományos alapelvei és legfontosabb elvi tételei jelentik. Kétségtelen azonban, hogy a hagyományos alapelvek egy része, bármilyen fontosnak ítéljük is, a büntetőeljárás szabályozásának változásai folytán veszíthet erejéből. Erdei Árpád a dolgozataiban rendszeresen kiemelt több olyan alapelvet, amelynek tekintélyét az utóbbi évtizedek jogalkotás igencsak megtépázta. Ide tartozik például a közvetlenség elve és az anyagi igazság követelménye.²¹⁰ Egyértelmű az is, hogy a jogalkotó által folyamatosan elismert egyes értékek épp az alkalmazásukra törekvő társadalmi környezet miatt kerülnek nehéz helyzetbe, amikor olyan, korábban elképzelhetetlen körülmények között alkalmazzák őket, amelyekben az alapelv érvényesítése inkább visszaélészerű jogalkotás-

209 ERDEI ÁRPÁD: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 127-141.

210 ERDEI im. 219.

nak tűnik. Ez történik például a nyilvánosság elvével akkor, amikor a nagy nyilvánosság érdeklődését felkeltő tárgyalások eseményeit nem csupán a hagyományos értelemben vett nyilvánosság, hanem a sajtó tudósításainak köszönhetően akár a világsajtó és a világ közvéleménye is megismerheti és követheti.²¹¹

Az alapelvekkel kapcsolatos legfontosabb kérdés véleményem szerint az, hogy melyek azok a hagyományos, a büntetőeljárást régóta meghatározó, rendszeralkotó alapelvek, amelyek nem tűnnek kivételt, és amelyek semmilyen más igény érvényesítése érdekében sem korlátozhatók. Hogy mik azok a keretek, amelyek között az egyszerűsítés és gyorsítás megvalósítható.

A hazai büntetőeljárás szabályozását áttekintve megfigyelhető, hogy bizonyos aktuális érdekek érvényesítése, rosszabb esetben kiszolgálása érdekében a jogalkotó az elmúlt száz évben rendre hajlandó volt eltekinteni egyes alapelvek megfelelő érvényesítésétől. Ez a tendencia a hatályos törvényben is megjelenik.

A büntetőeljárás egyszerűsítésének és gyorsításának gondolata és igénye természetesen nem ördögtől való. A szakirodalomban uralkodó általános álláspont szerint a büntetőeljárásokhoz kapcsolódó költségek csökkentése, a bírósági ügyteher enyhítése, és különösen a büntetőeljárás ésszerű időn belül való elbírálására vonatkozó, hazai jogszabályokban és nemzetközi dokumentumokban is meghatározott követelménye valóban indokolják a büntetőeljárás szabályainak egyszerűsítését.²¹² Az ésszerű időn belül való elbírálás kötelezettsége megjelenik az Alaptörvényben, az Emberi Jogok Európai Egyezményében; az Alkotmánybíróság álláspontja szerint pedig alkotmányos követelmény az állami büntető igény megfelelő időn belüli érvényesítése és elbírálása.²¹³ Az Alkotmánybíróság arra is rámutatott, hogy

211 ERDEI im. 227.

212 KISS Anna: *A büntetőeljárás hatékonysága és gyorsításának lehetőségei*. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-buntetoeljaras-hatekonysaga-es-gyorsitasanak-lehetosegei/>

213 14/2004. (V. 7.) AB határozat, ABH 2004, 241., 254.

„a büntetőeljárás késedelme jelentősen megnehezíti a bűncselekmény elkövetésének és az elkövető kilétének bizonyítását, kedvezőtlen hatással van a sértett jogaira és érdekeire, továbbá arra a nemkívánatos következményre vezet, hogy időben igen távolra kerül egymástól a bűncselekmény elkövetése és a büntetés megállapítása”.²¹⁴ Kétségtelen továbbá, hogy a terhelt joga az eljárás mielőbbi befejezéséhez is méltánylást érdemel. Mindezekkel vitába szállni nem lehet.

És valójában nem is kell.

Az európai országok büntetőeljárást egyszerűsítő és gyorsító jogalkotására nagy hatással van az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának R. (87) 18. számú Ajánlása,²¹⁵ amely az európai országok figyelmébe ajánlja a büntetőeljárás gyorsításának és egyszerűsítésének lehetőségeit. Az egyszerűsítést két módon, a büntetőeljárás hagyományos menetének egyszerűsítésével, vagy a büntetőeljárásról való eltereléssel látja megvalósíthatónak.

Hazai büntetőeljárásunk szabályozásában mindkét esetkorre bőven volt példa az elmúlt évtizedek kodifikációs munkálatai során. A büntetőeljárásban megjelenő új jogintézmények mindegyikét megvizsgálták a büntetőeljárás művelői, némelyiket feloldozva, másokat fenntartásokkal elfogadva, és olyan elgondolások is felütöttek a fejüket, amelyek újra meg újra az érdeklődés előterébe kerülnek azért, mert a büntetőeljárás hagyományos szabályozásának határait feszegetik, sőt, időnként meg is sértik azt.

Ahogy említettem, a büntetőeljárás gyorsítására egyrészt az eljárás lerövidítésével, a hagyományos eljárás egyes elemeinek, szakaszainak háttérbe szorításával vállalkozhat a jogalkotó. Törvényszerű azonban, hogy ilyen esetben a büntetőeljárás lefolytatásához kapcsolódó alapelvek egy része, valamint a terhelt jogainak némelyike – akár a bírósági tárgyaláshoz való jog, akár a terhelt bizonyításhoz kapcsolódó jogainak köre – csorbát szenved vagy egyenesen ellehetetlenül.

²¹⁴ Uo.

²¹⁵ [http://www.europatanacs.hu/pdf/CmRec\(87\)18.pdf](http://www.europatanacs.hu/pdf/CmRec(87)18.pdf)

A magyar büntetőeljárás jog jó ideje ismeri az eljárás egyszerűsítésére szolgáló, jellemzően konszenzuális külön eljárásokat. A büntetőeljárás gyorsítására és egyszerűsítésére szolgáló külön eljárások egy része az Alkotmánybíróságot is megjárta. A testület a korábban említett határozatában foglalkozott a tárgyalás mellőzésével (amit ma büntetővégzésnek hívnak). A szabályozás szerint a bíróság írásban, a terhelt meghallgatása, tárgyalás tartása nélkül hozza meg határozatát, ami több alapelvet is sérthet: a terhelt tárgyaláshoz való jogát, a közvetlenség elvét, a szóbeliség elvét, sajátos jogorvoslati lehetőség érvényesül (nincs fellebbezés), és a terhelti beismerés körülményeit sem vizsgálja a bíróság. Ezzel együtt az Alkotmánybíróság elsősorban a tárgyalás tartásának lehetőségében látta a terhelti jogok érvényesülésének garanciáját és a hagyományostól eltérő eljárásrend ellenére, minden előnyének és hátrányának mérlegelésével megfelelőnek tartotta a szabályozást.²¹⁶

Döntést hozott a testület a távollévő terhelt elleni eljárás szabályaival kapcsolatban is. Megállapította, hogy „ahhoz, hogy az eljárás tisztességes minősége megmaradjon, továbbá a védelem jogának szükségképpen – a büntető igény érvényesítésének alkotmányos kötelezettsége által indokolt – korlátozása pedig arányos legyen, a terhelt távollétében történő eljárás szabályaiban a kivételesség és az átmenetiség követelményeinek kell érvényesülniük”²¹⁷, vagyis ezen elvárások mentén tartható jogszerűnek a büntetőeljárás hagyományos kereteitől való eltérés. Határozatában, amelynek előadó bírója Erdei Árpád volt, az AB nem találta megfelelőnek ezen külön eljárás szabályait a terhelt jogainak garantálásával összefüggésben, ezért a rendelkezések egy részét megsemmisítette. A későbbi törvényi szabályozás már az AB által megfogalmazott követelmények szerint alakult.

A korábbi lemondás a tárgyalásról és a bíróság elé állítás külön eljárások számos speciális szabálya sérti a terhelt jogait, ezzel együtt

216 14/2004. (V. 7.) AB határozat, ABH 2004, 241., 254.

217 Uo.

olyan előnyöket biztosíthat számára, és olyan időbeli nyereséggel járhat, amelyek kiegyenlíthetik az esetlegesen elszenvedett sérelmeket. A hatályos Be. ezeket a külön eljárásokat részben újrafogalmazta, részben új köntösbe öltöztette, de a lényeg nem változott: kényes egyensúlyt kell találni és tartani a gyorsításra szolgáló rendelkezések és a büntetőeljárás minimális követelményeinek megvalósulását biztosító alapelvek érvényesülése között.²¹⁸

Van jó néhány olyan rendelkezése a hatályos büntetőeljárási törvénynek, amely a büntetőeljárás dogmatikai kérdéseit, elméleti megfontolásait tekintve problémákat vet fel. Nem vitatom azt, hogy ezen kérdések elsősorban a büntetőeljárási jog elméletének művelői számára izgalmasak vagy felkavaróak, mégis úgy gondolom, hogy továbbra sem mehetünk el mellettük szó nélkül. Ezek nem újkeletű felvetések, többen kifejezték aggályaikat e megoldások kapcsán korábban is, mégis vissza-visszatérően felvetődik a kérdés, hogy hol vannak a büntetőeljárás gyorsításának határai. Példálózó jelleggel, előljáróban csupán három kérdéskört említek.

Az első a materiális és a formális igazság igényének összeütközése és ezzel összefüggésben a közvetlenség elvének eróziója az új törvényben.

A második kiemelt elméleti kérdés éppen ehhez kapcsolódik: a bíróság igazságszolgáltatási monopóliumához, a bűnösség megállapításának jogához és a jogkövetkezmények alkalmazásához. Ezek az aggályok az ügyész diszkrecionális jogkörébe tartozó egyszerűsítési és gyorsítási megoldásokat, elsősorban az opportunitás köntösében megjelenő lehetőségeket érintik. Az opportunitás szükségszerű része a büntetőeljárásnak és felvetődik a szankcionáló ügyész gondolata is.²¹⁹

A harmadik követelmény, amelynek jelenlegi szabályozását nem tudom szó nélkül hagyni, a nyilvánosság elve.

218 Vö. TARR Ágnes: *A büntetőeljárás egyszerűsítésének alkotmányjogi kérdései, különös tekintettel az úgynevezett külön eljárásokra*. Collectio iuridica Universitatis Debreceniensis. 5 (2005), 227-254

219 ERDEI im. 188.

Elfogadom, ha a felvetett aggályok a jogalkotó és a jogalkalmazók számára csekély relevanciával rendelkeznek, hiszen elméleti jellegű kérdésekről van szó. Ezzel együtt mégiscsak fontosak, hiszen ha az elmélet sem foglalkozik velük, ha nem fejezzük ki aggodalmunkat a büntetőeljárás hagyományos értékeinek eróziója, lassú elsorvadása miatt, akkor mi állja gátját a túlzó modernizációs törekvéseknek?

A gyorsításra és egyszerűsítésre irányuló erőfeszítések támogatása mellett a büntetőeljárás elméleti művelőinek feladata az, hogy utat mutassanak a jogalkotónak a büntetőeljárás alapértékeinek útvesztőjében annak érdekében, hogy büntetőeljárásunk modern, hatékony, de mégis biztos alapokon álló folyamat legyen.

2. A BÜNTETŐELJÁRÁS CÉLJA

A büntetőeljárás szerepe és helye a jogrendszerben már régóta a jogelmélet és a filozófiai vizsgálódás tárgya. A büntetőeljárás célját a korai koncepcióktól a modern értelmezésekig úgy értelmezték, mint az állami hatalom és az egyéni jogok közötti egyensúlyt, az igazságszolgáltatás biztosítását és a társadalmi rend fenntartását szolgáló mechanizmust.

A büntetőeljárás jogrendszeren belüli szerepe mélyen gyökerezik a jogelmélet hosszú hagyományában, amely a felvilágosodás kori gondolkodóktól, mint Beccaria, Kant és Bentham, egészen az olyan modern tudósokig, mint Packer és Dworkin terjed. Ezek a tudósok és filozófusok következetesen hangsúlyozták, hogy a büntetőeljárás az igazságszolgáltatás biztosításának, az egyéni jogok védelmének és a jogrendszer legitimitásának alapvető mechanizmusaként szolgál. Akár az utilitarizmus, akár a deontológiai etika²²⁰, akár a jogi pozitívizmus szemszögéből nézzük, a büntetőeljárást alapvető fontosságúnak ismerik el az állam hatalmának és az egyén jogainak kiegyensúlyozása szempontjából. A méltányosság, az átláthatóság és a jogállamiság biztosításában betöltött szerepe továbbra is központi szerepet játszik bármely igazságos jogrendszer működésében.

A tudósok és a jogfilozófusok a felvilágosodás kori gondolkodóktól következetesen azt vizsgálták, hogy a büntetőeljárás hogyan szolgál az igazságos jogrendszer gerincéként.

220 Lásd még: <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-deontological/>, <https://press.rebus.community/intro-to-phil-ethics/chapter/kantian-deontology/>

A felvilágosodás gondolata és a büntetőeljárás alapjai

A felvilágosodás kora, különösen a 18. század, kritikus fordulóponthoz jelentett a büntetőeljárás koncepciójának kialakításában. A mozgalom az észérveket, az egyéni jogokat és az államhatalom korlátozását hangsúlyozta, ami jelentős reformokhoz vezetett a büntető igazságszolgáltatás irányításában.

Cesare Beccaria olasz filozófus, e korszak egyik legbefolyásosabb alakja, a *Bűnökről és büntetésekről* (1764) című korszakalkotó művével alapvetően alakította a modern büntetőeljárást. Beccaria a korabeli önkényes és gyakran brutális gyakorlat ellen érvelt, és a büntető igazságszolgáltatás racionális és szisztematikus megközelítése mellett érvelt. Úgy vélte, hogy a büntetőeljárásnak a zsarnokság és az igazságtalanság elleni biztosítékként kell szolgálnia, biztosítva, hogy az állam büntetőhatalmát tisztességesen és humánusan gyakorolja.

Beccaria jogelmélete azon az elven gyökerezett, hogy a törvények a társadalmi rend fenntartására léteznek, és hogy a büntetés elsődleges célja az elrettentés, nem pedig a megtorlás. Ahhoz, hogy ez a rendszer igazságosan működjön, a bűnösség megállapítására és a büntetés kiszabására szolgáló eljárásoknak átláthatónak, igazságosnak és korrupciótól mentesnek kell lenniük. Híres érvelése szerint nem a büntetés szigora, hanem a büntetés bizonyossága az, ami a leghatékonyabban visszatartja a bűnözéstől. Ez a gondolat hangsúlyozta a gyors és tisztességes tárgyalások szükségességét, ahol a vádlott számíthat a törvény következetes és kiszámítható alkalmazására. Beccaria ragaszkodása a gyors eljáráshoz való joghoz és a titkos eljárások eltörléséhez megalapozta számos olyan eljárási biztosítékot, amelyeket ma a modern büntető igazságszolgáltatási rendszerekben alapvetőnek tartanak.²²¹

221 STIPTA István: Casare Beccaria és kora. In: *250 éves a Dei delitti e delle pene. Tanulmányok Cesare Beccariáról*. Szerk. Tóth J. Zoltán. KRE ÁJK, Budapest, 2015 28.

A büntetőeljárás elméleti fejlődése

A Beccaria által lefektetett elméleti alapokat a későbbi filozófusok és jogtudósok továbbfejlesztették, akik azt az elképzelést, hogy a büntetőeljárás nemcsak az igazságszolgáltatás, hanem magának a jogrendszernek a legitimitása szempontjából is alapvető fontosságú.

Immanuel Kant német filozófus a jog és az igazságszolgáltatás erkölcsi dimenziójának hangsúlyozásával járult hozzá ehhez a vitához. *Az erkölcs metafizikája* (1797) című művében Kant amellett érvelt, hogy a büntetőeljárásra azért van szükség, hogy az igazságszolgáltatás ne csak megtörténjen, hanem láthatóan meg is történjen. Azt állította, hogy az eljárásnak, amelynek során egy személyt elítélnék és megbüntetnek, nyilvánosnak, igazságosnak és pártatlannak kell lennie, mivel ezek az elemek döntő fontosságúak az egyének autonómiájának és méltóságának tiszteletben tartásához. Kant számára a büntetőeljárás az az eszköz, amellyel az állam bizonyítja az igazságosság és a jogállamiság iránti elkötelezettségét, és ezáltal fenntartja erkölcsi tekintélyét.

Hasonlóképpen Jeremy Bentham angol filozófus és jogelméletíró is a büntetőeljárás utilitarista szempontjaira helyezte a hangsúlyt. Bentham *Bevezetés az erkölcsök és a törvényhozás elveibe* (1789) című művében hangsúlyozta, hogy a büntetőjog és a büntetőeljárás célja a társadalmi boldogság maximalizálása a károk megelőzésével. Olyan jogi reformokat szorgalmazott, amelyek hatékonyabbá és kevésbé önkényessé tennék a büntető igazságszolgáltatási rendszert. Bentham bírálta az eljárási bonyolultságot, amely gyakran akadályozta az igazságszolgáltatást, és amellett érvelt, hogy a büntetőeljárásnak világosnak és hozzáférhetőnek kell lennie, és úgy kell kialakítania, hogy megakadályozza az ártatlanok téves elítélését. Bentham számára a büntetőeljárás hatékonysága azon mérhető, hogy képes-e a legnagyobb jót szolgálni, ami a társadalom védelme és az egyéni jogok védelme közötti egyensúlyt igényelte.²²²

222 https://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html?chapter_num=1#book-reader

A büntetőeljárás szerepe a modern jogelméletben

A modern jogelméletben a büntetőeljárás szerepe tovább finomodott, egyre nagyobb hangsúlyt fektetve az eljárási méltányosság és az anyagi igazságosság közötti kölcsönhatásra. A jogtudósok továbbra is azt vizsgálták, hogy a büntetőeljárás hogyan működik az állam, a vádlott és a társadalom egymással versengő érdekeinek kiegyensúlyozásában.

Herbert L. Packer bevezette a „megfelelő eljárás modelljének” és a „bűnözés-ellenőrzési modellnek” a gondolatát, mint a büntetőeljárás két egymással versengő paradigmáját. A Due Process modell az egyéni jogok védelmének fontosságát hangsúlyozza, valamint annak biztosítását, hogy a büntetőjogi eljárások igazságosak, megfontoltak és a megállapított jogi normáknak megfelelően zajlanak. Packer szerint ez a modell a büntetőeljárást az államhatalom alapvető ellenőrzésének tekinti, biztosítva a vádlottak jogainak védelmét, még a hatékonyság rovására is.²²³

Másfelől a bűnözés-ellenőrzési modell a bűnözők hatékony felderítését, üldözését és büntetését helyezi előtérbe. A büntetőeljárást a közrend fenntartásának és a társadalom bűnözéstől való védelmének eszközének tekinti, és gyakran támogatja az egyszerűsített eljárásokat a gyors és hatékony igazságszolgáltatás biztosítása érdekében. Bár ez a két modell eltérő prioritásokat tükröz, Packer megjegyezte, hogy egy működőképes büntető igazságszolgáltatási rendszernek egyensúlyt kell teremtenie a hatékonyság és az egyéni jogok védelmének szükségessége között, és ez a feszültség ma is központi szerepet játszik a büntetőeljárásról folytatott vitákban.

Ronald Dworkin jogfilozófus, aki a jog és az erkölcs témakörében végzett munkájáról ismert, szintén hozzájárult a büntetőeljárás megértéséhez a *Law's Empire* (1986) című könyvében. Dworkin hangsúlyozta, hogy a jogi eljárásoknak összhangban kell lenniük az

223 PACKER, Herbert L.: *The limits of the criminal sanction*. Stanford, 1968. 149-173.

igazságosság és az egyenlőség elveivel. Úgy érvelt, hogy a büntetőeljárás döntő szerepet játszik annak biztosításában, hogy a jogot igazságosan és következetesen alkalmazzák, és ez tükrözi azt az elkötelezettséget, hogy minden egyénnel egyenlő bánásmódot és tiszteletet kell tanúsítani. Dworkin számára a büntetőjog legitimitása nemcsak az anyagi jogi szabályoktól függ, hanem azon eljárások méltányosságától is, amelyek révén e szabályokat érvényesítik.²²⁴

224 DWORKIN, Ronald: *Law's Empire*. Harvard University Press, 1986. 87-113.

3. HATÁROK – A BÜNTETŐELJÁRÁS HAGYOMÁNYOS KERETEI

Az 1789-es francia forradalom a büntető igazságszolgáltatás történetében meghatározó pillanat volt, amely számos olyan alapelvet megalapozott, amelyek a modern büntetőeljárás alapjait képezik. A forradalom az Ancien Régime önkényes és gyakran elnyomó jogrendszerének felszámolására törekedett, és a szabadság, az egyenlőség és az igazságosság eszméin alapuló keretrendszerrel váltotta fel. A büntetőeljárás alapvető normái, amelyek ebben az időszakban születtek, nemcsak korukban voltak forradalmiak, hanem a jogrendszerek fejlődésére világszerte gyakorolt tartós hatásuk miatt is.

3.1 *Az 1789-ben létrehozott büntetőeljárási alapnormák*

A francia forradalom idején végrehajtott büntetőeljárási reformokat az 1789-es Emberi és polgári jogok nyilatkozata (*Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*)²²⁵ rögzítette, amely ma is a francia alkotmányjog egyik alapköve. Számos olyan kulcsfontosságú alapelvet állapítottak meg, amelyek a modern, vegyes rendszerű büntetőeljárás alapelveivé váltak:

1. *Az ártatlanság vélelme.* Az egyik legjelentősebb újítás az ártatlanság vélelmének hangsúlyozása volt, amelyet a nyilatkozat 9. cikke fogalmazott meg. Ez az elv szerint minden személyt ártatlannak kell tekinteni mindaddig, amíg bűnössége be nem bizonyosodik, a bizonyítás terhét a vádra hárítva. Ez radikális eltérést jelentett az inkvizitórius eljárásban jellemző korábbi gyakorlattól, ahol

225 Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát lásd itt: <https://mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm>

gyakran a vádlottnak kellett bizonyítania ártatlanságát.

2. *Az önkényes fogvatartás tilalma.* A Nyilatkozat 7. cikke tiltja az önkényes fogvatartást, kimondva, hogy senkit sem lehet megvádolni, letartóztatni vagy bebörtönözni, kivéve a törvény által meghatározott esetekben és az abban előírt eljárásoknak megfelelően. Ez válasz volt az Ancien Régime alatt széles körben elterjedt *lettres de cachet*²²⁶ használatára, amely lehetővé tette a tárgyalás nélküli bebörtönzést.
3. *A védelemhez és jogi képviselethez való jog.* A forradalom elismerte a védelemhez való jog fontosságát, beleértve a jogi képviselethez való jogot is. Ennek célja annak biztosítása volt, hogy a vádlott hatékony védelmet kapjon, elsősorban az államhatalommal és az azt képviselő vádlóval szemben.
4. *A büntetőeljárás bírósági szakaszának nyilvánossága.* Egy másik fontos reform volt a nyilvános tárgyalások bevezetése, amelynek célja az volt, hogy biztosítsa az igazságszolgáltatás átláthatóságát. A tárgyalások nyilvánosságának biztosításával a forradalmárok olyan rendszert kívántak létrehozni, amely elszámoltatható a nép felé, és mentes az addig jellemző titkolózástól.
5. *A visszaható hatályú jogalkotás tilalma, nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege.* A Nyilatkozat azt az elvet is lefektette, hogy senkit sem lehet olyan törvény alapján büntetni, amely nem volt hatályban az állítólagos bűncselekmény elkövetésekor (8. cikk). Ez az elv az egyének védelmét szolgálta a törvények visszamenőleges hatályú alkalmazásával szemben, biztosítva a jogrendszer igazságos és kiszámítható működését.

3.2 A büntetőeljárás újonnan megfogalmazott alapértékei

A francia forradalom idején meghatározott normákat széles körben a büntetőeljárás hagyományos kereteinek tekintjük. Ezek az elvek,

²²⁶ <https://www.britannica.com/topic/lettre-de-cachet>

különösen az ártatlanság védelme, a tisztességes eljáráshoz való jog és az önkényes fogvatartással szembeni védelem világszerte a büntető igazságszolgáltatási rendszerek alapelemeivé váltak. Ezek az elvek számos nemzetközi emberi jogi instrumentumban, többek között az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában (1948) és az Emberi Jogok Európai Egyezményében (1950) is szerepelnek.

E normák mai relevanciája és megsértése

Noha ezeket az alapelveket a jogállamiság alapjainak tekintjük, alkalmazásuk a modern jogrendszerekben sem mentes a kihívásoktól. A gyakorlatban ezek az elvek veszélybe kerülhetnek, különösen olyan helyzetekben, amikor az államok a biztonságot vagy a hatékonyságot helyezik előtérbe az egyéni jogokkal szemben.

A globális „terrorizmus elleni háború” például jelentős vitákhoz vezetett a biztonság és a vádlottak jogai közötti egyensúlyról. Egyes esetekben az államok olyan intézkedéseket vezettek be, mint a tárgyalás nélküli, hosszabb ideig tartó fogva tartás, katonai bíróságok és a jogi képviselő korlátozása, amelyeket az 1789-ben lefektetett elvek megsértéseként értékelhetünk. A Guantánamói öböl Amerikai Egyesült Államok általi fogvatartási létesítményként való használata az egyik kiemelkedő példa arra, hogy ezeket a hagyományos normákat időről-időre zárójelbe teszik más, fontosabbnak minősített érdek érvényesítése miatt.²²⁷

Ezen túlmenően a büntetőeljárások felgyorsítása és egyszerűsítése, amint azt korábban tárgyaltuk, néha a materiális igazságról az eljárási igazságra való áttéréshez vezethet, ami potenciálisan veszélyezteti a tárgyalások tisztességességét és alaposságát. A hatékonyság és az igazságosság közötti feszültség állandó probléma a napjaink büntetőeljárási jogában.

227 Larry MAY: *Magna Carta, the Interstices of Procedure, and Guantanamo*, 42 Case W. Res. J. Int'l L. 91 (2009) <https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol42/iss1/4> 93.

Az előzőekben említett, a francia forradalom által kimunkált alapelveket azonban általában az igazságszolgáltatás végső mércéjének tekintik, és az ezektől való bármilyen eltérés vizsgálat és vita tárgyát képezi. Nemzetközi szervezetek, például az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata alakítása során gyakran foglalkozik azzal, hogy a nemzeti jogrendszerek betartják-e ezeket az alapelveket, és a jogsértések jelentős jogi és politikai következményekkel járhatnak.

Az 1789-es francia forradalom során létrehozott büntetőeljárási alapnormák – az ártatlanság védelme, a tisztességes eljáráshoz való jog, az önkényes fogva tartás elleni védelem, a védelemhez való jog, a tárgyalások nyilvánossága és az utólagos törvények tilalma – a modern jogrendszerek alapját képezik. Ezek az elvek a jogállamiságot meghatározó hagyományos keretökké váltak, és biztosítják a büntető igazságszolgáltatási eljárás tisztességességét és integritását.

Miközben ezeket az alapvetéseket nagyrészt az igazságszolgáltatás végső mércéjeként tekintjük, napjaink kihívásai – például a nemzetbiztonsági aggályok és az eljárási hatékonyság iránti igény – olyan helyzetekhez vezethetnek, amelyekben ezek az elvek próbára kerülnek, vagy akár háttérbe is szorulhatnak. Mindazonáltal mégis kritikus hivatkozási pontként szolgálnak mind a nemzeti, mind a nemzetközi jogi kontextusban, biztosítva, hogy az igazságszolgáltatás az egyéni jogok védelmén és a jogállamiságon alapuljon.

3.3 *A büntetőeljárás alapelvei*

Napjainkban elsősorban az alább felsorolt alapelveket tekintjük a büntetőeljárási rendszerünk legfontosabb, meghatározó normáinak.

Legalitás: a törvényesség elve, a hatóságoknak törvény adta joga és kötelessége a büntetőeljárás megindítása és lefolytatása valamennyi bűncselekmény esetén.

Officialitás: az eljárást a hatóságok hivatalból kötelesek megindítani, nem kell várniuk semmilyen más körülmény teljesülésére, más szerv

eljárására, személy bejelentésére. Kivételt jelentenek azok az esetek, amikor a törvény feltételhez köti a büntetőeljárás megindítását: ha a feltétel nem teljesül, a hatóság a bűncselekmény elkövetésének gyanúja esetén sem indíthat eljárást (pl. magánindítványra üldözendő bűncselekmények).

Opportunitás: célszerűség; a mérlegelés joga; a fenti két elvben foglaltak ellenére is előfordulhat, hogy a törvény lehetőséget biztosít az eljárás mellőzésére (pl. fedett nyomozó esetén, vagy ha kisebb bűncselekmények eltörpülnek az ügyben szereplő nagy horderejű bűncselekményektől és üldözésük nem célszerű).

[Az opportunitás kivétel a legalitás elve alól, míg az officialitás érvényesülését – a fentieknek megfelelően, többek között – a magánindítvány intézménye akadályozhatja.]

A tisztességes eljárás elve: gyűjtőfogalom, nem definiálható egy mondatban. Az eljárás *minőségét* jelzi, azt, hogy akkor tisztességes az eljárás, ha valamennyi alapelvet és garanciát érvényesítettek a felelősség vizsgálata folyamán. Ráadásul nem csak arról van szó, hogy az eljárási törvényben és egyéb jogszabályokban garantálni kell ezeket az alapvető értékeket, hanem a gyakorlatban ténylegesen érvényesíteni kell, valamint érvényesíthetővé kell tenni valamennyit. Valamennyi, a büntetőeljárással összefüggésben tárgyalt alapelv a tisztességes eljárás részét képezi, és bármely sérelme esetén megállapítható a tisztességes eljárás elvének sérelme. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye deklarálja, az Emberi Jogok Európai Bírósága gazdag és következetes joggyakorlatában fejti ki a tisztességes eljárás elvének lényegét. A magyar jogforrások közül elsőként az Alaptörvény rögzítette a tisztességes eljárás követelményét, korábban nem jelent meg *expressis verbis* egyik magyar jogszabályban sem. Egyik lényeges eleme – amely ugyancsak a Bíróság gyakorlatában nyert valós értelmet – a fegyverek egyenlőségének elve, mely szerint a szemben álló felek (a vád és a védelem) a tárgyalási szakaszban hasonló jellegű (nem azonos!) jogokkal rendelkeznek, ami hozzásegíti őket ahhoz,

hogy saját pozíciójukat, érdekeit a lehető legteljesebben tudják képviselni. Az elnevezés a régi idők klasszikus, szabályok közé szorított, tisztességes párbajaira utal.

Nyilvánosság: tárgyalási alapelv, vagyis a büntetőeljárás vádemelést követő szakaszában érvényesül. A bírósági tárgyalás – főszabály szerint – nyilvánosan zajlik, vagyis bárki bemehet a tárgyalóterembe és figyelemmel kísérheti az eseményeket. Fontos a terhelt szempontjából, mert a társadalom ellenőrizi jogai érvényesülését és megóvjaa a bírói önkénytől; ugyancsak fontos a bíróság szempontjából, mert a jelenlévők igazolják, hogy nem önkényesen, hanem a szabályok szerint eljárva folytatta az eljárást. A nyilvánosság kizárására csak néhány esetben ad lehetőséget a törvény. A szabályok betartása mindenképpen fontos, mert a nyilvánosság ok nélküli kizárását a törvény szankcionálja.

Szöbeliség: tárgyalási alapelv; a tárgyalás szóban folyik, a bizonyítási cselekményeket szóban végzik, a vallomásokat szóban veszik fel, és az iratok, jegyzőkönyvek is felolvasás útján válnak a tárgyalás anyagává.

Közvetlenség: tárgyalási alapelv; a bíróság közvetlenül, saját érzékszerveivel észleli a bizonyítékokat, melyekre később a határozatát alapozza. A törvény csak néhány kivételt enged a közvetlenség elve alól: bizonyos esetekben a kiküldött bíró vagy a megkeresett bíróság által felvett bizonyítékokat is fel lehet használni, bár azok ily módon „közvetetten” jutnak az eljáró bíróság tudomására.

Pártatlanság, függetlenség: a bíróság független szervezet, a bíró nem utasítható, csak a törvényeknek van alárendelve. Csak így lehet biztosítani az ítékezés pártatlanságát. A pártatlanság, elfogulatlanság egyébként a hatóságok működésével összefüggésben alapkövetelmény, a kizárási szabályok éppen ezek biztosítását igyekeznek elősegíteni.

Az eljárási feladatok megoszlása: a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés elkülönül. Az egyes hatóságok és a bíróság nem járhatnak el egymás jogkörében. Erre minden esetben figyelmet kell fordítani és minden körülmények között érvényt kell szerezni ezen

alapelvnek. A törvény szabályai meghatározzák egyes szervek hatáskörét és eljárási jogosultságait, melyek határait nem szabad túllépni. (Előfordulhat azonban, hogy maga a törvény ad eljárási lehetőséget olyan kérdésben, mely nem feltétlenül az adott szerv feladatkörébe tartozik. Régebben, például, a törvény kötelezte a bíróságot arra, hogy ha úgy látta, vádkiterjesztésre lenne szükség, arra felhívja az ügyész figyelmét. Az Alkotmánybíróság a rendelkezés vizsgálata során megállapította, hogy a szabályozás folytán a bíróság részben átveszi az ügyész szerepét, amikor a vádkiterjesztés szükségességére figyelmezteti, ezzel pedig átvándorol egy olyan terepre, mely az eljárási feladatok megoszlásának elve szerint nem az ő jogkörébe tartozik. [14/2002. (III. 20.) AB határozat] A bíróság feladata az igazságszolgáltatás, a váddal az ügyész rendelkezik, ezért a vádkiterjesztés is az ő jogköre, az pedig, hogy ezt esetleg elmulasztja, az ő kockázata.)

Az ártatlanság véelme: a törvény szerint senkit nem lehet bűnösnek tekinteni mindaddig, míg bűnösségét jogerős bírói ítélet meg nem állapította. Ezen alapelv a terhelt helyzetét könnyíti, eljárási jogi helyzetét meghatározza. Ha van is belső meggyőződés, vélemény a felelőssége felől, az elmarasztaló határozat megszületéséig nem lehet olyan következményekkel sújtani, melyeket a jog a bűnösséghez kapcsol. A lényege is ebben áll: a terheltet nem *kezelhetik* bűnösnek mindaddig, míg bűnössége be nem bizonyosodott és azt a bíróság jogerős ítéletében ki nem mondta. A „*nem bűnösneként kezelés*” érvényre juttatását számos törvényi rendelkezés részletezi (pl. az előzetes letartóztatásban lévőket az elítéltektől külön kell elhelyezni, saját ruhájukat hordhatják, jogaikat csak a kényszerintézkedés céljainak elérése érdekében szabad korlátozni, stb.). Érdekesség, hogy jogtechnikai szempontból az ártatlanság véelme nem vélelem, mert nem felel meg a törvényi véelmekkel szemben támasztott követelményeknek, hanem inkább ideiglenes igazságnak tekinthető.

Önvádra kötelezés tilalma: senki sem lehet arra kötelezni, hogy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson, saját helyzetét megnehe-

zítse. Általános követelmény, nem csak a terhelt vonatkozásában alkalmazható. A törvény egyes részletszabályai ennek érvényesülését szolgálják (pl. a terhelt és a tanú megtagadhatja a vallomástételt).

In dubio pro reo: a kétségtelenül nem bizonyított tény nem értelmezhető a terhelt terhére. Megfelelő, kétséget kizáró bizonyítottság hiányában az alapos gyanú és egyéb belső meggyőződés ellenére is fel kell menteni a terheltet. A bizonyítási teher a vádlót (többnyire az ügyészt) terheli, ő köteles előadni azokat a terhelő és mentő körülményeket, melyek gondos mérlegelésével a bíróság végül kialakíthatja álláspontját a terhelt bűnösségével kapcsolatban. A bizonyítás esetleges sikertelensége a vádló kockázata, a bíró az elé tárt bizonyítékok alapján dönt.

A védelem joga: a terheltnek a kezdetektől – a gyanú közlésének pillanatától – jog van saját védelméről gondoskodni, a helyzetét könnyítő körülményeket összegyűjteni és a hatóság elé tárni. Saját maga is elláthatja védelmét, illetve védőt alkalmazhat (néhány esetben ez kötelező), ha pedig nincs rá pénze, védő kirendelését kérheti.

Jogorvoslathoz való jog: az érintettek a hatóság és a bíróság döntéseinek felülvizsgálatát kérhetik a döntést hozó szervtől eltérő, általában magasabb szintű fórumtól. A jogorvoslati rendszer meghatározása a nemzeti jogalkotó feladata, a nemzetközi emberi jogi egyezmények csak a rendszer alapvető követelményeit fektetik le: a jogorvoslati rendszer tisztességes, élő, működő és a jogosultak számára elérhető legyen.

Az anyanyelv használatának elve: a büntetőeljárás nyelve a magyar, de senkit nem érhet hátrány azért, ha a magyar nyelvet nem ismeri. Nemzetközi szerződéses kötelezettségeinkkel is összhangban a törvény jogot biztosít az érintetteknek anyanyelvük, regionális vagy kisebbségi nyelvük, vagy az általuk ismertként megjelölt más nyelv használatára.

4. GYORSÍTÁS VAGY EGYSZERŰSÍTÉS?

A büntetőeljárás „gyorsítása” és „egyszerűsítése” kifejezések, bár összefüggnek egymással, különböző jelentéstartalmakkal bírnak, és a büntető igazságszolgáltatási folyamat különböző aspektusait érintik. Mindkét fogalom célja a jogrendszer hatékonyságának és eredményességének javítása, de ezt különböző mechanizmusokon keresztül és különböző célokat szem előtt tartva teszik. Ezeknek a különbségeknek a megértése kulcsfontosságú annak megítéléséhez, hogy az egyes megközelítések hogyan járulhatnak hozzá egy igazságosabb és működőképesebb büntető igazságszolgáltatási rendszerhez.

4.1 A büntetőeljárás felgyorsítása

A büntetőeljárás felgyorsítása elsősorban a büntetőeljárás különböző szakaszainak mielőbbi befejezésére összpontosít. Ennek hátterében az áll, hogy vissza kell szorítani az eljárások elhúzódását, lerövidíteni a tárgyalások időtartamát, és biztosítani kell, hogy az ügyek ésszerű időn belül lezáruljanak. A gyorsítás központi kérdése az idő: annak eldöntése, milyen gyorsan lehet igazságot szolgáltatni az igazságosság és tisztességesség feláldozása nélkül.

A gyorsítás igénye mögött álló egyik érv az a felfogás, hogy a késleltetett igazságszolgáltatás megtagadott igazságszolgáltatás.²²⁸ A büntetőügyek hosszú elhúzódása súlyos következményekkel járhat, beleértve a vádlottak hosszan tartó előzetes letartóztatását, a sértettek bizonytalanságának elhúzódó időszakát, valamint az igazságszolgáltatási rendszerbe vetett közbizalom általános csökkenését. A gyorsítás célja,

228 Justice delayed is justice denied. ŞIRIN, Tolga: Producing Legal History. 2019. Verfassungsblog: *On Matters Constitutional*. doi:10.17176/20190614-165845-0

hogy ezeket a problémákat az ügyek feldolgozásának ésszerűsítését, a szigorúbb határidők betartását és az eljárási szűk keresztmetszetek csökkentését célzó intézkedések végrehajtásával kezelje.

A gyorsításnak azonban gondosan kiegyensúlyozottnak kell lennie, hogy ne sérüljön az igazságszolgáltatás minősége. Az eljárás felgyorsítása nem mehet az alapos nyomozás, a tisztességes eljáráshoz való jog vagy a bizonyítékok gondos mérlegelésének rovására. A büntetőeljárás felgyorsításának kihívása az egyensúly fenntartásában rejlik, annak biztosításában, hogy az ügyek ugyan gyorsabban haladjanak, de az igazságszolgáltatás legfontosabbnak tartott alapelvei továbbra is érvényesüljenek.

4.2 *A büntetőeljárás egyszerűsítése*

Ezzel szemben a büntetőeljárás egyszerűsítése az eljárás bonyolultságának csökkentésére és hozzáférhetőbbé tételére irányul. Az egyszerűsítés magában foglalja az eljárási nehézségek, a technikai részletek és a formalitások csökkentését, amelyek bonyolíthatják a büntetőeljárásokat. Célja, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszert minden résztvevő – beleértve a vádlottakat, a sértetteket és az egyéb résztvevőket – számára érthetőbbé és áttekinthetőbbé tegye.

Az eljárások egyszerűsítésével a jogrendszer felhasználóbaráttá és hozzáférhetőbbé válik, csökkentve az eljárási hibák kockázatát, és megkönnyítve a felek számára az eljárásban való részvételt. Az egyszerűsítés olyan intézkedéseket foglalhat magában, mint a jogi nyelvezet egyszerűsítése, az eljárási lépések számának csökkentése és a bírósági eljárások racionalizálása. A gyorsítással ellentétben, amely elsősorban az idővel foglalkozik, az egyszerűsítés az egyértelműségre, a hozzáférhetőségre és a szükségtelen eljárási akadályok megszüntetésére összpontosít.

4.3 *A gyorsítás és az egyszerűsítés közötti legfontosabb különbségek*

Bár mind a gyorsítás, mind az egyszerűsítés célja a büntetőeljárások hatékonyságának javítása, ezt különböző megközelítésekkel és eltérő célokkal teszik. A két fogalom azonban nem kezelhető egymástól elkülönítve, mert együttesen teszik lehetővé a büntetőeljárások modernizálását.

Az időre való összpontosítás a bonyolultsággal szemben: A gyorsítás a büntetőügyek megoldásához szükséges idő csökkentésével foglalkozik, a határidők betartására, a tárgyalások felgyorsítására és a késedelmek minimalizálására koncentrálva. Az egyszerűsítés ezzel szemben magának az eljárásnak a bonyolultságát igyekszik csökkenteni, egyszerűbbé és téve a folyamatot.

Az igazságszolgáltatási rendszerre gyakorolt hatás: A gyorsítás hatása elsősorban az ügyek megoldásának gyorsaságában mutatkozik meg. Egy sikeresen felgyorsított büntetőeljárási rendszerben rövidebb lesz a tárgyalások időtartama, gyorsabbak lesznek a megoldások és alacsonyabb lesz az elhúzódó ügyek száma. Ezzel szemben az egyszerűsítés hatása abban mutatkozik meg, hogy a résztvevők könnyebben eligazodnak a rendszerben, csökken az eljárási hibák száma, és a laikusok számára is elérhetővé válik az igazságszolgáltatás.

Potenciális kockázatok: A gyorsítás magában hordozza az ügyek felszínes kezelésének kockázatát, és potenciálisan veszélyezteti a büntetőeljárás tisztességességét és alaposságát. Kellően gondos eljárás hiányában ez olyan helyzetekhez vezethet, amikor az ügyeket túl gyorsan, a bizonyítékok megfelelő felderítése és értékelése, vagy a vádlott jogainak megfelelő érvényesítése nélkül fejezik be. Az egyszerűsítés, bár általában véve pozitívan hat a rendszer hozzáférhetőbbé tételére, potenciálisan túlságosan leegyszerűsítheti az összetett jogi kérdéseket, ami fontos biztosítékok és védelem elvesztéséhez vezethet, ha nem átgondoltan hajtják végre.

4. GYORSÍTÁS VAGY EGYSZERŰSÍTÉS?

Kiegészítő jelleg: Különbségeik ellenére a gyorsítás és az egyszerűsítés nem zárják ki egymást. Valójában kiegészíthetik egymást. Az egyszerűsített eljárás természetesen gyorsuláshoz vezethet, mivel egy egyszerűbb folyamatot könnyebb kezelni, és ez kevésbé vezet elhúzódozó eljárásokhoz. Hasonlóképpen, egy felgyorsított folyamat is profitálhat az egyszerűsítésből, mivel a bonyolultság csökkentése segíthet a szoros határidők betartásában és a késedelmeket okozó eljárási hibák elkerülésében.

A büntetőeljárás gyorsítása és egyszerűsítése a jogi reform tágabb összefüggésében különböző, de egymással összefüggő fogalmak. Míg a gyorsítás az ügyek megoldásának felgyorsítására összpontosít a késedelmek elkerülése és az időben történő igazságszolgáltatás biztosítása érdekében, addig az egyszerűsítés célja, hogy a büntetőeljárást hozzáférhetőbbé, kevésbé bonyolulttá és könnyebben érthetővé tegye. Mindkettő alapvető fontosságú a hatékony és igazságos büntető igazságszolgáltatási rendszer megteremtéséhez, de a probléma különböző aspektusait érintik, és eltérő megközelítést igényelnek. A kihívás végső soron abban rejlik, hogy megtaláljuk a megfelelő egyensúlyt e két cél között, biztosítva, hogy a hatékonyságra való törekvés ne ássa alá az igazságszolgáltatás alapelveit.

5. EGYSZERŰSÍTÉS

A büntetőeljárás egyszerűsítése tehát azt a folyamatot jelenti, amelynek során a büntetőeljárásokat szabályozó jogi lépéseket, szabályokat és eljárásokat kevésbé bonyolulttá és egyszerűbbé teszik. Az egyszerűsítés nem pusztán az eljárási lépések számának csökkentését jelenti, hanem az egyértelműség fokozására, a technikai részletek csökkentésére és az igazságszolgáltatást bonyolító felesleges formalitások kiküszöbölésére is törekszik.

Az egyszerűsítés szükségessége

A büntetőeljárás egyszerűsítésének egyik fő célja a büntetőeljárás növekvő összetettségének kezelése. Az idők során, ahogy a jogszabályok fejlődtek és a társadalmak egyre kifinomultabbá váltak, a büntetőeljárások gyakran bonyolult szabályok, számos alaki követelmény és merev formaságok miatt váltak nehezkessé. Miközben ezek az eljárások a vádlott jogainak védelmét és a tisztességességet is hivatottak biztosítani, késedelmekhez, bizonytalansághoz és az igazságszolgáltatás hozzáférhetetlenségének vagy túlzott bürokratizmusának kialakulásához is vezethetnek.

Számos jogrendszerben a különleges formanyomtatványok, a pontos nyelvezet és a részletes eljárási szabályok betartásának követelménye azt eredményezheti, hogy az indítványokat és kérelmeket kisebb hibák miatt elutasítják vagy hiánypótlásra kötelezik az érintettet. Az ilyen eredmények megghiúsíthatják az igazságszolgáltatásra való törekvést, és alááshatják a közvélemény jogrendszerbe vetett bizalmát. Az egyszerűsítés célja, hogy csökkentse ezeket az akadályokat azáltal, hogy az eljárásokat ésszerűsíti, átláthatóbbá és könnyebben áttekin-

hetővé teszi, és az eljárási formaságok helyett az igazságszolgáltatás lényegére összpontosít.

Az egyszerűsítés módszerei

A büntetőeljárások egyszerűsítése többféle módszerrel is megvalósítható, amelyek mindegyike sajátos hatással van a jogi folyamatra és annak résztvevőire.

Az egyik gyakori megközelítés a szükségtelen késedelmeket vagy nehézségeket okozó eljárási formaságok csökkentése. Ez magában foglalhatja a jogi dokumentumokban használt nyelvezet egyszerűsítését, a tárgyalás előtti és a bírósági eljárásokban szükséges lépések számának csökkentését, valamint az ügyek kezelésének rugalmasabbá tételét. A jogalkotó felelőssége a büntetőeljárási szabályok alkalmazásának nyomon követése, modernizálása annak érdekében, hogy hatékonyabbá tegyék az eljárást, figyelmet fordítva az arányosság és az egyszerűség érvényesülésére. Ezek a szabályok arra ösztönzik a bírókat, hogy aktívan kezeljék az ügyeket, és kerüljék a felesleges eljárási lépéseket, ezáltal felgyorsítva az igazságszolgáltatást.

Az egyszerűsítés másik fontos módszere a jogszabályok egységesítése és a széttagolt eljárások egységesítése. Sok országban a büntetőeljárási jogszabályok töredezetten fejlődtek, ami a jogszabályok, rendeletek és az ítélkezési gyakorlat bonyolult hálóját eredményezte, amelyben nehéz lehet eligazodni. Az egyszerűsítés magában foglalhatja a különböző jogforrások egységes, koherens, könnyebben érthető és alkalmazható kódexbe történő összevonását.²²⁹

229 A magyar jogi szabályozás évszázadokig töredezetten, külön törvényekben, törvénycikkekben tartalmazta az egyes büntetőjogi és büntetőeljárási jogi rendelkezéseket. Bár már a Tripartitum is egységesítette a szabályokat, az igazi változást csak az 1840-es követő nagy kodifikációs hullámban elkészített ágazati törvények jelentették. A büntetőeljárási törvényt azóta is időnként meg-megújítja a jogalkotó az éppen irányadó büntetőpolitikai elképzelések mentén.

Jó példa erre a németországi büntetőeljárás törvénykönyv reformja. A német büntetőeljárás törvénykönyv (Strafprozessordnung, StPO) számos módosításon ment keresztül, amelyek célja a büntetőeljárás egyszerűsítése volt, beleértve a felesleges eljárási lépések csökkentését és a bizonytalan tartalmú rendelkezések tisztázását. Ezek a reformok egyszerűsítették az eljárást, és érthetőbbé, jobban követhetővé tették azt valamennyi eljárási résztvevő és a társadalom tagjai számára is.²³⁰

A digitalizáció szintén döntő szerepet játszik a büntetőeljárás egyszerűsítésében. A papíralapú folyamatok elektronikus rendszerekkel való felváltásával a bíróságok csökkenthetik az adminisztratív terheket és javíthatják az ügykezelés hatékonyságát. Észtországban például az e-Akta rendszer bevezetése jelentősen egyszerűsította az ügyek iktatását és kezelését. A rendszer lehetővé teszi a büntetőügyben érintett valamennyi fél számára, hogy online hozzáférjen és benyújtsa a dokumentumokat, nyomon kövesse az ügy előrehaladását, és hatékonyabban kommunikáljon. Ez nemcsak a hibák és késedelmek lehetőségét csökkenti, hanem átláthatóbbá és felhasználóbaráttá is teszi az eljárást.²³¹

Az *alternatív vitarendezési (ADR)* módszerek, mint például a közvetítés és a helyreállító igazságszolgáltatás, további lehetőséget kínálnak az egyszerűsítésre. Ezek a módszerek a büntetőügyek bizonyos típusait gyorsabban és kevesebb formalitással oldhatják meg, mint a hagyományos bírósági eljárások. Finnországban például az alternatív vitarendezést beépítették a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe a kisebb bűncselekmények és a fiatalkorúak ügyei esetében, ami gyorsabb és kevésbé formális megoldásokat tesz lehetővé, amelyek továbbra is tiszteletben tartják az összes érintett fél jogait.

230 HERRMANN, Joachim: Development and Reform of Criminal Procedure in the Federal Republic of Germany. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, vol. 11, no. 2, 1978, pp. 183–97. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/23245420>.

231 LAURITS, Eneli: *Criminal procedure and digital evicende in Estonia*. <https://journals.sas.ac.uk/deeslr/article/view/2301/2254>

Ez csökkenti a bíróságok leterheltségét, és egyszerűsíti az eljárást az érintettek számára, különösen a kevésbé súlyos ügyek esetében, ahol a teljes tárgyalás szükségtelen lehet.²³² Hazánkban és más európai országokban a mediáció vezethet hasonló eredményre.

Az egyszerűsítés és a védelem egyensúlya

Bár az egyszerűsítés számos előnnyel jár, gondosan egyensúlyba kell hozni a vádlottak alapvető jogainak védelmével és az igazságszolgáltatás igazságosságának biztosításával. A büntetőeljárás egyszerűsítésének egyik fő kihívása, hogy elkerüljük a tisztességes eljáráshoz nélkülözhetetlen garanciák – például a védelemhez való jog és a jelenlét joga, a nyilvános tárgyaláshoz való jog és a fellebbezéshez való jog – csorbulását.

Az egyszerűsítés nem vezethet e jogok csökkenéséhez, és nem veszélyeztetheti a bírósági eljárások alaposságát. Például, bár az eljárási lépések számának csökkentése felgyorsíthatja az eljárást, nem eredményezheti azt, hogy a védelemnek kevesebb ideje maradjon az ügye előkészítésére, illetve az ügyésznek a bizonyítékok összegyűjtésére. Hasonlóképpen, bár a digitalizálás hatékonyabbá teheti az eljárást, azt úgy kell megvalósítani, hogy minden résztvevő – függetlenül technológiai képzettségétől – teljes mértékben részt vehessen az eljárásban.

Egy másik fontos szempont az *átláthatóság szükségessége*. Az egyszerűsített eljárásoknak továbbra is átláthatónak és ellenőrizhetőnek kell lenniük, hogy a társadalom büntető igazságszolgáltatási rendszerbe vetett bizalma megmaradjon. Ez azt is jelenti, hogy az eljárások egyszerűsítése mellett továbbra is egyértelmű nyilvántartást kell vezetni

²³² Bővebben lásd: D.R.A.M.P. project, <https://www.dramp.eu/wp-content/uploads/2022/06/Finland-National-Report.pdf>; további országok ADR-tapasztalataiért lásd: <https://www.dramp.eu/wp-content/uploads/2022/08/D3-DRAMP-National-reports.pdf>; a nemzeti jelentések között a magyar sajnos nem szerepel.

a bíróságok által hozott határozatokról, és ezeknek a nyilvánosság számára hozzáférhetőnek kell lenniük.

A büntetőeljárás egyszerűsítése a modern jogi reform egyik alapvető szempontja, amelynek célja az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyabbá, hozzáférhetőbbé és igazságosabbá tétele. A felesleges bonyolultság csökkentésével, a jogi rendelkezések egységesítésével, a digitális eszközök alkalmazásával és az alternatív vitarendezési módszerek feltárásával a jogrendszerek jobban megfelelhetnek a társadalom igényeinek, miközben biztosítják, hogy az igazságszolgáltatás gyors és igazságos legyen. Ezt a folyamatot azonban úgy kell végrehajtani, hogy gondosan ügyeljünk a vádlottak jogainak megőrzésére, a bírósági eljárás integritásának fenntartására, valamint az igazságszolgáltatás átláthatóságának és elszámoltathatóságának biztosítására. Átgondolt és kiegyensúlyozott reformmal a büntetőeljárás egyszerűsíthető anélkül, hogy feláldoznánk az igazságos és méltányos jogrendszert megalapozó alapelveket.

6. GYORSÍTÁS

A büntetőeljárás felgyorsítása a büntető igazságszolgáltatás különböző szakaszainak racionalizálására és felgyorsítására irányuló folyamatot jelenti annak érdekében, hogy az ügyek gyorsabban és hatékonyabban megoldódjanak. Ez a koncepció az utóbbi években különös jelentőséget kapott, mivel a jogrendszerek világszerte egyre növekvő ügyterhekkel, a nyilvánosság időszerű igazságszolgáltatás iránti igényével, valamint az olyan alapvető jogok védelmének szükségességével szembesülnek, mint a tisztességes eljáráshoz való jog ésszerű időn belül történő biztosítása. A büntetőeljárás felgyorsítása nem pusztán technikai kiigazítás; tükrözi a szélesebb körű társadalmi értékeket, a hatékonyság és az igazságszolgáltatás közötti egyensúlyt, valamint a jogrendszerek fejlődő jellegét.

A büntetőeljárás felgyorsításának szükségessége

A büntetőeljárások felgyorsításának egyik fő oka a késedelmek problémájának kezelése, amelyek mélyreható negatív hatással lehetnek az igazságszolgáltatási rendszerre. Az eljárások elhúzódása alááshatja a közvélemény bizalmát a bíróságok igazságszolgáltatási képességében. Ha az ügyek megoldása évekig tart, az áldozatok úgy érezhetik, hogy megtagadják tőlük az igazságszolgáltatást, míg a vádlottak hosszan tartó bizonytalanságtól és egyes esetekben igazságtalan fogva tartástól szenvedhetnek. Az Emberi Jogok Európai Bírósága többször hangsúlyozta, hogy „a késleltetett igazságszolgáltatás megtagadott igazságszolgáltatás”, kiemelve a tisztességes jogrendszer sarokkövének számító időben történő bírósági eljárások fontosságát.²³³

233 Összefoglalóan lásd: ROAGNA, Ivana: The right to trial within reasonable time under Article 6 ECHR. *A practical handbook*. <https://rm.coe.int/the-right-to-trial-within-reasonable-time-eng/16808e712c>

A büntetőeljárások felgyorsítása továbbá szükséges ahhoz, hogy a modern jogrendszereket terhelő ügyek növekvő összetettségét és mennyiségét kezelni lehessen. A globalizáció, a technológiai fejlődés és a határokon átnyúló bűncselekmények, például a számítógépes bűnözés növekedése miatt a hagyományos büntetőeljárások gyakran túl lassúak ahhoz, hogy lépést tartsanak a mai társadalom igényeivel. Ennek eredményeképpen sürgősen szükség van a büntetőeljárási szabályozások korrekciójára és reformjára annak érdekében, hogy azok megfeleljenek a 21. századi céloknak.

A büntetőeljárás felgyorsításának módszerei

A büntetőeljárások felgyorsítására számos módszer létezik, amelyek mindegyike sajátos következményekkel jár a gyorsaság és a tisztességes eljáráshoz való jog megőrzése közötti egyensúlyra nézve. Az egyik gyakori megközelítés a gyorsított eljárások vagy gyorsított tárgyalások alkalmazása a kevésbé súlyos bűncselekmények esetében. Ezek az eljárások lehetővé teszik, hogy az ügyeket teljes tárgyalás nélkül, gyakran írásbeli beadványok alapján és kiterjedt bizonyítékgyűjtés nélkül oldják meg.

Egy másik módszer a vádalku és a tárgyalásos igazságszolgáltatás egyéb formáinak fokozott alkalmazása. A vádalku lehetővé teszi, hogy a vádlottak csökkentett büntetésért cserébe bűnösnek vallják magukat, elkerülve ezzel a hosszadalmas tárgyalást. Ezt a megközelítést széles körben alkalmazzák olyan országokban, mint az Egyesült Államok, ahol a büntetőügyek több mint 90%-át vádalku keretében oldják meg. Bár a vádalku felgyorsíthatja az eljárást, ugyanakkor aggályokat vet fel a beismerő vallomás önkéntességével, valamint azzal a lehetőséggel kapcsolatban, hogy az ártatlan vádlottak bűnösnek vallják magukat annak érdekében, hogy elkerüljék a tárgyaláson kiszabott szigorúbb büntetés kockázatát.

A bírósági eljárások digitalizálása a büntetőeljárások felgyorsításának másik kulcsfontosságú stratégiája. A papíralapú rendszerekről az elektronikus rendszerekre való áttéréssel a bíróságok racionalizálhatják az ügykezeléseket, csökkenthetik az adminisztratív késedelmeket, és elősegíthetik a felek közötti gyorsabb kommunikációt. Észtország például a büntetőeljárás említett reformján túl is úttörő szerepet játszott a digitális platformok használatában az igazságszolgáltatási rendszerében, lehetővé téve az ügyek hatékony kezelését és jelentősen csökkentve a büntetőügyek megoldásához szükséges átlagos időt.

Az igazságügyi ügykezelés döntő szerepet játszik a büntetőeljárások hatékony lefolytatásának biztosításában. Azok a bírók, akik aktívan irányítják az ügyek előrehaladását, szigorú határidőket határoznak meg és figyelemmel kísérik azok betartását, megelőzhetik a szükségtelen késedelmeket, és biztosíthatják, hogy az ügyek gyorsan haladjanak a rendszeren keresztül. Ezt a proaktív megközelítést hatékonyan alkalmazzák több európai országban, köztük Hollandiában, ahol a Bírósági Hivatal létrehozásának köszönhetően a bírók nagymértékben részt vesznek az ügyek ütemezésének tervezésében és az eljárásokkal összefüggő adminisztratív kérdések kezelésében.²³⁴

A gyorsaság és az igazságszolgáltatás kölcsönhatása

Bár a büntetőeljárás felgyorsítása alapvető fontosságú, ezt gondosan egyensúlyba kell hozni az igazságszolgáltatás elveinek fenntartásával. A tisztességes eljáráshoz való jog, az ártatlanság vélelme és a megfelelő védelemhez való jog olyan alapvető védelem, amelyet nem szabad feláldozni a hatékonyság érdekében. A gyors eljárásnak nincs sok értelme, ha az a tisztességeség, a pontosság és az érintett felek jogainak rovására megy.

²³⁴ A holland bíróságokról lásd: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/The-Judiciary-System-in-the-Netherlands.pdf>

A büntetőeljárások felgyorsításának egyik kockázata az igazságszolgáltatás elmaradásának lehetősége. Ha az ügyeket a bizonyítékok megfelelő mérlegelése nélkül siettetik a rendszerben, vagy ha a vádlottakat vádalkuk elfogadására kényszerítik, megnő a téves elítélések valószínűsége. A gyorsított eljárások és a vádalkuk alkalmazását például gondosan ellenőrizni kell annak biztosítása érdekében, hogy ne vezessenek igazságtalan eredményekhez, különösen a kiszolgáltatott vádlottak esetében, akik esetleg nem teljesen értik döntéseik következményeit.

Továbbá a büntetőeljárások felgyorsítása nem veszélyeztetheti a jogi képviselő minőségét vagy a bírósági eljárást megelőző nyomozás alaposságát. Az ügyvédeknek és a bíróknak megfelelő időre van szükségük az ügyek előkészítésére és mérlegelésére az igazságszolgáltatás biztosítása érdekében. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének már említett 6. cikke hangsúlyozza az ésszerű időn belüli tisztességes eljárás fontosságát, kiemelve a gyorsaság és az alaposság közötti egyensúly megteremtésének szükségességét.

A büntetőeljárás felgyorsítása szükséges válasz a modern jogrendszerek előtt álló kihívásokra. Megoldja az elhúzódás problémáját, növeli a bíróságok hatékonyságát, és biztosítja az igazságszolgáltatás időszerűségét. Ezt a gyorsítást azonban óvatosan kell véghez vinni, hogy az igazságszolgáltatás alapelvei megmaradjanak. A gyorsaság igényének a méltányosság és a tisztességes eljárás követelményeivel való gondos egyensúlyozásával a jogrendszerek elérhetik a hatékonyság és az igazságszolgáltatás kettős célját, biztosítva valamennyi fél jogainak védelmét, miközben megfelelnek a mai társadalom követelményeinek.

7. AZ IGÉNY

A büntetőeljárás egyszerűsítése és felgyorsítása olyan kritikus reformok, amelyek a büntető igazságszolgáltatási rendszer különböző érdekelt feleinek érdekeit szolgálhatják. Ezen érdekeltek mindegyike – a jogalkotóktól és az állami hatóságoktól kezdve a bűnüldöző szervekig, a társadalom egészen át a vádlottakig és az áldozatokig – különböző szükségletekkel és motivációkkal rendelkezik e reformok támogatására. Ezen igények és a mögöttük álló okok megértése rávilágít a büntetőjogi reformok sokrétűségére, valamint a különböző és néha egymással versengő érdekek kielégítéséhez szükséges gondos egyensúlyozásra.²³⁵

7.1 A jogalkotó érdekei

A jogalkotók a törvények megalkotásán és módosításán keresztül kulcsszerepet játszanak a büntető igazságszolgáltatási rendszer alakításában. A jogalkotók számára a büntetőeljárások egyszerűsítése és felgyorsítása alapvető eszköz a jogrendszer hatékonyságának és eredményességének biztosításához. Az egyszerűsített és gyorsított eljárások javíthatják az igazságszolgáltatás általános működését, csökkenthetik a hosszadalmas tárgyalásokkal járó költségeket, és megmutathatják a kormány elkötelezettségét az időszerű igazságszolgáltatás iránt.

A jogalkotókat gyakran az az igény vezérli, hogy reagáljanak az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának hiányosságai és késedelmek miatti társadalmi aggodalmakra. A büntetőügyek hosszú elhúzódása a közvélemény elégedetlenségéhez vezethet, alááshatja a

235 KUBRIN, C.E., TUBLITZ, R.: How to Think about Criminal Justice Reform: Conceptual and Practical Considerations. *Am J Crim Just* 47 (2022). <https://doi.org/10.1007/s12103-022-09712-6> 1051.

jogrendszerbe vetett bizalmat, és azt a benyomást keltheti, hogy az igazságszolgáltatás nem hozzáférhető vagy szelektíven alkalmazzák. A büntetőeljárásokat egyszerűsítő és felgyorsító reformok előmozdításával a jogalkotók foglalkozhatnak ezekkel az aggályokkal, javíthatják a nyilvánosságnak a jogrendszerről alkotott képét, és teljesíthetik a törvények igazságosságának, hatékonyságának és igazságosságának biztosítására vonatkozó megbízatásukat.

Ezen túlmenően jogalkotói szempontból a büntetőeljárások egyszerűsítése hozzáférhetőbbé és érthetőbbé teheti a jogot a nyilvánosság számára, biztosítva, hogy a polgárok jobban tájékozottak legyenek jogaikról és kötelezettségeikről. Ez az átláthatóság alapvető fontosságú egy demokratikus társadalomban, ahol a törvényeknek világosnak és mindenki számára érthetőnek kell lenniük.

7.2 Az állam érdekei

Az állam számára a büntetőeljárások egyszerűsítése és felgyorsítása fontos az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának és hitelességének fenntartása szempontjából. Egy lassú és bonyolult büntető igazságszolgáltatási rendszerrel rendelkező államban fennáll annak a veszélye, hogy az ügyek elmaradása, a börtönök túlszűfolttsága és a hosszadalmas jogi eljárásokkal járó költségek növekedése fenyeget. Ezek az nehézségek megterhelhetik az állami forrásokat, és azt a benyomást kelthetik, hogy az állam nem tesz eleget az igazságszolgáltatással kapcsolatos kötelességének.

Az egyszerűsített büntetőeljárás lehetővé teszi az állam számára, hogy hatékonyabban ossza be az erőforrásokat, biztosítva az ügyek gyors megoldását, valamint az igazságszolgáltatás időszerű és hatékony megvalósulását. Ez nem csupán közpénzeket takarít meg, hanem a társadalmi rend fenntartásához is hozzájárul, mivel biztosítja, hogy az elkövetőket azonnal felelősségre vonják, ezáltal visszatartó erővel rendelkezik és erősíti a jogállamiságot.

Emellett az államnak érdeke, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer minden polgár számára hozzáférhető legyen, függetlenül társadalmi-gazdasági helyzetétől. Az egyszerűsített eljárások csökkentik az igazságszolgáltatás akadályait, megkönnyítve az egyének számára a jogrendszerben való eligazodást anélkül, hogy kiterjedt jogi képviseletre lenne szükségük. Ez különösen fontos a társadalom minden tagja számára az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása szempontjából.

7.3 A bűnüldözésben részt vevő hatóságok érdekei

A bűnüldöző szervek a büntető igazságszolgáltatási rendszer középpontjában állnak, ők felelnek a bűncselekmények felderítéséért, az elkövetők kézre kerítéséért és a felelősségre vonáshoz szükséges bizonyítékok összegyűjtéséért. E szervek számára a büntetőeljárások egyszerűsítése és felgyorsítása döntő fontosságú annak biztosításában, hogy munkájuk hatékony legyen és időszerű igazságszolgáltatáshoz vezessen.

Az egyszerűsített eljárások segíthetnek a bűnüldöző hatóságoknak abban, hogy az érdemi kérdésekre összpontosíthassanak, és ne az eljárási technikai részletekbe bonyolódjanak. Például a bizonyítékok gyűjtésére és benyújtására vonatkozó világosabb és egyszerűbb szabályok csökkenthetik annak valószínűségét, hogy eljárási hibák miatt kulcsfontosságú bizonyítékokat zárnak ki az eljárásból. Ez növeli a sikeres büntetőeljárások esélyét, és biztosítja, hogy az igazságszolgáltatást ne térítsék el a technikai részletek.

A gyorsított eljárások révén továbbá az ügyek gyorsabban jutnak el a nyomozástól a tárgyalásig, ami csökkenti az egyes ügyekkel töltött időt, és lehetővé teszi, hogy a hatóságok új nyomozásokra összpontosíthassanak. Ez javíthatja a bűnüldözés általános hatékonyságát, és jobb eredményekhez vezethet a bűnmegelőzés és a felderítés terén.

7.4 *A társadalom érdekei*

Társadalmi szempontból a büntetőeljárások egyszerűsítése és felgyorsítása fontos az igazságszolgáltatási rendszerbe vetett közbizalom fenntartása szempontjából. Az a társadalom, amely lassúnak, bonyolultnak vagy hozzáférhetetlennek érzékeli a jogrendszert, valószínűleg a jogállamiságba és az annak fenntartásáért felelős intézményekbe vetett bizalom csökkenését tapasztalja.

A gyors és egyszerű büntetőeljárások biztosítják, hogy az igazságszolgáltatás nem csak megtörténik, hanem láthatóan meg is történik. Ez a láthatóság döntő fontosságú a társadalmi szerződés fenntartásában, amelyben a polgárok a védelemért és az igazságszolgáltatásért cserébe vállalják a törvények betartását. Ha az igazságszolgáltatási rendszert hatékornak és igazságosnak tartják, az erősíti a társadalmi kohéziót és azt a hitet, hogy a jogi eljárások megbízható eszközei a viták rendezésének és a jogtalanságok kezelésének.

Emellett az egyszerűsítés átláthatóbbá és érthetőbbé teszi a jogrendszert, ami fontos a közoktatás és a jog iránti elkötelezettség szempontjából. Egy olyan társadalom, amely megérti a jogi folyamatokat, nagyobb valószínűséggel tiszteli azokat és konstruktívan vesz részt bennük, akár ülnökként, akár tanúként, akár tájékozott állampolgárként.

7.5 *A vádlott érdekei*

A vádlott számára a büntetőeljárások egyszerűsítése és felgyorsítása létfontosságú a jogai védelme és a tisztességes eljárás biztosítása szempontjából. A vádlottak alapvető joga van a tisztességes és időben lefolytatott tárgyaláshoz. A büntetőeljárás késedelme elhúzódó bizonytalansághoz, stresszhez és egyes esetekben szükségtelen előzetes letartóztatáshoz vezethet.

Az egyszerűsített eljárások segítenek biztosítani, hogy a vádlottak megértsék az ellenük felhozott vádakát, a jogi eljárást és az eljárás során őket megillető jogokat. Ez különösen fontos azon személyek esetében, akiknek nincs jogi képviselőjük, vagy akik esetleg csak korlátozottan értik a jogi szakzsargont és a bonyolult eljárásokat.

A gyorsítás a vádlottak számára azért is kulcsfontosságú, mert csökkenti a jogi bizonytalanságban töltött időt. Az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában következetesen hangsúlyozza az ésszerű időn belüli tárgyaláshoz való jog fontosságát, felismerve, hogy az indokolatlan késedelem igazságtalansághoz vezethet. Egy olyan rendszer, amely az ügyeket gyorsan a megoldás felé viszi, biztosítja, hogy a vádlott ártatlanság esetén tisztázhassa nevét, vagy ha bűnösnek találják, szükségtelen késedelem nélkül megkezdhesse büntetésének letöltését.

7.6 A sértett érdekei

A bűncselekmények áldozatainak is jelentős érdeke fűződik a büntetőeljárások egyszerűsítéséhez és felgyorsításához. A hosszú, elhúzódó eljárások súlyosbíthatják traumájukat, és késleltethetik a lezárás lehetőségét.

Az egyszerűsített eljárások az áldozatok számára hozzáférhetőbbé teszik az eljárást, lehetővé téve számukra, hogy teljesebb mértékben részt vegyenek az igazságszolgáltatási folyamatban. Ez magában foglalhatja a jogaikról szóló egyértelműbb tájékoztatást, a bizonyítás egyszerűbb mechanizmusait, valamint az olyan eljárási akadályok csökkentését, amelyek egyébként visszatartathatnák őket attól, hogy részt vegyenek a jogrendszerben.

A gyorsítás fontos az áldozatok számára, mivel lehetővé teszi számukra, hogy ügyük időben megoldódjon, és ezáltal igazságot lehetőség szerint jóvátételt nyerjenek. Ez különösen fontos a súlyos bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben, ahol az áldozat érzelmi

és pszichológiai terhei jelentősek lehetnek. A gyors megoldás segíthet az áldozatoknak a gyógyulási folyamat megkezdésében és az igazságszolgáltatási rendszerbe vetett hitük helyreállításában.

Az elsődleges érdekelteken – jogalkotók, állam, bűnüldöző szervek, társadalom, vádlott és áldozatok – túlmenően vannak más fontos érdekeltek és érdekek is, amelyek szintén indokolják a büntetőeljárások felgyorsítását és egyszerűsítését. Ezek a további érdekeltek közé tartozik az igazságszolgáltatás, a jogalkalmazók (például meghatalmazott és kirendelt védők), a nemzetközi emberi jogi szervezetek, sőt a gazdaság szélesebb köre is. E csoportok mindegyike külön motivációval rendelkezik az ilyen reformok támogatására, ami tükrözi a büntető igazságszolgáltatási rendszer sokrétű jellegét.

7.7 Az igazságszolgáltatás érdekei

A bíróságoknak érdeke fűződhet a büntetőeljárások felgyorsításához és egyszerűsítéséhez. Az egyszerűsítés csökkentheti a bíróságok adminisztratív terheit, lehetővé téve a bírók számára az ügyek hatékonyabb kezelését. Ez pedig segít csökkenteni az ügghátralékot, amely jelentős késedelmet okozhat az ügyek megoldása során. Az egyszerűsített eljárási keret lehetővé teszi, hogy a bírók inkább az érdemi igazságszolgáltatásra összpontosíthassanak, mintsem az eljárási nehézségekre koncentráljanak.

A büntetőeljárások felgyorsítása az igazságszolgáltatás számára kritikus jelentőségű, mivel az elhúzódó ügyek hozzájárulnak a rendszer túlterheltségéhez, ami megnövekedett munkaterheléshez és a bírók esetleges kiégéséhez vezet. Az ügyek gyors megoldása nemcsak az igazságszolgáltatás hatékonyságát javítja, hanem a bírói döntéshozatal minőségét is, mivel csökken a bírókra nehezedő nyomás, hogy egyszerre több elhúzódó ügyet kelljen kezelniük.

7.8 *A jogalkalmazók nézőpontja*

A büntetőeljárások egyszerűsítése és felgyorsítása a jogalkalmazóknak, köztük az ügyészeknek, valamint a meghatalmazott és kirendelt védőknek is előnyös. Az egyszerűsített eljárások lehetővé teszik a védők számára, hogy hatékonyabban navigáljanak a jogrendszerben, csökkentve az ügyek előkészítéséhez szükséges időt és erőfeszítést. Ez különösen fontos a kirendelt védők számára, akiknek gyakran nagy ügyteherrel és korlátozott erőforrásokkal kell szembenézniük. Az eljárások egyszerűsítésével a jogrendszer könnyebben áttekinthetővé válik, és így hatékonyabban tudják képviselni ügyfeleiket.

A gyorsítás hasonlóan fontos a jogalkalmazók számára, mivel lehetővé teszi számukra az ügyek gyorsabb megoldását, ami előnyös lehet a munkaterhek kezelése és az ügyfelek elégedettsége szempontjából. A büntetőeljárások elhúzódása a vádlottak és az áldozatok számára egyaránt hosszan tartó bizonytalansághoz vezethet, ami a jogi szakemberek munkáját megnehezíti. A gyorsabb megoldások lehetővé teszik az ügyvédek számára, hogy hatékonyabban zárják le az ügyeket, ezáltal javítva az általános jogi gyakorlatot és az ügyfelek bizalmát.

7.9 *Nemzetközi emberi jogi szervezetek*

A nemzetközi emberi jogi szervezetek, például az ENSZ és különböző nem kormányzati szervezetek (NGO-k) az emberi jogok védelmét célzó széles körű programjaik részeként a büntetőeljárások felgyorsítását és egyszerűsítését szorgalmazzák. Ezek a szervezetek azzal érvelnek, hogy az elhúzódó és túlságosan bonyolult büntetőeljárások az emberi jogok megsértéséhez vezethetnek. Aggályos lehet a letartóztatások gyakori meghosszabbítása, az időben történő igazságszolgáltatás megtagadása, valamint a tisztességes tárgyalásokat aláásó eljárási hibák lehetősége.

Az egyszerűsített és gyorsított eljárások szükségessége összhangban van a nemzetközi emberi jogi eszközökben – például a Emberi

Jogok Egyetemes Nyilatkozatában vagy a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányában (ICCPR)²³⁶ – rögzített elvekkel, amelyek hangsúlyozzák a tisztességes és gyors eljáráshoz való jogot. Ezek a szervezetek olyan reformokért szállnak síkra, amelyek biztosítják, hogy az igazságszolgáltatási rendszerek regionálisan és világszerte megfeleljenek ezeknek a nemzetközi normáknak, és azt az elképzelést támogatják, hogy az igazságszolgáltatásnak gyorsnak és mindenki számára hozzáférhetőnek kell lennie.²³⁷

7.10 Gazdasági perspektíva

A tágabb értelemben vett gazdaság közvetett érdekelt félként szintén részt vesz a büntetőeljárások felgyorsításában és egyszerűsítésében. A hatékony jogrendszer elengedhetetlen a társadalmi stabilitás és a gazdasági növekedés fenntartásához. Ha a büntetőeljárásokat nehézségek hátráltatják, az az állam számára megnövekedett költségekhez vezethet, ami végső soron az adófizetőket terheli. Ezen túlmenően az elhúzódó büntetőeljárások negatív irányba befolyásolhatják a beruházásokat és megzavarhatják a gazdasági tevékenységeket, különösen a fehérgalléros bűncselekményekkel vagy a jogi személyek büntetőjogi érintettségével kapcsolatos ügyekben.

A büntetőeljárások egyszerűsítésével és felgyorsításával az állam csökkentheti a hosszadalmas tárgyalásokkal járó gazdasági költségeket, mérsékelheti az igazságszolgáltatás pénzügyi terheit, és kedvezőbb környezetet teremthet a gazdasági tevékenység számára. Ez pedig támogatja azt a tágabb célt, hogy az igazságszolgáltatási rendszer pozitívan járuljon hozzá a gazdasági stabilitáshoz és növekedéshez.

236 <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> 14.3.b cikk

237 CLOONEY, Amal, and WEBB, Philippa: Right to be Tried without Undue Delay. In: *The Right to a Fair Trial in International Law*, Oxford Academic, 2021; online edn, <https://doi.org/10.1093/law/9780198808398.003.0007> 389-445.

A már tárgyalta érdekelt feleken és érdekeken túl – mint például a jogalkotók, az állam, a bűnüldöző szervek, a társadalom, a vádlottak, az áldozatok, az igazságszolgáltatás, a jogalkalmazók, a nemzetközi emberi jogi szervezetek és a gazdasági megfontolások – további érdekelt felek és érdekek is jelentős szerepet játszanak a büntetőeljárások egyszerűsítése és felgyorsítása körüli vitában. Ezek közé tartoznak a civil társadalmi szervezetek, a büntetés-végrehajtási intézmények, a média és a nemzetközi szervezetek. Ezen érdekelt felek mindegyike egyedi nézőpontokat és motivációkat képvisel, amelyek még inkább rávilágítanak e reformok összetettségére és fontosságára.

7.11 *Civil társadalmi szervezetek*

A civil társadalmi szervezetek, köztük az igazságügyi reformra, az emberi jogokra és az áldozatok védelmére összpontosító nem kormányzati szervezetek (NGO-k) kulcsfontosságú érdekeltek a büntetőeljárások egyszerűsítésére és felgyorsítására irányuló törekvésekben. Ezek a szervezetek gyakran a marginalizált vagy kiszolgáltatott népességcsoportok szószólóiként szolgálnak, akik az összetett vagy elhúzódozó jogi eljárások miatt akadályokba ütközhetnek az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés terén.

A civil szervezetek különösen fontosnak tartják annak biztosítását, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer igazságos, átlátható és mindenki számára hozzáférhető legyen, függetlenül a társadalmi-gazdasági státusztól. Gyakran lobbiznak olyan reformokért, amelyek egyszerűsítik az eljárásokat, érthetőbbé és áttekinthetőbbé teszik azokat az átlagpolgárok számára, különösen azok számára, akik esetleg nem férnek hozzá jogi képviselethez. Ezen túlmenően gyorsított eljárásokat szorgalmaznak a hosszan tartó fogva tartás megelőzése, valamint az áldozatok és vádlottak pszichológiai és gazdasági terheinek csökkentése érdekében. A Fair Trials nevű NGO 2021-ben megvizsgálta számos ország egyszerűsítésre és gyorsításra irányuló

büntetőeljárási törekvéseit, azonosították az e célt szolgáló sajátos eljárási formákat és kifejezetten azokat a megoldásokat vizsgálták, amelyek a tárgyalás elmaradását eredményezik (hazánkban ez az egyezségkötés, a büntetővégzés és a bűnösség beismerése előkészítő ülésén). Jelentésükben azonosították a tárgyalásról lemondásos eljárások legnagyobb veszélyeit: ezek az önkéntes beleegyezés mítosza, a megfelelő jogszabályi garanciák hiánya, amelyek a nem kellő információn alapuló lemondáshoz vezetnek, a megfelelő bírósági ellenőrzés és a felelősségi mechanizmusok hiánya és a diszkrimináció. Meghatározták azokat a területeket, amelyeken nagy szükség lenne további tudományos kutatásokra és jogszabályi változtatásokra, ide tartoznak a túlsúfolt börtönökkel, a lemondásért remélt, de végül elmaradó, a szankcióhoz kapcsolódó előnyökkel, a nyomozás hiányosságaival és elégtelenségeivel, valamint a lemondásos rendszerekben a rendőrség és az áldozat szerepével kapcsolatos kérdések.²³⁸

7.12 Büntetés-végrehajtási intézetek

A büntetés-végrehajtási intézményeknek, köztük a börtönöknek és a pártfogó felügyelő szolgálatoknak is érdekük fűződik a büntetőeljárások felgyorsításához és egyszerűsítéséhez. Ha a büntetőügyek elhúzódnak, az gyakran hosszabb letartóztatást eredményez, ami hozzájárul a börtönök túlsúfoltságához. A túlsúfolttság jelentős probléma, amely romló körülményekhez, fokozott erőszakhoz és magasabb működési költségekhez vezethet.

A büntetőeljárások felgyorsításával a büntetés-végrehajtási intézetek csökkenthetik a letartóztatásban lévő személyek számát, ezáltal enyhítve a túlsúfolttságot és javítva a fogvatartottak életkörülményeit. Az egyszerűsített eljárások azt is biztosítják, hogy az igazságszolgáltatási

238 Efficiency over justice: Insights into trial waiver systems in Europe. <https://www.fairtrials.org/app/uploads/2022/01/TWSE-report.pdf> Kifejezetten a magyar helyzet áttekintését lásd: 87-90.

rendszer hatékonyabban működjön, csökkentve a büntetés-végrehajtási intézetek terhelését, és lehetővé téve számukra, hogy a rehabilitációra összpontosítsanak a pusztá elzárás helyett.

7.13 *A média*

A média döntő szerepet játszik a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos közvélemény megítélésének alakításában. Az újságíróknak és a médiának érdeke a büntetőeljárások egyszerűsítése és felgyorsítása, mivel ezek a reformok fokozhatják az igazságszolgáltatási folyamat átláthatóságát és elszámoltathatóságát, megkönnyítve a média számára az ügyekről való tudósítást és a nyilvánosság tájékoztatását.

Az egyszerűsített eljárásokat a média számára egyszerűbb megérteni és elmagyarázni, ami fontos a pontos tudósításhoz. Ha az eljárások világosak és hozzáférhetőek, a média jobban betöltheti ellenőrző szerepét, biztosítva, hogy az igazságszolgáltatási rendszer elszámoltatható legyen a nyilvánosság előtt. Az eljárások felgyorsítása a média számára is előnyös, mivel lehetővé teszi az ügyekről való időben történő tudósítást, ami létfontosságú egy olyan korban, amikor a hírciklus gyors ütemű, és a társadalom naprakész információkat igényel.

7.14 *Egyéb nemzetközi szervezetek*

A nemzetközi szervezeteknek, például az Egyesült Nemzetek Szervezetének, a Világbanknak és az Európai Uniónak jelentős érdeke fűződik a büntetőeljárások egyszerűsítéséhez és felgyorsításához, különösen a globális kormányzás és fejlődés összefüggésében. Ezek a szervezetek gyakran a jogállamiság megerősítésére, az emberi jogok előmozdítására és a gazdasági fejlődés elősegítésére irányuló szélesebb körű kezdeményezések részeként támogatják az igazságügyi reformokat.

A Világbank egy 2011-ben készült tanulmányban például kiemelte a hatékony és átlátható jogrendszerek fontosságát, mint a gazdasági

növekedés és fejlődés számára kedvező környezet megteremtésének kulcsfontosságú tényezőjét. Az egyszerűsített és felgyorsított büntetőeljárásokat a jól működő igazságszolgáltatás alapvető összetevőinek tekintik, amely támogathatja a gazdasági stabilitást és vonzhatja a külföldi befektetéseket.²³⁹

Az Európai Unió különböző szervein keresztül következetesen hangsúlyozza, hogy a tagállamoknak be kell tartaniuk a tisztességes és gyors igazságszolgáltatás elveit. Ez tükröződik abban, hogy az EU a tagállamokban harmonizált normákat szorgalmaz, ami gyakran magában foglalja a büntetőjogi eljárásokat egyszerűsítő és felgyorsító eljárási reformokra vonatkozó irányelveket és ajánlásokat.²⁴⁰ A Bizottság rendszeresen kifejti álláspontját és előrevetíti a büntetőjogi jogalkotás irányait, ahogy tette a büntetőeljárások digitalizációjával kapcsolatban is, amelynek ugyancsak célja az eljárások felgyorsítása.²⁴¹

7.15 Oktatási és kutatási intézmények

Az oktatási és kutatási intézmények, köztük az egyetemek szintén fontos szereplői lehetnek a büntetőeljárási reformokról folytatott vitának. A megkeresett tudományos intézmények kutatással, adatelemzéssel és a politikai reformokra vonatkozó, tényeken alapuló ajánlásokkal járulhatnak hozzá a vitához.

239 SHERMAN, Jake: *Criminal justice : security and justice thematic paper (English)*. World Development Report background papers ; 2011 Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/435131468182669861/Criminal-justice-security-and-justice-thematic-paper-1>, 4.

240 Lásd például az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelvét (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról,

241 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2246

A kutatók gyakran kiemelik a büntetőeljárások egyszerűsítésének és felgyorsításának hosszú távú előnyeit, például az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés javítását, a jogrendszer hatékonyságának növelését és a költségek csökkentését. Feltárhatják az e reformokkal kapcsolatos lehetséges kockázatokat is, amelyek a büntetőeljárási alapelvek érvényesülését veszélyeztethetik vagy a terhelt és egyéb eljárási résztvevők jogainak érvényesítését érinthetik, hozzájárulva ezzel a büntetőeljárás alapvető kérdéseinek árnyaltabb megértéséhez. Kutatásaik eredményeképpen tudományosan megalapozott döntési lehetőségeket tárhatnak a jogalkotó elé.

Ezeket az intézményeket részben az ismeretek bővítésének és a politikai döntések megalapozásának igénye motiválja, biztosítva, hogy a reformok szilárd bizonyítékokon alapuljanak, és egyensúlyt teremtsenek a hatékonyság és a méltányosság között.

7.16 Az egyszerűsítés és gyorsítás szükségességének történeti fejlődése

A büntetőeljárások egyszerűsítése és gyorsítása iránti globális igény a II. világháború utáni korszakban, különösen a 20. század második felében gyökerezik. Ebben az időszakban világszerte drámaian megnőtt a jogrendszerek összetettsége, amit a jogszabályok bővülése, a nemzetközi emberi jogi normák megjelenése és a jogrendszerek határokon átnyúló növekvő összekapcsolódása okozott.

A II. világháborút követően számos ország kezdte el újjáépíteni és megreformálni jogrendszerét, hogy összhangba kerüljön a kialakulóban lévő nemzetközi emberi jogi normákkal. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) és az azt követő nemzetközi szerződések, mint például az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950) hangsúlyozták a tisztességes eljáráshoz való jogot, amely magában foglalta az időben történő igazságszolgáltatás elvárását. Ez az időszak jelentette a hatékonyabb és az emberi jogoknak megfelelőbb büntető igazságszolgáltatási rendszerek irányába mutató globális mozgalom kezdetét.

A gyorsítás és egyszerűsítés igénye az 1970-es és 1980-as években vált hangsúlyosabbá, mivel a globális gazdaságok növekedtek és a jogrendszerek egyre összetettebbé váltak. A transznacionális bűnözés térnyerése, a bíróságok növekvő ügyterhei és az igazságszolgáltatás hatékonysága iránti növekvő igény számos országot arra készítetett, hogy felülvizsgálja eljárási kereteit. A jogtudósok és a jogalkalmazók reformokat kezdtek szorgalmazni a sok jogrendszerben elterjedt elhúzódasok és nehézségek kezelése érdekében.

E mozgalom egyik jelentős mozgatórugója az a felismerés volt, hogy az eljárási késedelmek a vádlottak jogainak megsértéséhez vezethetnek, és alááshatják az igazságszolgáltatási rendszerbe vetett közbizalmat. Herbert PACKER rávilágított az eljárási biztosítékok szükségessége és a hatékonyság iránti igény közötti feszültségre. Kiemelte hogy e két szempont kiegyensúlyozása fontos a méltányos és hatékony igazságszolgáltatás biztosítása érdekében.²⁴²

Az utóbbi évtizedekben a büntetőeljárások felgyorsítása és egyszerűsítése globális prioritássá vált, amit az e kérdések megoldását célzó jogi reformok széles körű elfogadása is bizonyít. Európa, Amerika és más régiók országai változtatásokat hajtottak végre büntetőeljárási törvénykönyveikben, hangsúlyozva a hatékonyság szükségességét a vádlottak alapvető jogainak fenntartása mellett.

A büntetőeljárás felgyorsítását és egyszerűsítését nemcsak a hagyományos érdekelt felek, például a jogalkotók, az állam, a bűnüldöző szervek, a társadalom, a vádlottak és az áldozatok igényei vezérlik, hanem az igazságszolgáltatás, a jogalkalmazók, a nemzetközi emberi jogi szervezetek és gazdasági megfontolások is. Ezek a különböző érdekek abban az elképzelésben találkoznak, hogy a hatékonyabb, hozzáférhetőbb és igazságosabb jogrendszer elengedhetetlen a jogállamiság fenntartásához és az emberi jogok védelméhez.

242 Lásd: PACKER, Herbert L.: Two models of the Criminal process. *University of Pennsylvania Law Review*, Nov., 1964, Vol. 113, No. 1 (Nov., 1964), 1-68.

Az e reformok irányába mutató globális mozgalom a II. világháború utáni korszakban kezdődött, és a 20. század második felében egyre nagyobb lendületet vett, amit a jogrendszerek bonyolulttá válása, a növekvő ügyterhek és az időszerű igazságszolgáltatás fontosságának felismerése ösztönzött. Napjainkban az egyszerűsített és felgyorsított büntetőeljárások szükségességét világszerte széles körben elismerik a hatékony és igazságos jogrendszerek sarokköveként, ami a sokrétű érdekek mély megértését tükrözi.

A büntetőeljárások egyszerűsítésének és felgyorsításának igénye túlmutat a büntető igazságszolgáltatási rendszerben közvetlenül érintett szereplőkön, és az előzőekben bemutatott szereplők szélesebb körét foglalja magában, akik mindegyike saját motivációval és érdekekkel rendelkezik. A civil társadalmi szervezetek azért szorgalmazzák ezeket a reformokat, hogy az igazságszolgáltatás mindenki, különösen a legkiszolgáltatottabbak számára elérhetővé váljon. A büntetés-végrehajtási intézmények a túlzsúfoltság enyhítésére és a körülmények javítására törekszenek azáltal, hogy gyorsabb eljárások révén csökkentik az előzetes letartóztatást. A média az átlátható és hatékony eljárásokra támaszkodik, hogy pontosan tudósíthasson és elszámoltathatóvá tegye az igazságszolgáltatási rendszert. A nemzetközi szervezetek ezeket a reformokat alapvető fontosságúnak tartják a jogállamiság, az emberi jogok és a gazdasági fejlődés globális szintű előmozdítása szempontjából. Az oktatási és kutatási intézmények a hatékony politikai döntéshozatalhoz szükséges adatok és elemzések biztosításával járulnak hozzá.

E reformok fontosságának globális elismerése az elmúlt évtizedek során nőtt, ami azt a szélesebb körű konszenzust tükrözi, hogy az igazságos társadalomhoz hatékony és igazságos jogrendszerre van szükség. Mivel a modern társadalmak összetettsége folyamatosan fejlődik, az egyszerűsített és felgyorsított büntetőeljárások iránti igény továbbra is kritikus kérdés marad a hatékony és igazságos igazságszolgáltatás biztosítása szempontjából.

8. A BÜNTETŐELJÁRÁS FELGYORSÍTÁSÁRA SZOLGÁLÓ LEHETŐSÉGEK

A büntetőeljárások felgyorsítása számos európai ország számára prioritássá vált, mivel az igazságszolgáltatási rendszerek hatékonyságának javítására, az ügghátralékok csökkentésére és az igazságszolgáltatás időben történő megvalósításának biztosítására van szükség. Ezeknek az erőfeszítéseknek egyensúlyt kell teremteniük az eljárások felgyorsítása és az olyan alapvető jogok védelme között, mint a tisztességes eljáráshoz való jog, az ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog. Ennek az egyensúlynak az elérése érdekében az európai országok különböző módokat vezettek be büntetőeljárási törvénykönyveiken belül, amelyek célja a büntetőeljárás egyszerűsítése az igazságosság és a méltányosság fenntartása mellett. Ez az esszé ezeket a módokat vizsgálja, konkrét példákat hozva különböző európai jogrendszerekből.

8.1 *Összefoglaló eljárások és gyorsított eljárások*

A büntetőeljárások felgyorsításának egyik legelterjedtebb módja Európa-szerte a gyorsított eljárások és a gyorsított tárgyalások alkalmazása a kevésbé súlyos bűncselekmények esetében. Ezek a mechanizmusok lehetővé teszik az ügyek gyorsabb megoldását azáltal, hogy egyszerűsítik a kisebb súlyú bűncselekményekre vonatkozó eljárási követelményeket.

Németországban a Strafprozessordnung (StPO), azaz a büntetőeljárási törvénykönyv 407. szakasza, az úgynevezett Strafbefehl (büntetőparancs) alkalmazásával rendelkezik a gyorsított eljárásokról. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy a bíró teljes tárgyalás nélkül büntető végzést hozzon olyan kisebb súlyú bűncselekmények esetében, amelyek esetében a tényállás egyértelmű. A vádlottnak joga

van kifogást emelni a büntetőparancs ellen, ami aztán teljes körű tárgyaláshoz vezetne, biztosítva, hogy a vádlott jogai ne sérüljenek indokolatlanul.²⁴³

Hasonlóképpen, Franciaországban a Code de procédure pénale lehetővé teszi az „comparution immédiate” (azonnali megjelenés) néven ismert eljárást. Ezt olyan esetekben alkalmazzák, amikor a vádlottat *flagranti delicto* (tetten) érik, vagy amikor a bizonyítékok jórészt egyértelműek. A terheltet a letartóztatást követően szinte azonnal, általában néhány napon belül bíróság elé állítják. Az eljárás jelentősen felgyorsítja az eljárást, miközben a vádlottnak továbbra is lehetősége van a védekezésre és a fellebbezésre. Elsősorban azonban olyan bűncselekmények esetében alkalmazzák, ahol a tények egyértelműek és nem vitathatók.²⁴⁴

8.2 Vádalku és tárgyalásos igazságszolgáltatás

A vádalkut és a tárgyalásos egyezségeket egyre gyakrabban alkalmazzák az európai büntető igazságszolgáltatási rendszerekben az ügyek felgyorsításának és a bíróságok terheinek csökkentésének eszközeként. Ezek a mechanizmusok lehetővé teszik a vádlottak számára, hogy csökkentett büntetésért cserébe bűnösnek vallják magukat, elkerülve ezzel a hosszadalmas tárgyalást.

Olaszországban 1988-ban módosították a Codice di Procedura Penale-t a patteggiamento (vádalku) bevezetése érdekében. Az olasz büntetőeljárás törvény 444. cikke értelmében a vádlott és az ügyész megállapodhatnak a büntetés csökkentéséről, ha a vádlott bűnösnek vallja magát. A bírónak jóvá kell hagynia a megállapodást, biztosít-

243 SWENSON, Thomas (1995): *The German „Plea Bargaining” Debate*, Pace International Law Review, V7 Issue 2, 383. <https://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1306&context=pilr>

244 Lásd a francia büntetőeljárás törvény 393-397. §-ait, https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/France_Code_of_criminal_procedure_EN.pdf és <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F32129>

va, hogy a büntetés megfelelő legyen, és hogy a vádlott jogai védve legyenek. Ez a mechanizmus hatékonynak bizonyult a büntetőügyek megoldásának felgyorsításában, különösen az olyan bűncselekmények esetében, ahol a bizonyítékok erősek, és a vádlott hajlandó vállalni a felelősséget.²⁴⁵

Franciaország a vádalku 2004-ben bevezetett, „plaider coupable” néven ismert formáját is elfogadta. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy az ügyész és a vádlott tárgyalásokat folytasson az enyhébb bűncselekményekre vonatkozó büntetésről, amelyet aztán a bíró elé terjesztenek jóváhagyásra. A bírónak meg kell győződnie arról, hogy a vádlott teljes mértékben tisztában van a jogaival és a megállapodás következményeivel. Ez az eljárás felgyorsítja az ügyek megoldását, ugyanakkor biztosítékokat is tartalmaz az eljárás tisztességességének védelme érdekében.²⁴⁶

8.3 Gyorsított eljárások meghatározott bűncselekmények esetében

Egyes európai országok gyorsított eljárásokat vezettek be a bűncselekmények bizonyos kategóriáira, különösen azokra, amelyek egyszerűek, vagy ahol a társadalom nagymértékben érdekelt a gyors igazságszolgáltatásban.

Az Egyesült Királyságban a 2003. évi büntetőjogi törvény²⁴⁷ számos intézkedést vezetett be a büntetőeljárások felgyorsítása érdekében, különösen a kisebb súlyú bűncselekményekkel kapcsolatos ügyek esetében, illetve olyan esetekben, amikor jelentős súlyú bizonyíté-

245 ASCHERO D., Fazio, V. (2024): *Se le Procure lavorano senza curarsi del risultato*, Elérés: <https://www.giustiziainsieme.it/it/processo-penale/3093-se-le-procu-re-lavorano-senza-curarsi-del-risultato>

246 SOUBISE, L. (2018). Guilty Pleas in an Inquisitorial Setting – An Empirical Study of France. *Journal of Law and Society*, 45(3), 398–426. <http://www.jstor.org/stable/45179900>

247 Criminal Justice Act 2003 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents?view=plain>

kok állnak rendelkezésre. Például a korai beismerési rendszer arra ösztönzi a vádlottakat, hogy a lehető legkorábbi szakaszban vallják magukat bűnösnek, csökkentett büntetésért cserébe. A rendszer célja az igazságszolgáltatási eljárások felgyorsítása az ügyek gyorsabb megoldása révén, így a bírósági erőforrások felszabadulnak a bonyolultabb tárgyalásokra.

Spanyolországban a Ley de Enjuiciamiento Criminal (LECrim), azaz a büntetőeljárási törvény különleges gyorsított eljárást tartalmaz bizonyos kisebb súlyúnak minősülő bűncselekményekre, például közlekedési szabálysértésekre vagy öt évnél rövidebb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményekre. Ezeket az ügyeket egyszerűsített eljárás keretében kezelik, amely gyorsabb megoldást tesz lehetővé. A vádlott jogait a fellebbezés lehetősége és az a követelmény védi, hogy a bíró biztosítsa az eljárás jogszerűségét.²⁴⁸

8.4 Szakosított bíróságok és dedikált eljárások

A szakosított bíróságok vagy bizonyos ügytípusok számára külön eljárások létrehozása segíthet a büntető igazságszolgáltatási folyamat felgyorsításában azáltal, hogy a szakértelmet és az erőforrásokat oda összpontosítja, ahol a legnagyobb szükség van rájuk.

- Egyesült Királyság: az Egyesült Királyságban speciális kábítószergyi bíróságokat és családon belüli erőszakkal foglalkozó bíróságokat hoztak létre az ilyen típusú ügyek hatékonyabb kezelése érdekében.²⁴⁹ Ezeket a bíróságokat úgy alakították ki, hogy felgyorsítsák az ügyek megoldását azáltal, hogy az ilyen bűncselekményekkel kapcsolatos különleges igényekre és kihívá-

248 Kemp, S., & Varona, D. (2024). Is there a penalty for going to trial in Spain? Plea bargaining and courtroom efficiency. *European Journal of Criminology*, 21(1), 92-115. <https://doi.org/10.1177/14773708221117514>

249 Samantha MOORE: Two Decades of Specialized Domestic Violence Courts. *A Review of the Literature*. November 2009. 1. https://www.innovatingjustice.org/sites/default/files/DV_Court_Lit_Review.pdf

sokra összpontosítanak. A családon belüli erőszakkal foglalkozó bíróságok célja például az ügyek gyors megoldása az áldozatok védelme és a bűnismétlés kockázatának csökkentése érdekében.

- Spanyolország: az 1/2004. sz. Ley Orgánica értelmében gyorsított eljárásokat vezettek be a családon belüli erőszakkal kapcsolatos ügyekben. Ezek az eljárások biztosítják, hogy az ügyeket gyorsan, gyakran a bűncselekmény bejelentésétől számított 72 órán belül kezeljék, hogy azonnali védelmet nyújtsanak az áldozatoknak, és hogy az igazságszolgáltatás késedelem nélkül megtörténjen.²⁵⁰

8.5 Alternatív vitarendezés (ADR) büntetőügyekben

Az alternatív vitarendezési (ADR) módszerek, mint például a közvetítés vagy a helyreállító igazságszolgáltatás szintén alkalmasak egyes büntetőügyek gyorsabb megoldására, különösen azokban az esetekben, amelyek kisebb súlyú bűncselekményekkel kapcsolatosak, vagy ahol a felek hajlandóak tárgyalni.

- Finnország: beépítette az alternatív vitarendezést a büntető igazságszolgáltatási rendszerébe, különösen a fiatalok elkövetők és a kisebb súlyú bűncselekmények esetében. A közvetítői szolgáltatások, ahol az elkövető és az áldozat közvetítő segítségével tárgyalhatnak a megoldásról, hatékonyan csökkentik a bíróságok terheit és felgyorsítják az eljárást. A finn igazságügyi minisztérium jelentése szerint a büntetőügyek mintegy 70%-ában sikeresen alkalmazták az alternatív vitarendezést.²⁵¹
- Norvégia: a norvég büntető igazságszolgáltatási rendszer szintén széles körben alkalmazza a helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlatokat, különösen a fiatal elkövetők esetében. Az áldozat és

250 <https://www.improve-horizon.eu/20th-anniversary-organic-act-on-integrated-protection-measures-against-gender-violence>

251 <https://thl.fi/en/statistics-and-data/statistics-by-topic/social-services-adults/mediation-in-criminal-and-civil-cases>

elkövető közötti közvetítés alkalmazása számos esetben gyorsabb megoldásokat eredményezett, a Norvég Közvetítői Szolgálat jelentése szerint a közvetítést a kisebb súlyú büntetőügyekben gyakran alkalmazzák, ami jelentősen csökkenti a hivatalos bírósági eljárások szükségességét.²⁵²

252 <https://konfliktraadet.no/en/restorative-process/>, <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2014-06-20-49>

9. AZ EGYSZERŰSÍTÉS ESZKÖZEI

9.1 *Bíróági ügykezelés és eljárási határidők*

A hatékony bíróági ügykezelés kulcsfontosságú a büntetőeljárások késedelmének csökkentése szempontjából. Ez magában foglalja, hogy a bírók aktív szerepet vállalnak az eljárás egyes szakaszaira vonatkozó határidők meghatározásában és betartatásában.

- Hollandia: a holland bíróságok bevezették a meghallgatás-tervezést, ahol a bírók feladata a bizonyítékok benyújtására, a tárgyalás előtti indítványokra és a meghallgatásokra vonatkozó szigorú határidők meghatározása. Ez a proaktív megközelítés biztosítja, hogy az ügyek hatékonyan haladjanak, és minimálisan csökkentik a szükségtelen késedelmeket. Ennek eredményeképpen Hollandia az igazságszolgáltatás hatékonysága tekintetében az Európai Igazságügyi Hatékonysági Bizottság (CEPEJ) szerint következetesen előkelő helyen áll.²⁵³

9.2 *Digitalizáció és a technológia használata*

A bíróági eljárások digitalizálása és a technológia alkalmazása egyre fontosabb eszköz a büntetőeljárások felgyorsításában. Az adminisztratív feladatok automatizálásával és az elektronikus kommunikáció megkönnyítésével a technológia jelentősen csökkentheti a késedelmeket.

- Észtország: vezető szerepet tölt be az igazságszolgáltatás digitalizálásában. Az e-Akta rendszer lehetővé teszi, hogy a büntetőügyben érintett valamennyi fél elektronikusan hozzáférjen az ügyiratokhoz, dokumentumokat nyújtson be, és online nyomon kövesse az ügy előrehaladását. Ez a rendszer csökkentette az adminisztratív késé-

253 <https://rm.coe.int/fiche-pays-partie-2-en/1680b21e99> 126-129.

delmeket, és megkönnyítette a bírósági időpontok ütemezését és kezelését. Észtország bírósági rendszere az egyik leghatékonyabb Európában, a CEPEJ adatai szerint a büntetőügyeket átlagosan 36 nap alatt oldják meg.²⁵⁴

- Franciaország: 2016-ban elfogadták a Digitális állam bevezetését célzó dokumentumot, amely magában foglalja a bírósági eljárások digitalizálását. A bizonyítékok benyújtására, a meghallgatások ütemezésére és az ügykezelésre szolgáló digitális platformok bevezetése felgyorsította a bírósági eljárást, különösen a COVID-19 világjárvány idején, amikor a személyes meghallgatások száma korlátozott volt.²⁵⁵

9.3 Bírósági ügykezelés és eljárási határidők

A büntetőeljárások felgyorsításának másik kulcsfontosságú módja az európai országokban a bírók aktív szerepe az ügyek kezelésében és az eljárási határidők betartatásában. A bírói ügykezelés azt jelenti, hogy a bírók proaktívabb szerepet vállalnak az ügyek előrehaladásának irányításában, biztosítva, hogy azok szükségtelen késedelmek nélkül haladjanak előre.

Hollandiában a büntetőeljárási törvénykönyv felhatalmazza a bírókat arra, hogy a bizonyítékok és indítványok benyújtására vonatkozó szigorú határidők meghatározásával aktívan irányítsák a tárgyalás előtti szakaszt. A cél a szükségtelen késedelmek megelőzése és a tárgyalások időben történő megkezdésének biztosítása. A már említett meghallgatás-tervezés is e célt szolgálja.

Németország hasonló megközelítést fogadott el a büntetőeljárások felgyorsításáról szóló jogszabállyal, amely szigorúbb határidőket vezetett be bizonyos eljárási cselekményekre, és növelte a bírók szerepét

254 <https://rm.coe.int/fiche-pays-partie-2-en/1680b21e99> 58-61.

255 *Projet de Loi pour une République Numérique*, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000033202746/>

e határidők betartásának ellenőrzésében. A törvény hangsúlyozza a hatékonyság szükségességét, különösen a tárgyalás előtti szakaszban, ugyanakkor biztosítja a vádlott jogainak tiszteletben tartását az eljárás során.

A büntetőeljárások felgyorsítása számos európai országban kritikus kérdés, ahol a késedelmek alááshatják az igazságszolgáltatási rendszerbe vetett közbizalmat, elhúzódó előzetes letartóztatásokhoz vezethetnek, és sérthetik mind az áldozatok, mind a vádlottak jogait. Európa-szerte különböző módszereket alkalmaztak ezen aggályok kezelésére, és minden ország a saját jogi hagyományaihoz és kihívásaihoz igazítja a megoldásokat. Az alábbiakban bemutatunk néhány konkrét módszert a büntetőeljárások felgyorsítására, európai országok példáival együtt.

Az európai országok számos stratégiát alkalmaztak a büntetőeljárások felgyorsítására, és mindegyik módszert a jogrendszer sajátos igényeihez és a leggyakrabban előforduló ügytípusokhoz igazították. Az összefoglaló eljárások, a vádalku, a bírósági ügykezelés, a digitalizáció, a szakosított bíróságok és az alternatív vitarendezés mind olyan hatékony eszközök, amelyeket Európa-szerte alkalmaznak a büntető igazságszolgáltatási rendszerek hatékonyságának növelése érdekében.

Ezek a megközelítések nemcsak a késedelmeket csökkentik, hanem segítenek a bíróságokra nehezedő nyomás enyhítésében is, lehetővé téve számukra, hogy az erőforrásokat a bonyolultabb és súlyosabb ügyekre összpontosítsák. Az egyes országokból (pl. Németország, Franciaország, Olaszország, Észtország és Hollandia) bemutatott példák jól szemléltetik, hogyan lehet ezeket a módszereket sikeresen integrálni a meglévő jogi keretekbe, hogy biztosítsák a gyors és igazságos igazságszolgáltatást. Az európai országok büntetőeljárási törvénykönyveiken belül különböző eszközöket alkalmaznak a büntetőeljárások felgyorsítására, miközben biztosítják az alapvető jogok tiszteletben tartását. Az összefoglaló eljárások, a vádalkuk, a meghatározott bűncselekményekre vonatkozó gyorsított eljárások, a

bíróági ügykezelés és a technológia alkalmazása mind olyan stratégiák, amelyeket a büntető igazságszolgáltatási rendszerben a késedelem és a hatékonyság hiánya jelentette kihívások kezelésére alkalmaztak.

Ezek az intézkedések a büntetőeljárások modernizálására irányuló szélesebb körű tendenciát tükrözik, hogy megfeleljenek a mai társadalom igényeinek. E reformok sikere azonban attól függ, hogy képesek-e egyensúlyt teremteni a hatékonyság szükségessége és az alapvető jogok – például a tisztességes eljáráshoz való jog, az ártatlanság védelme és a védelemhez való jog – védelme között. Az európai országok azáltal, hogy biztosítékokat építenek be ezekbe az eljárásokba, arra töreksenek, hogy az igazságszolgáltatás ne csak gyors, hanem tisztességes és igazságos is legyen.

10. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A BÜNTETŐELJÁRÁSOK GYORSÍTÁSÁVAL ÉS EGYSZERŰSÍTÉSÉVEL KAPCSOLATBAN

10.1 *Németország*

Németországban az elmúlt 10-15 évben több változás történt a büntetőeljárás szabályozásában, amelyek célja az eljárások gyorsítása és hatékonyságának növelése volt. Az egyik legfontosabb változás a 2017-ben bevezetett törvénymódosítás volt, amely a beismerő vallomások szerepét erősítette. A beismerő vallomás esetén az eljárás gyorsabb lefolytatását és enyhébb büntetést ígérnek a vádlottaknak, ezzel ösztönözve őket a vallomástételre. Ezt különösen a büntetőeljárás törvény 257c. §-a szabályozza, amely a büntetőeljárásban köthető egyezségről (*Verständigung im Strafverfahren*) rendelkezik.

A német büntetőeljárásban jelentős szerepet játszik a tárgyalás előtti megegyezés (*Absprachen im Strafverfahren*), amely lehetőséget biztosít arra, hogy a bíróság és a felek egyezséget kössenek az eljárás lefolytatásáról. Ezen egyezség keretében a vádlott elismeri bűnösségét, cserébe pedig gyorsított eljárásban részesülhet. Ez a jogintézmény szintén a StPO 257c. §-ban található, amely meghatározza az egyezség feltételeit és korlátait.

A német jogalkotó továbbá bevezette a büntetővégzéses eljárást (*Strafbefehl*), amely lehetővé teszi a bírósági eljárás elkerülését és az ügy gyors lezárását kisebb súlyú bűncselekmények esetén, ha a vádlott elfogadja a bíróság által meghatározott büntetést. Ezt az eljárást a StPO 407. § szabályozza, amely kimondja, hogy a büntetőparancs csak olyan esetekben alkalmazható, ahol a tényállás egyértelmű, és a kiszabott büntetés nem jár börtönbüntetéssel.²⁵⁶

256 https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

Bár ezen reformok nagy mértékben előre viszik az eljárás felgyorsítására tett törekvéseket, azonban a viták nem csendesednek, különös tekintettel a védelemhez való jog és az ártatlanság véelme körüli alapvető jogok védelmére. A kritikusok szerint a gyorsított eljárások potenciálisan korlátozhatják a védelem lehetőségeit, míg a jogalkotó szerint ezek az intézkedések szükségesek a bíróságok tehermentesítése érdekében.

10.2 *Franciaország*

Franciaországban a büntetőeljárás legfontosabb reformjainak egyike a 2019-ben elfogadott igazságügyi reformcsomag (Loi n° 2019-222) volt, amely többek között bevezette a bűnösség elismerésére irányuló eljárás jogintézményét. Ezt az eljárást a büntetőeljárási törvény 495-7. cikke szabályozza, amely lehetővé teszi, hogy a vádlott, ha beismeri bűnösségét, gyorsított eljárásban részesüljön és csökkentett büntetést kapjon. További jelentős változást hozott a 2016-os büntetőeljárási törvény reformja (Loi n° 2016-731), amely a bírói eljárásokat egyszerűsítette és számos újítást vezetett be, például a kisebb súlyú bűncselekmények esetén a büntetővégzés (ordonnance pénale) alkalmazását, amely lehetővé teszi, hogy a bíró tárgyalás nélkül hozzon ítéletet, ha a vádlott elismeri a bűncselekmény elkövetését. Ez az eljárás a kódex 495-1. cikkében található.

Az elmúlt években külön figyelmet fordítottak az alternatív vita-rendezési módokra, például a közvetítői eljárások (médiation pénale) alkalmazására, amelyek szintén a büntetőeljárások gyorsítását és a bíróságok tehermentesítését célozzák.²⁵⁷

257 https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/France_Code_of_criminal_procedure_EN.pdf

10.3 *Egyesült Királyság*

Az Egyesült Királyságban az utóbbi évtizedek egyik legfontosabb jogszabályi változása a 2015. évi Criminal Justice and Courts Act volt, amely többek között szigorította a beismerő vallomásokkal kapcsolatos szabályokat, és megkönnyítette a gyorsított eljárások alkalmazását kisebb súlyú bűncselekmények esetén. A törvény a kisebb súlyú bűncselekmények esetében megkönnyíti a gyorsított eljárások alkalmazását, de nem határozza meg konkrétan, hogy milyen büntetés jár ezekért az esetekért. Ehelyett a kisebb súlyú bűncselekmények (summary offences) általában a Magistrates' Court hatáskörébe tartoznak, ahol a maximális kiszabható szabadságvesztés általában 6 hónap, illetve pénzbüntetés is kiszabható, amelynek mértéke jogszabályban maximalizált. Bizonyos esetekben, ha a vádlott több bűncselekményt követett el, a maximális szabadságvesztés akár 12 hónap is lehet.

A vádalku (plea bargaining) rendszere is központi szerepet játszik a büntetőeljárások egyszerűsítésében. A vádlottak számára lehetőség nyílik arra, hogy bűnösségük beismerése esetén kedvezőbb büntetési tételt kapjanak, amely hozzájárul az eljárások gyors lezárásához. A vádalku rendszerét 2015. évi büntetőeljárási szabályozás határozza meg, amely előírja az ügyész és a védelem közötti megállapodás feltételeit. E törvény a bírósági eljárások hatékonyabb menedzseléséről is rendelkezik, meghatározva a bíróságok és az eljárásban résztvevő felek ezzel kapcsolatos kötelezettségeit.²⁵⁸

A 2022. évi Judicial Review and Courts Act tovább egyszerűsítette a bírósági eljárásokat, különösen az alacsonyabb rendű bűncselekmények esetében. A törvény célja, hogy az ügyek gyorsabban kerüljenek a bíróság elé, illetve gyorsabban záruljanak le.

Ezek a reformok jelentősen hozzájárultak az eljárások hatékonyságának növeléséhez, de komoly viták folytak arról, hogy ezek milyen

258 https://www.legislation.gov.uk/uksi/2015/1490/pdfs/ukxi_20151490_en.pdf

hatással vannak a vádlottak jogainak védelmére, különösen a védelemhez való jogra és az igazságos eljáráshoz való jogra.

10.4 *Olaszország*

Az elmúlt évtizedben Olaszországban számos jelentős reformot vezettek be a büntetőeljárások hatékonyságának növelése és gyorsítása érdekében. Az egyik legfontosabb reform a 2019. évi korrupcióellenes törvény volt, amely kifejezetten a korrupcióval kapcsolatos eljárások gyorsítását célozta, különös tekintettel a beismerő vallomások ösztönzésére és a gyorsított eljárások alkalmazására. A törvény számos változtatást vezetett be a büntetőeljárás szabályokba, és különös hangsúlyt fektetett a korrupció elleni küzdelemre, de kiterjedt a bírósági eljárások általános hatékonyságának növelésére is.

Az akkori igazságügyi miniszterről elnevezett, 2021. évi Cartabia-reform (Decreto legislativo n. 150/2022) célja az olasz igazságszolgáltatási rendszer modernizálása és gyorsítása volt. A reform kiterjesztette a mediációs eljárások alkalmazási körét és a patteggiamento (vádalku) rendszerét, amely lehetővé teszi, hogy a vádlottak kedvezőbb ítéletre számíthassanak, ha beismerik bűnösségüket. A vádalkut a büntetőeljárás törvény 444. cikke szabályozza. A büntetővégzéses eljárás (decreto penale di condanna) szintén fontos eleme volt a reformoknak. Ez az eljárás lehetővé teszi a bírósági eljárás gyorsított formában történő lezárását, ha a vádlott kisebb súlyú bűncselekményt követett el, és elismeri a bűncselekményt.

Az olasz jogrendszerben a digitális eljárások bevezetése is fontos szerepet kapott, különösen a pandémia idején. A digitális megoldások, mint például az elektronikus dokumentumkezelés és a videokonferencia-alapú tárgyalások, lehetővé tették a bírósági eljárások gyorsítását és hatékonyabbá tételét.²⁵⁹

259 <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10493381/>

10.5 *Spanyolország*

A büntetőeljárás törvény 2015. évi módosítása az egyik legkiemelkedőbb spanyol reform az elmúlt 10-15 évből. Számos újítást vezetett be a büntetőeljárás egyszerűsítése érdekében. A módosítások célja az volt, hogy a bíróságok gyorsabban tudják kezelni az ügyeket, különösen azokban az esetekben, ahol a vádlott bűnössége kétséget kizáróan megállapítható. Az egyik ilyen újítás a „juicio rápido” (gyorsított eljárás) bevezetése volt, amely lehetővé teszi, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények esetén a tárgyalás gyorsan, akár néhány napon belül megtörténjen, ha a vádlott beismeri bűnösségét. A spanyol jogrendszerben a vádalku (conformidad) rendszere is fontos szerepet játszik az eljárások egyszerűsítésében. Ismert a büntetővégzéses eljárás, amely a kisebb súlyú bűncselekmények esetén alkalmazható, ahol az ügy tárgyalás nélkül, gyorsított formában kerül elbírálásra. A kódex 962. cikke szerint a büntetővégzés akkor alkalmazható, ha a vádlott elismeri a bűncselekményt, és a kiszabott büntetés nem jár szabadságvesztéssel. A bíróság ilyenkor írásban hoz ítéletet.

A 2021-es büntetőeljárás reform további lépéseket tett a digitális eljárások és az elektronikus kommunikáció szélesebb körű alkalmazása felé, amely szintén az eljárások gyorsítását szolgálja.

A legújabb és legjelentősebb reformot a Royal Decree-Law 6/2023 (RDL 6/2023) jelenti, amely 2024. március 20-án lépett hatályba. Ez a rendelet a spanyol igazságszolgáltatási rendszer digitalizációját és az eljárási hatékonyságot helyezi középpontba. A digitális reformintézkedések 2024. január 9-én léptek hatályba, míg a legfontosabb eljárási változások 2024. március 20-án. Bár a technológiai rendszerek teljes működőképessé tételére 2025. november 30-ig van idő, az egyes spanyol közintézmények nem minden esetben állnak készen a digitális átalakulási intézkedések teljes körű végrehajtására. A Ley Orgánica 13/2003, amely a büntetőeljárás törvény reformjáról szól az előzetes letartóztatás kérdésében, új rendelkezéscsoportot vezetett

be, amely lehetővé teszi, hogy a bírósági eljárásokat (nyilatkozatok, kihallgatások, tanúvallomások, szembesítések, szakvélemények ratifikálása és meghallgatások) videokonferencia útján tartsák meg, ha azt a bíróság jóváhagyja. A COVID-19 világjárvány kezdete óta egyre több előzetes meghallgatást és tárgyalást folytatnak digitálisan. Minden esetben, amikor a tárgyalás személyesen zajlik, azt digitálisan rögzítik. Minden Spanyolországban lefolytatott peres eljárás során a digitális intézkedéseket, például az iratok, dokumentumok és fellebbezések digitális benyújtását a Lexnet platformon keresztül kezelik. Bizonyos esetekben a bíróságok előzetes meghallgatásokat és tárgyalásokat is megtarthatnak videokonferencia útján. Továbbá bizonyos esetekben, ha szükséges, a bíróság kérheti, hogy hozzáférhessen a vádlott nyilvánosan elérhető adataihoz, hogy megtalálják a vádlottat vagy annak vagyonát. A törvény további újító rendelkezéseit, mint a dokumentumautomatizálás, a tudásmenedzsment, az adatfeldolgozás vagy a mesterséges intelligencia (AI) alkalmazása, még nem vezették be az eljárásokban.²⁶⁰

10.6 *Ausztria*

Ausztria az igazságszolgáltatási rendszer digitalizációjában jelentős előrelépéseket tett az utóbbi években. Az osztrák kormány különböző digitális eszközöket vezetett be, amelyek célja az eljárások gyorsítása és az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelése. Az egyik fontos fejlesztés az Elektronischer Rechtsverkehr (ERV), vagyis az elektronikus kommunikáció, amely lehetővé teszi az ügyvédek, bíróságok és egyéb jogi szereplők számára, hogy digitálisan nyújtsanak be dokumentumokat és folytassanak hivatalos kommunikációt.²⁶¹

260 <https://www.uyanet.org/en/news/spanish-judges-speak-out-about-use-artificial-intelligence-generate-judicial-decisions>

261 Strafprozessrechtsänderungsgesetz 2015 – Elérés: <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/I/2015/112> 2024. augusztus 25.

Az ERV rendszer az összes bírósági és ügyészégi eljárásban kötelező, és kiterjed a polgári és büntetőeljárásokra is. Az ERV bevezetésének célja az volt, hogy csökkentse a papíralapú dokumentumkezelés szükségességét, valamint, hogy felgyorsítsa a bírósági ügyek feldolgozását. A rendszer lehetővé teszi az ügyvédek számára, hogy elektronikus úton nyújtsanak be beadványokat, és hozzáférjenek az ügyekkel kapcsolatos dokumentumokhoz.

Gyorsított eljárások és vádalku

Az osztrák büntetőeljárásban a kisebb súlyú bűncselekmények esetében egyre nagyobb szerepet kapnak a gyorsított eljárások. Az StPO 491. §-a szabályozza az ún. „Diversion” eljárást, amely lehetővé teszi, hogy bizonyos esetekben a bíróság ítélet nélkül, alternatív szankciókkal zárja le az ügyet, például pénzbírság vagy közmunkavégzés formájában. Ez az eljárás különösen hasznos, amikor a bűncselekmény súlya nem indokol hosszadalmas tárgyalást, és a vádlott együttműködik a hatóságokkal. A vádalku (Plea Bargaining) intézménye szintén elérhető Ausztriában, bár nem annyira elterjedt, mint más országokban, például az Egyesült Államokban. Az osztrák büntetőeljárásban a vádalku lehetősége adott, de szigorúan szabályozott körülmények között. A vádalku célja az eljárások egyszerűsítése és gyors lezárása, különösen akkor, ha a vádlott hajlandó beismeri bűnösségét.

Digitális tárgyalások és videokonferencia

A COVID-19 világjárvány jelentős hatással volt az osztrák igazságszolgáltatás működésére, és felgyorsította a digitális tárgyalások és a videokonferencia használatának elterjedését. Az osztrák bíróságok egyre inkább alkalmazzák a videokonferenciát, különösen az előzetes meghallgatások és kisebb súlyú ügyek tárgyalásai során. Az StPO 165. §-a lehetővé teszi a videokonferencia használatát, amennyiben

a bíróság úgy ítéli meg, hogy ez nem sérti a felek jogait és a tisztességes eljárást.²⁶²

Jogszabályi keretek és reformok

Az osztrák jogszabályi keret több törvényt és rendeletet tartalmaz, amelyek szabályozzák a technológia használatát a peres eljárásokban. Ide tartozik:

- Strafprozessordnung (StPO) – az osztrák büntetőeljárás törvény, amely részletesen szabályozza a büntetőeljárás lefolytatásának menetét, beleértve a digitális eszközök használatát is.²⁶³
- E-Government-Gesetz (E-GovG) – az e-kormányzati törvény, amely szabályozza az elektronikus közigazgatási eljárásokat, beleértve a bírósági ügyintézkést is.
- COVID-19-JuBG (COVID-19-Gesetz) – a COVID-19 világjárvány idején hozott törvények, amelyek lehetővé tették a digitális eszközök szélesebb körű alkalmazását a bírósági eljárásokban.

Ezek a jogszabályok biztosítják, hogy az osztrák igazságszolgáltatás megfeleljen a modern technológiai követelményeknek, és a digitális eszközök alkalmazása révén hatékonyabbá váljon.

10.7 Svédország

A 2017-es jogszabályváltozás az egyik törekvése a svéd kormánynak a büntetőeljárás hatékonyabbá tételében, amely bevezette a bírósági eljárások felgyorsításának új eszközeit, különös tekintettel a kisebb súlyú bűncselekményekre. Svédország a digitális igazságszolgáltatás terén is jelentős lépéseket tett. A svéd bíróságok és a jogi szereplők

262 SCHWAIGHOFER, Bernhard: „Die Digitalisierung des Strafverfahrens in Österreich”, Zeitschrift für Rechtspolitik, 2023

263 Strafprozessordnung (StPO) – Elérés: https://www.oesterreich.gv.at/themen/gesetz_und_recht/strafrecht/1/Seite.2460103.html 2024. augusztus 26.

széles körben alkalmazzák a digitális eszközöket, különösen az elektronikus dokumentumkezelést és a digitális kommunikációt. Az egyik legfontosabb fejlesztés az e-bíróági rendszer, amely lehetővé teszi az elektronikus iratbenyújtást és a bírósági döntések digitális úton történő továbbítását. Az elektronikus ügyintézés és kommunikáció kötelező a büntetőeljárásban résztvevő szakemberek számára. E követelményt a bírósági eljárásokról szóló törvény szabályozza, amely előírja, hogy minden bírósági dokumentumot és kommunikációt digitális formában kell benyújtani és kezelni.²⁶⁴ A cél az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelése és a papíralapú dokumentumkezelés minimalizálása.²⁶⁵

Svédországban a kisebb súlyú bűncselekmények esetében a gyorsított eljárások (snabbare rättegångar) egyre nagyobb jelentőséggel bírnak. A RB 48. fejezete tartalmazza azokat a rendelkezéseket, amelyek lehetővé teszik a gyorsított eljárások lefolytatását, ha a bűncselekmény súlya nem indokol hosszadalmas tárgyalást, és a vádlott hajlandó együttműködni. Ezek az eljárások lehetővé teszik a bíróságok számára, hogy az egyszerűbb ügyeket gyorsan és hatékonyan kezeljék.

10.8 Lengyelország

Lengyelországban az elmúlt években jelentős reformokat hajtottak végre a büntetőeljárások hatékonyságának növelése érdekében, különösen a 2015. évi és a 2020. évi törvénymódosítások révén. Ezen reformok célja, hogy csökkentsék a bíróságok leterheltségét és gyorsabbá tegyék az eljárásokat, miközben biztosítják az eljárás tisztességét és a vádlottak jogainak védelmét.²⁶⁶

264 LINDHOLM, Johan: „Digitaliseringen av rättsprocessen i Sverige”, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 2023

265 PETERSSON, Ulrika: „Effektivisering av brottmålsprocessen i Sverige”, Svensk Juristtidning, 2022

266 Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego – Elérés: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.Nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20130001247> 2024. augusztus 25.

Az egyik kulcsfontosságú változás a gyorsított eljárás (postępowanie przyspieszone) kiterjesztése volt. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények ügyeit gyorsított formában, akár 24 órán belül elbírálják, amennyiben a vádlott beismeri bűnösségét. A büntetőeljárási törvény 51. fejezete szabályozza az ilyen eljárásokat, amelyek lehetővé teszik a bíróságok számára, hogy az egyszerűbb ügyeket gyorsan és hatékonyan kezeljék.

A büntetővégzés (wyrok nakazowy) intézménye szintén megerősödött Lengyelországban. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy a bíróság tárgyalás nélkül hozzon ítéletet bizonyos kisebb súlyú bűncselekmények esetén, ha a vádlott elfogadja a bíróság által meghatározott büntetést. Ezzel a módszerrel gyorsan és hatékonyan lehet lezárni az ügyeket, anélkül, hogy szükség lenne hosszadalmas bírósági tárgyalásokra.

Lengyelországban a magyar mértékes indítványhoz hasonló jogintézmény. A kódex 335. cikke szerint az ügyész – a terhelt beleegyezése esetén – további, a tényleges szankcióra irányuló indítványt csatolhat a vádirathoz, amelyet a bíróság a feltételek fennállása esetén elfogad. Ez lehetőséget biztosít az ügyész és a terhelt közötti megállapodásra, az eljárás gyorsabb befejezésére akkor, ha a vádlott beismeri bűnösségét.

A 2020-as reformok tovább erősítették a digitális eljárások alkalmazását, különösen a távmeghallgatások és az elektronikus dokumentumkezelés bevezetésével. Ezek az újítások különösen a pandémia idején váltak kulcsfontosságúvá, és hozzájárultak ahhoz, hogy az eljárások a korlátozások ellenére is folytatódhassanak. A COVID-19 világjárvány alatt Lengyelországban is megnőtt a digitális tárgyalások és a videokonferencia használata. A kódex lehetővé teszi, hogy a bíróságok videokonferencia útján tartsanak tárgyalásokat, amennyiben ez nem sérti a felek jogait és a tisztességes eljárás követelményeit. Az ilyen digitális tárgyalások különösen hasznosak az előzetes meghallgatások és a kisebb súlyú bűncselekmények esetében.²⁶⁷

267 WRÓBEL, Włodzimierz: „*Reformy postępowania karnego w Polsce*”, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych, 2022

10.9 *Hollandia*

A 2016-ban elindított modernizációs program (Modernisering Strafvordering) célja az eljárások átláthatóságának és hatékonyságának növelése volt. Ennek keretében számos új jogintézményt vezettek be, és a meglévőket is jelentősen módosították.

Az egyik legjelentősebb változás a gyorsított eljárás (snelrecht) kiterjesztése volt, amely lehetővé teszi, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények ügyében gyorsan ítélet szülessen.²⁶⁸ Ezt az eljárást különösen a nyilvános rendbontásokkal és kisebb bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben alkalmazzák, ahol a vádlott beismeri a bűncselekmény elkövetését. A büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezései lehetővé teszik a bíróságok számára, hogy az egyszerűbb ügyeket gyorsan és hatékonyan kezeljék. A büntetővégzés (strafbeschikking) intézménye szintén kulcsfontosságúvá vált a kisebb súlyú bűncselekmények gyors elbírálásában. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy az ügyészség bírói döntés nélkül szabjon ki büntetést, ha a vádlott elfogadja azt. A holland jogrendszerben szintén fontos szerepet játszik a vádalku (pleidooi) lehetősége, amely lehetővé teszi, hogy a vádlott és az ügyészség megállapodjanak a büntetés mértékéről. Ez az intézmény hozzájárul az eljárások gyorsításához és a bíróságok tehermentesítéséhez, miközben biztosítja a vádlott számára a mérsékelt büntetés lehetőségét.

Hollandiában továbbá nagy hangsúlyt fektetnek a digitális eljárások fejlesztésére.²⁶⁹ Az elektronikus ügykezelés és a távoli meghallgatások lehetővé teszik az eljárások gördülékenyebb lefolytatását, különösen a pandémia idején. A digitális megoldások nemcsak a bírósági eljárások gyorsítását, hanem a költségek csökkentését is elősegítik.²⁷⁰ Az egyik

268 Modernisering Strafvordering Programma (2016) – Elérés: <https://www.moderniseringstrafvordering.nl/pagina/literatuur> 2024. augusztus 25.

269 Wetboek van Strafvordering – Elérés: <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vi32nmi4olza> 2024. augusztus 25.

270 HUISMAN, Wim: „*De digitalisering van het strafprocesrecht in Nederland*”, Nederlands Juristenblad, 2021

legfontosabb fejlesztés a KEI-program (Kwaliteit en Innovatie rechtspraak), amely a bírósági ügyintézés és peres eljárások digitalizációját célozza meg. A program részeként bevezetett digitális platform lehetővé teszi az elektronikus iratbenyújtást és a bírósági döntések digitális továbbítását. Az elektronikus ügyintézés és kommunikáció kötelezővé válik az eljárásokban, ezt a követelményt a büntetőeljárás törvény is szabályozza. A kódex előírja, hogy minden bírósági dokumentumot és kommunikációt digitális formában kell benyújtani és kezelni, így segítve az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelését és a papíralapú dokumentumkezelés minimalizálását. Lehetővé teszi, hogy a bíróságok videokonferencia útján tartsanak tárgyalásokat, amennyiben ez nem sérti a felek jogait és a tisztességes eljárás követelményeit.

10.10 *Finnország*

A finn büntetőeljárás törvény (Rikoslaki) és a kapcsolódó jogszabályok több reformot tartalmaznak, amelyek célja a bírósági eljárások egyszerűsítése és a modern technológiák integrálása.

Finnországban a kisebb súlyú bűncselekmények esetében egyre nagyobb szerepet kapnak a gyorsított eljárások (nopeutettu menettely). A Rikoslaki 5. fejezete szabályozza az ilyen eljárásokat. Valamint, a vádalku intézménye is jelen van, a Rikoslaki 6. fejezete szabályozza.

Finnország az igazságszolgáltatási rendszer digitalizációjában az élvonalban jár. A finn bíróságok és jogi szereplők széles körben alkalmazzák a digitális eszközöket, különösen az elektronikus dokumentumkezelést és digitális kommunikációt. Az egyik legfontosabb fejlesztés egy digitális platform kialakítása, amely lehetővé teszi az elektronikus iratbenyújtást és a bírósági döntések digitális továbbítását.²⁷¹

A digitális platform bevezetésének célja az igazságszolgáltatás

271 Tolvanen, Matti: „Digitization of the Criminal Process in Finland”, *Journal of Scandinavian Law*, 2022

hatékonyságának növelése és a papíralapú dokumentumkezelés minimalizálása. Az elektronikus ügyintézés kötelezővé válik a jogi szakemberek számára, és ezt a követelményt a büntetőeljárás törvény és a kapcsolódó jogszabályok szabályozzák.²⁷²

10.11 *Egyesült Államok*

Az Egyesült Államokban a büntetőeljárás rendszer már hosszú ideje a vádalku (plea bargaining) intézményére épül, amely az ügyek túlnyomó többségét gyorsan és hatékonyan zárja le tárgyalás nélkül. A vádalkut szövetségi szinten a Federal Rules of Criminal Procedure szabályozza, amely meghatározza a vádalku feltételeit és a bírósági jóváhagyás folyamatát.²⁷³ Az egyik fontos fejlemény a gyorsított eljárások (fast-track programs) alkalmazása, különösen a bevándorlási és kábítószerrel kapcsolatos ügyekben. Ezekben az esetekben a vádlottak a bűnösségük beismerése esetén jelentősen csökkentett büntetésre számíthatnak, és az eljárások gyorsan lezárulnak. Ez a gyakorlat elsősorban a szövetségi bíróságokon terjedt el, ahol a rendszer terheltsége különösen nagy. Az első bírósági megjelenés (initial appearance) során a vádlottak gyakran már ekkor dönthetnek a vádalku elfogadásáról, ami lehetővé teszi, hogy az ügy azonnal lezáruljon, elkerülve a hosszadalmas bírósági tárgyalást.²⁷⁴ Ez különösen a nagyvárosokban vált bevett gyakorlattá, ahol a bíróságok leterheltsége miatt szükség van a gyors ügykezelésre.

Az amerikai igazságszolgáltatási rendszer digitalizációja folyamatosan fejlődik. Az egyik legfontosabb kezdeményezés a PACER (Public

272 VIITANEN, Timo. „Digitalisation of Justice in Finland: Developments and Challenges.” In *Digitalisation in Europe 2021*, edited by J. Smith and A. Brown, Springer, 2021, pp. 235-251. Elérhető: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-74851-7_14. 2024. augusztus 25.

273 Federal Rules of Criminal Procedure – <https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp>

274 United States Sentencing Commission: Fast-Track Programs – <https://www.ussc.gov/e>

Access to Court Electronic Records), amely egy országos elektronikus nyilvántartási rendszer, amely hozzáférést biztosít a szövetségi bíróságok dokumentumaihoz. A PACER lehetővé teszi az elektronikus iratbenyújtást és a bírósági dokumentumok digitális hozzáférését, ami növeli az igazságszolgáltatás átláthatóságát és hatékonyságát.

A CM/ECF (Case Management/Electronic Case Files) rendszer a szövetségi bíróságoknál használt elektronikus ügykezelő rendszer, amely lehetővé teszi az ügyvédek számára, hogy dokumentumokat nyújtsanak be elektronikusan, és valós időben hozzáférjenek az ügyekkel kapcsolatos információkhoz. E rendszer alkalmazása kötelező a szövetségi bíróságoknál, és célja az eljárások gyorsítása és a papíralapú dokumentumkezelés minimalizálása. A COVID-19 világjárvány idején az amerikai bíróságok széles körben alkalmazták a digitális tárgyalásokat és a videokonferenciákat. A CARES Act (Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act) lehetővé tette a szövetségi bíróságok számára, hogy ideiglenesen engedélyezzék a videokonferenciák alkalmazását bizonyos büntetőeljárásokban, beleértve a vádlott megjelenését, a vádlott bűnösségének elismerését és az ítélethozatalt is. Bár a járvány lecsengésével sok bíróság visszatért a személyes megjelenéshez, a digitális tárgyalások és videokonferenciák továbbra is elérhetőek maradtak bizonyos esetekben, különösen a kisebb súlyú ügyekben és az előzetes meghallgatások során.²⁷⁵

Bár a vádalku rendszere és a gyorsított eljárások jelentősen hozzájárulnak az ügyek hatékony kezeléséhez, komoly viták zajlanak arról, hogy ezek az intézmények mennyire biztosítják a tisztességes eljárást és a vádlottak jogainak védelmét. Kritikusok szerint a terheltek gyakran nyomás alatt érzik magukat, hogy beismerő vallomást tegyenek, még akkor is, ha nem követtek el bűncselekményt.

275 BERMAN, Douglas A.: „The Impact of Digital Technology on Criminal Justice in the United States”, *Yale Law Journal*, 2022

10.12 Ausztrália

Az egyik legjelentősebb változás a gyorsított bírósági eljárások (fast-track procedures) bevezetése, amelyek különösen a kisebb súlyú bűncselekmények esetében alkalmazhatók. Ezek az eljárások lehetővé teszik, hogy az ügyek gyorsan lezáruljanak, különösen akkor, ha a vádlott beismeri bűnösségét.²⁷⁶ A vádalku (plea bargaining) intézménye is egyre nagyobb szerepet kapott Ausztráliában. Az Early Appropriate Guilty Plea (EAGP) rendszer²⁷⁷, amelyet Új-Dél-Walesben vezettek be 2018-ban, különösen nagy figyelmet kapott. Ez az eljárás arra ösztönzi a vádlottakat, hogy már a korai szakaszban beismerjék bűnösségüket, cserébe enyhébb büntetést kapjanak.²⁷⁸ Az EAGP rendszer bevezetése óta jelentősen csökkent a bíróságok leterheltsége és az eljárások időtartama.²⁷⁹

Ausztráliában az igazságszolgáltatási rendszer digitalizációja egyre nagyobb teret hódít. Az egyik legfontosabb kezdeményezés a Digital Court Program, amely az ausztrál bírósági rendszer modernizációját célozza meg. A program részeként bevezetett digitális platformok lehetővé teszik az elektronikus iratbenyújtást, a bírósági döntések digitális hozzáférését és a bírósági ülések online követését. A Commonwealth Courts Portal egy központi digitális platform, amely hozzáférést biztosít a szövetségi és családi bíróságok dokumentumaikhoz és ügyeihez. Az elektronikus ügyintézés a szakemberek számára kötelezővé vált, minden bírósági dokumentumot és kommunikációt

276 Criminal Procedure Act 1986 (NSW) – Elérés: <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/act-1986-209> 2024. augusztus 25.

277 Early Appropriate Guilty Plea (EAGP) Reform – Új-Dél-Wales: Elérés: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9b35f841-c192-485e-adc7-a12e13cead6c> 2024. augusztus 25.

278 FINDLAY, Mark: „Plea Bargaining and Justice in Australia”, *Sydney Law Review*, 2021

279 Australian Law Reform Commission: Reports on Criminal Justice Reforms – Elérés: <https://www.alrc.gov.au/> 2024. augusztus 25.

digitális formában kell benyújtani és kezelni.²⁸⁰ A pandémia alatt a Justice Legislation Amendment (COVID-19 Emergency Response) Act 2020 (Queensland) és más hasonló törvények ideiglenesen lehetővé tették a bíróságok számára, hogy videokonferencia útján tartsanak tárgyalásokat, különösen az előzetes meghallgatások és kisebb súlyú ügyek esetében. Ezek az intézkedések a járvány után is megmaradtak, és bizonyos esetekben továbbra is alkalmazzák őket.²⁸¹

10.13 Szingapúr

Szingapúr büntetőeljárási rendszere az elmúlt években több fontos reformon esett át, amelyek célja a bírósági eljárások hatékonyságának növelése és gyorsítása volt. Az egyik legjelentősebb változás a büntetőeljárási törvény 2010. évi átfogó módosítása volt, amely számos új jogintézményt vezetett be az eljárások egyszerűsítése érdekében.

A gyorsított eljárás (summary trials) bevezetése jelentős előrelépést hozott a kisebb súlyú bűncselekmények gyorsabb elbírálásában. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy az ilyen eseteket gyorsított módon tárgyalják, így csökkentve a bíróságok terheltségét és gyorsabban hozva ítéletet. Főbb jellemzők: gyorsított ügyintézés és ítélethozatal, elektronikus iratbenyújtás és kommunikáció, közvetítői eljárások alkalmazása a büntetőügyekben.

A szingapúri jogrendszerben a vádalku (plea bargaining) intézménye is megerősödött. A vádlottak számára lehetőséget nyújt arra, hogy bűnösségük beismeréséért cserébe enyhébb büntetést kapjanak, és az eljárás gyorsabban lezáruljon. Ez különösen a gazdasági és pénzügyi bűncselekmények esetében kapott nagyobb szerepet, ahol a hatékony ügykezelés kulcsfontosságú. A vádalku folyamatát

280 SUTTON, Adam: „The Impact of Digital Courts on the Criminal Justice System in Australia”, *Monash University Law Review*, 2022

281 Latest Criminal Law Updates in Australia for 2024: <https://www.lexisnexis.com.au/en/products-and-services/practical-guidance/latest-legal-updates/criminal-law>

a kódex részletesen szabályozza, biztosítva a felek jogainak védelmét és a tisztességes eljárás feltételeit.²⁸²

A vádalku típusai:

- Charge Bargaining: A vádak számának vagy súlyosságának csökkentése a bűnösség beismerése fejében.
- Sentence Bargaining: Enyhébb büntetés ajánlása a beismerésért cserébe.
- Fact Bargaining: A tények és bizonyítékok elfogadása vagy módosítása a megállapodás részeként.²⁸³

Az eLitigation rendszer Szingapúr zászlóshajója az igazságszolgáltatás digitalizációjában. 2013-ban vezették be és azóta folyamatosan fejlesztik. Az eLitigation egy integrált elektronikus ügykezelő és iratbenyújtó platform, amely lehetővé teszi az ügyvédek, bírók és a peres felek számára, hogy online nyújtsanak be és érjenek el jogi dokumentumokat.

Főbb jellemzők:

- Elektronikus iratbenyújtás és -kezelés.
- Valós idejű ügykövetés és értesítések.
- Digitális aláírások és hitelesítés a dokumentumok biztonságos kezelése érdekében.
- Integráció más kormányzati rendszerekkel, például a BizFile+ és a Corppass szolgáltatásokkal.

Az eLitigation rendszer használatát a Supreme Court Practice Directions és a State Courts Practice Directions szabályozzák, amelyek előírják az elektronikus iratkezelés kötelező alkalmazását a legtöbb polgári és büntetőügyben.

282 Asher FLYNN, Arie FREIBERG (2018): Plea Negotiations, Criminology Research Advisory Council, Elérés: https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/CRG_51_13-14-FinalReport.pdf

283 Plea Bargaining in Singapore: Current Practices and Developments – <https://www.judiciary.gov.sg/news-and-resources/practice-directions>

A COVID-19 világjárvány során Szingapúr bíróságai gyorsan alkalmazkodtak a körülményekhez, és széles körben bevezették a digitális tárgyalásokat és a videokonferenciákat. A pandémia lecsengése után is megtartották ezeket a gyakorlatokat, felismerve a technológia által nyújtott előnyöket.

Videokonferencia a bírósági eljárásokban

Alkalmazási területek:

- Előzetes meghallgatások és procedurális ügyek.
- Tanúk és szakértők távoli meghallgatása.
- Bizonyos esetekben a teljes tárgyalási folyamat lebonyolítása.

A videokonferencia használatát a büntetőeljárási törvény és a bizonyításról szóló törvény módosításai teszik lehetővé, amelyek előírják a digitális eszközök alkalmazásának szabályait és biztosítják a felek jogainak védelmét a távoli eljárások során.

Virtuális bíróságok

2023-ban Szingapúr kísérleti jelleggel bevezette a virtuális bíróságok koncepcióját, amelyek mesterséges intelligenciát alkalmaznak az egyszerűbb ügyek automatikus feldolgozására és döntéshozatalára.

Előnyök:

- Jelentős idő- és költségmegtakarítás.
- A döntéshozatal objektivitásának növelése.
- A bíróságok leterheltségének csökkentése és a bírók munkájának támogatása.

Ezeket a fejlesztéseket szigorú felügyelet mellett vezetik be, biztosítva az átláthatóságot és a jogi normák betartását.²⁸⁴

²⁸⁴ Singapore not likely to use AI in sentencing in foreseeable future: Chief

Szingapúr büntetőeljárás reformjai általában pozitív visszajelzést kaptak, különösen a hatékonyság és a gyors ügykezelés terén. Ugyanakkor felmerültek kérdések a vádlottak jogainak teljes körű biztosításával kapcsolatban, különösen a gyorsított eljárások és a vádalkuk esetében, ahol a tisztességes eljárás és a védelemhez való jog fontossága hangsúlyos.

10.14 Japán

2016-ban bevezetett büntetőeljárás reformcsomag volt az elmúlt 10 év kiemelkedő intézkedése, amely számos új intézkedést vezetett be az eljárások egyszerűsítése és felgyorsítása érdekében. Ennek részeként bevezették a beismerésre ösztönző rendszert, amely lehetővé teszi, hogy a vádlottak, ha beismerik bűnösségüket, gyorsított eljárásban részesüljenek és enyhébb büntetést kapjanak. Japánban a vádalku intézménye 2018-ban került bevezetésre, és azóta egyre nagyobb szerepet játszik a büntetőeljárásokban. Ez a rendszer, hasonlóan az amerikai gyakorlathoz, lehetővé teszi, hogy a vádlottak együttműködjenek a hatóságokkal, cserébe enyhébb büntetésért. Ez különösen a korrupcióval és pénzügyi bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben vált népszerűvé, és jelentősen csökkentette az eljárások időtartamát.²⁸⁵ A digitális technológiák bevezetése szintén nagy szerepet kapott a japán büntetőeljárás reformokban. A japán igazságszolgáltatási rendszer egyik legfontosabb digitális fejlesztése az e-Court rendszer, amelyet 2020-ban vezettek be. Ez a rendszer lehetővé teszi az elektronikus iratbenyújtást, a digitális kommunikációt és a bírósági dokumentumok online kezelését. Az e-Court rendszer bevezetését a polgári eljárásról és a büntetőeljárásról szóló törvények 2020-as módosításai

Justice <https://www.straitstimes.com/singapore/courts-crime/s-pore-not-likely-to-use-ai-in-sentencing-in-foreseeable-future-chief-justice>

285 TSUNODA, Tatsuya: Digitalization of Criminal Procedure and its Practical Implication on Response to Criminal Investigation and Information Request. *Business Law Review*, July 2024

szabályozzák, amelyek lehetővé teszik az elektronikus dokumentumkezelést és kommunikációt a polgári és büntetőeljárásokban.²⁸⁶

Kihívások:

- Adatbiztonság és adatvédelem: A digitális rendszerek használata kockázatokat hordoz az adatvédelem és az információbiztonság terén, különösen a bírósági dokumentumok és személyes adatok kezelésében.
- Digitális egyenlőtlenség: A digitális platformokhoz való hozzáférés és azok használata továbbra is kihívást jelenthet bizonyos csoportok, különösen az idősebb generáció számára.
- Mesterséges intelligencia alkalmazása: Az AI technológia használata az igazságszolgáltatásban etikai kérdéseket vet fel, beleértve az átláthatóságot és az algoritmikus elfogultság kockázatát.

Jövőbeni fejlesztések:

- AI és gépi tanulás integrációja: A mesterséges intelligencia további integrációja várható, különösen a jogi kutatás, az ügyelosztás és a döntéshozatal támogatása terén.
- Blockchain technológia: A blockchain alkalmazása a jogi dokumentumok hitelesítésében és az adatbiztonság növelésében szintén lehetséges fejlődési irány.

286 刑事訴訟法 (Japanese Code of Criminal Procedure) – Elérés: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3739> 2024. augusztus 25.

11. STATISZTIKAI ADATOK A BÜNTETŐELJÁRÁSOK GYORSÍTÁSÁVAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN

A gyorsított eljárások európai országokban történő alkalmazására vonatkozó valós statisztikai adatok szolgáltatása meglehetősen nagy kihívást jelenthet az adatgyűjtési módszerek és a különböző joghatóságok adatszolgáltatási szabványainak eltérései miatt. Az európai intézmények – például az Európai Bizottság az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért (CEPEJ) és az Eurostat – számos tanulmánya és jelentése azonban értékes betekintést nyújt a büntető igazságszolgáltatási rendszerek hatékonyságába Európa-szerte. Az alábbiakban összefoglalom a gyorsított eljárások európai országokban történő alkalmazásával kapcsolatos néhány rendelkezésre álló adatot és tendenciát.

11.1 *A gyorsított eljárások általános tendenciái*

1. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ügyei a késedelmekről: Az EJEB elé kerülő ügyek jelentős része a büntetőeljárások hosszával kapcsolatos panaszokkal kapcsolatos. 2020-ban a Bíróság által hozott ítéletek mintegy 27%-a az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke által garantált, ésszerű időn belüli tisztességes eljáráshoz való jog megsértésére vonatkozott. Ez azt jelzi, hogy a büntetőeljárások elhúzódása Európa-szerte továbbra is széles körben elterjedt probléma, ami szükségessé teszi a gyorsított eljárások alkalmazását.
2. *CEPEJ-jelentések az igazságszolgáltatás hatékonyságáról*: A CEPEJ rendszeresen értékeli az európai igazságszolgáltatási rendszerek

hatékonyságát. A CEPEJ 2022. évi jelentése²⁸⁷ szerint, amely 2020-ra vonatkozó adatokat közöl, a büntetőügyek elsőfokú bíróságokon történő elbírálásához szükséges átlagos idő jelentősen eltér Európa-szerte. Például:

- Észtországban a büntetőügyek átlagos időtartama az elsőfokú bíróságokon körülbelül 30 nap volt.
- Franciaországban ez az idő körülbelül 130 nap volt.
- Németországban az átlagos időtartam 180 nap volt.
- Olaszországban a reformok ellenére az időtartam viszonylag hosszú, körülbelül 480 nap maradt.

Ezek a számadatok rávilágítanak a büntető igazságszolgáltatási eljárások gyorsasága közötti különbségekre a különböző európai országokban, és hangsúlyozzák a hatékony és gyors eljárások szükségességét.

11.2 A gyorsított eljárások konkrét alkalmazása

1. *Franciaország – Comparution Immédiate*: Franciaországban gyakran alkalmazzák a „comparution immédiate” eljárást, amely lehetővé teszi a tetten ért vagy egyértelmű bizonyítékok esetén az azonnali tárgyalást. Az Igazságügyi Minisztérium szerint 2020-ban Franciaországban az összes büntetőügy mintegy 17%-át ebben a gyorsított eljárásban folytatták le. Ez tükrözi e mód hatékonyságát az egyszerű ügyek gyors elbírálásában.
2. *Németország – Strafbefehl (büntetőparancs)*: Németországban széles körben alkalmazzák a büntetőparancs-eljárást, amely lehetővé teszi a kisebb súlyú bűncselekmények gyorsított, teljes tárgyalás nélküli megoldását. A német szövetségi statisztikai hivatal adatai szerint 2019-ben a büntetőügyek mintegy 50%-át büntető végzéssel oldották meg. Ez a magas arány azt mutatja, hogy ez az eljárás hatékonyan csökkenti a bíróságok ügyterhét.

²⁸⁷ <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279145-161>.

3. *Olaszország – vádalku (Patteggiamento)*: Olaszország egyre inkább a vádalkura támaszkodik a büntetőügyek felgyorsítása érdekében. Az olasz igazságügyi minisztérium adatai szerint 2019-ben a büntetőügyek mintegy 20%-át vádalku révén oldották meg. A vádalku ilyen alkalmazása nagyban hozzájárult az olasz bíróságok ügyhátralékának csökkentéséhez, különösen az olyan bűncselekmények esetében, ahol a bizonyítékok erősek és nem vitatottak.
4. *Hollandia – ZSM (bírói beavatkozás nélküli egyezség)*: A hollandiai ZSM-eljárás lehetővé teszi az ügyek gyors, bírói beavatkozás nélküli rendezését, jellemzően a letartóztatást követő néhány napon belül. A holland ügyészség szerint 2020-ban a kisebb súlyú büntetőügyek mintegy 60%-át ezen az eljáráson keresztül rendezték. Ez a megközelítés jelentősen csökkentette a bíróságok terheit, és felgyorsította a kisebb súlyú bűncselekmények megoldását.²⁸⁸

11.3 Az ügyhátralékra és az igazságszolgáltatás hatékonyságára gyakorolt hatás

E gyorsított eljárások bevezetése és alkalmazása több európai országban kézzelfogható hatással volt az ügyhátralékok csökkentésére és az igazságszolgáltatás hatékonyságának javítására. Például:

Olaszországban az elmúlt években fokozatosan csökkent a büntetőügyek hátraléka, részben a vádalkuk és más gyorsított eljárások fokozott alkalmazásának köszönhetően.

Németország és Franciaország adatai szerint a büntetőügyek megoldásához szükséges átlagos idő csökkent, köszönhetően a büntetőparancsok és az azonnali összehasonlítás széles körű alkalmazásának.

Észtország fejlett digitális infrastruktúrájával és a gyorsított eljárások alkalmazásával folyamatosan a leghatékonyabb igazságszolgáltatási

288 JACOBS, Pauline, VAN KEMPEN, Petra: *Dutch 'ZSM Settlements' in the Face of Procedural Justice: The Sooner the Better?* <https://utrechtlawreview.org/articles/291/files/submission/proof/291-1-754-1-10-20141113.pdf>

rendszerek között szerepel Európában.

A gyorsított eljárások alkalmazása az európai büntető igazságszolgáltatási rendszerekben igen eltérő, de az adatok azt mutatják, hogy ezeket az eljárásokat egyre gyakrabban alkalmazzák a hatékonyság növelése és a késedelmek csökkentése érdekében. Olyan országok, mint Németország, Franciaország, Olaszország és Hollandia a gyorsított igazságszolgáltatás különböző módjait vezették be, mint például a gyorsított eljárások, a vádalku és az azonnali tárgyaláson való megjelenés, hogy kezeljék az ügyhátralékok és a hosszadalmas eljárások jelentette kihívásokat. A rendelkezésre álló statisztikai adatok kiemelik ezen eljárások jelentőségét az igazságszolgáltatás hatékonyságának javításában, ugyanakkor rámutatnak arra is, hogy a gyorsaság és az alapvető jogok védelme között egyensúlyt kell teremteni.

A gyorsított eljárások használatára vonatkozó statisztikai adatok gyűjtése és elemzése a nem európai országokban kihívást jelenthet a jogrendszerek, a jelentéstételi normák és az adatok hozzáférhetősége közötti különbségek miatt. Számos ország azonban, különösen a fejlett jogrendszerrel és szilárd adatgyűjtési mechanizmusokkal rendelkező országok, beszámoltak a gyorsított eljárások használatáról és hatékonyságáról a büntető igazságszolgáltatási rendszerükben.

Az Egyesült Államokban az 1974. évi Speedy Trial Act szigorú határidőket szab a szövetségi büntetőügyekre, előírva, hogy a tárgyalást a terhelt meggyanúsításától vagy a hatóságok előtti első megjelenésétől számított 70 napon belül meg kell kezdeni. A törvény célja az előzetes letartóztatás csökkentése és a gyors igazságszolgáltatás biztosítása.

- *Szövetségi ügyek adatai:* az Egyesült Államok bíróságainak igazgatási hivatala szerint a 2020-as pénzügyi évben a szövetségi büntetőügyek mintegy 95%-a megfelelt a gyorsított eljárásról szóló törvény követelményeinek. Ez a megfelelési arány azt jelzi, hogy a törvény hatékonyan gyorsítja a szövetségi büntetőeljárásokat.
- *Vádalku:* az Igazságügyi Statisztikai Hivatal (BJS) adatai szerint a szövetségi büntetőügyek több mint 90%-át vádalku keretében

oldják meg, ami jelentősen csökkenti a teljes tárgyaláshoz szükséges időt és erőforrásokat.

A kanadai büntető igazságszolgáltatási rendszer szintén hangsúlyozza az időben lefolytatott tárgyalások fontosságát, és külön intézkedések és iránymutatások vannak érvényben az indokolatlan késedelmek megelőzésére.

- A kanadai Legfelsőbb Bíróság R. v. Jordan ügyben hozott határozata szigorú határidőket állapított meg a büntetőeljárások befejezésére: 18 hónapot a tartományi bíróságokon folyó ügyek esetében és 30 hónapot a felsőbb bíróságokon folyó ügyek esetében. Ez az ítélet jelentős hatással volt a büntetőeljárások késedelmének csökkentésére.²⁸⁹
- Jordan utáni adatok: A Jordán-határozatot követően jelentősen csökkent az előírt határidőket túllépő ügyek aránya. A kanadai statisztikai hivatal 2018-as jelentése szerint például a büntetőügyeknek csak mintegy 5%-a lépte túl a Jordan-határozat szerinti határidőket, míg a döntés előtt ez az arány lényegesen magasabb volt.

Ausztrália különböző intézkedéseket vezetett be a büntetőeljárások felgyorsítása érdekében, többek között a gyorsított eljárások, a vádalkuk és a technológia alkalmazása révén.

- Vádalku: Az Egyesült Államokhoz hasonlóan Ausztráliában is széles körben alkalmazzák a vádalkut az ügyek gyorsabb megoldása érdekében. Az Ausztrál Statisztikai Hivatal (ABS) adatai szerint a bíróságokon a büntetőügyek mintegy 90%-át a bűnösség beismerésére tekintettel alkalmazott egyszerűsített eljárásban oldották meg, ami jelentősen felgyorsítja a bírósági eljárást.²⁹⁰
- Összefoglaló eljárások: Az összefoglaló eljárásokat kevésbé súlyos

289 Lásd: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/16057/index.do>

290 <https://www.dpp.sa.gov.au/about-us/data-and-statistics/conviction-rates>

bűncselekmények esetében alkalmazzák, és 2019-ben az ABS jelentése szerint a magisztrátusi bíróságokon (amelyek kevésbé súlyos bűncselekményekkel foglalkoznak) a büntetőügyek mintegy 85%-át a vádlott első bírósági megjelenésétől számított három hónapon belül rendezték.

Japán büntető igazságszolgáltatási rendszere a hatékonyságáról ismert, az ügyek megoldásának magas aránya a gyorsított eljárások és más gyorsított eljárások révén.

- Összefoglaló eljárások: a japán igazságügyi minisztérium adatai szerint a kisebb súlyú bűncselekmények mintegy 95%-át gyorsított eljárás keretében oldják meg, ahol az ügyeket teljes tárgyalás nélkül tárgyalják. Ezt az eljárást pénzbüntetéssel vagy rövid távú szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmények esetében alkalmazzák, és jelentősen csökkenti a bíróságok ügyszerét.
- Gyorsított eljárás a fogva tartott vádlottak esetében: Japánban az előzetes letartóztatásban lévő vádlottak esetében is vannak külön rendelkezések a tárgyalások felgyorsítására. Az ilyen ügyekben a vádemeléstől az ítélethozatalig eltelt átlagos idő 2019-ben körülbelül 3,2 hónap volt, ami tükrözi, hogy a rendszer a gyors igazságszolgáltatásra összpontosít.²⁹¹

Dél-Afrikának a büntető igazságszolgáltatási rendszerében a késedelmekkel kapcsolatos kihívásokkal kellett szembenéznie, de a közelmúltbeli reformok célja e problémák megoldása volt.

- Az ügyhátralék csökkentésére irányuló stratégia: A dél-afrikai Ügyészség (National Prosecuting Authority, NPA) az ügyhátralék csökkentésére irányuló stratégiai programot hajtott végre, amely magában foglalja a tárgyalás előtti megbeszélések és a vádal-

291 https://www.courts.go.jp/english/vc-files/courts-en/FAQ_Criminal/FAQ_Criminal/202408_update/04_Average_trial_period_for_the_accused_whose_case_was_finally_disposed.pdf

ku-tárgyalások alkalmazását az ügyek megoldásának felgyorsítása érdekében. Az NPA 2020/2021-es éves jelentése szerint ezek a stratégiák hozzájárultak ahhoz, hogy a büntetőügyek hátraléka a jelentéstételi időszakban 17%-kal csökkent.

- Vádalku: A vádalkut egyre gyakrabban alkalmazzák Dél-Afrikában az ügyek megoldásának felgyorsítására. Bár a részletes nemzeti statisztikák korlátozottak, a regionális jelentések szerint egyes területeken a büntetőügyek akár 30%-át is vádalkuval oldják meg, ami segít enyhíteni a bíróságokra nehezedő nyomást.²⁹²

Brazília különböző intézkedéseket hajtott végre a büntető igazságszolgáltatási rendszerében tapasztalható késedelmek kezelésére, beleértve a gyorsított eljárásokat és a technológia használatát.

- Összefoglaló eljárások: Brazília büntetőeljárási törvénykönyve (Código de Processo Penal) rendelkezéseket tartalmaz a gyorsított eljárásokra vonatkozóan, különösen a kevésbé súlyos bűncselekmények esetében.²⁹³ A Nemzeti Igazságszolgáltatási Tanács (CNJ) adatai szerint 2020-ban a büntetőügyek mintegy 50%-át gyorsított eljárásban oldották meg, ami hozzájárult az ügyhátralék csökkentéséhez.
- Elektronikus megfigyelés és virtuális meghallgatások: Az elektronikus megfigyelés és a virtuális meghallgatások alkalmazása megnőtt Brazíliában, különösen a COVID-19 járvány idején. A CNJ arról számolt be, hogy 2020-ban a büntetőjogi tárgyalások 80%-át virtuálisan tartották, ami hozzájárult a büntetőeljárások ütemének fenntartásához a világjárvány okozta kihívások ellenére.²⁹⁴

292 https://www.npa.gov.za/sites/default/files/uploads/NPA%20Annual%20Report%202022_web.pdf

293 Weber Martins BATISTA: *An overview of Brazilian criminal procedure*. 216., 231. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.e-publicacoes.uerj.br/pbl/article/download/34334/24252/114877&ved=2ahUKEwj966eK_eWJAXXclP0HHQrYGHQF-noECC8QAQ&usq=AOvVaw1DRannilEoIn8ADvJgSpma

294 <https://www.cnj.jus.br/pesquisas-judiciarias/justica-em-numeros/>

A gyorsított eljárások alkalmazása széles körben elterjedt az Európán kívüli országokban, ahol az olyan mechanizmusok, mint a gyorsított eljárások, a vádalku és a technológia használata kulcsszerepet játszanak a büntetőjogi eljárások felgyorsításában. Az olyan országokból, mint az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália, Japán, Dél-Afrika és Brazília származó statisztikai adatok bizonyítják ezen intézkedések hatékonyságát a késedelmek csökkentésében, a hátralékok minimalizálásában és az igazságszolgáltatás időben történő biztosításában. Ezek az eljárások azonban, bár segítenek felgyorsítani az eljárást, gondosan kell kezelni őket annak biztosítása érdekében, hogy ne veszélyeztessék a büntető igazságszolgáltatási rendszer igazságosságát és integritását.

12. A MAGYAR BÜNTETŐELJÁRÁS SZABÁLYOZÁSÁNAK TÖRTÉNETE NAPJAINKIG

A modern magyar büntetőeljárás szabályok kodifikálására 1896-ban került sor. Az ezt megelőző időszak, a 19. század egésze során, de legfőképpen az 1840-es éveket követő évtizedekben számos büntetőeljárás szabálygyűjtemény és -tervezet született, többek között Deák Ferenc, Balogh Jenő és Csemegi Károly tollából, mígnem a 19. század végére elkészült az a jogszabály, amely a hatályba lépését követő fél évszázadban meghatározta a magyar büntetőeljárás jellemzőit.

A Bünvádi Perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc. (a továbbiakban: Bp.) Csemegi Károly és a XIX. sz. végén alkotó büntetőjogászok tervezeteiből született. Már a maga korában is modern, korát számos szempontból megelőző, liberális eljárási kódexnek tartották, mely a korábbi kodifikációs törekvéseket összefogva vegyes rendszerű büntetőeljárást honosított meg, kombinálva a kontinentális és az angolszász eljárás legjobb vonásait. Az 1900. január 1-jén hatályba lépett Bp. alkalmazandóságát az 1951. évi II. Bp. hatályba lépéséig megőrizte, bár számos módosításon esett át.

A Bp. a ma ismert alapelvek jelentős részét tartalmazta. Megjelent benne a legalitás-officialitás-opportunitás triász, a bíróság függetlensége, a vádelv; részletesen szolt a terhelt jogairól; az eljárásban részt vevő személyekről – köztük a magánfél, a pótmagánvádló és a főmagánvádló pozíciójáról. Szabályozta a – ma ismeretlen – vizsgálatot, a vizsgálóbíró és vádtanács intézményét, az esküdtbíróági eljárást; kétfokú jogorvoslati rendszerről rendelkezett (fellebbezés és semmisségi panasz), rendkívüli jogorvoslati lehetőségről ténykérdésben (újrafelvétel), továbbá néhány olyan jogintézmény is feltűnt benne, amelyek a mai külön és különleges eljárás jegyeit hordozzák magukon (pl. eljárás az ismeretlenek, a távollévók és a szökevények ellen,

járásbíróság előtti eljárás; illetve eljárás a kiadatás iránti ügyekben vagy kártalanítás).

Összességében a Bp. előremutató és modern szabályrendszert vezetett be. Ennek ellenére már a hatályba lépését követő első évtizedben, sőt, még a hatályba lépését megelőzően számos kapcsolódó jogszabály elfogadására sor került, melyek részben megváltoztatták, részben finomították az eljárási szabályokat. Ezek közé tartozik az esküdttbíróságokról szóló 1987. évi XXXIII. tc.; az 1907. évi, továbbá az egy évvel későbbi módosítás, valamint ez utóbbi 1913. évi kiegészítése, amelyek a fiatakorúak bíróságáról rendelkeztek. Az 1940-es évek végére az egyszerűsítés jegyében bővítették az egyesbíró eljárásának lehetőségeit, szigorították a jogorvoslati lehetőség igénybevételének feltételeit, felfüggesztették az esküdtszék működését és rendelkeztek a rögtönbíráskodásról is. A módosítások nyomán a második világháborút követő évekre a Bp. eredeti szabályrendszere eltűnt. Az 1949. évi XI. tv. megszüntette a kétfokú jogorvoslati rendszert, majd a szocialista jog időszaka következett, melyre az inkvizitórius eljárási elemek előtérbe helyezése jellemző, s melyet évtizedenként újraírt eljárási kódexek kísértek. Egyébként az egyszerűsítés a bírósági szervezetrendszert is értelemszerűen érintette, a királyi ítélőtáblák megszűnésével a bírósági szervezetrendszer háromszintűvé vált.

Az 1951. évi III. törvény, a II. Bp. új szerkezeti megoldást alkalmazott és a korábbi szabályozási technikával szakítva először az alapelvekről szólt, majd a személyekről, az általános tudnivalókról, majd az eljárás részletes leírása következett – úgy, mint a ma hatályos Be.-ben. Az alapelvek fejezetben sok elvről rendelkezett a jogalkotó, de párat kifejejtett (közvetlenség, nyilvánosság), továbbá helyenként az egyes elvek érvényesítéséhez szükséges részletszabályok is hiányoztak (pl. letartóztatás esetén a hozzátartozók értesítésének kötelezettsége). Összességében a törvény nem nyújtott megfelelő garanciát a terhelt jogainak védelmére. Az I. Bp.-hez képest kevésbé terjedelmes, mintegy fele olyan hosszú II. Bp. egységes nyomozási szakaszt szabályozott

(megszüntette a nyomozás és a vizsgálat kettősségét), nem rendelkezett bírói részvételről a nyomozási szakaszban, a kényszerintézkedések elrendeléséről az ügyész határozhatott (bíróági jogorvoslati lehetőség mellett), egységesítette a bíróági eljárást (megszüntette a járásbíróság és a megyei bíróság előtti eljárás különbségét), és egyfokú jogorvoslatot tett lehetővé.

Nem sokkal hatályba lépését követően, az 1954. évi V. törvénnyel máris lényegesen módosították az újonnan létrehozott szabályozást. Három jelentős változtatás történt: 1) garanciális szabályként bevezették a terheltté nyilvánítást és az iratismertetést; 2) a tárgyalás bírói előkészítését technikai, eljárási jellegű kérdésekre korlátozták, vagyis a bizonyítékok érdemi vizsgálatára ekkor még nem kerülhetett sor; továbbá 3) szűkítették a másodfokú bíróság reformatórius, vagyis megváltoztató jogkörét és erősítették a kasszációs, vagyis megsemmisítő jogkörét. Mindemellett a törvény ismét bevezette az I. Bp. által szabályozott, de az 1949. évi XI. tc. által eltörölt súlyosítási tilalmat.

Összességében megállapítható, hogy az első szocialista törvények egységes eljárást szabályoztak, nem bántak bőkezűen az alapelvekkel és nem védték megfelelően a terhelt jogait. Az eljárás számos korábban létezett garanciális intézményét megszüntették és a büntetőeljárás gyorsítására törekedtek.

Nagyjából egy évtized elteltével, 1962-ben ismét új eljárási szabályozással kellett szembenézniük a jogalkalmazóknak. A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. tvr. – a későbbi jogszabályok előfutáraként – az alapelvek és a terhelti jogok erősítését hozta magával. A szövegét tekintve jelentős részben a korábbi törvény átvételét jelentette, bár címe megváltozott, és a korábbi tárgyalás – per – központú eljárási törvényektől eltérően a büntetőeljárás egészének, folyamatszerűségének fontosságát, két részének – a nyomozásnak és a bíróági eljárásnak – az egyenrangúságát hangsúlyozta a címében is. Továbbá megfogalmazta a védelem jogát, teret engedett az opportunitásnak csekély súlyú bűncselekmények esetén, továbbá lehetőséget terem-

tett a másodfokú bíróság számára bizonyítás felvételére. Megszűnt a pótmagánvád intézménye, viszont a bíróság az ügyész vádelejtési döntését felülbírálvá saját belátása szerint továbbvihette az eljárást. A vádelv illetéknénti áttörését a jogalkotó gyakorlati szükségszerűséggel indokolta. Az I. Be. ismerte a terhelt személyére tekintettel folytatott külön eljárásokat (fiatalkorúak és katonák), valamint a büntetőparancsot (tárgyalás mellőzése). Novellája 1966-ban a bíróság elé állítás intézményét is bevezette – a bűncselekmény elkövetésétől számított három napon belül volt rá lehetőség.

Az 1973. évi I. törvény, a II. Be. a rendszer adta lehetőségek között a legszélesebb körben igyekezett biztosítani az eljárásban részt vevő személyek jogait. Minthogy egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az egyseges eljárás szocialista felfogása a gyakorlatban tarthatatlan, kétféle eljárást, és ily módon egy differenciált eljárási modellt szabályozott: az egyszerűbb ügyekben alkalmazandó vétségi eljárást és a súlyosabb ügyekben irányadó büntetési eljárást. Ez utóbbi vált alapeljárássá, a vétségi eljárás a külön eljárások szabályozásának elemeit hordozta magán. A II. Be. rengeteg módosításon ment keresztül: 1978-ban az új Btk-hoz igazították; 1987-ben az ügyész jogköre csökkent, a nyomozó hatóság önállóság nőtt, a kényszerintézkedések elrendelése az ügyész jogkörébe került; 1989-ben a rendszerváltás nyomán hazánk nemzetközi kötelezettségeihez igazították a büntetőeljárási szabályozást, megerősítették az alapelveket, az előzetes letartóztatás bírói jogkörbe került; 1992-ben a törvényességi óvás helyett bevezették a felülvizsgálat intézményét; 1995-ben pontosították a fiatalkorúak elleni eljárás szabályait és bevezették a vádemelés elhalasztásának intézményét; 1999-ben pedig a titkos adatgyűjtés szabályait határozták meg.

Az 1998. évi XIX. törvény kodifikálása az 1990-es években zajlott. A cél egy olyan modern eljárási kódex kialakítása volt, amely egyszerre biztosítja az eljárásban részt vevő jogait a nemzetközi emberi jogi egyezményekben elvárt szinten, ugyanakkor hatékony és gyors

bűnüldözést tesz lehetővé. A jogrendszer változása, a korábbi törvény módosításainak sora ugyancsak hozzájárult egy új törvény megalkotásának igényéhez. Az új Be. sok szempontból a szocialista időszak előtti megoldásokhoz és szabályozáshoz nyúlt vissza, amennyiben bevezette a pótmagánvádló intézményét, a kétfokú perorvoslati rendszert, a nyomozási bíró intézményét, a tárgyalásról lemondás külön eljárást és a vádemelés elhalasztását felnőtt korúak esetén is. A differenciált eljárás megszűnt, mind vétségek, mind bűntettek esetén az általános eljárást szabályozta a törvény. A külön eljárások száma nőtt és több, mint húsz csonka eljárást, ún. különleges eljárást vezetett be az új Be.

A tervezett hatálybalépést több évvel meghaladva, 2003. július 1-jén lépett hatályba az új szabályozás, amely addigra számos változtatáson átesett már. A 2002. évi I. törvény a tervezett kétfokú perorvoslatot egyfokúvá módosította (elsősorban a szükséges szervezeti változtatások, az ítélőtáblák felállításának elmaradása miatt). E mellett 2003-ban nem lépett hatályba a pótmagánvádlóra, a segítőkre, a képviselőkre vonatkozó szabályozás sem. Ellenben 2006-ban további módosításokkal visszakerült a harmadfok a törvénybe és bekerült a távollátás intézménye (2006. évi LI. tv.), bevezették a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárást (2006. évi CXXIII. tv.), 2007-ben a titkos adatszerzés lehetőségét, azóta pedig évről-évre több módosító jogszabály érintette a Be. rendszerét.

A sok-sok változtatásra tekintettel néhány év elteltével megindult egy újabb büntetőeljárás törvény kodifikációja, és ez vezetett el a gyorsításra, egyszerűsítésre törekvő, vegyes rendszerű, de mégis inkább az eljárási igazságot kereső 2017. évi XC. törvény, a hatályos Be. elfogadásához és 2018. július 1-jei hatályba lépéséhez.

13. A GYORSÍTÁS ÉS EGYSZERŰSÍTÉS OKOZTA PROBLÉMÁK A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁSBAN

13.1 *Hangsúlyeltolódás az anyagi igazság felől az alaki igazság irányába*

Az első a materiális és a formális igazság igényének összeütközése és ezzel összefüggésben a közvetlenség elvének eróziója az új törvényben. A hazai szakirodalomból kiderül, hogy az anyagi igazság megállapításának követelménye régóta alapvető jelentőségű szabály a magyar büntetőeljárás törvényekben. Az utóbbi évtizedekben azonban egyre több kivételt fogalmaznak meg az eljárási törvények a materiális igazság kiderítésének kötelezettsége alól. Az igazság kiderítése és a közvetlenség elve kapcsolatáról szólva Erdei Árpád kifejtette, hogy bizonyítékok közvetlen vizsgálata önmagában nem az anyagi igazság kiderítésének biztosítója, hiszen a bíróság elé tárt bizonyítékok megismerésével ugyanúgy hozzájárul a formális igazság megállapításához. A lényeges kérdés a közvetlenség elvének érvényesítésével lefolytatott bizonyítás minősége, tartalma.²⁹⁵

A hatályos törvény sajnos igen sok kivételt enged a közvetlenség elve alól, amely által a materiális igazság kiderítésének esélye gyakran jelentősen csökken, formális, sőt, sok esetben a felek által közösen meghatározott konszenzusos igazság szintjére süllyesztve a büntető-eljárásban megállapított tényállás valódiságát. Például a vádemelést megelőző egyezségkötés, vagy a mértékes indítvány előkészítő ülésen történő elfogadása esetén a bíróság bizonyítási lehetősége megszűnik (kötelezettsége nem is volt). Véleményem szerint azonban a büntetőeljárás nem indulhat el abba az irányba, amelyben az eljárás egyszerűsítése és gyorsabb befejezése érdekében megelégszik a felek

295 ERDEI: im. 213. oldal

által meghatározott, valósnak elismert tények bírósági jóváhagyásával, ezzel mintegy aláírói pozícióba süllyesztve az egyébként az igazságszolgáltatás letéteményeseként működő bírót. Eljárási kérdések mellett ez a jogszolgáltatás és az igazságszolgáltatás konfliktusát is jelentheti, felvetve a kérdést, hogy a valódi igazság kiderítése nélkül hogyan érhető el a büntetőeljárás célja, a bűncselekménnyel okozott társadalmi konfliktus feloldása.²⁹⁶ A hatályos Be. továbbra is a vegyes eljárás jegyeit viseli magán, de a jogalkotó kimondott célja az, hogy a bírósági eljárást még inkább akkuzatórius irányba tolja el, amelyet az egyszerűsítési lehetőségek is támogatnak.

A materiális igazság és az eljárási igazság fogalma két különböző megközelítést képvisel a büntetőeljárásban a tények meghatározására, amelyek az igazságszolgáltatási rendszeren belüli különböző prioritásokat tükrözik.

Anyagi igazság

A materiális igazság annak objektív valóságára utal, hogy mi történt ténylegesen egy büntetőügyben. Az anyagi igazságra való törekvés célja a kérdéses események teljes és pontos feltárása, függetlenül attól, hogy az eljárás mennyire bonyolult vagy időigényes. Az anyagi igazságot előtérbe helyező rendszerekben a büntetőeljárás alapos és kimerítő nyomozásra irányul, amely gyakran kiterjedt bizonyítékgyűjtést, tanúmeghallgatást és törvényszéki elemzést foglal magában. Az elképzelés szerint az igazságszolgáltatás csak akkor érhető el, ha a tényleges tényeket teljes egészében feltárják és megértik.

296 Bettina ZSIROS: *The Relation between Truth and Justice in Criminal Proceedings*.
<https://ujbtk.hu/bettina-zsiros-the-relation-between-truth-and-justice-in-criminal-proceedings/>

Eljárási igazság

Az eljárási igazság ezzel szemben a jogi eljárások és szabályok keretei között megállapított tényekre összpontosít. Ez a megközelítés a jogi eljárás igazságosságát, hatékonyságát és következetességét helyezi előtérbe a tárgyi igazság kimerítő keresésével szemben. Az eljárási igazságot hangsúlyozó rendszerekben a büntetőeljárás inkább a megállapított jogi szabályok, határidők és bizonyítási normák követéséről szól az ítélethozatal érdekében. Az igazságot az határozza meg, hogy mi bizonyítható a törvény keretein belül, még akkor is, ha ez nem ragadja meg teljes mértékben a materiális valóság minden részletét.

A büntetőeljárások felgyorsulásával és egyszerűsödésével a materiális igazságról gyakran az eljárási igazságra helyeződik át a hangsúly. Ezt az elmozdulást az az igény vezérli, hogy a nyomozás alaposságát egyensúlyba kell hozni az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságára és célszerűségére vonatkozó követelményekkel.

13.1.1 Az elmozdulás okai

1. *Hatékonyság és gyorsaság:* A büntetőeljárások felgyorsítása gyakran szigorú határidők meghatározásával jár a tárgyalási folyamat különböző szakaszaira, például a bizonyítékok benyújtására és a tanúvallomások megtételére. Bár ez csökkentheti a késedelmeket és az elmaradásokat, azt is jelenti, hogy korlátozott a lehetőség minden lehetséges bizonyíték összegyűjtésére. Ennek eredményeképpen a hangsúly arra helyeződhet át, hogy mi bizonyítható a rendelkezésre álló időn belül, ahelyett, hogy minden lehetőséget megragadnának a lényeges igazság feltárására.
2. *Jogbiztonság és kiszámíthatóság:* Az egyszerűsítés gyakran magában foglalja az eljárások szabványosítását és az eljárások összetettségének csökkentését. Ez azt eredményezheti, hogy a formalitások és eljárási szabályok jobban meghatározzák az eredményeket,

mint az egyes ügyek lényeges tényeinek mélyreható vizsgálata. Az igazság az lesz, amit ezeken az egyszerűsített eljárásokon belül állapítanak meg, nem pedig a kimerítő bizonyítás eredménye.

3. *Erőforrás-korlátok:* A büntetőeljárások felgyorsítását és egyszerűsítését gyakran a korlátozott erőforrásokkal való hatékonyabb gazdálkodás igénye indokolja. A bíróságok, a bűnüldöző szervek és a jogalkalmazók nem feltétlenül rendelkeznek elegendő kapacitással ahhoz, hogy minden nyomot nyomon kövessenek vagy minden részletet kivizsgáljanak. Ezért jobban támaszkodnak az eljárási igazságra, amelyet gyorsabban és kevesebb erőforrással lehet megállapítani.

Példák az eltolódásra

- *Vádalku:* Számos joghatóságban a vádalkuk fokozott alkalmazása egyértelmű példája a materiális igazságról az eljárási igazságra való áttérésnek. A vádalkuk a gyorsaságot helyezik előtérbe a teljes körű tárgyalással szemben, és gyakran a vád és a védelem közötti megállapodáson alapuló ítéletet eredményeznek, nem pedig a lényeges tények átfogó vizsgálatát.
- *Összefoglaló eljárások:* Az egyszerűsített vagy gyorsított eljárások, mint például a gyorsított eljárás, korlátozzák a nyomozás körét és a figyelembe vehető bizonyítékok típusait. Ezeket az eljárásokat az ügyek gyors megoldására tervezték, gyakran az alaposabb tényfeltáró eljárás rovására.
- *Szigorú bizonyítási szabályok:* Az eljárási igazságot hangsúlyozó rendszerben a hangsúly arra helyeződik, hogy a bizonyítékok megfelelnek-e bizonyos jogi előírásoknak, nem pedig arra, hogy a kérdéses események teljes valóságát rögzítik-e. Például a lényeges igazság feltárása szempontjából kulcsfontosságú bizonyítékot kizárhatják, ha az nem felel meg az eljárási követelményeknek, például a bizonyítási láncra vonatkozó szabályoknak.

13.1.2 Az eltolódás következményei

A büntetőeljárások felgyorsítása és egyszerűsítése során a materiális igazságról az eljárási igazságra való áttérésnek jelentős következményei vannak:

- *Igazságosság és méltányosság:* Miközben az eljárási igazság biztosítja, hogy a jogi eljárás a szabályoknak megfelelően következetes és igazságos legyen, néha olyan eredményekhez vezethet, amelyek nem tükrözik teljes mértékben a materiális valóságot. Ez aggályokat vethet fel azzal kapcsolatban, hogy valóban igazságszolgáltatás történik-e, különösen olyan összetett ügyekben, ahol az igazságot nem könnyű megállapítani az egyszerűsített eljárások keretében.
- *A közbizalom:* Az igazságszolgáltatási rendszerbe vetett közbizalmat befolyásolhatja a materiális igazságról az eljárási igazságra való áttérés. Ha a közvélemény úgy érzékeli, hogy a rendszer inkább az eljárási formalitásokkal foglalkozik, mint az igazság kiderítésével, az a jogrendszer igazságosságába és hatékonyságába vetett bizalom elvesztéséhez vezethet.
- *A vádlottak és az áldozatok jogai:* A vádlottak és az áldozatok jogait egyaránt érintheti ez az elmozdulás. A vádlott esetében az eljárási igazságra való összpontosítás azt jelentheti, hogy a felmentő bizonyítékokat nem tárják fel teljes mértékben. Az áldozatok számára ez azt jelentheti, hogy nem ismerik el vagy nem foglalkoznak a kár teljes mértékével, vagy egyszerűen nincs idő vagy mód az igényének érvényesítésére.

A büntetőeljárások felgyorsítása és egyszerűsítése elkerülhetetlenül kompromisszumot jelent a tárgyi igazság alapos keresése és az eljárási hatékonyság igénye között. Míg az eljárási igazság keretet biztosít az ügyek gyors és igazságos megoldásához a megállapított szabályok szerint, nem mindig ragadja meg a történetek teljes valóságát. Ez az elmozdulás tükrözi a büntető igazságszolgáltatási rendszerekben az

igazságszolgáltatás eszméi és a jogalkalmazás gyakorlati szempontjai közötti szélesebb körű feszültséget. Ennek az egyensúlynak a megértése kulcsfontosságú a büntetőeljárás reformok hatékonyságának és igazságosságának értékeléséhez.

13.1.3 Az eltolódás veszélyei

A büntetőeljárásban az anyagi igazságról az eljárási igazságra való áttérés számos jelentős kihívást és aggályt vet fel, amelyek mélyreható hatással lehetnek az igazságszolgáltatási rendszer igazságosságára és hatékonyságára. Íme, miért lehet problémás ez az eltolódás:

Az igazságosság és a méltányosság veszélyeztetése

Az igazságszolgáltatási rendszer középpontjában az igazságra való törekvés áll, amelynek ideális esetben a materiális igazságnak kellene lennie – annak, hogy mi történt ténylegesen az ügyben. Amikor a hangsúly az eljárási igazságra helyeződik át, ahol a tényállás átfogó megértése helyett a jogi eljárások és szabályok betartása határozza meg az eredményt, fennáll a veszélye annak, hogy az igazság elfedésre kerül. Ez olyan helyzetekhez vezethet, amikor a bűnösöket felmentik, vagy az ártatlanokat elítélik, egyszerűen azért, mert a lényeges igazságot feltáró bizonyítékokat nem vizsgálták meg megfelelően, vagy eljárási formaságok miatt nem voltak elfogadhatóak.

Például az eljárási szabályok szigorú betartása technikai okokból kizárhatja a kulcsfontosságú bizonyítékokat, még akkor is, ha ezek a bizonyítékok meggyőzően bizonyíthatnák a bűnösséget vagy az ártatlanságot. Az eredmény az igazságszolgáltatás olyan formája, amely betartja a törvény betűjét, de nem feltétlenül szolgálja az igazságszolgáltatás valódi szellemét, amely a bűncselekmény tényleges eseményeinek feltárása és az azokra való reagálás.

A jogrendszerbe vetett közbizalom eróziója

A jogrendszerbe vetett közbizalom nagyrészt arra a meggyőződésre épül, hogy a bíróságok az igazság feltárására és az igazságszolgáltatásra törekszenek. Ha a nyilvánosság úgy érzékeli, hogy a rendszer inkább az eljárási formalitásokkal foglalkozik, mint azzal, hogy kiderüljön, mi történt valójában, az az igazságszolgáltatásba vetett bizalom elvesztéséhez vezethet.

A nyilvánosság kiábrándulásához vezethetnek például azok a nagy visszhangot kiváltó ügyek, amelyekben eljárási problémák miatt kulcsfontosságú bizonyítékokat utasítanak el, vagy amelyekben az ügyeket olyan vádalkukkal rendezik, amelyek látszólag figyelmen kívül hagyják a bűncselekmény súlyosságát. Az emberek úgy érezhetik, hogy nem szolgáltatnak igazságot, különösen akkor, ha az eredmények önkényesnek tűnnek, vagy nem kapcsolódnak az ügy tényleges tényeihez.

Az áldozatok jogaira és érdekeire gyakorolt hatás

A bűncselekmények áldozatai elvárják, hogy a jogrendszer ismerje el az őket ért kár teljes mértékét, és vonja felelősségre az elkövetőt. Az eljárási igazság felé való elmozdulás néha csökkentheti az áldozat tapasztalataira és a bűncselekmény szélesebb körű hatásaira való összpontosítást. Ha a jogi eljárás a gyorsaságot és az eljárási korrektséget helyezi előtérbe az alapos kivizsgálással szemben, előfordulhat, hogy az áldozat szenvedésének teljes mértékét nem ismerik el teljes mértékben, ami az igazságtalanság és az elégedetlenség érzéséhez vezet.

Például azokban az esetekben, amikor a büntetőeljárást egyszerűsített eljárásokkal gyorsítják fel, az áldozatnak nem biztos, hogy lehetősége van az összes releváns bizonyíték bemutatására vagy az eljárásban való teljes körű részvételre. Ez az áldozatok számára a perifériára szorulást eredményezheti, és alááshatja az igazságszol-

gáltatás helyreállító aspektusait, amelyek fontosak a gyógyulásuk szempontjából.

A vádlott jogainak nem megfelelő védelme

Miközben az eljárások felgyorsítása és egyszerűsítése a vádlott számára előnyös lehet a bírósági eljárások és az előzetes letartóztatás időtartamának csökkentése révén, ez a védelem nem megfelelő felkészüléséhez is vezethet. Ha elsősorban az eljárás hatékonyságára helyezik a hangsúlyt, a vádlottnak nem biztos, hogy elegendő ideje marad a bizonyítékok összegyűjtésére, a tanúk biztosítására vagy a szilárd védelem felépítésére.

A felgyorsított eljárások például korlátozhatják az alapos kereszt-kérdések vagy a részletes törvényszéki elemzés lehetőségét, amelyek kritikus fontosságúak a vád megkérdőjelezéséhez és a vádlott jogainak teljes körű védelmének biztosításához. Ez igazságszolgáltatási hibákhoz vezethet, amikor az egyéneket bűnösségük vagy ártatlanságuk átfogó értékelése nélkül ítélik el.

Az egyenlőtlenségek növekedésének lehetősége

Az anyagi igazságról az eljárási igazságra való áttérés súlyosbíthatja az egyenlőtlenségeket a büntető igazságszolgáltatási rendszeren belül. A gazdagabb vádlottaknak lehetnek olyan erőforrásaik, amelyekkel hatékonyabban tudnak eligazodni a bonyolult eljárási szabályok között, míg a kevesebb erőforrással rendelkezők hátrányos helyzetbe kerülhetnek. Az egyszerűsített eljárások, amelyek célja az ügyek felgyorsítása, nem mindig veszik figyelembe ezeket az egyenlőtlenségeket, ami egyenlőtlen eredményekhez vezet.

Például az eljárási igazságra nagymértékben támaszkodó rendszerekben azok, akik megengedhetik maguknak a tapasztalt jogi képviselőt, jobban ki tudják használni az eljárási szabályokat a maguk

javára, míg a rászoruló vádlottak, akiket gyakran túlterhelt kirendelt kirendelt védők képviselnek, nehezen tudnak eligazodni ugyanezekben a szabályokban. Ez elmélyítheti a meglévő egyenlőtlenségeket, és alááshatja azt az elvet, hogy az igazságszolgáltatásnak vaknak kell lennie a vagyonra és a státuszra.

Az igazságtalanság kockázata a vádalkuk révén

A vádalku mint a büntetőeljárások felgyorsításának eszközeinek növekedése jól példázza az eljárási igazság felé való elmozdulást. Bár a vádalkuk felgyorsíthatják az ügyeket, ezt gyakran a tények teljes körű vizsgálatának rovására teszik. A vádlottak nem azért vallhatják magukat bűnösnek, mert bűnösök, hanem azért, mert el akarják kerülni a szigorúbb büntetés kockázatát vagy a hosszadalmas tárgyalás megpróbáltatásait. Ez téves elítéléshez vagy nem megfelelő ítélethozatalhoz vezethet, amely nem tükrözi a bűncselekmény súlyosságát vagy a vádlott valódi bűnösségét.

A büntetőeljáráshoz az anyagi igazságról az eljárási igazságra való áttérés problematikus, mert veszélyeztetheti az igazságszolgáltatási rendszer integritását. Míg az eljárási igazság hatékonyságot és jogbiztonságot kínál, ez az ügy teljes valóságának feltárása árán történhet, ami olyan eredményekhez vezethet, amelyek nem feltétlenül felelnek meg a valós tényeknek. Ez az elmozdulás alááshatja a közbizalmat, hatással lehet mind az áldozatok, mind a vádlottak jogaira és érdekeire, és súlyosbíthatja a rendszeren belüli egyenlőtlenségeket. Ezért, bár a büntetőeljárások hatékonysága fontos, ez nem mehet az igazságszolgáltatás és az anyagi igazság keresésének rovására. A kihívást az jelenti, hogy olyan egyensúlyt kell találni, amely egyszerre tartja fenn az eljárási méltányosságot és az igazság alapos keresését.

13.2 *A bíróság igazságszolgáltatási monopóliuma*

A második kiemelt elméleti kérdés éppen ehhez kapcsolódik: a bíróság igazságszolgáltatási monopóliumához, a bűnösség megállapításának jogához és a jogkövetkezmények alkalmazásához. Ezek az aggályok az ügyész diszkrecionális jogkörébe tartozó egyszerűsítési és gyorsítási megoldásokat, elsősorban az opportunitás köntösében megjelenő lehetőségeket érintik. Erdei Árpád sokat foglalkozott a legalitás és az opportunitás kérdéskörével, ezek egymással való kapcsolatával. Elfogadta azt, hogy az opportunitás szükségszerű része a büntetőeljárásnak és megbarátkozott a szankcionáló ügyész gondolatával is.²⁹⁷

E körben azt emelem ki, hogy az opportunitás, továbbá a nem feltétlenül ennek fogalmi körébe eső más célszerűségi és elterelési megoldások a bűnösség megállapításával kapcsolatban továbbra is aggályokat ébresztenek. A Be-ben 2006 óta jelen lévő és töretlen népszerűségnek örvendő közvetítői eljárás és az új törvényben újrászabályozott, jelenleg feltételes ügyési felfüggesztésnek hívott jogintézmények sajátos megoldások a bírói út elkerülésére, és egy közös jellemzőben biztosan osztoznak: mindkét esetben úgy vállal jogkövetkezményt a terhelt, hogy bűnösségéről bíróság előtti bizonyítás nem történik és arról nem is születik bírósági határozat. A terhelttel szembeni szankció alkalmazása az ügyész kezébe kerül, noha a funkciómegosztás – egyébként elsősorban a bírósági eljárásban érvényesülő – szabályai szerint ez nem az ő dolga és jogosultsága lenne. Az ártatlanság vélelmének szerepe is megkérdőjeleződik ezekben az esetekben: a terhelt úgy vállal és szenved joghátrányt, hogy bűnösségét bíróság jogerős határozata nem állapítja meg, sőt, azzal bíróság egyáltalán nem is foglalkozik.²⁹⁸

297 ERDEI: im. 188. oldal

298 Az ártatlanság vélelmének értelmezésével kapcsolatban lásd a 26/1999. (IX. 8.) AB határozatot, amelynek előadó bírója Erdei Árpád volt

13.3 *A nyilvánosság elvének eróziója*

A harmadik követelmény, amellyel foglalkozom, amelynek jelenlegi szabályozását nem tudom szó nélkül hagyni, a nyilvánosság elve.

A nyilvánosság követelménye a büntetőeljárásban elsősorban a bírósági tárgyalás kapcsán merül fel, hiszen a vádemelést megelőző szakasz csupán ügyfélnyilvános. A bírósági tárgyalóterem ajtaja azonban – fő szabály szerint – minden érdeklődő előtt nyitva áll.

A nyilvánosság elve a büntetőeljárásunk egyik legrégebbi és legmegbecsültebb alapelve. Valamennyi magyar büntetőeljárási szabályozásunk tartalmazta, a Bűnvádi perrendtartástól kezdve a szocialista eljárási kódexeken át az 1998. évi XIX. törvényig, és természetesen nem hiányozhat a hatályos szabályozásból sem.

A nyilvánosság elve ugyanis nem egyszerű alapelv, hanem a megfelelő, tisztességes igazságszolgáltatás egyik garanciája.²⁹⁹ A nyilvánosság elvének érvényesítése védi a terheltet, óvja a bíróság önkényétől, és védi a bíróságot is, óvja az önkényes ítélkezés vádjától. A lényege persze nem az, hogy a társadalom tagjai valóban jelen vannak az egyes tárgyalásokon, hanem az, hogy jelen lehetnének, megvalósítva ezzel az említett garanciális funkciót.

A büntetőeljárás szabályozásának hazai történetét áttekintve megállapítható, hogy a jogalkotó mindig rendelkezett a nyilvánosság kizárásának lehetőségeiről is, azokról az okokról, amelyek fennállása esetén a bíróság zárt tárgyalást tarthat. Ezen okok köre a hatályos törvényünkben bővebb, mint korábban.

A jogalkotó ugyanakkor minden időben kellően fontosnak ítélte a nyilvánosság elvét ahhoz, hogy annak indokolatlan, így jogellenes korlátozása ellen kellő szigorral lépjen fel: a nyilvánosság ok nélküli kizárása a Bp. óta szinte folyamatosan abszolút eljárási hibának, feltétlen hatályon kívül helyezési oknak minősült. Így rendelkezett róla az 1998. évi XIX. törvény eredeti szövege is, majd a törvény

299 KIRÁLY: im. 449. oldal

hatályba lépésekor ez a rendelkezés általános megrökönyödésre kikerült belőle – a jogalkotó végül 2006-ban visszaüllesztette e szabályt a törvénybe, helyre billentve a rendet. A jogalkotói indokolás szerint a nyilvánosság ok nélküli kizárása, mint feltétlen eljárási szabálysértés miatti hatályon kívül helyezés „a magyar büntető perjog több mint egy évszázados megoldás[a]”.³⁰⁰

Ezt a gyakorlatot törte meg a hatályos törvény, amelyben a nyilvánosság ok nélküli kizárása – minden különösebb jogalkotói indokolás nélkül – csupán relatív eljárási hibának minősül. Ez azt jelenti, hogy a másodfokú bíróság mérlegelési jogkörén múlik annak megállapítása, hogy ez az eljárási hiba lényeges hatással volt-e az eljárás lefolytatására, a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, a büntetés kiszabására, illetve az intézkedés alkalmazására. Ha igen, hatályon kívül helyező végzést hoz, ha nem, csupán megállapítja a hiba tényét.

Úgy gondolom, csekély az esély arra, hogy a nyilvánosság ok nélküli kizárása tényleges hatással legyen a felsoroltak bármelyikére is, ezért azt várom, hogy nem lesz gyakori hatályon kívül helyezési ok. Ez azonban szomorúsággal tölt el, hiszen a szabályozással a jogalkotó elértékteleníti a nyilvánosság elvét, amely ezzel elveszíti a garanciális jellegéhez fűződő hagyományos erejét is.

A szabályozás annak fényében is érdekes, hogy a Be. jogalkotói indokolása szerint a tárgyalásra jellemző alaki formaságok – több más követelmény mellett a tárgyalás nyilvánossága is – az igazságszolgáltatás törvényességének biztosítékai. Az eljárási hibák szabályozásából azonban úgy tűnik, hogy vagy az igazságszolgáltatás törvényességének saját maga által meghatározott követelményét nem becsüli eléggé a jogalkotó, vagy a hangzatos megfogalmazás mellett sem tulajdonít a továbbiakban különös jelentőséget a nyilvánosság követelményének.

A büntetőeljárások felgyorsítása és egyszerűsítése olyan reformok összessége, amelyeket gyakran a hatékonyság, a költségek és az idő-

300 Lásd a 2006. évi LI. törvény jogalkotói indokolását

szerű igazságszolgáltatás kihívásainak kezelése érdekében vezetnek be a jogrendszerekben. Ezek a reformok jelentős hatással lehetnek a büntetőeljárás különböző résztvevőire, köztük a vádlottra, az áldozatokra, a bűnüldöző hatóságokra, a jogi szakemberekre és a társadalom egészére. E változások hatása sokrétű, és mind pozitív, mind negatív következményekkel jár, amelyeket az igazságszolgáltatás integritásának biztosítása érdekében gondosan egyensúlyba kell hozni.

14.1 *A gyorsítás és egyszerűsítés hatásai az eljárás résztvevőire*

14.1.1 Pozitív hatások a résztvevőkre

A terheltre

A gyorsított és egyszerűsített büntetőeljárások egyik legnyilvánvalóbb előnye a vádlottak számára az előzetes letartóztatás időtartamának és a tárgyalásra várakozás teljes időtartamának csökkenése. A hagyományos rendszerekben az elhúzódó jogi eljárások hosszabb ideig tartó bizonytalansághoz és nehézségekhez vezethetnek, különösen azok számára, akiket a tárgyalásig fogva tartanak. Az eljárás felgyorsításával a vádlottak gyorsabb megoldásokban részesülhetnek, csökkentve a hosszadalmas jogi csatározásokkal járó érzelmi és pénzügyi terheket.

Az egyszerűsítés gyakran világosabb és egyszerűbb jogi eljárásokhoz is vezet, amelyeket a vádlott könnyebben megérthet. Ez javíthatja a vádlottak azon képességét, hogy részt vegyenek a védelmükben, különösen azok esetében, akiknek nincs jogi szakértelme vagy forrásai. Emellett a gyorsabb megoldások minimalizálhatják a vádlott személyes és szakmai életében bekövetkező zavarokat, lehetővé téve számára, hogy gyorsabban továbblépjen, akár felmentik, akár bűnösnek találják.

Az áldozatokra

A bűncselekmények áldozatai számára a büntetőeljárások felgyorsítása gyorsabb hozzáférést biztosíthat az igazságszolgáltatáshoz és a lezáráshoz. A hosszú, elhúzódó perek meghosszabbíthatják az áldozatok által átélt traumát, mivel arra kényszerítik őket, hogy a jogi eljárás különböző szakaszaiban ismételten átéljék az eseményeket. A hatékonyabb rendszer csökkenti az áldozatoknak az igazságszolgáltatásra való várakozás idejét, ami döntő fontosságú lehet az érzelmi felépülésük szempontjából.

Az egyszerűsítés gyakran azt is jelenti, hogy az áldozatok anélkül vehetnek részt a jogi eljárásban, hogy a bonyolult jogi eljárások megterhelnék őket. Ez a fokozott hozzáférhetőség erősítheti az áldozatok helyzetét, és ezáltal úgy érezhetik, hogy jobban részt vesznek és nagyobb támogatást kapnak a bírósági eljárás során.

A hatóságokra, a bíróságra és a büntetőeljárás további résztvevőire

A bűnüldöző szervek és a jogi szakemberek számára az egyszerűsített eljárások az erőforrások hatékonyabb felhasználását eredményezhetik. A rendőrség és az ügyészek gyorsabban tudják kezelni az ügyeket, csökkentve az ügyek elmaradását, és lehetővé téve, hogy hatékonyabban összpontosítsanak a folyamatban lévő és a jövőbeni nyomozásokra. Az egyszerűsítés a bíróságok és az ügyvédek adminisztratív terheit is csökkentheti, lehetővé téve számukra, hogy az eljárási technikai részletek helyett az ügyek érdemi vonatkozásaira koncentráljanak.

A társadalomra

Tágabb társadalmi szempontból a büntetőeljárások felgyorsítása és egyszerűsítése növelheti az igazságszolgáltatási rendszerbe vetett bizalmat. Ha az igazságszolgáltatást gyorsnak és hatékonynak

érzéklik, az megerősíti azt az elképzelést, hogy a jogrendszer reagál a nyilvánosság igényeire. Ez visszatarthatja a bűnözéstől, mivel a potenciális elkövetőket elriaszthatja a gyors és biztos büntetés valószínűsége. Emellett az egyes ügyekre fordított idő és erőforrások csökkentése csökkentheti az igazságszolgáltatási rendszer összköltségét, így más fontos területekre szabadulnak fel közpénzek.

14.1.2 A résztvevőkre gyakorolt negatív hatások

A terheltre

A potenciális előnyök ellenére a gyorsítás és egyszerűsítés jelentős kockázatokat is jelenthet a vádlottak jogaira nézve. A legjelentősebb aggodalom az, hogy ezek a reformok a jogi eljárás alaposságának csökkenéséhez vezethetnek. A gyorsított eljárások korlátozhatják a védelem számára a felkészülésre rendelkezésre álló időt, ami potenciálisan nem megfelelően megvizsgált ügyekhez és igazságtalan kimenetelhez vezethet. Az egyszerűsített eljárások a bizonyítással szemben támasztott kevésbé szigorú követelményeket vagy a kereszt-kérdések kevesebb lehetőségét is magukban foglalhatják, ami növeli a téves ítéletek kockázatát.

Ezen túlmenően az ügyek gyors megoldására irányuló nyomás a vádalkukra való fokozott támaszkodáshoz vezethet, amikor a vádlottak kénytelenek lehetnek kisebb vádakkal szemben bűnösnek vallani magukat, hogy elkerüljék a bizonytalanságot és a teljes tárgyalás lehetséges súlyosságát. Ez különösen problematikus lehet a kiszolgáltatott vádlottak esetében, akik még akkor is beleegyezhetnek a vádalkuba, ha ártatlanok, csak azért, hogy elkerüljék a szigorúbb büntetés kockázatát.

Az áldozatokra

Bár a gyorsítás és egyszerűsítés a gyorsabb megoldások révén előnyös lehet az áldozatok számára, ezek a reformok azzal kapcsolatos aggályokhoz is vezethetnek, hogy a hatékonyság nevében csorbul az igazságszolgáltatás. Ha a tárgyalásokat siettetik, vagy ha az egyszerűsítési eljárás során kritikus bizonyítékokat hagynak figyelmen kívül, az áldozatok úgy érezhetik, hogy az elszenvedett kár teljes mértékét nem ismeri el vagy nem foglalkozik vele a jogrendszer. Ez az eredménnyel szembeni elégedetlenséghez vezethet, és azt az érzést keltheti, hogy az elkövetőt nem vonták teljes mértékben felelősségre.

Továbbá azokban az esetekben, amikor a vádalku egyre elterjedtebbé válik, az áldozatok úgy érezhetik, hogy a kiszabott büntetések nem tükrözik a bűncselekmény súlyosságát. Ez alááshatja az igazságszolgáltatási rendszerbe vetett bizalmukat és a lezárás érzését.

A hatóságokra, a bíróságra és a büntetőeljárás további résztvevőire

Miközben az eljárások egyszerűsítése csökkentheti a munkaterhelést, a jogi munka minőségével kapcsolatos aggályokhoz is vezethet. A bűnüldöző szervek nyomást gyakorolhatnak a bizonyítékok gyorsabb összegyűjtésére és bemutatására, ami esetleg kevésbé alapos nyomozáshoz vezethet. Az ügyészeknek és a védőügyvédeknek kevesebb idejük lehet arra, hogy erős ügyeket építsenek fel, ami növeli a hibák vagy mulasztások valószínűségét. A bírók esetében az ügyek gyors megoldására irányuló nyomás elhamarkodott döntésekhez vezethet, ami befolyásolhatja az eredmények igazságosságát.

A társadalomra

Társadalmi szinten a felgyorsított és egyszerűsített eljárásokkal kapcsolatos elsődleges aggodalom az, hogy azok alááshatják a közvélemény

bizalmát az igazságszolgáltatási rendszer igazságossága és integritása iránt. Ha a közvélemény úgy érzékeli, hogy a rendszer a gyorsaságot helyezi előtérbe a pontossággal és a méltányossággal szemben, ez a jogi intézményekbe vetett bizalom elvesztéséhez vezethet. Különösen azok a nagy visszhangot kiváltó ügyek, amelyekben az eljárásokat elsetettnek érzik, vagy amelyekben az eredmények igazságtalannak tűnnek, ronthatják az igazságszolgáltatási rendszer hitelességét.

Ezenkívül a vádalku mint hatékonyságnövelő eszköz fokozott alkalmazása azt a benyomást keltheti, hogy az igazságszolgáltatás „elalkuszik”, ami megkérdőjelezi, hogy a rendszer valóban a közérdeket szolgálja-e. A vádalku a közérdek szolgálatában áll.

Következtetés

A büntetőeljárások felgyorsítása és egyszerűsítése a büntető igazságszolgáltatási eljárás résztvevőire gyakorolt hatások összetett skáláját jelenti. Miközben ezek a reformok gyorsabb megoldásokat, alacsonyabb költségeket és nagyobb hatékonyságot eredményezhetnek, azzal a kockázattal is járnak, hogy aláássák a jogi eljárás alaposságát és igazságosságát. A vádlottak, az áldozatok, a bűnüldöző szervek, a jogi szakemberek és a társadalom számára kihívást jelent a hatékony igazságszolgáltatás iránti igény, valamint a méltányosság, az alaposság és a jogok védelmének alapelvei közötti egyensúly megteremtése.

A reformokat körültekintően kell megtervezni, hogy ne sérüljenek a büntető igazságszolgáltatási rendszer alapvető értékei. Annak biztosításával, hogy a gyorsítás és az egyszerűsítés ne menjen az igazságszolgáltatás rovására, a jogrendszerek arra törekedhetnek, hogy egyszerre hatékony és méltányos eredményeket érjenek el, amelyek fenntartják a közbizalmat és védik valamennyi résztvevő jogait úgy, hogy a büntetőeljárás hagyományos kereteit sem lépik át.

14. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ASCHERO D. – Fazio, V. (2024): *Se le Procure lavorano senza curarsi del risultato*, Elérés: <https://www.giustiziainsieme.it/it/processo-penale/3093-se-le-procure-lavorano-senza-curarsi-del-risultato>
- ASHWORTH, Andrew: *The Criminal Process: An Evaluative Study*. 2nd Edition, Oxford University Press, 1998
- BÉRCES Viktor: *A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2021
- CASTRONUOVO Donato – DONINI Massimo – MANCUSO Enrico Maria – VARRASO Gianluca, (2023): *Riforma Cartabia: la nuova giustizia penale*, Wolters Kluwer Italia, Elérés: https://ca-napoli.giustizia.it/resources/cms/documents/Castronuovo_Riforma_Cartabia._La_nuova_giustizia_penale_Cedam_2023_1.pdf
- ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2011. 127-141.
- FANTOLY Zsanett: Közeledő büntetőeljárési rendszerek, azaz nemzetközi tendenciák és angolszász jogintézmények az új büntetőeljárési törvényben. In: MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.) *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I.-II. kötet)*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018. 458-472.
- FIELD, Stewart – THOMAS, Philip A.: Introduction: Justice and Efficiency? The Royal Commission on Criminal Justice. *Journal of Law and Society Vol. 21*, No. 1, The Royal Commission on Criminal Justice (Mar., 1994), pp. 1-19 (19 pages)
- FLYNN, Asher – FREIBERG, Arie: *Plea Negotiations, Criminology Research Advisory Council*, Elérés: https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/CRG_51_13-14-FinalReport.pdf
- GALSTON, William A.: Criminal Justice Reform (pp. 232 - 240). In: O'HANLON, Michael E.: *Brookings Big Ideas for America*. Published by: Brookings Institution Press, 2017

- HAERI, Kami – TOUANSSA, Malik (2023): *Negotiated Criminal Justice and French Guilty Plea Procedure: Improved Rights for the Prosecuted Individuals*, White & Case LLP, Elérés: <https://www.whitecase.com/insight/alert/negotiated-criminal-justice-and-french-guilty-plea-procedure-improved-rights>
- HELM, R. K. – REYNA, V. F. – FRANZ, A. A. – NOVICK, R. Z. – DINCIN – S. – CORT, A. E.: Limitations on the ability to negotiate justice: Attorney perspectives on guilty, innocence, and legal advice in the current plea system. *Psychology, Crime, & Law*, 24(9), 915–934. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2018.1457672>
- HOUGH, Mike – JACOBSON, Jessica (2023) Guilty pleas as mitigation. In: ROBERTS, J.V.- RYBERG, J. (eds.) *Sentencing the Self-Convicted: The Ethics of Pleading Guilty*. Oxford, UK: Hart Publishing, pp. 187-210.
- JACOBS, Pauline – VAN KEMPEN, Petra: Dutch ‘ZSM Settlements’ in the Face of Procedural Justice: The Sooner the Better? <https://utrechtlawreview.org/articles/291/files/submission/proof/291-1-754-1-10-20141113.pdf>
- JOHNSON, T. B.: *2023 Plea bargain task force report*. American Bar Association. <https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/criminaljustice/plea-bargain-tf-report.pdf>
- KEMP, S. – VARONA, D. (2024). Is there a penalty for going to trial in Spain? Plea bargaining and courtroom efficiency. *European Journal of Criminology*, 21(1), 92-115. <https://doi.org/10.1177/14773708221117514>
- KIRÁLY Tibor: A magyar büntetőeljárás jog fel évszázados történetének vázlata. In: KIRÁLY Tibor: *Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból*. ELTE-ÁJK, Budapest, 2018. 13-21.
- KISS Anna: *A büntetőeljárás hatékonysága és gyorsításának lehetőségei*. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-buntetoeljaras-hatekonysaga-es-gyorsitasanak-lehetosegei/>
- KUBRIN, C.E. – TUBLITZ, R. How to Think about Criminal Justice Reform: Conceptual and Practical Considerations. *Am J Crim Just* 47, 1050–1070 (2022). <https://doi.org/10.1007/s12103-022-09712-6>
- LEGG, M.: The COVID-19 pandemic, the courts and online hearings: Maintaining open justice, procedural fairness and impartiality. *Federal Law Review*, 49(2), 161–184. <https://doi.org/10.1177/0067205X21993139>
- MAY, Larry: Magna Carta, the Interstices of Procedure, and Guantanamo, 42 *Case W. Res. J. Int’l L.* 91 (2009) <https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol42/iss1/4>

- MOORE, Samantha: *Two Decades of Specialized Domestic Violence Courts. A Review of the Literature*. November 2009. 1. https://www.innovatingjustice.org/sites/default/files/DV_Court_Lit_Review.pdf
- ODA, Hiroshi, 'Criminal Law and Procedure', *Japanese Law*, 4th edn (Oxford, 2021; online edn, Oxford Academic, 22 Apr. 2021), <https://doi.org/10.1093/oso/9780198869474.003.0019>
- SOUBISE, L. (2018). Guilty Pleas in an Inquisitorial Setting – An Empirical Study of France. *Journal of Law and Society*, 45(3), 398–426. <http://www.jstor.org/stable/45179900>
- STIPTA István: Casare Beccaria és kora. In: TÓTH J. Zoltán (szerk.): *250 éves a Dei delitti e delle pene. Tanulmányok Cesare Beccariáról*. KRE ÁJK, Budapest, 2015. 28.
- TAK, Peter J.P.: *Methods Of Diversion Used By The Prosecution Services In The Netherlands And Other Western European Countries*, Annualreport No.74 63-65. Elérés: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No74/No74_07VE_Tak.pdf
- TARR Ágnes: A büntetőeljárás egyszerűsítésének alkotmányjogi kérdései, különös tekintettel az úgynevezett külön eljárásokra. *Collectio iuridica Universitatis Debreceniensis*. 5 (2005), 227–254.
- TSUNODA, Tatsuya: Digitalization of Criminal Procedure and its Practical Implication on Response to Criminal Investigation and Information Request. *Business Law Review*, July 2024
- VARONA GÓMEZ, D. (2019). La suspensión de la pena de prisión en España: razones de una historia de éxito. *Revista Española de Investigación Criminológica*, 2020, vol. 17, núm. 10, p. 1-42.
- Virtual justice? A national study analyzing the transition to remote criminal court*. Stanford Law School, Elérés: <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2021/08/Virtual-Justice-Final-Aug-2021.pdf>

További online források és jogforrások

- Code de procédure pénale – CPP Elérés: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/ 2024. augusztus 26.
- Loi n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice: Elérés: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000038261631> 2024. augusztus 26.

Décret n° 2016-1675 du 5 décembre 2016 relatif à l'ordonnance pénale BVerfG, Urteil vom 15. Juni 2023 - Az: 2 BvR 260/21

Code de procédure pénale – CPP Elérés: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/ 2024. augusztus 26.

Wetboek van Strafvordering – Elérés: <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vi32nmi4olza> 2024. augusztus 25.

Modernisering Strafvordering Programma (2016) – Elérés: <https://www.moderniseringstrafvordering.nl/pagina/literatuur> 2024. augusztus 25.

Strafbeschikking – Elérés: <https://www.om.nl/onderwerpen/strafbeschikking> 2024. augusztus 25.

Rikoslaki (Finn Büntető Törvénykönyv) – Elérés: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> 2024. augusztus 25.

Rangaistussäätömenettely (Büntetőparancsos eljárás) – Elérés: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1993/19930692> 2024. augusztus 25.

Nopea oikeudenkäynti (Gyorsított eljárás) – Szabályozás és esetjog, Elérés: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2008/20080233> 2024. augusztus 26.

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego – Elérés: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.Nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20130001247> 2024. augusztus 25.

Strafprozessordnung (StPO) – Elérés: https://www.oesterreich.gv.at/themen/gesetze_und_recht/strafrecht/1/Seite.2460103.html 2024. augusztus 26.

Bundesgesetz zur Reform des Strafprozessrechts 2008 – Elérés: www.bmj.gov.at 2024. augusztus 25.

Strafprozessrechtsänderungsgesetz 2015 – Elérés: <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/I/2015/112> 2024. augusztus 25.

Kodeks postępowania karnego – Elérés: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf> 2024. augusztus 25.

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego – Elérés: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.Nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20130001247> 2024. augusztus 25.

Nowelizacja Kodeksu karnego z 2020 r.- Elérés: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/prezydent-rp-podpisal-przelomowa-reforme-kodeksu-karnego> 2024. augusztus 24.

Brottsbalken (BrB) – Elérés: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/rattgangsbalk-1942740_sfs-1942-740/ 2024. augusztus 24.

Lag (2017:1767) om ändring i rättegångsbalken – Elérés: <https://svenskfornfattningssamling.se/doc/2023256.html> 2024. augusztus 25.

Strafföreläggande enligt 48 kap. rättegångsbalken
<https://ugyesszeg.hu/wp-content/uploads/2023/11/buntetobirosag-elotti-ugyeszi-tevekenysege-fobb-adatai-i.-2022.-ev.pdf>

Deutsches Strafgesetzbuch (StGB) – Elérés: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> 2024. augusztus 26.

Strafprozessordnung (StPO) – Elérés: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> 2024. augusztus 26.

Singapore not likely to use AI in sentencing in foreseeable future: Chief Justice <https://www.straitstimes.com/singapore/courts-crime/singapore-not-likely-to-use-ai-in-sentencing-in-foreseeable-future-chief-justice>

Criminal Procedure Act 1986 (NSW) – Elérés: <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/act-1986-209> 2024. augusztus 25.

Early Appropriate Guilty Plea (EAGP) Reform – Új-Dél-Wales: Elérés: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9b35f841-c192-485e-adc7-a12e13cead6c> 2024. augusztus 25.

Australian Law Reform Commission: Reports on Criminal Justice Reforms – Elérés: <https://www.alrc.gov.au/> 2024. augusztus 25.

Latest Criminal Law Updates in Australia for 2024: <https://www.lexisnexis.com.au/en/products-and-services/practical-guidance/latest-legal-updates/criminal-law>

Federal Rules of Criminal Procedure – <https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp>

United States Sentencing Commission: Fast-Track Programs – <https://www.ussc.gov/e>

Plea Bargaining in the United States: Current Issues and Developments – <https://www.americanbar.org/news/abanews/aba-news-archives/2023/02/plea-bargain-task-force/>

An overview of the criminal law system in Japan: <https://travel.gc.ca/travelling/advisories/japan/criminal-law-system> 2024. augusztus 25.

Criminal Procedure Code (CPC) – <https://sso.agc.gov.sg/Act/CPC2010>

Evidence Act – <https://sso.agc.gov.sg/Act/EA1893>

Plea Bargaining in Singapore: Current Practices and Developments - <https://www.judiciary.gov.sg/news-and-resources/practice-directions>

Criminal Justice and Courts Act 2015 – Elérés: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/2/contents> 2024. augusztus 26.

Policing and Crime Act 2017 – Elérés: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2017/3/contents> 2024. augusztus 26.

Judicial Review and Courts Act 2022 – Elérés: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2022/35> 2024. augusztus 27.

La Moncloa. „Council of Ministers – March 12, 2024 Elérhető: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/councilministers/Paginas/2024/20240312-council.aspx>. 2024. augusztus 26.

刑事訴訟法 (Japanese Code of Criminal Procedure) – Elérés: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3739> 2024. augusztus 25.

2016 年の刑事訴訟改革 (2016-os büntetőeljárési reform): Elérés: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3740> 2024. augusztus 26.

Only 3 Cases of Plea Bargaining in 5 Years Since Its Introduction in Japan, Elérés: <https://japannews.yomiuri.co.jp/society/crime-courts/20230607-114741/>

Ley Orgánica 13/2015, de 5 de octubre, de modificación de la Ley de Enjuiciamiento Criminal – Elérés: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-10725 2024. augusztus 25.

Código Penal – Elérés: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444> 2024. augusztus 26.

Swift and Sure Justice: The Government’s Plans for Reform of the Criminal Justice System. Elérhető <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7ca43a40f0b65b3de0a38e/swift-and-sure-justice.pdf>.

Legge n. 3/2019 (Legge Spazzacorrotti) – Elérés: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2019-01-09;3> 2024. augusztus 26.

Decreto legislativo n. 150/2021 (Cartabia-reform) – Elérés: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:DECRETO.LEGISLATIVO:2021-10-04;150!vig=> 2024. augusztus 27.

Codice di procedura penale – Elérés: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:presidente.repubblica:codice.procedura.penale:1988-09-22;447> 2024. augusztus 26.

